

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת תרומה-זכור תשפ"א

חינוך

חידות

פולמוס

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

9797@okmail.co.il

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת תרומה-זכור תשפ"א ז

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר ז
“כי אם בתורת .. ובתורתו” – מדוע נכפל שוב לשון “תורה”, אחרי שכתוב בתורת ה' היה צריך לומר “ובה”? ז

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים..... ט
“הקורא למפרע לא יצא”, הענין להגיע להכרה שתמיד ה' "רב את ריבנו" בבחינת "ועל נסיך שבכל יום עמנו"!..... ט

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים טו
בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע מיד אמר הקב"ה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם..... טו
“ויקחו לי”..... יח

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי כד
‘ויקחו’ - האפשרות להכיר טובה..... כד

בואי שבת / הרב חיים שולביץ כח
מלאכות שבת כנגד מלאכות המשכן..... כח

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים..... לה
בטעם הדבר שאין מקבלים גרים מעמלק..... לה

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר לז
דרגת נבואת משה..... לז

הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ, מח"ס 'מאור יעקב' כ"ג חלקים על הלכות המועדים וחדשי השנה..... מא
דיני מצוות היום בפורים המשולש..... מא

הלכות הזמן / הרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' 'תפילה כהלכתה' 'הליכות בת ישראל'..... נ
שבת פרשת "תרומה", ח' אדר - פרשת "זכור"..... נ

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק נב
בגדרי ובדיני הנתינה של זכר למחצית השקל בחיוב נתינת מחצית השקל
בזמן הזה.....

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב
זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק סט
קריאת "פרשת זכור" בעידן הקורונה!.....

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'. עב
פניני עיון בפרשת השבוע.....

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושא"ס,
דומ"צ באשדוד עו
קדושת ארון לספרי קודש.....

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד,
מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס פ
פורס מפה ומקדש בסעודת פורים החל ביום שישי.....

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון
מרע"ט פב
בענין זמן הסעודה בפורים דמוקפיין שחל בשבת.....

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן
מלכים ושא"ס פו
האם היתה פרוכת במקדש ראשון?.....

חמדת משה / הרב משה שמואל דיין, מח"ס 'חמדת משה', בני ברק פט
בענין אם מותר לאפות מצות בבית הכנסת.....

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת
סופרים צז
"ופניהם איש אל אחיו כמו שני חברים בדברי תורה".....

יקרה מפנינים / הרב מנשה פייגנבוים מח"ס יקרה מפנינים קא
האיך עשו בבית המקדש מחתות ומזרקות של כסף ושל זהב הרי בפסוק
נאמר לעשותם מנחושת | האם היתה נדבת כסף בתרומת המשכן חוץ
ממחצית השקל.....

כפטיש יפוצץ / הרב פינחס טרויבע, ראש כולל 'אבן ישראל' בירושלים קז
ויקחו לי תרומה - עשרה פירושים בדברי רש"י 'לי - לשמי'.....

לבנו בתורתו / הרב אברהם דהאן, מח"ס 'ברכת אברהם' על הל' שבת, מג"ש
 בבימ"ד 'מנין צעירים', ירושלים קיב
חידושים, קושיות, וסיפורים בפרשת תרומה..... קיב

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב קטז
ועשו לי מקדש - ושכנתי בתוכם..... קטז

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר) קיח
מה אמר הדרשן לבעל השמחה כשלא הצליח לשלמו כראוי?..... קיח

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר
 מכון 'למעשה' אשדוד..... קכב
למה צריך שלא יסורו הבדים מהארון - הארון נושא את נושאינו..... קכב

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'
 קכו
כשמחללים את כלי הקודש אסור לשתוק..... קכו

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי
 בית המדרש' ושא"ס קכח
במנהג לומר עשרת בני הזמן בנשימה אחת..... קכח

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי
 אהרן'..... קל
נידונים בצדקה..... קל

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות
 "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד קלח
כל בית יכול להיות משכן לשכינה..... קלח

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד קמד
בענין מהותו של בטחון..... קמד

מעמקי הלכה / הרב יצחק אברהם, כולל 'תורת ה' חפצו' (בית שמש) קמח
משיכת "אחוזים גדולים" מכספי הצדקה עבור היועצים והמתרימים..... קמח

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש להלכה
 בהתיישבות'..... קנד
תחפושת כלאים לשמחת פורים..... קנד
ליטע כלאים בפורים..... קנה

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית קנז
נדיבות הלב..... קנז

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם י. בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות',
מודיעין עילית..... קסב

כפתורי המנורה 'כתפוחי הברתים' – תפוזים!..... קסב
עתה לך והכיתה את עמלק – זירזו על ענין הרפיון בתלמוד תורה..... קסב

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן
הגר"ש רוזובסקי זצ"ל..... קסג
עשו לי קיטון אחד – דביקות בהקב"ה על ידי עמל התורה..... קסג

נעימות החיים / הרב שלום אלעזר מאסקאוויטש, רב דחבורת 'נעימות החיים', בן
כ"ק אדמו"ר משאץ שליט"א, בני ברק..... קסו
"משנכנס אדר מרבין בשמחה"..... קסו

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי..... קסח
באהבתה תשגה תמיד! – עמל התורה ואהבתה לאורם של הגדולים... קסח

פרשה למעשה – בירור הלכתי בפרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית
הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית..... קעג
הפרשת חלה ע"י קטן והמסתעף בענין הפרשת חלה בשבת ויו"ט..... קעג

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט
מישראל', מנשעסטער..... קעז
תכלית זכרון מעשי עמלק..... קעז

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק.... קפא
בזמן חורבן הבית התגלה אהבת הקב"ה לישראל שהוא תמיד אוהב אותנו
אהבה עולמית..... קפא

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל
על הש"ס, אלעד..... קפד
השראת השכינה בקדושה ובטהרה..... קפד
דין אכילה ושינה בבית הכנסת ובבית המדרש..... קפו

תובנות / הרב נחמן דרקסלר..... קצ
כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה - כך משנכנס אדר מרבין בשמחה... קצ

חינוך..... קצב

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי
קצב..... קצב
כל הנחשלים – אחריך!..... קצב

חידות קצד

חידותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ קצד

[שאלות בפרשת תרומה..... קצד](#)

[חידותא דאפטרטא זכור \(שמואל-א טו\)..... קצד](#)

[תשובות לחידותא יתרו..... קצד](#)

[חידותא דאפטרטא שקלים \(מלכים-ב יב\)..... קצו](#)

כתב חידה / הרב אשר קופולוביץ קצז

[כתב חידה לפרשת תרומה..... קצז](#)

[פיתרון כתב החידה לפרשת משפטים: 'שכר – שכיר'..... קצח](#)

פולמוס קצט

פולמוס / הרב חיים זאב ראם – ראש כולל 'כרם אליהו' קרית יובל ירושלים, ורבני ולומדי אספקלריא..... קצט

[מדוע כתב בשער הציון שלא מצא בדברי הרא"ש שיש חיוב דאורייתא](#)

[שיהיו עשרה בקריאת זכור?..... קצט](#)

אספקלריא לדף היומי רט

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת פסחים..... רט

[הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים..... רט](#)

סיפור ריג

"מתוך ההפיכה" – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים וינשטוק..... ריג

[פרק נ"ה "חיים שלום פותח צוהר לעולמו הנסתר"..... ריג](#)

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב..... רכג

[כבד את אביו והרוויח בכפליים..... רכג](#)

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר
"כי אם בתורת .. ובתורתו" – מדוע נכפל שוב לשון "תורה", אחרי שכתוב בתורת ה'
היה צריך לומר "ובה"?

אספקלריא לפרשת תרומה-זכור תשפ"א

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

**"כי אם בתורת .. ובתורתו" – מדוע נכפל שוב לשון "תורה",
אחרי שכתוב בתורת ה' היה צריך לומר "ובה"?**

על הנאמר "ובתורתו יהגה יומם ולילה", יש לדון מדוע נכפל שוב לשון "תורה" אחרי
שכתוב בתורת ה' היה צריך לומר "ובה"?

רבינו אברהם אבן עזרא מבאר שהכפילות הזו היא "דרך צחות", וכן מפרש גם רד"ק.
לפי דבריהם אף "תורתו" הכוונה "תורתו של ה'".

*

ברם, לפי דעת המאירי, למרות שכך הוא דרך צחות בכל זאת הרי בגמרא רואים שישנו
קושי בלשון שמכוחו למדו לימודים בגמרא (ע"ז יט, א), ולכן מבאר שעדיין ישנו קושי,
שאם בא לכפול בדרך צחות היה צריך לכפול במילים שונות (כגון: "בתורת ה' – ובדתו"),
ולא במלה מאותו שורש.

*

ולפי הביאורים המבוססים על כך ש"בתורת ה'" ו"ובתורתו" אין פירושם שוה, כמו
בדברי התרגום ועוד, שלדבריהם מבואר מדוע לא נאמר "ובה", נראה שגם מבואר לפי
דבריהם מדוע לא נאמר במלה השנייה "ובדתו", כדרך כפל ענין במלים שונות, שמעכשיו
מבואר, שהואיל ואין הכוונה שוה, יש לומר שאדרבה, באופן זה הוא ממליצת הלשון
להשתמש דוקא באותה לשון לשתי המשמעויות.

אמנם בדברי האבן עזרא והרד"ק מבואר להדיא שמבינים שפירוש "בתורת ה'" ופירוש
"בתורתו" שוה [ומדמים זאת לכך שמצאנו בפסוק אחד שהמלה "ישראל" חזרה על
עצמה חמשה פעמים, עי"ש], וסוברים שכך הוא דרך צחות למרות שהמשמעות שוה.

ובגיליון אספקלריא 286 (אחו"ק תש"פ, עי"ש) הובא בהרחבה שאולי משאלה זו נשמר
התרגום, ויבאר שמלת 'תורה' הראשונה היא משורש 'תור' והשני משורש 'ירה'.

*

”כי אם בתורת .. ובתורתו” – מדוע נכפל שוב לשון ”תורה”, אחרי שכתוב בתורת ה'
היה צריך לומר ”ובה”?

ובדרך נוספת מבאר רד”ק, שכאן הכוונה אחרת מלמעלה, שלמעלה כתוב תורת ה',
ו”בתורתו” נסוב על האדם, ”ובתורה של האיש שאשריו יהגה האיש שאשריו”. [רד”ק,
מלבי”ם]

וראה כן גם בספר ”בן פורת יוסף” (דרוש ב דף מט טור ג) שכפל הלשון מוכיח שהכוונה
”של האדם”, עיין שם.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים

**"הקורא למפרע לא יצא", הענין להגיע להכרה שתמיד ה'
"רב את ריבנו" בבחינת "ועל נסיך שבכל יום עמנו!"**

או הנסה אלקים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסת פאתת ובמופתים (ד, לד)

א. א. הגמ' במגילה (יא, א) מביאה שרב אשי כשהיה רוצה לדרוש בענין איגרת פורים
היה מתחיל לדרוש מקרא זה שנאמר (דברים ד, לד) "או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי
מקרב גוי במסות באותות ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים
גדולים ככל אשר עשה לכם ה' אלקיכם במצרים לעיניך".^א

ועלינו להבין מהו השייכות של המקרא של "או הנסה אלוקים כו" שעוסק בענין יציאת
מצרים לנסי הפורים.

ב. וכיוצא בזה מצינו בסוגית הגמ' במגילה (ו, ב) שמובא מחלוקת תנאים לענין שנה
מעוברת אם סדר הפרשיות ומצות הפורים נוהגים באדר ראשון או באדר השני. דרבי
אליעזר ברבי יוסי סובר דאפילו מקרא מגילה עבדינן לכתחילה בראשון, ורשב"ג סובר
דעבדינן הכל בשני ואפילו בדיעבד אם קראו את סדר הפרשיות בראשון צריך לחזור
ולקרות בשני [ות"ק פליג וסובר דבדיעבד אין צריך לחזור ולקרוא].

ואמרינן בשלמא רבי אליעזר ברבי יוסי מסתבר טעמא דאין מעבירין על המצות, אלא
רשב"ג מאי טעמא? אמר רבי טבי טעמא דרשב"ג מיסמך גאולה לגאולה עדיף. ופרש"י
"גאולה לגאולה" – פורים ופסח. וכן פירש ר"ח "גאולת אסתר לגאולת מצרים".

והדבר טעון ביאור מהו הענין לסמוך את גאולת פורים לגאולת פסח, שהרי שני
הגאולות הללו לא ארעו בסמוך אחד לשני. ובפרט ששני הגאולות הללו שונים במהותם,
וכמש"כ הגר"א (אסתר א, ב) שנסי מצרים היו ביד חזקה ובזרוע נטויה ואילו תשועת
הפורים היה הכל בהסתר פנים שסיבב הקב"ה לעשות הכל בדרך הטבע.^ב

ג. עוד ראוי לבאר, דהנה אמרו חז"ל (ילקו"ש משלי רמז תתקמד) ש"כל המועדים
עתידין ליבטל וימי הפורים אינן בטלים לעולם". וביאר לה המהר"ל (בהקדמה לאור
חדש) שכל המועדים שהם זכר ליציאת מצרים והם טפלים לשעבוד מלכויות, שייך לומר
שיהיה ביטול למועדים כאשר אינם עיקר נכמבואר בסוגית הגמ' בברכות (יב, ב) דבימות

^א המהרש"א (שם במגילה) והתו"ת (שם בדברים) מבארים שהדמיון הוא מצד צורת הנסים. אך זה דוחק טובא כי
א"כ טפי היה לו לדרוש מקרא שנאמר "כי בדבר אשר זדו עליהם".

^ב ובמקו"א נתבאר ע"פ התרגום שני שאופן הנסים של פורים ופסח היו שוים, שבשניהם בסוף נתגלה שכל הרע נועד
לטובה. אך נראה שעדיין לא מבואר בזאת ענינה של הסמיכות כי בד"כ סמיכות ענינו שזה מגלה על זה כמבואר
בסוגית הגמ' בפ"ק דיבמות. וכמו"כ מצינו ענין סמיכות גאולה לתפילה עי' ברבינו יונה בברכות ב, ב.

באהלה של תורה / הרב יהודה איזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"הקורא למפרע לא יצא", הענין להגיע להכרה שתמיד ה' "רב את ריבנו" בבחינת "ועל
נסיך שבכל יום עמנו!"

המשיח תהא שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל לו. והטעם ביאר ב'שפתי חיים'
(ח"ב עמ' ריג) משום שלעתיד לבוא יהיו גילויים והשגות בהשי"ת והנהגתו גדולים
ונשגבים מאוד, עד לכדי שכל עסק יציאת מצרים יהיה טפל לון, אבל פורים אינו זכר
ליציאת מצרים לפיכך דבר זה לא יהיה בטל.

וזה צ"ב מהו המיוחדות של חג הפורים (שאינו זכר ליציאת"מ) יותר משאר כל המועדים
– עד לכדי שגם לעתיד לבוא כאשר יהיו גילויים והשגות בהשי"ת והנהגתו גדולים
ונשגבים מאוד לא יהיה סיבה לביטול ההארה של חג הפורים.

המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית

(ב) ומה שנראה לבאר בזה, דהנה ביסוד יציאת מצרים כותב הרמב"ן (סוף פרשת בא)
וז"ל: "הנה מעת היות עו"ג בעולם מימי אנוש החלו הדעות להשתבש באמונה, מהם
כופרים בעיקר ואומרים כי העולם קדמון כחשו בה' ויאמרו לא הוא. ומהם מכחישים
בידיעתו הפרטית, ואמרו איכה ידע אל ויש דעה בעליון (תהלים עג, יא). ומהם שידו
בידיעה ומכחישים בהשגחה, ויעשו אדם כדגי הים שלא ישגיח האל בהם ואין עמהם
עונש או שכר, יאמרו עזב ה' את הארץ".

וכתב הרמב"ן, שכאשר ירצה האלקים בעדה או ביחיד ויעשה עמהם מופת בשנוי מנהגו
של עולם וטבעו, יתברר לכל בטול הדעות האלה כולם, כי המופת הנפלא מורה שיש
לעולם אלוה-ה מחדשו, ויודע ומשגיח ויכול.^ג

וזהו תכלית כל האותות והמופתים שעשה ה' במצרים, וכמו שנאמר (שמות ח, ו) "למען
תדע כי אין כה' אלוקיני". ועוד נאמר (שם ח, יח) "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ".
ועוד נאמר (שם ט, כט) "למען תדע כי לה' הארץ". וכמו שכתב המהר"ל (גבורת ה' פרק
מז) שביציאת מצרים רצה השם יתברך להקנות להם את כל האמונות שזהו עיקר
המופתים שעשה הקב"ה במצרים כדי שיאמינו על אמונות אמיתיות. וביאר שם מה
שמוזכר בתורה שלשה פעמים לשון אמונה על כלל ישראל. (א) מה שנאמר (שמות ד, לא)
"ויאמן העם" – שהוא כנגד האמונה בהשגחת ה'. (ב) בקריעת ים סוף נאמר (שם יד, לא)
"ויאמינו בה' ובמשה עבדו" – הוא נגד האמונה במציאות ה'. (ג) מה שנאמר במעמד הר
סיני (שם יט, ט) "וגם בך יאמינו לעולם" – הוא כנגד האמונה בתורה מן השמים.

וזהו היסוד הראשון אשר אנו יונקים מיציאת מצרים (מיסוד האמונה במציאות ה'),
שאינן העולם הולך כמנהגו מצד הטבע, אלא הקב"ה מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה
בראשית.^ד

^ג וכנגד האמונה בתורה מן השמים, מוסיף הרמב"ן: וכאשר יהיה המופת ההוא נגזר תחלה מפי נביא יתברר ממנו
עוד אמתת הנבואה, כי ידבר האלקים את האדם ויגלה סודו אל עבדיו הנביאים, ותתקיים עם זה התורה כולה.
^ד יסוד זה מפורסם בשם נפה"ח (שער א). וכאן נעתיק את דברי השל"ה (עשרה מאמרות מאמר א אות כ) שהרחיב
בזה יותר: "הנה סברת העולם היא בענין מערכת צבא השמים כך, הבורא ב"ה חידש הכל יש מאין המוחלט, על כן
ביכלתו לעשות מה שרוצה לשנות ולשדר. בראשית נתן הקב"ה לצבא השמים כח ויכולת להנהיג העולם, וכל כוכב
ממונה על מינוי שלו, העולם כמנהגו נוהג, וכביכול זה ידו מהם, רק אם לעת מהעתים רוצה לשדר אותם, וכל זמן

באהלה של תורה / הרב יהודה איזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"הקורא למפרע לא יצא", הענין להגיע להכרה שתמיד ה' "רב את ריבנו" בבחינת "ועל
נסיך שבכל יום עמנו"!

ומובא בכתבי הסבא מקלם זצ"ל ליישב את קושית הבית יוסף מדוע תקנו בחנוכה
שמונה ימים, והלא מה שדלק ביום הראשון לא היה נס. ותי' דמכח הנס אנו לומדים שגם
על היום הראשון צריך לקבוע הודאה כמו על שאר הימים. וזאת היא ההכרה אשר
הובאה בגמ' (תענית כה, א) דמי שאמר לשמן שידלוק הוא יאמר לחומץ שידלוק ע"ש.

ושמי ה' לא נודעתי להם

ג) והנה בנתיים נתבאר שיציאת מצרים מלמד אותנו שהקב"ה מחדש בטובו בכל יום
תמיד מעשה בראשית – שזהו מיסוד ההכרה באמונה במציאות ה' שלא עזב את הארץ.

אך יש בזה לימוד נוסף, שכך מוסיף הרמב"ן שם: "ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם
מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד
שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין
ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו, הכל
בגזרת עליון כאשר הזכרתי.

וזה כנגד דעת הכופרים שהגם שמודים בידיעה מכחישים בהשגחה שאומרים עזב ה'
את הארץ וממילא הבני אדם הם כדגי הים שלא ישגיח האל בהם ואין עמהם עונש או
שכר".

וכ"כ הרמב"ן (ריש פרשת וארא) ששכר כל התורה וענשה בעולם הזה הכל נסים והם
נסתרים (וע"ע ברמב"ן בראשית מו, טו). והאמונה הזו היא מיסוד האמונה בהשגחת ה',
וכמו שביאר המהר"ל (שם) שהרי אנו רואים כי יש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה
הרשעים, ולפיכך האדם שמאמין שהקב"ה משגיח בבני אדם אי אפשר שלא יאמין שלא
יהיה לרשעים גמולם כו' שאם כן לא היה נפרע הרשע על מעשיו, ולכן מן ההשגחה
נמשך השכר והעונש.

ומה הם ה"נסים המפורסמים" ומה הם ה"נסים הנסתרים"?

הם שני הנהגותיו של הקב"ה בשינוי מהרגילות של הנהגת הטבע. וכמו שכתב הגר"א
באד"א (דברים יח, כב) לבאר מש"נ (ישעיה ה, יט) "האומרים ימהר יחישה מעשהו למען
נראה ותקרב ותבואה עצת קדוש ישראל ונדעה".

שאינו משדד אז מנהיגם בכח שהושג להם בעת הבריאה. אמנם אמיתת האמונה הנראה בעיני הוא, השי"ת מחדש
בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, בכונה מכוונת שופע שפע, ואילו היה מונע רגע אחד היה הכל כלא היה
בטל המציאות. ומוסיף השל"ה שמה שאומרים בנוסח הפזמון 'א-ל אדון' 'כח וגבורה נתן בהם להיות מושלים בקרב
תבל', אדרבה משם ראיה להיפך, כי לא אמר שמינה אותם להיותם מושלים, רק אמר "כח" כלומר ששם בכח
"להיות מושלים" היינו כח ההכנה בטבעם, כמו שהעין מוכן לראות כשנשפע לו הראיה וכן האוזן וכן כל האברים
איש איש על עבודתו, ככה מערכת השמים "כח וגבורה נתן בהם כו'" כל זמן שהשפע נשפע בהם, אז פועלים כפי
טבעם הן לטוב הן לרע כו'" (ויסוד הדברים מבוארים כבר ברבינו בחיי בראשית א, יח) עכ"ד.

בנוסח ברכות התורה אומרים "יודעי שמך" – כי על ידי התורה אפשר להכיר את שמותיו (הנהגותיו) של הקב"ה.
וע"ע בגר"א במשלי (כג, כו) ובאבן שלמה (פרק יא אות ט) בענין זה. וע"ע באור יחזקאל ('אמונה' עמוד קא) ובספר
ימי חנוכה (מאמר יט) מה שביארו בדברי הרמב"ן במה שאין לו חלק בתורת משה. וראה במאמר סד מש"כ בשם
הרמב"ן "שפעמים הקב"ה עושה נס ליראיו לבטל מהם גזירת הכוכבים, והם מן הנסים הנסתרים שהם בדרך
תשמיש של עולם שכל התורה תלויה בהם".

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"הקורא למפרע לא יצא", הענין להגיע להכרה שתמיד ה' "רב את ריבנו" בבחינת "ועל
נסיך שבכל יום עמנו"!

דהנה הפסוק הזה כפל במלות שונות, כי כתיב "מעשהו" וכתיב "עצה", וכתיב "למען
נראה" וגם כתיב "ונדעה".

וביאר כי הקב"ה מנהיג עולמו בשני ענינים, מה שהקב"ה עושה בעצמו ומה שהקב"ה
עושה על ידי שליח, ומה שהקב"ה עושה בעצמו נקרא "מעשהו" ומה שהוא עושה על ידי
שליח נקרא "עצה", שיתן בלב השליח לעשות זאת כמו באחשורוש והמן שנתן בלב
אחשורוש שיעשה זאת. על כן אמרו "ימהר יחישה מעשהו" – מה שהקב"ה עושה בעצמו
"למען נראה" – שהוא בגלוי שכל העולם יודעים שמעשה הקב"ה הוא. "ותקרב ותבואה
עצת קדוש ישראל" – מה שעושה על ידי שליח "ונדעה" כו' עכ"ד. וכן מבואר בדברי
הרמב"ן (בראשית יז, א; ויקרא כו, יא) ע"ש.

והגר"א (אד"א ליקוט מכת"י) מבאר מה שאמר הקב"ה למשה רבנו (שמות ו, ג) "ושמי
ה' לא נודעתי להם" (לאבות) – דהיינו שלא נכרתי לעשות להם נסים נגלים כו' כי הנסים
שעשיתי להם היו נסים נסתרים. וכ"כ הרמב"ן שם שאמר הקב"ה למשה שלאבות הגם
שנראיתי בכח ידי אשר אני שודד בו המזלות ועוזר לבחירי, אבל לא נודעתי להם לברוא
להם חדשות בשנוי התולדות. ולכן אמור לבני ישראל ותודיע להם פעם את השם הגדול
שאני עושה עמהם להפליא וידעו כי אני ה' עושה כל.

והטעם לשינוי ההנהגה בעסק יציאת מצרים, מבאר באור יחזקאל ('אמונה' עמוד קז)
שקשה לאדם לייחס את ההנהגה הנסתרת אף לקב"ה מפני שבטבעו נמשך אחר מראה
עיניו, ולכן בהנהגה גלויה רואה ומכיר את השי"ת, אך בעת שהנהגתו יתברך נסתרת ואין
רואה נגד עיניו אלא דברים המנוגדים להשגחתו שרואה שכוחי ועוצם ידי נותן לאדם כל
מה שברצונו, אזי אינו מייחס זאת להקב"ה. ולכן נתן הקב"ה לעתים הנהגה גלויה, והיינו
מה שכתב הרמב"ן (שמן הנסים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים) – שכשאר
רואה האדם שבכח הקב"ה לעשות נס נגלה ומכיר שיש מנהיג ומחדש לבריאה ועושה כל
מה שביכולתו ואין כל טבע ומציאות לבריאה, יכול להכיר ולידע שתמיד נמצאת הנהגתו
וחידושו אלא שנסתר הוא.

נמצא שמלבד מה שאנו למדים שאין כל טבע בעולם אלא הקב"ה הוא זה שמחדש בכל
יום תמיד מעשה בראשית, מלבד זאת יש עומק נוסף שמלמד אותנו אמונה בהאמונה
בשכר ועונש – שאין כל מקרה בעולם והכל מסובב בידי הקב"ה לגמול טוב להולכים
בדרכיו ורע לאין הולכים בדרכיו. וגם בעל בחירה שכביכול בוחר לעשות רע בבריאה
הכל מידו יתברך ומכח מעשיו של אותו בעל בחירה הקב"ה מוציא את רצונו לפועל
(וראה במאמר סד השלמה לזה).

מיסמך גאולה לגאולה

ד) והנה הגר"א (אסתר א, ב) כותב, שנסי מצרים היו ביד חזקה ובזרוע נטויה, ואילו
תשועת הפורים היה הכל בהסתר פנים שסיבב הקב"ה לעשות הכל בדרך הטבע. אמנם
זאת כתב הגר"א באד"א (שם בדברים) דמה שעושה על ידי שליח נאמר על זה "ונדעה" –

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"הקורא למפרע לא יצא", הענין להגיע להכרה שתמיד ה' "רב את ריבנו" בבחינת "ועל
נסיך שבכל יום עמנו!"

**כי בזה צריך 'בחינה' לדעת שגם זאת לא בדרך הטבע הוא, כמו ענין אחשוורוש והמן
עכ"ד.**

וזוהו ענין הסמיכות שאנו סומכים את גאולת פורים לגאולת מצרים. שזהו לימוד נוסף
מכח יציאת מצרים, מלבד ההכרה במערכת הטבע שהקב"ה הוא זה שמחדש בכל יום
תמיד מעשה בראשית, אנו לומדים מכח מה שנסה אלוקים במצרים במסת באותות
ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדלים – שגם כל השתלשלות
הדברים של אחשוורוש והמן לא היה בדרך הטבע אלא נס נסתר שבא לשלם שכר
להולכים בדרכיו ולגמול רע לרשעים.

ועל כן פתח רב אשי מקרא ד"או הנסה כו" – כי נסי יציאת מצרים מלמד אותנו על נסי
הפורים. וזהו הענין של סמיכת פורים לפסח שבא זה ולימד על זה, שתמיד נמצאת
הנהגתו וחידושו אלא שנסתר הוא, וצריך הבחנה לדעת זאת.

ועפ"ז יש לבאר מדוע "ימי הפורים לא יבטלו", כי כל המועדים שבאין זכר ליציאת
מצרים, אז לעתיד לבוא שיהיו גילויים והשגות בהשי"ת והנהגתו גדולים ונשגבים מאוד
ממילא כל עסק יציאת מצרים יהיה טפל לו, אמנם ימי הפורים אינו זכר ליציאת מצרים
ואדרבה הוא לימוד מתוך הגילוי של יציאת מצרים על הנסים הנסתרים, לפיכך דבר זה
לא יהיה בטל להורות הנהגה זו של הקב"ה.

הקורא את המגילה למפרע לא יצא

(ה) ונסיים במה שהובא בשם הגר"א על מה שאמרו "הקורא את המגילה למפרע לא
יצא" – דהיינו שקורא את המגילה וכונתו שנעשה לנו נס מכבר, לא עתה. עבור זה לא
יצא, רק יחשוב שעתה נעשה לנו הנס. משום דמקיש זכירה לעשיה, מה עשיה למפרע לא
יצא – שצריך שיהיה נעשה לעת עתה, אף זכירה למפרע לא יצא עכ"ד.

וצ"ב מהו המכוון בזה לחשוב כאילו נעשה הנס עתה. ובפשוטו י"ל דהכונה שהארת
הנס חוזר ומאיר בכל שנה ושנה. אך נראה שהכונה הוא, כי הנה גילוי הנסים של יציאת
מצרים הוא דבר של "עבר" שהרי רק אז היה נסים גלויים, והגם שמשם אנו יונקים את
יסודות האמונה, כל זה הוא רק "זכר ליציאת מצרים" אבל עצם ההתגלות נגמרה. לא כן
ההתגלות של נסי הפורים, היינו מה שבאנו לכלל הכרה בנסים הנסתרים, גילוי זה קיים
עד עצם היום הזה.

¹ אולם בדרשות 'בית דוד' (דרוש י) כתב שבקריעת ים סוף ועשר המכות ודומיהן נתפרסם ענינם ויצא טבעם בכל
הארץ בעבור היותן ממעל לסדרי הטבע, אך הנסים הנסתרים המעוטפים בשמלת הטבע הנה כל העמים לא יבינו
בזה אל פעולת ה'. והוסיף: זולת בנס הפורים אף היותו מכלל הנסים הנסתרים עכ"ז נודע ונתפרסם טבעו בכל הגוים
על ידי פרטי הפעולות המצטרפים לזה והתהפכות הדברים מקצה אל הקצה, עד כי אי אפשר להכחיש בשום פנים
היותו בא בהשגחת ה' עכ"ד. וע"ע במלבי"ם (ריש פר' וארא) מש"כ לחלק בין גאולת מצרים לגאולת מרדכי ואסתר.
וע"ע היטב בחי' אגדות למהר"ל חולין קלט, ב ד"ה אסתר (וראה ברמב"ן (בראשית מו, טו) שכתב שעיקר "נסים
הגלויים" המה נסים שבאים אם התנבאות של נביא וכדו' קודם לכן, וראה גם במלבי"ם (שמות ה, כב) בזה. וראה
ב'דעת חכמה ומוסר' (ח"א מאמר קח) בזה).

¹ בספר 'זכרון משה' לרבי משה משולם הלוי הורביץ, דף יא, ב (הובא בספר פנינים משולחן הגר"א 'אסתר').

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"הקורא למפרע לא יצא", הענין להגיע להכרה שתמיד ה' "רב את ריבנו" בבחינת "ועל
נסיך שבכל יום עמנו"!

וזהו המסר אשר מוטל עלינו ללמוד מהמגילה. ולכן נוסח הברכה בפורים הוא "הרב את
ריבנו והדן את דיננו והנוקם את נקמתנו כו'" – בלשון הוה (הרב, הדן, הנוקם^ה) הגם
שהנידון הוא על הנס שארע בעבר. כי זהו מהות המועד להגיע לידי הכרה שהקב"ה
כסדר בכל מצב שהוא רב את ריבנו ודן ונוקם. ועל כן מי שקראה בצורת למפרע (כאילו
זה ענין הודאה על העבר) לא קיים את מהות הענין.

*

* מאמר זה מתוך הספר "אהל מועד" על "גלות וגאולת מצרים" ו"חג הפסח" ו"ליל
הסדר" שיצא זה עתה לאור בס"ד.

לתגובות: 5322906@gmail.com

^ה לעומת חנוכה שאומרים "רבת את ריבם דנת את דינם" בלשון עבר.

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים

בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע מיד אמר הקב"ה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם

דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה וּגּוֹ' (כה, ב). וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכְכֶם (כה, ח)
-א-

במדרש פליאה (אות נח) בשעה שאמרו ישראל "נעשה ונשמע" (משפטים כד ז) מיד אמר הקב"ה "ויקחו לי תרומה" (תרומה כה ב) ע"כ.^ט
ובמדרש פליאה (אות נז) בשעה שאמרו ישראל "נעשה ונשמע" (משפטים כד ז) מיד אמר הקב"ה "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (תרומה כה ח) עכ"ל.
וצריך ביאור השייכות בין מה שאמרו נעשה ונשמע למה שנצטוו ויקחו לי תרומה ועשו לי מקדש.

-ב-

במדרש רבה (תרומה לג א) "ויקחו לי תרומה" (שם), הה"ד "כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו" (משלי ד ב), אל תעזובו את המקח שנתתי לכם. יש לך אדם וכו', אמר הקדוש ברוך הוא לישראל מכרתי לכם תורתי כביכול נמכרתי עמה, שנאמר "ויקחו לי תרומה", משל למלך שהיה לו בת יחידה בא אחד מן המלכים ונטלה ביקש לילך לו לארצו וליטול לאשתו אמר לו בתי שנתתי לך יחידית היא, לפרוש ממנה איני יכול, לומר לך אל תטלה איני יכול לפי שהיא אשתך אלא זו טובה עשה לי שכל מקום שאתה הולך קיטון אחד עשה לי שאדור אצלכם שאיני יכול להניח את בתי, כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל נתתי לכם את התורה לפרוש הימנה איני יכול, לומר לכם אל תטלוה איני יכול, אלא בכל מקום שאתם הולכים בית אחד עשו לי שאדור בתוכו שנאמר "ועשו לי מקדש" (שם ח). ע"כ.

-ג-

ובספר פנים יפות (ואתחנן ו כ) בד"ה כי ישאלך בנך מחר וגו'. כבר כתבנו בפרשת בא במ"ש [בהגדה של פסח] גבי בן רשע לכם ולא לו שהוציא עצמו מן הכלל, דאין זה דומה לשאלות החכם "אשר צוה ה' אלקינו אתכם" (ואתחנן שם), ענינו הוא למה שאמר הש"י למשה כשאמרו ישראל "נעשה ונשמע" (משפטים כד ז) מי גילה רז זה לבני וכו' (שבת פח א). שהעבד הנאמן לא ישאל לרבו במה שמצוהו לעשות מה טעם יש בו, אלא שעושהו מיד, ואח"כ מבקש מרבו להודיע טעם הדבר אם ימצא חן בעיניו. משא"כ בעבד שאינו

^ט וכ"ה בתנא דבי אליהו (רבה, פרשה יז) וכיון שקיבלו ישראל מלכות שמים בשמחה ואמרו, כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (משפטים כד ז), מיד אמר הקדוש ברוך הוא למשה, "דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה" וגו', ע"כ.

הגון כי לא יעשה דבר עד שידע טעמו אם ישר בעיניו יעשהו ואם לא ישר בעיניו לא יעשהו, כן הוא בן החכם שלאחר קיום המצות שואל לאביו החוקים והמשפטים, אבל הרשע שואל הדבר בטרם עשות העבודה, עכ"ל. וכמו שכתוב כי ישאלך בנך מחר והיינו לאחר הקיום.

-ד-

וכ"ה עד"ר זה במהדורא בתרא (מחתן המהרש"א, שבת פח א) בד"ה דרש ר' סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו וכו' שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע וכו'. בכאן מקשים כל המפרשים וגם האלשיך ממה נפשך, או ראוי לקשור שלשה כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע ועוד שלישי בשביל שהקדימו נעשה לנשמע. או רק כתר אחד בשביל שהקדימו. והנראה ליישב וכו', ובזה מיושב הגמרא ג"כ ענין הקדימה נעשה לנשמע הוא, כי אם לא הקדימו רק אמרו נשמע ונעשה, היה הפירוש נשמע מקודם אם יהיה לנו איזה טעם נכון אז נעשה ונקיים אותו ואם לאו לא נעשה. או אף כפשוטו אילו לא הקדימו היו מבינים כדרך העולם שאומרים נשמע דברייך ונקיים אותו, ממילא אז לא היו ראויים רק לכתר אחד, כי הכל אחד, כי השמיעה בלא נעשה אינו כלום. לאפוקי כשהקדימו נעשה אז א"א לפרש כפשוטו מאחר שכבר אמרו שיעשו לא צריכים לומר ונשמע וודאי ישמעו, אלא וודאי שכוונתם שאמרו נעשה עכ"פ בין שיהיה לנו טעמים על הדברים בין לאו עכ"פ נעשה אותם. ואח"כ נשמע ג"כ נראה לחקור ולשמוע במופת טעמים עליו. ממילא נעשה ונשמע הם שני דברים כל אחד ענין בפני עצמו, ולכן נטלו שני כתרים אחד נגד נעשה ואחד נגד נשמע ודו"ק, עכ"ל.

מבואר שאחרי שזכו לקבלת התורה וכפי שנתבאר דזכו לכך ע"י שהקדימו נעשה לנשמע ונטלו שני כתרים, אז אמר הקב"ה נתתי לכם את התורה לפרוש הימנה איני יכול, לומר לכם אל תטלוה איני יכול, אלא בכל מקום שאתם הולכים בית אחד עשו לי שאדור בתוכו שנאמר "ועשו לי מקדש" (שם ח), ולכן נצטוו מיד ויקחו לי תרומה ועשו לי מקדש.

-ה-

בפי' רש"י (שם כה ב) בד"ה ויקחו לי תרומה - לי לשמי, עכ"ל.

בספר שלל דוד (שם) בד"ה ויקחו לי תרומה וכו', והנה רש"י פירש ויקחו לי תרומה לי לשמי, ויש לדקדק מהו לי לשמי, פשיטא דהוא לשם הקדוש ברוך הוא, וכו' עכ"ל.

¹ שם: עפ"י מה שכתב הרמב"ם בספר המורה (ח"ג פרק נד) וגם בספר חובת הלבבות (בהקדמת הספר) שכן ראוי להיות סדר הלימוד במצוות, מתחילה עפ"י הקבלה כאשר קבל מאבותיו, וכאשר צוה לנו משה בתורה כן יקיים אותן. ואח"כ יתבאר במופת מחויב ללמוד ולחקור במופת עד מקום ששכלו מגעת, אולי ימצא על הכל טעמים המתיישבים על הלב. וסיים הרמב"ם ובלבד שלא יזיז מן הקבלה וכו'. ר"ל אף ששכלו אינו מגיע למצוא טעם נכון, מ"מ בשביל זה לא יעבור ח"ו, רק ישמור לעשות כפי מה שבא הקבלה. ובזה מיושב אצלי החילוק שבין שאלת חכם לרשע בסדר ההגדה. והיינו שהחכם אינו שואל טעם על המצוה למה יעשה, כי הוא מקיים אותה עכ"פ כאשר בא בקבלה, רק אח"כ שואל על התורה להגיד לו אולי ימצא טעמים במופת על המצוה. משא"כ הרשע שואל מה העבודה, שאינו רוצה לעשות המצוה מאחר שאינו יודע הטעם למה עושה אותה, וכו' עכ"ל.

וכ"ה בשפת אמת (תרומה תרנ"ד) בד"ה ויקחו לי תרומה פי' רש"י לי לשמי. וקשה כי בודאי הנותן נדבה למשכן מה שייך שלא לשמו, וכו' עכ"ל.

-ו-

והנראה בזה על פי מש"כ בשפת אמת (שם תרמג מאמר ב) בד"ה עוד פי' וכו', כאשר שמעתי מפי מו"ז ז"ל "ויקחו לי לשמי". לא יהי' הכוונה לזכות להשראת השכינה ג"כ. רק לשמי ממש לעשות רצונו ית'. שזה טוב מהכל ועי"ז ושכנתי, עכ"ל. יא

ולהמתבאר מובן שפיר מה שפי' רש"י "לי לשמי", דאף כי בודאי הנותן נדבה למשכן הוא נותן לשמו ית', מכל מקום כיון שידעו שהשראת השכינה תלוי בזה, והוא זכות להם, הוצרך להודיעם כי הכוונה הראויה שיתנו רק לשמו לעשות רצונו ית' ולא כדי לזכות להשראת השכינה.

-ז-

בספר בית הלוי (לך לך יז א) בד"ה התהלך לפני והיה תמים. ענין התמימות הוא שיעשה רצון הבורא ולא יחקור למה ציוהו כן, ואף על פי שהאדם רשאי לחקור אחרי טעמי המצות, זה בכלל לימוד תורה שמצוה ללומדה ולידע אותה, וגם הלימוד הזה יעשה אותו מפני שמצוה כן הוא ללמוד. אבל בעיקר העשיה שלו וכן בהלימוד יעשה רק מפני שכן הוא רצון הבורא יתברך, ולא מפני שהוא רוצה לחקור אמאי ציוהו כן. וכו'. וזהו ג"כ הענין דבפרשת פקודי כתיב על כל פרט ופרט ממעשה המשכן "כאשר צוה ה' את משה" (שם מ יז-לב) דקמ"ל דאע"ג דידעו ישראל כמה חביב עליהם המשכן ורוב ההצלחה ששיגו על ידו עכ"ז לא עשוהו רק משום הציווי לחודא, עכ"ל.

וכ"ה בהעמק דבר (פקודי טל לב) בד"ה "אשר צוה ה' את משה כן עשו". באשר ידוע שישראל נתאוו מאד שיהיה השכינה שרויה בתוכם כמש"כ בפ' תשא, היה עולה על הדעת שבשביל זה השתדלו לעשות הכל, מש"ה פי' הכתוב שרק כאשר צוה ה' כן עשו, עכ"ל.

ומבואר דלאחר שקיימו את הציווי בשלמות שעשו המשכן רק לשם השם יתברך [אף שידעו שע"י זה יזכו להשראת השכינה], זכו שנתקיים בהם ושכנתי בתוכם.

*

^{יא} על דרך זה מצאנו בשפת אמת (בא תרמח) סוף ד"ה בענין, ומצינו באבותינו שנגאלו ממצרים בזכות מצות הפסח. וכו' "ויעשו בני ישראל כאשר צוה ה' כן עשו" (בא יב כח). ופרשנו (שם תרמו) שהגם שידעו שהגאולה תלוי בזה. אך הם עשו רק לקיים רצונו ית'. ומה"ט הי' הכנה לגאולה. כי אם הי' הכוונה כדי להגאל. לא הי' הכנה לגאולה כלל, עכ"ל.

"ויקחו לי"

דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לְבוּ תִקְחוּ אֶת תְּרוּמַתִּי
(כה, ב)

בפי' רש"י (שם) בד"ה ויקחו לי תרומה - לי לשמי, עכ"ל.

במדרש פליאה (אות נח) בשעה שאמרו ישראל "נעשה ונשמע" (משפטים כד ז) מיד אמר הקב"ה "ויקחו לי תרומה" (תרומה כה ב) ע"כ.

-א-

בספר בנין אריאל (שם) במדרש באותו פרק שהקדימו נעשה לנשמע אמר הקב"ה למשה כו' "ויקחו לי תרומה", וצריך ביאור. נ"ל לפרש דברי רז"ל שבאו לישיב הכתוב כאן "ויקחו לי תרומה" (פרש"י לי לשמי) וביאורו ויקחו לשמי תרומה. והוא קצת לשון מסורס, דהוה לימה למימר "ויקחו תרומה לי", כמ"ש בפרשת ויקהל (לה ה) "קחו מאתכם תרומה לה", ועכ"פ היה ראוי להיות כאן ובפרשת ויקהל שתי הלשונות שוות. אמנם הדבר קרוב לשמוע עפ"י מ"ש רז"ל פ"ק דנדרים (י א) אמר רשב"י מנין שלא יאמר לה' קרבן, תלמוד לומר "כי יקריב קרבן לה'" (ויקרא א ב). ופירוש (הרא"ם) [אולי צ"ל הרא"ש, עי"ש] דשם אחר שיזכיר שם שמים ימלך ויחזור בו, נמצא שהוציא שם שמים לבטלה. ובספר של"ה (פסחים מצה עשירה, דרוש ראשון אות רנו) פי' הטעם דשם קודם גמר דבריו ימות ונמצא שהוציא שם שמים לבטלה, לכך צריך להקדים לומר קרבן קודם הזכרת השם. ויש להביא ראיה לפירוש השל"ה מן המקרא הזה, שאמר הכתוב "ויקחו לי תרומה" דמשמע שיאמרו לה' תרומה, וכן לא יעשה על פי הדין הנזכר למעלה. אבל אם טעמו של דבר הוא כפירוש השל"ה א"ש, דידוע מדברי רז"ל (שבת פח א) בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע, אמר הקב"ה מי גלה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו שנאמר "מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו" (תהלים קג כ). ואיתא במדרש (עי' שמות רבה לב א) דמטעם זה אמר הקב"ה למלאך המות שאין רשות לשלוט בישראל אלא יהיו קיימים כמה"ש. וכן אמרו רז"ל בפ"ק דע"ז (ה א) אילו לא חטאו לא הוו מייתני. וכיון דבאותו פרק שאמרו נעשה ונשמע נאמרו פרשת תרומה, אין כאן קפידא אם יקדימו להזכיר את השם תחילה ויאמרו לה' תרומה, כי בעת ההיא לא היה פחד ואימת מות, בהיות כולם כבני עליון חיים וקיימים, לכך נאמר "ויקחו לי תרומה". אבל בפרשת ויקהל אחרי רדת משה מההר שכבר חבלו מעשיהם ויצא דבר מלכות מלפני מלכו של עולם ית"ש "אכן כאדם תמותון" (תהלים פב ז), אז לא הותר להם בהפרשת נדבתם להזכיר השם תחילה, פן ימותו טרם יזכירו הפרשת הנדבה ונמצא ש"ש לבטלה ח"ו. לכן שינה משה רבינו ע"ה את הסדר ואמר לישראל "קחו מאתכם תרומה לה'" שיקדימו הזכרת הנדבה קודם הזכרת השם. ונמצא ש"ש מתקדש בתוך בני ישראל, ויקבל ברצון נדבת פיהם ומתנת ידם, ובכך באו כל המקראות כסדרן ע"פ מדרש רז"ל, שכולם מתאימים בטוב ובנעימים בס"ד, עכ"ל. ומדוייק לפי דבריו מש"כ במדרש תיבת 'מיד' ודו"ק.

בספר שלל דוד (שם) "ויקחו לי תרומה", בתנא דבי אליהו (פרק יז) והובא בעולת שמואל "בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע אמר הקדוש ברוך הוא ויקחו לי תרומה", והכל תמהו בזה דמה ענין נעשה ונשמע לויקחו לי תרומה. והנה רש"י פירש ויקחו לי תרומה לי לשמי, ויש לדקדק מהו לי לשמי, פשיטא דהוא לשם הקדוש ברוך הוא. ובנאות יעקב בפני שבת (דף ה ע"ג) הביא ממדרש תנחומא (פיסקא ט), כששמעו מלאכי השרת שאמר הקדוש ברוך הוא למשה ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, התחילו אומרים רבש"ע למה אתה מניח את העליונים ויורד לתחתונים, "ה' אדונינו מה אדיר שמך" וכו' (תהלים ח ב). **וכתב הוא דהמלאכים היה להם טענה מדין בן המיצר, אמנם הקדוש ברוך הוא לא כן יחשב, כי שכינה בתחתונים צורך גבוה הוא כדי שבני יראו וישמרו מחטוא, דאע"ג דאינהו לא חזי מזלייהו חזי (סנהדרין צד א), וכיון שמסר הקדוש ברוך הוא התורה צורך הוא לשמור פקודיו ולעשותם, ע"ש בארוכה. וזהו ועשו לי מקדש - לי לשמי - שתהא השראת השכינה למטה, וכן "ויקחו לי תרומה" ג"כ לי לשמי. אמנם אימתי הוא השראת שכינה, כשישראל באגודה אחת, אבל כשיש ח"ו פירוד אין השכינה שורה אלא מסתלקת. ועל זה פירשו "ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן וגו' וכן תעשו" (שם כה ט), כלומר במשכן נאמר והיה המשכן אחד (שם כו ו), כן יהיו ישראל. ולכן אמר "מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי" (שם כה ב), שיהיה הכל ברצון בלי אונס כלל. וכמו שכתבו (עי' ספורנו) שאפילו גבאים לא היו מחזירין רק כל אחד הביא מנדבת לבו מאליו בלי פיתוי, כדי שהכל יהיו בשלום ובאגודה אחת ואז יזכו להשראת השכינה, הא אילו נעשה ע"י פסיקה או ע"י פיתוי זה היה גורם למחלוקת. וזהו ושכנתי בתוכם, לא נאמר בתוכו אלא בתוכם בישראל. מעתה אתי שפיר, כיון שאמרו ישראל נעשה ונשמע קבלו את התורה, מעתה צורך להשראת שכינה למטה, אמר הקדוש ברוך הוא תיכף "ויקחו לי תרומה", וכו"ב עכ"ל.**

²³ **שם: ואפשר זה כוונת המדרש** (שמות רבה לג ז) "ויקחו לי תרומה (כה ב), הדא הוא דכתיב "תורה ציוה לנו משה" (וזאת הברכה לג ד). דרש ר' שמלאי תרי"ג מצוות נאמרו למשה מסיני שכן מנין תורה, וא"ת אינן אלא תרי"א, אלא אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמעום ותרי"א מפי משה שנאמר "תורה ציוה לנו משה מורשה" (שם), אל תקרי מורשה אלא ירושה, ירושה היא להם לישראל לעולם. ויש לדקדק מה ענין זה לויקחו לי תרומה אם הם תרי"ג או לאו, וגם מאי ירושה היא להם לעולם. אמנם לפי מה שכתבנו בא המדרש לבאר הך "ויקחו לי תרומה" לעשות המשכן למה הוא, ומתרץ "תורה ציוה לנו משה". שהקב"ה נתן התורה ושמירתה קשה שצריך זהירות יתירה לשמור פקודיו ולעשותם שלא יחטא, ובפרט דאיכא תרי"ג מצוות, ומי יוכל לעמוד בכל אלו לולא ה' עזרתה לנו, וגם אינה לדור אחד בלבד אלא ירושה היא לעולם ולדורי דורות, ומכח כל זה שתהיה יראתו על פנינו לבלתי נחטא בחר הקדוש ברוך הוא להשראת שכינתו בתוכינו שע"י זה לא נחטא כמו שכתבנו, ולכן ציוה על המשכן, עכ"ל.

-ג-

"וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֲתֶם זֶהב וְכֶסֶף וְנְחֹשֶׁת" ע"כ (תרומה כה ג).

תלמוד ירושלמי (תרומות פ"א ה"א) "וזאת התרומה אשר תקחו מאתם" פרט לתורם את שאינו שלו, ע"כ.

בספר מדרש יהונתן (יתרו מאמר קא) במדרש (עי' מדרש פליאה אות נח) בשעה שאמרו ישראל "נעשה ונשמע" אמר הקב"ה "ויקחו לי תרומה" ותמוה, ונ"ל דאיתא בגמ' (ברכות לה א) רבא רמי כתיב "לד' הארץ" (תהלים כד א) וכתוב "והארץ נתן לבני אדם" (שם קטו טז) כאן בעושי רצונו של מקום והארץ נתן לבני אדם, ואיתא בגמ' (עי' קידושין מא ב) התורם שאינו שלו אין תרומתו תרומה, והא"ש בשעה שאמרו ישראל נעשה ונשמע וממילא היו עושי רצונו ממילא "והארץ נתן לבני אדם", א"כ הוי הארץ שלהם, אמר הקב"ה "ויקחו לי תרומה" ודוק, עכ"ל. ומדוייק מה שכתב תיבת מיד.

-ד-

"וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנֹתַי בְּתוֹכְכֶם" ע"כ (תרומה כה ח)

ובפי' רש"י (שם) בד"ה ועשו לי מקדש, ועשו לשמי בית קדושה, עכ"ל.

בפי' זרע יצחק בחי' מלוקטים על המשניות (תמיד פ"ז מ"ב) **במקדש** היו קוראים את השם ככתבה. והטעם איתא דכל העולם מלא קליפות ואין כדאי להוציא השם הויה ככתבה. משא"כ במקדש דהוא נגד שער השמים ושום קליפה וטומאה אין יכולים לשלוט, היה מזכיר השם ככתבה. וזה נראה לי פי' בפרשת תרומה (כה ח) "ועשו לי מקדש" פי' רש"י לי לשמי, ר"ל שיעשו מקדש כדי להיות רשאי להזכיר השם ככתבה וז"ש לשמי וק"ל, עכ"ל.³⁷

ומבואר ג"כ דאחרי שזכו לעשות את המשכן מתוך כוונת לי לשמי, ע"י כך הוא ג"כ מוכן להזכיר בו את השם המפורש.

*

"מִקְשָׁה תִּיעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה"

"וַעֲשִׂיתָ מְנֹרֶת זֶהב טָהוֹר מִקְשָׁה תִּיעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה" וגו', ע"כ (תרומה כה לא).

ובפירוש רש"י (שם) בד"ה 'תִּיעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה', מאליה, לפי שהיה משה מתקשה בה, אמר לו הקדוש ברוך הוא, השלך את הככר לאור והיא נעשית מאליה, לכך לא נכתב 'תעשה' [פי' חסר יו"ד], עכ"ל.

*

³⁷ עוד כתב (יומא פ"ו מ"ב) שם המפורש יוצא. ולא אמרינן מזכיר כמו שכ' האריז"ל כי הש"י הוציא השם מאליו מפי כהן גדול ולא היה הכהן גדול מזכירו. וזה נראה לי פירוש הפסוק בפרשת יתרו (כ כא) "בכל מקום אשר אזכיר את שמי" ולכאורה קשה תזכיר הויה ליה למימר, אלא שהש"י ב"ה מזכיר השם בפיו וק"ל, עכ"ל. וי"ל דהוא על דרך שכתב במסכת תמיד (פ"ז מ"ב) ודו"ק.

"וַיִּרְאֶה וַעֲשֶׂה בְּתַבְנִיתָם אֲשֶׁר אָתָּה מְרַאֶה בְּהָר" ע"כ (שם מ).

ובפירוש רש"י (שם), בד"ה וראה כאן בהר תבנית שאני מראה אותך, מגיד שנתקשה משה במעשה המנורה, עד שהראה לו הקדוש ברוך הוא מנורה של אש, עכ"ל.

-א-

בספר דברי דוד (שם מ) בד"ה וראה, ולעיל (לא) פירש רש"י שנעשית מאליה, צריך לומר שאף על פי שראה אותה לא היה יכול לעשותה, וכן הוא במדרש (תנחומא בהעלותך ג) הביאו הרא"ם לעיל, עכ"ל.

ומבואר דמשה רבינו נתקשה ב' פעמים בעשיית המנורה, גם בתחילה כשנצטווה על עשייתה וגם כאשר הראה לו מנורה של אש, ומ"מ נעשית מאליה.

וצ"ב מה שציווהו הקב"ה על עשייתה, וגם הוסיף להראות לו מנורה של אש, דהא לסוף נעשית מאליה.

-ב-

ובדברי דוד (שם לא) ד"ה תיעשה, כי על כל פנים התחיל משה המלאכה בהשלכת הזהב תוך האש, ואחר כך נעשית מאליה, כי כל דבר קדושה אפילו באה מן השמים, צריך התחלה אפילו דבר מועט מן האדם. כמו שמצינו במדרש ריש שיר השירים (א ד) שמלאכים נשאו אבן אחת לירושלים ואמרו לר' חנינא 'תן ירך עמנו', ויש מזה עוד במקומות אחרים, עכ"ל.

ומבואר בדבריו, דמה שנצטווה על עשייתה פי' שאף שאין בידו להשלים עשייתה נוכחו שנאמר מיד תיעשה פי' מאליה], מכל מקום צריך עשיה מועטת בידי האדם, והוא השלכת הככר זהב לאור.

אמנם עדיין צריך ביאור, מה שציווהו הקב"ה "וראה ועשה בתבניתם" וגו', אף שגם אחר שראה את המנורה עדיין נתקשה בעשייתה, עד שנעשתה מאליה.

-ג-

בגור אריה (שם לא) בד"ה תעשה מאליה וכו'. בתנחומא בפרשת בהעלותך (סימן ג) פירש "וזה מעשה המנורה" (במדבר ח ד) שהראה הקדוש ברוך הוא באצבע, לפי שנתקשה בה. ומשמע דכאשר הראה לו המנורה היה עושה המנורה, דאם לא כן מה היה מועיל לו המראה אשר הראה לו באצבע אם לא היה יכול לעשות. ויש לומר דודאי צריך להראות למשה עד שידע והבין תבנית המנורה, ואז היה מתחיל במעשה המנורה, ונעשית מאליה. ומכל מקום היה צריך למעשה משה, עכ"ל.^{טו}

^{טו} שם במדרש: 'אמרו לו רבי תן לנו חמשה סלעים ואנו מעלים אבנך לירושלים, ובלבד שתתן ירך עמנו' וכו', ע"כ.
^{טז} שם: וכן משמע בפרק הקומץ רבה (מנחות כט א) 'ג' דברים נתקשה בהם משה עד שהראה לו הקדוש ברוך הוא באצבע'. ומשמע כשהראה באצבעו לא היה מתקשה.

^{טז} שם: 'ומ"מ היה צריך למעשה משה, כי לישראל צוה לעשות אותה, ולא שתהיה לגמרי על ידי מעשה ה'. ולפיכך היה צריך להבין תבנית המנורה, דאם לא כן איך יתחיל לעשות, וכאשר התחיל לעשות גמר השם על ידו. וכל

ומבואר דכדי שיוכל להתחיל בעשייתה, צריך גם שידע ויבין תבנית המנורה. ומתבאר שפיר מה שנצטווה על עשיית המנורה, וגם שהראה לו מנורה של אש, דרך ע"י כך יוכל להתחיל בעשייתה.

-ד-

בשפת אמת (תרומה תרל"א מאמר ב) בד"ה נתקשה משה במנורה והראה לו השם יתברך, ואח"כ כתיב שנעשית מעצמה "תיעשה" כו', א"כ למה הראה לו. אך כי על ידי רצון האדם בלב ונפש באמת, נגמר השאר מה שאינו יכול לעשות נעשה מעצמו, וזה מה שאמרו 'השלך לאור' כו'. כן הוא בכל מצוה מכל איש ישראל, כי וודאי אין בכח אדם לעשות רצונו יתברך, רק כפי רצון האדם נגמר מעצמו. ומכל מקום הגמר בא גם כן על ידי רצון האדם. וזה שהראו לו לידע מכוון ורצונו יתברך, ועל ידי שרצה לעשות רצונו ית', רק שהיה למעלה מכח אדם, לזה נעשה מעצמו, עכ"ל.

ומבואר דהשלמת המעשה נעשה גם על ידי רצון האדם, וא"כ כדי שיהיה רצונו של משה מכוון כראוי, היה צריך לדעת צורתה אל נכון.

ונראה דיסוד הדברים נתפרש בספר קול אליהו (סוכה נב ב) בד"ה אמר ר"ל וכו', אולם האמת יורה דרכו שחכמינו ז"ל כווננו בזה ג"כ לעיקר גדול ונכבד אשר כל אושר הצלחת האנושי תולה עליו, והענין כך הוא אף שהיוצר ב"ה מסר הכח באדם לכבוש את יצרו באמצעות הרוח השוכן בקרבו לא תשלם המעשה ביד האדם וקשה מאד על האדם לבוא אל תכליתה, ואין בידו רק להתחיל המלאכה ולעשות כל מה שבכחו לעשות והשלמת המלאכה הוא בעזר אלקי המלוה לאדם להביא אותה אל הפועל הגמור, עכ"ל.¹²

מבואר דרך אחר שעושה האדם כל מה שבכחו לעשות, היא נעשית מאליה ע"י עזר אלוקי.

-ה-

בגמרא בבא בתרא (כה ב) 'אמר רבי יצחק הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין, וסימניך שלחן בצפון ומנורה בדרום' (תרומה כו לה), ע"כ.

בפי' רש"י (שם) בד"ה ידרים בתפלתו יחזיר פניו לדרום. וסימניך שלא תחליף, ע"כ.

וברבינו גרשום (שם), שהשולחן והמנורה עצמם מכוונים כנגד חכמה ועשירות, 'שולחן היינו עושר שיעריך שולחנו מחמת עושרו. ומנורה היינו חכמה, כדכתיב "כי נר מצוה ותורה אור" (משלי ו כג), עכ"ל.

הפעולות שבאים מלמעלה, צריך שיעשה האדם למטה, ואף קריעת ים סוף שהיה מעשה ה', כתיב "ואתה הרם מטך ובקעהו" (בשלח יד טז), וכן כל הניסים במצרים על ידי משה היו, עכ"ל.

¹² שם: והשי"ת הוא בוחן לב וחוקר כליות להבין מתי עשה האדם את שלו ומה בכחו לעשות, וכשרואה שכל אשר שהיה לאל ידו לעשות כבר עשה, ואין בכחו לעשות יותר וכל חשקו אל הטוב, אז ילוח אליו העזר אלקי ממרומים ויגמור בעדו וישלים מה שחסר ממנו, וזולת זאת לא ישלח לו עזרו מקודש, עכ"ל. סמוכין לדבריו עי' בדברי רבינו בחיי (נח ו טז), ובכלי יקר (שם) ד"ה שלש אמות.

ביאור דבריו דמאחר שהמנורה מרמזת לתורה, לכן הרוצה להחכים יחזיר פניו לדרום בתפילתו, דבאופן זה תפילתו על החכמה מתקבלת.

בבית הלוי (יתרו) בד"ה איתא בב"ב, כתב והכוונה דמנורה רומזת לחכמה "חכמת אדם תאיר פניו" (קהלת ח א) וכו', ועל כן **מנורה עמדה במקדש בימין**, "לב חכם לימינו" (קהלת י ב) **דהחכמה נקרא ימין**, עכ"ל.^{יח}

ולמתבאר יש לפרש מימרא דרבי יצחק מה שכתב הרוצה שיחכים ידרים וסימנך 'ומנורה בדרום', דקניית החכמה צריך שתהיה כדרך שהיה בעשיית המנורה, והיינו **שיתחיל בעשייתה** [כמו שנתבאר בדברי דוד], **וצריך שידע ויבין על מה נצטוה** [כמו שנתבאר בגור אריה], **ויהיה רצונו לעשות רצונו יתברך** [כמו שנתבאר בשפת אמת], **ויעשה כל מה שביכלתו לעשות** [כמו שנתבאר בקול אליהו], **ואז יגמר ע"י עזר אלקי כל מה שאינו יכול לעשות מעצמו**, וכמו שנתבאר. ועד"ר זה היא קניית החכמה.

לתגובות: a0527677650@gmail.com

^{יח} ועי' עוד בתורת חיים (שם) ופי' הריא"ף (על העין יעקב שם), בערוך לנר (יבמות עב א), ובפני שלמה (הוריות יג ב) מש"כ עוד לבאר דברי ר' יצחק.

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

'ויקחו' - האפשרות להכיר טובה

דִּבְרֵי אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה (כה, ב)

ידועה קושיית המפרשים מדוע כתוב 'ויקחו' ולא כתוב 'ויתנו', הרי תרומה נותנים ולא לוקחים.

מקבלים יותר ממה שנותנים

ידוע ביאורו של האלשיך הקדוש ועוד, שהכוונה היא שעל ידי נתינת הצדקה, זוכה האדם לחיי העולם הבא, ואשר על כן, יותר ממה שהאדם נותן הוא מקבל. [וזהו כאותו ענין שאמרו חז"ל (ויק"ר לד, ח) יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית].

וכענין זה ביאר את הפסוק בפרשת משפטים (כב, כד) "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך", כי מה שאתה נותן לעני ישאר עמך לעולם.

ויעויין ברבינו בחיי' (כה, כג) שכתב בזה הלשון: ומנהג חסידים שבצרפת שעושים משולחנם ארון לקבורה, להורות כי האדם לא ישא מאומה בידו ולא ילוננו בעמלו כי אם הצדקה שעשה בחייו והטובה שהוא מטיב על שולחנו, ולכך אמרו חז"ל (ברכות נד:): המאריך על שולחנו מאריכין לו ימיו ושנותיו. עכ"ד.

ובאמת שזהו גמרא מפורשת בבבא בתרא (יא.) במעשה על מונבו המלך, שכאשר בזבז אוצרותיו ואוצרות אבותיו לצדקה בשנות בצורת, אמר בין השאר: "אבותי גנזו לאחרים ואני גנזתי לעצמי", עיי"ש.

מקבלים יותר - השראת השכינה

והנה כאן הרי לא עוסקים בצדקה לעני, אלא בבניית משכן להשראת השכינה, אם כן העניין מובן עוד יותר, [וזהו גם תורף דברי ספר ה'אפריזין' לבעל הקיצור שולחן ערוך], כי ברור שכאשר נותנים דברים גשמיים ובתמורה לכך זוכים ל'השראת השכינה', הרי מה שהם קיבלו זהו דבר שאין לתאר ולשער את ערכו, כי הלא כל השפע וההצלחה ברוחניות ובגשמיות מגיעה על ידי זה. וכמו שמצינו בכמה מקומות שע"י השראת השכינה מתברכים, כמו שהגמ' בברכות (סג:) מביאה לגבי בית עובד אדום הגיתי.

עוד מבואר במדרש (תנחומא יא, מד"ר אסתר ז, יג), שכאשר ישנה השראת השכינה בישראל, אין כל אומה ולשון יכולה ליגוע בנו לרעה!

לאור כל זאת ברור שלתרומת המשכן ניתן לקרא 'לקיחה'!

מעשה מופלא המלמד שגם לדורות, כשאפילו רק עוסקים בענין של ביהמ"ק זו כבר סגולה להנצל מהגויים, מובא בקובץ 'קול התורה' (כ"ב עמ' ס"ז) מה שהיה בירושלים אצל מרנא המהרי"ל דיסקין זי"ע, שבא לפניו יהודי מבוהל ומלא פחד, שהיה לו סכסוך ממוני עם איזה גוי, והלה ממש רודפו להורגו, ובקש ממנו להצילו, ויעץ לו המהרי"ל ללמוד מסכת מדות וינצל, וכן עשה, ולא שמע עוד שום דבר מאותו גוי.

כמובן שהיה זה לתמיה גדולה לחכמי הזמן, מהי הסגולה בלימוד מסכת מדות דוקא. כששמע זאת האדמו"ר מסאטמר זצוק"ל, נענה ואמר שיש להביא על זה מקור מהתנ"ך, והוא בשמואל א' (פרק י"ט פסוק י"ח) שכאשר דוד ברח מפני שאול אל שמואל, שלח אחריו שאול ג' כתות שלוחים להביא אליו את דוד, אבל מכיון שבאו אצל שמואל נתנבאו כולם, ולבסוף בא שאול בעצמו ותהי גם עליו רוח אלוקים וילך הלוך ויתנבא. וכל זה היה בנוית ברמה. ועיין בזבחים (נד.) שמפרשת הגמרא "מאי בנוית ברמה, שהיו דוד ושמואל יושבים ברמה ועוסקים בנויו של עולם". ופירש רש"י, למצוא מקום לבית הבחירה מן התורה, עיין שם. נמצא שבשעה שהיו עוסקים בענין בית הבחירה ניצל דוד מכל רודפיו. ומכאן יש מקור לעצה שנתן המהרי"ל דיסקין לעסוק במסכת מדות, שגם הוא כולו עסק בענין בית המקדש ומדותיו.

מקבלים את האפשרות להשיב טובה

ונראה לבאר באופן נוסף מהי כאן ה'לקיחה' שהיא הרבה מעבר ל'נתינה', אשר לכן יוצדק כאן הביטוי "ויקחו" לי תרומה.

דהנה הקב"ה הרי הרעיף עד כה על בני ישראל טובות והנאות ללא גבול וקיצבה, גם בעצם יציאתם ממצרים, שכל אסיר הרי היה שמח לצאת מן העבדות בכל אופן שיהיה, ואפילו ע"י חבל הצלה, העיקר לצאת לחירות, וכדאיתא בברכות (ט:): משל לאדם שהיה חבוש בבית האסורים וכו' שמעדיף לצאת היום אף ללא מתנות, ואילו הקב"ה הוציאם ברכוש גדול, וגם לאחר מכן, בעת העברתם בים סוף, עשה השי"ת הכל בכדי שיהיה להם נוח, וכדברי התוס' שנאץ בסוטה (יז.) שביאר הפסוק 'קפאו תהומות בלב ים', שהקב"ה בקע את הים בשליש אמצעי כדי שלא יטרחו לרדת עד לקרקעית הים. [וזהו גם הביאור בהגדה של פסח 'אילו קרע לנו את הים ולא העבירנו בתוכו בחרבה']. ומובא במדרש שגם היה להם שם פירות ומגדנים. ולא זו בלבד, אלא שגם את התורה הקדושה, שהיא בתו היחידה של הקב"ה, והיתה שעשועיו עוד לפני בריאת העולם, גם את זה הוא נתן לבני ישראל. נמצא שבני ישראל קיבלו מאת הקב"ה טובות בלי גבול בגשמיות וברוחניות.

והנה ידוע שהאדם מטבעו ומיסוד בריאתו חייב להכיר טובה למיטיבו, וכל חיי האדם תלויים בזה, וכידוע שמבלי שיוכל האדם להכיר טובה, יש לו הרגשת חוסר וחדלון, עד שאמרו חז"ל (שמו"ר פ"ד ב') דמי שהוא פותח פתחו לחבירו 'נפשו חייב לו', כי כך היא המציאות.

ועיין בפתיחה לספר 'באר צבי' (ח"א) שביארתי בזה בע"ה יסוד ענין קרבן תודה לפי ביאור הרמב"ן (ויקרא א' ט') שביאר ביסוד הקרבנות וטעמם, שהבהמה הנקרכת היא כתמורה וחלף נפשו של האדם שחטא ונתחייב מיתה, וז"ל: "כדי שיחשוב אדם בעשותו כל אלה כי חטא לאלקיו בגופו ובנפשו, וראוי לו שישפך דמו וישרף גופו, לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה וכפר הקרבן הזה שיהא דמו תחת דמו, נפש תחת נפש, וראשי אברי הקרבן כנגד ראשי אבריו. והמנות להחיות בהן מורי התורה שיתפללו עליו". ע"כ. ולכאורה הרי כל זה ניחא גבי קרבן חטאת ואשם שבאים על חטא, דאז שייך לומר שעל המקריב לחשוב שהיה צריך להיעשות בו כן, אבל כאשר האדם רוצה להודות להקב"ה מדוע צריך להביא קרבן ומדוע כל מה שעושים בקרבן צריך לעשות לו. אלא, כי באמת יסוד הכרת הטוב הוא שהאדם מגיע להרגש שללא היכולת להודות למיטיבו חייו אינם חיים, ושפיר מובן ביאור הרמב"ן במהות הקרבן גם לגבי קרבן תודה. [ולכן כשניצל ממות, ומגיע לידי חיוב תודה, כאותם הארבעה שחייבים להודות (ברכות נד:), לא מספיק מה שישורר שירה והלל, אלא צריך להביא קרבן דוקא. ועיי"ש שביארנו בזה מה שאנו מודים הודאות מיוחדות על עצם היכולת להודות, כמו בברכת המזון 'ועל הכל' וכו', ובתפילת שמונה עשרה 'ועל כולם', וכן במודים דרבנן 'על שאנו מודים לך' וכו'].

וזוהו המושג של 'אסיר תודה', כי מי שחש בחובת הודאה לחבירו, כל עוד ולא הביע את תודתו כל הצורך, הרי שהוא 'אסיר', כי כאשר יש לו המון רגשות הכרת טובה למי שכ"כ היטיב עמו, ואין לו את האפשרות והיכולת להודות ולהשיב לו על טובותיו, זו הרגשה איומה ביותר וקשה מנשוא, ועל כן מכונה הוא 'אסיר', כי הוא נאלץ לכלוא את רגשותיו! והנה לאחר כל הטובות הנ"ל שהרעיף הקב"ה על בניי ביציאתם ממצרים וקבלת התורה, הגם שעל הצלתם אמרו את שירת הים, נואולם על קבלת התורה לא אמרו שירה, וטעמים רבים נאמרו על כך. ועיין מה שביארנו בזה בספר 'באר צבי' תנינא סי' ע"ח]. מכל מקום עדיין לא היתה להם שום כלים ושום אפשרות להחזיר טובה להקב"ה על ידי נתינת דבר משלהם כמו קרבן, וממילא איך שייך שאחרי שקיבלו טובות רבים כל כך ללא גבול, יוכלו גם להרגיש שהם מכירים טובה על הכל?

וכאן מגיע החסד הגדול הנוסף שעשה עמם הקב"ה, וברוב טובו איפשר להם כביכול להחזיר לו טובה, וקיבלו כעת ההזדמנות לקבל הרגשה שגם הם נותנים משהו, ולא רק מקבלים כל הזמן, שזה הרגשה מאוד חיונית להרגשתו הטובה של האדם, וכנ"ל.

וממילא מובן הלשון 'ויקחו' לי תרומה, כי אנו מקבלים כאן מהקב"ה יותר ממה שאנו נותנים, וכמו שבקרבן האדם ללא האפשרות שיכול להכיר טובה עלול להרגיש שחייו אינם חיים, כך בני ישראל קיבלו כאן את ההזדמנות להחזיר טובה להקב"ה כביכול. כעת ניתן לפרוק את ההכרת תודה לה', שהוא מקבל מהם את המתנות, 'אסירי התודה' יצאו לחירות, ואמנם לאחר ד' ימים העבירו קול במחנה שלא יביאו עוד (להלן לו, ו), ואז חזרו להיות כביכול כאסירים בכלא, וכמאמר הכתוב שם 'ויכלא העם מהביא', שנאלצו לחזור ולכלוא את הרגשות של ההכרת טובה שלהם, אך לאחר שהוקם המשכן שוב שוחררו אסירי התודה ע"י זה שיכלו להביא הקרבנות.

נאולם אנו שלצערינו אין לנו עדיין את בית המקדש, אנו שרויים שוב כמו בתוך 'בית האסורים' של הרגשות כהנ"ל, כי אנו מבלי יכולת להקריב קרבנות, וזהו מה שאנו מקוננים בת"ב 'ציון הלא תשאלו לשלום אסיריך'... שנזכה בקרוב לצאת לחירות עולם].

בואי שבת / הרב חיים שולביץ

מלאכות שבת כנגד מלאכות המשכן

איך הצטוו במרה על מלאכות המשכן טרם הקמתו

בשבת (מט.), אבות מלאכות ארבעים חסר אחת כנגד מי, אמר רבי חנינא בר חמא כנגד עבודות המשכן. דתניא, אין חייבין אלא על מלאכה שכיוצא בה היתה במשכן, הם זרעו, ואתם לא תזרעו, הם קצרו, ואתם לא תקצרו, הם העלו את הקרשים מקרקע לעגלה, ואתם לא תכניסו מרשות הרבים לרשות היחיד וכו"ט. ונחלקו רש"י ותוס' (שבת עד:) אם שם המלאכה נקבע על פי המלאכות שנעשו במשכן, או שגדר שם מלאכה הוא מה שנחשב בזמן הזה כמלאכה, אלא שיש תנאי שיהיה מקור מלאכה זו במלאכת המשכן. ובין כך ובין כך התימה עולה, שהרי כבר במרה הצטוו על השבת (סנהדרין נו:) ואז טרם הוקם המשכן, ולא נודעו עבודותיוכא.

ובפשוטו יש לומר כמו שכתב האגלי טל בפתיחתו, שודאי מה שחרשו וזרעו לצורך המשכן, לא היה זה במדבר, כי לא מצינו זכר לנס גדול כזה, שחרשו וזרעו וקצרו הכל בשני ימים, משעה שציוה משה על המשכן עד שהכריזו במחנה שהמלאכה דים והותר,

^ט ורבי שמעון ברבי יוסי בן לקוניא העמיד את ל"ט מלאכות כנגד 'מלאכה' 'מלאכתו' ו'מלאכת' שבתורה. ולהלן יבואר שבמחלוקת בדרשות אלו, מורה שמניעת המלאכות בשבת כוללת שני עניינים התלויים במקורם. ^ב רש"י (שם) כתב שרק נשים חכמות היו טוות על העיזים, ואילו אצל הדיוט נחשב כעשיית מלאכה לאחר יד, ומשמע שאומן יהיה חייב עליה גם בזה"ז. אך התוס' שם נקטו שבטלה דעתן של החכמות, כמו שאמרו (צב.) על אנשי הוצל שהיו נושאים על ראשם, והיינו שמעולם לא היתה זו מלאכה, ואף אומן פטור, ולדעת רש"י צריך לומר שאכן אנשי הוצל עצמם היו חייבים, אלא שבשאר העולם בטלה דעתם, והתוס' כדרכם (שם צב:) שאף אנשי הוצל פטורים. ונחלקו לשיטתם (שם עד.) לגבי מלאכת כתישה, שרש"י נקט שהיא מלאכה אלא שלא נמנית בל"ט מלאכות כי אינה בעני, ותוס' הקשו שהיתה בסממנים במשכן, ותירצו שעני אינו כותש אפילו סממנים, ומסתבר שרש"י סבר ששם המלאכה נקבע במלאכות המשכן, ולכן עתה הוא נוהג רק אצל האומנים שיכולים לעשותה, ואילו התוספות סברו שגדר המלאכה הוא, מה שנחשב היום מלאכה, ורק תנאי הוא שיהיה מקור מלאכה זו נמצא במשכן, ושרשי טעמיהם יבוארו להלן.

והנה הרמ"א (אעה"ז סי' קכג) כתב שגט שנכתב בשמאלו כשר, וביאר הבית שמואל שרק לגבי שבת נאמר מלאכת מחשבת, ולכן הכותב כלאחר ידו או בשמאלו לאו מלאכת מחשבת היא, אבל יש כאן כתב, ודי בכך לענין גט. ותמוה, למה חסר במלאכת מחשבת, והרי עושה את המלאכה בדעת ותבונה לתוצאה זו. ולדעת רש"י יש לומר ששם המלאכה נקבע במשכן, וכל מה שלא היה במשכן, אף שעתה נוהג אצל האומנים, רק אומן יכול להחשיב את מלאכתו כמלאכת הנשים החכמות, אך הדיוט שעושה את הפעולה שלא כדרכה אצל הדיוט, אין התוצאה מתייחסת למעשהו, ומחשבתו לעשותה היא כמחשבה על מעשה הנעשה מאליו, ואין זו מלאכת מחשבת. אך לגבי גט אין צורך במעשה הכתיבה, ואף אם נכתב מאליו נחשב כתב, ולכן כשר. ברם, לדעת תוספות ששם המלאכה נקבע רק לפי מה שנקרא עתה מלאכה, הרי כיון שהיום בטלה דעת האומנים, בטלו מלאכות אלו שנעשות רק ע"י אומנים.

והפוסקים דנו לגבי שאר מלאכות בשמאל, שהכותב פטור (שבת קד.), והמוציא חייב (צב.), וכתב הר"ן שהמל בשבת בשמאל פטור, ורע"א (חולין טו.) נקט ששחיטה בשמאל פסולה, אך דעת החיי אדם ששאר מלאכות בשמאל חייב, כי אין חילוק באופן המלאכה. ושורש כל הנידונים נובע מנידון הנ"ל, שלדעת רש"י שם המלאכה נקבע במשכן, ועתה נקבע המעשה לאומן ולהדיוט, ולכן שינוי במעשה אינו פטור, כי זו מלאכת כתיבה, אך לדעת תוספות ששם המלאכה נקבע עתה, הרי שינוי במעשה נחשב כשינוי בגוף המלאכה ופוטור.

^{כא} ואמנם הט"ז (דרכי דוד טו כה) כתב, שלכן נאמר במרה 'שם צווהו חוק ומשפט', כי השבת היא חוק כמו פרה, שהרי אין טעם לאסור דוקא אבות מלאכות דוקא שהיו במשכן, וביותר שאין המלאכות נקבעות לפי הטירחא שבהם, ויש מלאכות קלות שחייבים עליהם, לעומת דברים קשים שאינם אסורים, ובהכרח שגזירת הכתוב הוא לאסור ל"ט אלו בדוקא, ויתכן שרק במרה נקראה חוק מטעם זה, כי טרם ידעו במלאכות המשכן.

אלא כשם שיעקב נטע ארזים, כן צוה לבניו להכין כבר במצרים כל דבר שיהיה נצרך למשכן, וכן מורה לשון הכתוב (שמות לה כג) 'כל איש אשר נמצא אתו תכלת וארגמן ותולעת שני', הרי שעשאוּם מכבר והיו נמצאים אתם, ומבואר שמלאכות שבת אינן מלאכות שנעשו בפועל במשכן ועבודתו, אלא אלו שנדרשו להקמתו, והן כבר נודעו במרה.

אכן, רש"י (מו"ק ג.) ורבינו חננאל (ב"ק ב.) נקטו, שמלאכות שכבר נעשו במשכן, הן סיבת האיסור במלאכות שבת, הרי שאין מלאכות המשכן רק כסימן למלאכות שבת, אלא הן המקור והסיבה ל"ט המלאכות, ולא די בידיעתן בעת הציווי במרה, ובהכרח שכשם שהיו המלאכות במשכן, כן היו גם קודם מרה, והיינו כפי שיבואר להלן, שהמשכן היה חזרה על מעשה בראשית, ובהקמתו חזרה פעולת כל המלאכות שהיו בששת ימי הבריאה, ולכן כבר במרה נודעו כל ל"ט מלאכות אלו. ונבא לדלות את הדברים ממקורם.

בריאת העולם והאדם בל"ט אורות

כיון שנידון זה בא בהרחבה בקונטרס ל"ט מלאכות, המצורף בסוף הספר, הרי שדי בהעתקת גרגר אחד מהאמור שם, כדי להאיר פרשה זו:

הנה בטעם מנין מלקות ארבעים חסר אחת, כתב מהר"ל (באר הגולה כא) שכיון שיצירת האדם נמשכת ארבעים יום (בכורות כא:), והם ל"ט יום של יצירת החומר, וביום הארבעים חלה בו הצורה, שלעולם היא באה אחר החומר, וכל חטא בא מצד החומר, לפיכך לוקה כמנין ימי החומר, ונחשב כ'ארבעים' כי הצורה לוקה עם החומרי.

אמנם מראשית כזאת ידענו, כי לא רק אדם נברא בל"ט, אלא כל הבריאה כולה נבראה בט"ל אורות, שהם טל של תחיה, כאמור 'כי טל אורות טליך וארץ רפאים תפיל (ישעיהו כו יט) כג, וכן דרשו חז"ל (סוף הקדמת תיקו"ז) מהכתוב 'וראשי נמלא טל', שהשכינה, שהיא אות ה' אחרונה בשם הוי"ה, חיותה וקיומה הם משלשת האותיות הראשונות בשם הוי"ה במילואם [ובהם נחתמו ששת ימי המעשה, ראה של"ה שבת צט:], שהם מעבירים לה שפע מנביעתו העליון, והיא המחלקת שלל לארץ התחתונה כד.

²² והיינו שמנין המלקות בא לברר את מעשה הרע, שנוצר ע"י חטא עץ הדעת, שבו נפלו כל תיקוני המלאכות, וחזרו להתערב עם הרע, עד שיתבררו בל"ט פעולות [כדלהלן], ולפיכך אין מלקות על עצם האיסור, אלא רק אם יש בו מעשה, כי במלקות ניתן לתקן רק את פעולת המעשה שניטל מתכליתו לתיקון המלאכות, אך לא ניתן לתקן בזה איסור שאין בו מעשה, כי הוא נצרך לתיקון ע"י עונש רוחני.

²³ וראה בצרור המור (כי תצא) שלכן אמרו במספר ארבעים, ולא ארבעים אלא שלשים ותשע, כי ט"ל אורות טליך, לרמז כי בתחלה היה אדם זה מקולל בקללת נחש הקדמוני. וזהו ל"ט שהוא כמו 'ליט' תרגום של 'ארור', ועתה נהפך לט"ל ברחמי השם, אחר שקבל עונשו כאמור ונקלה 'אחיק' בגי' ל"ט. ובקב הישר (סי' לג) 'גדול כח ענין מלקות שהן מצילין מל"ט קללות שנתקלל בה הנחש, ומהפכין הל"ט קללות לט"ל של ברכה הנוטף בעיתים הקבועים טיפין על ראש בני אדם החפיצים לדבק ביראת ה', וזהו הטל מעורר אותם לדרכי היראה והוא ממש טל של תחיית המתים, ודברי האר"י בזה הובאו לעיל (פר' בשלח).

²⁴ ומדברי הגר"א (ספ"צ פ"ב מה) מבואר מאמר חז"ל (ברכות נה.) שבצלאל ידע לצרף אותיות שבהם נבראו שמים וארץ, משמעו הוא שכל ל"ט מלאכות המשכן נעשו בל"ט האותיות שבארבעת מילויי שם הוי"ה, והיינו שבשלשת המשפיעים יש עשרה אותיות, ואילו במילוי המלכות ט' אותיות, והיינו יו"ד ה"י וי"ו ה"י, יו"ד ה"י וא"ו ה"י, יו"ד ה"א וא"ו ה"א, יו"ד ה"ה וי"ו ה"ה, ולפיכך האדמה המורה על מדת המלכות התקללה רק בתשע קללות. וכנגדם ' ותעל שכבת הט"ל' כי עליית החסדים שורשה מארבע מוחין גדלות.

וכלל ענין זה המנין הוא, כי כשרצה הקב"ה להנחיל לישראל מתנות^{כה}, כשבת תורה^{כו} וארץ ישראל^{כז}, שמקורם בעליונים, ויש בהם שלימות שלא נפגמה בחטא^{כח}, הוזקקו להקדים זיכור גמור מ"ט קללות חסרונות החומר, כי רק בזה נשלם כח השגתם^{כט}, כאשר הוטבע בששת ימי בראשית, שרק ע"י בירור ל"ט מלאכות^ל באה מנוחה שלימה שהקב"ה רוצה בה^{לא}, ובה יכירו בניו וידעו כי מאתו היא מנוחתם.

תיקון העולם במלאכות המשכן

בתנחומא (פקודי א) מבואר שהמשכן שקול נגד בריאת העולם, ומפורט שם שכל מה שנעשה בבריאה נעשה כנגדו במשכן, ובהקדמת תיקו"ז (יג.) מבואר שהמשכן הוא תבנית

ומשמעות הענין הוא, שגילוי הנהגת הקב"ה בבריאת העולם ניתנה בל"ט כוחות שורשיים, שהם כלים הראויים לתפיסת הנבראים בבריאה, וכפי זכות תפיסת הנברא כך נמנע ממנו העמל שנצרך לזיכור והבהרת תפיסתו בכלים אלו, כאמור (משלי כה ד) 'הבו סיגים מכסף, ויצא לצורף כלי', וביאר הגר"א שהכוונה לסיגים שבלב האדם המונעים ממנו להעשות כלי המקבל התורה, והיינו כי תפקיד האדם הוא לברר את הסיגים, כמו שדרשו (ב"ר ג) שטרם הבריאה בששת ימי בראשית היה הקב"ה בורא עולמות ומחריבן, ועניינו הוא, שבעולמות הללו היו מעורבים כל שרשי כוחות הטוב והרע שבעולם, ובשבירתם ובירורם הכין הקב"ה מקום לבחירה ברע ולתיקונו, והוא הנקרא (ראה רמב"ן ריש בראשית) 'חומר ההילול', דהיינו חומר גלם שרשי המעורב מטוב ורע, ואילו לא חטא האדם היו כל הסיגים מתבררים, והיה העולם מגיע לתיקונו, אך ע"י החטא, נכנסו והתערבו כל סיגי הרע באדם, והוצרך לזככם בשית אלפי שנין, וכדלהלן.

^{כב} בברכות (ה.) אמר רבי שמעון בן יוחאי שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורין, אלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא, והנה מטרת היסורים היא זיכור, להיות ראויים לקבלת השלימות שב'מתנות טובות', שהם רוחניות (הקדמת מהר"ל לדרוש עה"ת), אך השבת אף שהיא 'מתנה טובה' (ביצה טז.) לא נמנית עמהם, כי לא נזקקה לזיכור היסורים, והיינו משום שיש לעניינה זיכור בהבדלה גמורה מן החומר, ע"י מניעת ל"ט מלאכותיו.

^{כג} התורה נתנה בכמה שלימויות של ארבעים, במ' יום בהר סיני, וכתבתה נמשכה עד סוף מ' שנה במדבר, ובחזרת מ' פעמים דמי כמאן דמנח בקופסא, ועד מ' שנה אינו יורד לסוף דעת רבו.

^{כד} ארץ ישראל נקנית בהילוך אאע"ה, ובהילוך המרגלים מצינו שהיתה מהלך ארבעים יום לאורכה ורחבה, וכשהוציאו עליה דבה נעשו בארבעים שנה.

^{כה} כמבואר בלש"ו (הדע"ה ח"ב דרוש ד ענף ט ס"ד) שבכל פרשה שניה של מעשה בראשית נאמר שם 'הוי"ה אלקים' המכונה 'שם מלא', ונקרא כן רק בהיות העולם מלא, ואחר החטא שנפגם העולם שוב לא נאמר שם זה, והקשה שהרי רוב הפרשה נאמרה אחר חטאו של אדם הראשון, ותיירץ שהקב"ה חלק כבוד לשבת, שבה נחשב העולם כעומד בשלמותו, כשם שמצינו (ב"ר יא) שאור הגנוז שימש ל"ו שעות, והיינו שנמשך והאיר בשבת כמו קודם החטא. וכבר הרחבנו בזה לעיל (פר' בראשית).

^{כז} כמבואר בערכין (טז:) תניא דבי רבי ישמעאל כל שעברו עליו ארבעים יום בלא יסורין קיבל עולמו, וביאר מהר"ל (ח"א שם, נצח ישראל יט) שמנין ארבעים מורה על דבר שלם [כמש"כ בגו"א בראשית כו לד 'שארבעים הם שלימות בעבור שהוא מספר מרובע נגד ארבע צדדים'], וכיון שקבלו נשלם חלקו ושוב אין לו זכות, ולדרכו הרי זיכור של ארבעים הוא הכנה שלימה לקבלת חלקו בדין, ובחימת המאמר יבואר שאף בשבת יש השלמת עשה לל"ט מלאכות, ויחדיו הם ארבעים.

^{כח} וראה בבעל הטורים (שמות לה א) שהראה היכן נכתבו כל ל"ט מלאכות במעשה בראשית וכתב 'תמצא עשיות ובריאות ומלאכות והויות והוצאות והבדלות כולם ל"ט, לומר ל"ט מלאכות הן חוץ מתולדות'. ובהקדמת פאת השלחן הובא בשם הגר"א שכל ל"ט הפעולות שנוכרו בפיוט לפרשת שקלים 'או ראית וספרת', הן ל"ט המלאכות שנעשו בבריאה, והם כוללות הרהור מחשבה אמירה דיבור וכתובה, וכולם מורות על הוצאה מן הכח אל הפועל, ואלו הם אופני תפיסתנו בפעולת העליון, ובעינינו פעולות אלו בעולם העשייה מתגלות בעמל המלאכות. ובספר חבת ציון עה"ת הפליא לעשות בסידור ל"ט אבות מלאכות בלשונות הפעלים שהוזכרו במעשה בראשית, אך כלל בהם גם את הפעלים שהוזכרו ביום השבת, וחלק מלשונות 'זירא אלקים כי טוב' ולא התבאר מה טעם לחלק בין אלו לאלו, ועוד חזון לברר את פרטי המלאכות בימי הבריאה.

^{כט} כמו שביאר הגרי"ז (עה"ת אות רב) שיש בשבת ב' דברים א. איסורי ודיני שבת, ב. בריאת השבת, והיא המנוחה, כמש"כ רש"י (בראשית ב ד) מה היה העולם חסר, מנוחה, בא שבת באה מנוחה, כלתה ונגמרת המלאכה, הרי שהמנוחה בריאה היא, והיא שלימות הבאה אחר כל המלאכות. ואכן בכל מקום בתורה הוזכרה שביתת השבת אחר מלאכה דיקא, והיינו משום שעניינה של 'מנוחה שלימה' הוא מנוחה הנוצרת רק אחר עמל המלאכות, כאשר יתבאר בעז"ת בחתימת המאמר.

חדשה של כל הבריאה, שחזרה בציוור של קדושה, אחר שפסקה זוהמתן במתן תורה, וכתב הגר"א חבר (אדרת אליהו, ויקהל, פת"ש ח"א עב): שלפיכך כל מלאכות שהיו במעשה בראשית היו במשכן, וראה בנפש החיים (ש"א פ"ד) שהמשכן כולל את כל הכחות והעולמות וכל הסדרי קדושות כולם, וכן האדם כולל גם כן את כל סדרי בראשית וסדרי המרכבה, והוא גם כן דוגמת ותבנית המשכן והמקדש וכל כליו.

ועומק הענין הוא, כי אמנם קודם החטא היתה כל הבריאה משמשת כמשכן לגילוי 'מלא כל הארץ כבודו', וכיון שגרם החטא למיעוט ההשגה, הרי שבתחילת מהלך התיקון הצטמצם הגילוי למקום המשכן והמקדש, ובהם נכללו כל שרשי הבריאה, כדי שיחול הגילוי בכל פרטיה, בהקמתו ע"י עבודת האדם בכל ל"ט מלאכות.

וכבר כתב רבינו בחיי (כד הקמח, שבת) שכשם שהמקדש הוא אמצע העולם, כך השבת ביום השביעי שהוא אמצע הזמן, אכן כיון שהמקום הוא הכלי המכיל את הזמן, הרי צריך להשלימו בהכנה רבתי, ולכן התקיימו כל העבודות ב'ועשו לי מקדש', דהיינו בטרם הקמת המשכן, ואחריהם 'ושכנתי בתוכם', והיא תכלית שמים וארץ, ושלימותה נקראת 'מנוחה' ו'נחלה', כי אחר שנשלם הכלי המקבל, והונח לפני המשפיע, אין צריך עוד מלאכה, ותכלית זו מתקיימת גם בשבת, ולכן נלמדו מלאכות שבת ממלאכות המשכן, כי בה שבת מכל ל"ט מלאכות של הכנת הבריאה לחיבור שמים וארץ.

כאשר חטא האדם, והפריד את הבריאה משרשה, נהפך ט"ל החיים, ונעשה ל"ט קללות, שהם לטותא הסותמת שפעם של ל"ט אורות, ונכנס האדם בעול ל"ט מלאכות לקיום החומר, אך בשבת, שהוא יומא דנשמתא (זהר ח"ב רה.). הרי אסור בל"ט מלאכות אלו, משום שאז שולט ט"ל החיים (שם ח"ג רמג:)^ב, והוא יום הנקרא 'ראש', כי הראש הוא למעלה מהגוף שכולו חומר, ובו מתקיים 'ראשי נמלא טל' (שם ח"ב פח.)^ג.

^ב וראה בביאור הגר"א להקדמת תיקו"ז (יג ע"ב) שט"ל דקדושה הוא מצד עונג שבת, שהוא עדון הנשמה, והוא 'נהר היוצא מעדן להשקות את הגן', והיינו שבשבת הכל עולה אל מקום התיקון, וממנו יוצא הט"ל כנהר, ורק כאשר מתענג לצורך הנשמה, אזי הנהר נמשך כסדרו מעדן, שהוא עולם התיקון, ונקרא 'ענג', דהיינו ע'דן נ'הר ג'ן, אך אם נוטל את הענג לחול, הרי הוא מניחו בתחתית, והוא נעשה נג"ע.

^ג כבר התבאר שתפקיד אדם הראשון היה לברר הסיגים שבכלי עולם התווה, ולהשלים את תיקון העולם, ונאמנם עיקר הבירור נעשה ע"י הקב"ה בל"ט מלאכות הבריאה, ולקראת השלמת הבירור ברא הקב"ה את האדם, ויניחהו בגן עדן שהוא מקום התיקון, שעתיד כל אדם לנחול ע"י מעשיו המתוקנים, ולא נותר לאדם אלא להשלים את התיקון במשיכת ידו מעץ הדעת, שבו נוותר צד חיבור יחידי לטוב ורע, ואילו היה משלימו, היו כל המלאכות נקראות על שמו, כמצוה הנקראת ע"ש גומרה, והאדם לא הוצרך לפעול שום מעשה לבירור זה, אלא כמבואר (שעה"כ ר"ה א) שכלל חטאו היה כשלא המתין עד שבת קדש לאכילה ולזווג, כי האכילה היא זווג, ו'עץ הדעת' משמעו ידיעת אשתו, ואילו היה ממתין בזווג עד שבת, היה ממשיך חיות מעץ החיים השולט בשבת, והיה עץ הדעת נכלל בו, והרע היה בטל, והאדם היה מזדכך ונכנס לעולם השכר הנצחי.

נמצא שמניעת השלמת הבירור גרמה שכל ט"ל המלאכות שהוכנו לחיים נצחיים, שבו למצבם הקודם, ולפיכך נתקלל בל"ט קללות, שהם לטותא הסותמת שפעם של ל"ט אורות, כי מעת החטא הוטל על האדם עול בירור והוצרך לפעול ל"ט מלאכות, אך כל זאת הוא רק בימות החול, שבהם שולט עץ הדעת, אבל בשבת שהוא יומא דנשמתא, ובו שולטת השכינה שהיא מעולם המחשבה, הנקרא 'אצילות' (ראה ביאור הגר"א לתז"ח לח.), וכל נשמות ישראל עולות למקום התיקון, אסור כל איש מישראל בל"ט מלאכות אלו, כדי שלא יחבר ח"ו את נשמתו לעולם המעשה התחתון, ולכן נקרא 'מחלל שבת', כי מחבר את עולם תיקון אל ה'חלל', שהוא המקום המפריד בין מקום התיקון למקום הסיגים, כמבואר בהרחבה בשער המצוות (פר' בהר) ובלשם (הדעה ח"ב ד יב).

עד כאן ההעתקה מקונטרס ל"ט מלאכות. בה מבואר, כי כיון שהמשכן היה חזרה על מעשה בראשית, ולהכנתו נדרשה חזרה על פעולת כל המלאכות שהיו בששת ימי הבריאה, הרי שממנו יש ללמוד את מניעת ל"ט מלאכות בשבת, כי כולן נעשו לתכלית הכנת הבריאה לחיבור שמים וארץ בשבת, ובה שבת וינפש.

בשבת הכל בתקונו והמלאכה אסורה

אחר שהתבאר הצורך במלאכות לתיקון העולם, הרי מאליו עולה טעם איסורם בשבת, וכך באו הדברים בלשון הרמח"ל (דרך ה' ח"ד פ"ז ג): 'כפי המעלה שמשיגים ישראל ביום זה, כן ראוי שיהיה התנהגם בו. והנה העסק בעולם, הוא ממה שמקשר האדם בחומריות, ומשפיל ענינו ומורידו מן המעלה והיקר שהיה ראוי לו, ומזה צריך שיתנתק בשבת, כיון שמתעלה ענינו ממה שהוא בחול, ויהיה מחזיק עצמו בערך הראוי למעלה הזאת... והמדריגה שראוי שינתק, צייתה לו שינתק, והזהירה שלא יחדל מלהנתק, וזה כלל המלאכות כלם שנאסרו בשבת, והיינו שכיון שתכלית המלאכות היא בהכנה לקבל את נקודת הקודש של השבת, הרי מניעתם בשבת עצמה מסייעת לאדם לשמר את נקודת הקדושה בכל הזמנים, ולחיבור נשמתו אל מקורה העליון.

ומבואר עוד, שלא זו בלבד שהמלאכה אינה נצרכת בשבת, מחמת התעלותו למדריגה אחרת, אלא מטעם זה היא אסורה, כי עליית המדרגות בשבת, היא מכח קדושתה, ונקודת הקודש היא מצד היותה מעין עולם הבא, שענינו הוא בקיבול שכר עונג העליון, ובו לא שייך כלל עבודה לבידור טוב מרע, ונמצא שהעושה בה מלאכה, ומשפיל ענינו ומורידו מן המעלה והיקר שהיה ראוי לו, הרי הוא מחלל את השבת, כי שב להעמידה במצב של זמן העבודה, ואינו 'כפי המעלה שמשיגים ישראל ביום זה'.

והעמיק בזה בגנזי רמח"ל (עמ' רעו) 'העולם הזה נברא בדרך חול, ואע"פ שכל ענין הבריאה והטבע אינו אלא התפשטות של קדושה, שמתפשטת השכינה בתחתונים, אבל אינו מתגלה כן, אלא אדרבא, כל עניני העולם חול, וכן הסט"א שולטת בעולם בסוד יצה"ר, וההיזקות, והאומות. וכל זה הוא סוד ל"ט מלאכות של חול"י, וענין הטורח והקושי שיש בדברי העולם תלוי בזה. והאמת, כי זה נמשך מסיתום, וקשה להוציא הדבר אל הפועל, וצריך מלאכה ממש להוציא הכח הצריך, ולכן ל"ט מלאכות אסורות בשבת, ולא שבשבת לא יהיה עוד טורח לעולם, אלא כי לעתיד לבא יהיה כך, שהוא שבת האמיתי, ועכשיו הוא דוגמא למה שיהיה לעתיד לבא, ולפי שאלה הל"ט מלאכות הם שרשי הענין הזה, צריכים אנו להתרחק מהם, שלעתיד לבא נזכה לשבת האמיתי'.

¹⁷ וזה לשונו 'שהוא מה שקליפת נוגה שולטת בעולם, וזה נקרא מלאכה, דהיינו ההתלבשות הזוה של קליפת נוגה היא מלאכה, שהיא ענין הטורח, ובהמשך דבריו 'כי מה שהוא בסוד קליפה יש לו כובד ועיכוב הרבה, כי שאר הקליפות הקשות מתדבקות, וצריך להעבירם, שהם כלם מניעות. אך מה שהוא חוץ מהתלבשות זוה, אין שם טורח כלל. ועקרי עניני העמל הזה הוא סוד הל"ט מלאכות, והיינו בעוד שאר הקלי' נטות וממשיכות לצד הרע, והבידור הוא בסילוקם, הרי שקלי' נגה היא היקף לקדושה, בסוד 'ונגה לו סביב' (יחזקאל א כח), והעמל בחול בא לבררה ולתקנה לצד הקדושה.

והוא רובד נוסף להאמור, כי אמנם עמל כל מלאכות ששת ימי המעשה, בא להעביר את סיתום כוחות הרע השולטים מצד החול, ובשבת צריך 'להתרחק מהם', ועם זאת כל מלאכות אלו נעשו ע"י ישראל כהכנה לחלות הקדושה במשכן, כי כך הוא סדר העבודה, להעמיד את כל כוחות החול לצורך הקדושה, אלא שאחר חלות הקדושה שוב אין מקום לעמל וטורח, ואדרבא, כיון שהגיע עת הייחוד וחלה מנוחה וקדושה, יש בעמל חילול מעלת הקדושה, והפרת המנוחה.

שני שרשים לאיסור מלאכה בשבת

והנה בסוגיא הנ"ל (שבת מט.) העמיד רבי שמעון ברבי יוסי בן לקוניא את ל"ט מלאכות שבת כנגד ל"ט פעמים שנאמרו לשונות 'מלאכה' 'מלאכתו' ו'מלאכת' בתורה. וכתב רבנו חננאל שאמנם בתורה נאמרו ס"א פעמים לשון 'מלאכה', אך לא כולם מן המניין, ונאמרו כמה רכים באופן במנין ה'מלאכות', ושיטת התוי"ט והגר"א (שבת פ"ז מ"ב) היא שאין למנות אלא 'מלאכות' סתם, ולא אותן שנאמרו בציווי שלא לעשותם, או שנאמרה עמהן אזהרה או עונש. ומסתבר ששורש המחלוקת בדרשות אלו, מורה שמניעת המלאכות בשבת כוללת שני עניינים התלויים במקורם, ונשמת שד"י תבינם.

טעם איסור מלאכה התפרש בתורה (להלן לא יד) 'ושמרתם את השבת כי קדש הוא לכם', ולכך כל העושה מלאכה יש בפעולתו חילול הקודש, ורק הוא בכלל 'מחלליה מות יומת', וכן לאידך המנוחה בשבת נתפסת בשם הקדושה 'וינוחו בו ישראל מקדשי שמך', ועל מנוחתם יקדישו את שמך', והעניין בזה הוא כמבואר, שכל טורח המלאכות הוא להעמיד את הכל לצורך הקדושה, אך כשהגיע עת הייחוד, הרי העמל והפרת המנוחה מהווה חילול הקדושה. וכן כתב הרמח"ל (דרך ה' ח"ד פ"ז) 'שאסר שלא לפגום בכבוד הקודש הנשפע ביום זה'.

וכן מבואר בבאר אברהם (הגהות ר"א בהגר"א לח"א הגר"א ב"ק לב.) שכתב בביאור שלש חלקי השבת, 'שבת בראשית כנגד קידושין, שנאמר ויקדש אותו לאסור על כל העולם במלאכה, כי אם לעבוד את ה'. והיינו כאמור, שהקדושה מורה על הייחוד, והעושה מלאכה בעת הייחוד, הרי 'מחללו', והיינו שמעמידו לתכלית אחרת מיעודו, וכמבואר בנפש החיים (ג ח) שהחילול הוא פינוי מקום והעמדת חלל, כי בעוד הקדושה מצרפת הכל אל שפע עליון, ומגלה את שמו ית' על הבריאה, הרי שבחילולה מונע כביכול את השפע, ונראית הבריאה ריקנית מייעודה.

חילול זה שייך בכל הנקרא 'מלאכה', אולם בחגיגה (י.) שנינו שהלכות שבת הרי הם כהררים התלויין בשערה, ובגמרא שם מבואר שרק מלאכת מחשבת אסרה תורה, ופירש רש"י (ע"ב) שלא נאמר בשבת 'מלאכת מחשבת', אלא רק לגבי מלאכת המשכן, ורק מכיון שנשמכה פרשת שבת לפרשת משכן, למדין מלאכת מחשבת לשבת, הרי שעצם שם ה'מלאכה' שייך גם בחול, וממלאכת המשכן נלמד גדר מיוחד למלאכות שבת.

ומה שלא אסרה התורה בשבת טירחת עבודה אלא מלאכת מחשבת, הוא כי אין האיסור בעצם העמל, אלא בפעולת היצירה, שהיא מורה כביכול יש בכוחו של האדם

להוסיף ולשכלל את הבריאה, ולכך כל המקלקלין פטורים, ואף העושה מלאכה שאין צריכה לגופה, פטור, כי המנוחה ביום השביעי, היא מהמשך פעולת בריאה, בקביעת צורה לחומר, והעמדתו לייעוד מחודש.

וברובד זה, חילול הקודש הוא מצד הוצאתו לחוץ, והיינו, כי בעמל המלאכות האדם מוציא את כוחותיו, מן הכח אל הפועל^{לה}, והחילול הוא, כי כוחות האדם הם פנימיותו, ובמלאכתו הוא נותן את הצורה שבו על החומר, ונמצא שזה גופא הוא שעבוד המלאכה, שחל על האדם בימי החול, וזה מנעה התורה בשבת, כי אין השעבוד חל על הצורה, אלא אדרבא חוזר הוא על החומר, ונמצא שכל שיש מחשבה במלאכה, כך היא יותר מפקיעתו מקדושתו, ומחללת את פנימיותו על יצירתו בחומר, ובשבת כאשר יש בו נשמה יתירה, אין ראוי לחללה על החומר.

ומסתבר ששני שרשים אלו, הם הם שרשי נידון הראשונים המובא בראש מאמר זה, אם שם המלאכה נקבע על פי המלאכות שנעשו במשכן, או שגדר שם מלאכה הוא מה שנחשב בזמן הזה כמלאכה, אלא שיש תנאי שיהיה מקור מלאכה זו במלאכת המשכן. לדעת רש"י שם המלאכה נקבע במלאכות המשכן, כי כל עניינה של המלאכה, הוא בהיותה מלאכת מחשבת,

ואילו התוספות סברו שגדר המלאכה הוא, עצם מה שנחשב מלאכה במלאכות העולם, ורק תנאי הוא שיהיה מקור מלאכה זו נמצא במשכן, כי.....

לתגובות: h0527690963@gmail.com

^{לה} על פי מהר"ל (ח"א שבת קיג). 'השבת הוא קודש, כדכתיב (שמות לא) קודש היא לכם, כל דבר שהוא קודש נבדל מן עניני החמרי, כמו שהוא השבת נבדל מן המלאכה, שכל מלאכה הוצאה לפעל, וכל הוצאה לפעל הוא שייך לגשם אשר יוצא לפעל, ולפיכך המלאכה אסורה ביום השבת שהוא קודש'.

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים

בטעם הדבר שאין מקבלים גרים מעמלק

הנה קיי"ל דגם לעתיד לבא אין מקבלין גרים מעמלק. וכמ"ש במכילתא (סו"פ בשלח). וצ"ב בטעם הדבר, דהא כיון ששבו בתשובה ובאו לחסות בצל כנפ השכינה מדוע לא נקבלם.

ונראה לומר בזה, ונקדים מה שבס' חומש הגר"א הביא לספר, כי בליל הסדר בשעה שהגיע הגר"א למאמר: וחכמים אומרים ימי חיך העולם הזה, כל ימי חיך להביא לימות המשיח, אמר, מכאן ראייה למה שאמרו חז"ל (ב"ר כ' י'): לעתיד לבא כל בעלי מומים מתרפאים, חוץ מן חנחש שנאמר (ישעיה ס"ה כ"ה): ונחש עפר לחמו, ולמה, מפני שהחזיר הכל לעפר שנאמר: כי עפר אתה ואל עפר תשוב, ולא הבינו המסובין כוונתו.

והשיב הגאון ר' שמואל מרייסן זצ"ל, דכשם שחכמים אומרים דמ"כל" יש לרבות ימות המשיח, כן במשמע בנחש, שנאמר: ועפר תאכל "כל" ימי חיך, והיינו לעתיד לבא, להורות שאינו מתרפא לעולם. ע"ש. שוב ראיתי שכ"כ כבר בפ"י ר"א מגרמיזא, והביאו מרן החיד"א בחומ"א שם. וכ"כ בבעלי התוס', ובפענח רזא שם. ובשמיה"ל (שער הזכירה פ"ח).

והנה בגמ' חולין (קלט:): שאלו רבותינו: המן מן התורה מנין, שנאמר המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת (בראשית ג' יא). ומבואר שחז"ל מצאו רמז למציאותו של המן בתורה הקדושה, בזה שישנם את האותיות ה'מ'ן בתורה בפרשת חטא עץ הדעת. והדברים כפשוטם צריכים ביאור, דבהשקפה ראשונה אין שום קשר ושייכות לתיבות "המן העץ" להמן הרשע.

וביאור הדברים כ' רבנו המהר"ל באור חדש, כי שורש הצלחתו של המן הרשע נעוץ בחטא עץ הדעת, וביאור שאלת הגמ' המן מן התורה מנין, כלומר מנין להמן היה את הכח להילחם בעם ישראל, וע"ז השיבו, שנאמר: המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת, כלומר מכח חטא אכילת עץ הדעת, משם כוחו וחילו של המן הרשע, דכיון שהמן רצה להרוג את מרדכי, וראה שמרדכי היה שלם בלא חטא, כל מעשיו המה לעורר על עם ישראל את החטא הקדמון הזה, וזה היה עיסקו של המן לעורר חטא עה"ד.

והנה בחטא עץ הדעת היו ג' שותפים, והמה אדם, חוה, והנחש, ושלושתם המה חזרו ונתגלגלו כאן בשושן, דאדם בא בגלגול מרדכי, חוה בגלגול אסתר, והנחש הוא המן. ומרדכי תיקן מעשיו של אדה"ר, ואסתר תיקנה מעשיה של חוה, והמן קיבל עונשי הנחש. ועי' בקונטרס 'גמולו בראשו', שביאר ענין זה באורך.

וכיון שידענו שהמן הוא עמלק הוא נחש הקדמוני, נבין מאוד מה שלעתיד לבא אין מקבלין גרים מעמלק, דהא לימדונו חז"ל שגם לעתיד לבא ישאר הנחש בקללתו, וכמו שלמדו זאת מהפסוק "כל" ימי חייו להביא לימות המשיח. ולהכי אין מקבלין גרים מעמלק, דעמלק ישאר בקללתו לעולם. ונכון בס"ד.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר

דרגת נבואת משה

וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שֵׁם וּדְבַרְתִּי אֵתְךָ מֵעַל הַפְּפֹרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַפְּרָבִים אֲשֶׁר עַל אַרְוֹן הָעֵדֻת אֵת כָּל
אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (כה, כב)

ידועים דברי הרמב"ם בעיקר השביעי שמשה רבינו "היה אב לנביאים הבאים אחריו
ולקודמים לפניו", וצ"ב מה החומרא בנבואת משה משאר נביאים עד שהיא עיקר מהי"ג
עיקרים! והמפקפק בזה הוא אפיקורס כהמפקפק בעיקר הראשון והשני?!

עוד בזה, דצאצאי הגר"ח מבריסק מביאים בשמו, די שחילוק בין נבואתו של משה
לשאר נביאים, דשל הנביאים נקראת "נבואה", אבל של משה נקראת "תורה",¹⁵ ופשוט
שיש להבין סברת החילוק, ומאי איכא בין "תורה" ל"נבואה".

אמנם מפורש בפרשתנו בענין נבואתו של משה "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל
הכפורת מבין שני הכרובים אשר על ארון העדות את כל אשר אצוה אותך אל בני
ישראל", הרי שנבואותיו של משה היו בשביל להוסיף תורה ומצוות בני ישראל, א"כ
מובן למה הוא "אב לנביאים" אפילו שלפניו, ומאי דרגת "תורה" של נבואתו.

ובגמ' (תענית ל: ב"ב קכא.) איתא "עד שלא כלו מתי מדבר לא היה דבור עם משה"
וביאר רש"י ורשב"ם שבמדבר שהיו מנוודים אחרי חטא העגל, לא התייחד הדיבור אל
משה, והוא עפ"י חז"ל.¹⁶ והוא פלא מה השייכות בין דרגת משה לחטא דישראל, הרי לא
נכשל בו ואף לא היה אצלם כשנכשלו בזה. אכן אם כל הדיבור היה "אשר אצוה אותך
אל בני ישראל", אם הם מנוודים וא"א שתשרה עליהם שכינה, ה"נ דאי אפשר שתשרה
על שליח שלהם, אף שהוא עצמו לא היה עמהם ולא מחוייב נידוי. ואין זה פגם במעלת
עצמו רק מצד היותו עומד ומשמש בשבילם.

¹⁵ חידושי הגרמ"ד על התורה (פר' בלק), חידושי הגר"מ פיינשטיין למנחות (ח"ג, ל.), ישורון כרך י (עמ' רצב)
מהגר"ד.

ועפ"ז ביאר הגר"ח כי בלעם לא היה שווה למשה בדרגת נבואתו, ומה שאמרו חז"ל שבאומות העולם קם כמשה
הוא שלנבואת בלעם גם יש שם "תורה". וע"ע בספורנו ופרי צדיק (יתרו סק"ד) שהיה כמשה בכך ששכינה דברה
ממנו ולא הוא עצמו. ומציינים שדומה לזה איתא בשו"ת מהרי"ל דיסקין, סוף חלק הכתבים, שכל נבואות שנאמרו
לאברהם נח יצחק יעקב, משה ידע אותה הנבואה ביתר עז, זולתי פרשת בלעם לא היה רק כמעתיק בעלמא,
שאלמלי סתם הקדוש ברוך הוא איזו כוונה מבלעם היה מהפכה לרע חס ושלום. ועיין עוד למהר"ל בחידושי אגדה
לב"ב שם, שמשה כתב פרשת בלעם - היינו שכך נאמר לבלעם מפי הש"י. ועוד, שלא תאמר שכיון שהיא נבואת
בלעם אין זה תורה, על זה אמר משה כתב ספרו ופרשת בלעם, וכמו שספרו תורה כך פרשת נבואת בלעם תורה
והכל אחד.

¹⁶ ילקוט שמעוני (פר' בא): "ר' עקיבא אומר: צא ואמור להם בזכותן הוא מדבר עמי, שכל שלשים ושמונה שנה
שהיה כועס על ישראל לא היה מדבר עם משה, שנא' ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה וידבר ה' אלי לאמר - אלי
היה דבור. אמר ר' שמעון בן עזאי איני כמשיב על דברי ר' עקיבא אלא כמוסיף על דבריו: ולא עם משה בלבד נדבר
עמו בזכותן של ישראל, אלא אף שאר הנביאים לא נדבר עמהן אלא בזכותן של ישראל".

ומציינים דמפורש כן בחז"ל בתורת כהנים (ויקרא דבורא דנדבה פרשתא א' פ"ב),
"לאמור - אמור להם דברי כבושים, בשבילכם מדבר עמי, שכן מצינו שכל ל"ח שנה שהיו
ישראל כמנודים לא היה מדבר עם משה, שנא' וכו'. אלעזר בן אחווי אומר יכול היה
מדבר עמו לצורך עצמו, ת"ל לאמר לאמר לישראל, בשביל ישראל היה מדבר עמו ולא
היה מדבר עמו לצורך עצמו". וכן בספרי (זוטא, פרק ט) אהאי קרא דעמדו ואשמעה מה
יצוה ה' לכם: "כדיים אתם שידבר עמכם, ד"א כדיים אתם שידבר עמי על ידכם", הרי
בהדיא שפסוק זה המורה על דרגת נבואת משה בא מכח ישראל.^{לח}

וכך נמצא ברבינו בחיי ומהר"ל, דרבינו בחיי (ויקרא ח ח) כתב דיש הפרש בין נבואה
לרוח הקודש, שבנבואה כל הרגשות וכוחות הנביא בטלות, אבל ברוח הקודש לא
תתבטל אחד מהרגשותיו והוא מדבר כדרך כל אדם, אבל יעורר אותו רוח עליוני ויפיע
הדברים על לשונו, ו"מעלת התורה שציוה לנו משה למעלה מכל זה, כי נבואתו של משה
למעלה מכל הנביאים כולן", הרי שנבואתו של משה היא "מעלת התורה שציוה לנו".

וכן בגור אריה (במדבר ל ב) כתב, שהמדריגה של משה היה כולל גם כן להתנבאות על
המצות והתורה, עיי"ש כל דבריו, ועכ"פ לעניינו התורה והמצוות שקיבל מהקב"ה הן הן
ה"נבואת משה רבינו ע"ה", וממילא לכך הם חמורות משאר נביאים וברגת "תורה" ולא
רק "נבואה".

ובדרשות הר"ן (דרוש ג) הקשה איך יתכן שתחסר למשה רבנו ע"ה מעלת הדיבור,
ובפרט שנקרא "נביא" מצד דיבורו כי שם נביא מלשון "ניב שפתים" (ישעיה נז יט). ותירץ,
שהוא כדי שיהיה מוכרח שהתורה היא אמיתית בלא כל ספק, לכן משה היה מושלם
בכל שלמות נביא, אבל הוסר ממנו בהשגחה גמורה הדיבור הצח, למען לא יחשב שבני
ישראל נמשכים אחריו לצחות דבריו, ולזאת הסיבה היה כבד פה וכבד לשון בהשגחה
גמורה, לא שיהיה דבר נופל במקרה. ולפי הנ"ל אפשר עוד, דאינו רק שלא יחשדו
שנמשכו אחרי צחות לשונו, אלא כדי להודיע ולהיוודע שאינו כשאר נביאים ששם נגזר
מ"ניב שפתים" אלא מעלה ודרגה אחרת יש בו, ולכן אי"צ לצחות הלשון.

ובמשך חכמה (במדבר כ יא, וע"ש טז לג) דייק שלא מצאנו למשה שעשה דבר וענין בלי
ציווי השם קודם, אף ששאר הנביאים עשו מעצמם והש"י הקים דבריהם. וביאר, דמאחר
שהשגת הנביא אינה באספקלריא המאירה ובנבואתו הוא כמשתגע, מוכח דלא אלקים
הוא ורק כוחות הנבואה באים אליו מהמשפיע היחיד אלקי רוחות לכל בשר, משא"כ
משה שפה אל דיבר בו ולא נפל ולא נרדם היה אפשר לטעות בו, לא עשה דבר בלא
שקדם לו ציווי השם. ולהנ"ל דתפקידו ושליחותו לא היתה "נבואות" אלא "תורה", ודאי
א"ש שלא יתכן שיאמר דברים מעצמו. אלא שהמשך חכמה מבאר כן על כל המופתים

^{לח} וכך מבאר בחזון יחזקאל על התורה (סוף כי תשא) את הגמ' בברכות (ז). כך אמר לו הקב"ה למשה, כשרציתי
(בסנה - רש"י) לא רצית, ועכשיו שאתה רוצה (=הראיני נא את כבודך) איני רוצה (=לא תוכל לראות פני). ופירש,
בסנה רציתי שתשיג גדולה יותר בשבילך אלא בשבילך אלא בשביל ישראל, שתהיה לך השפעה יותר גדולה עליהם
שלא יחטאו, אבל אתה לא רצית. ועתה כשאתה רוצה ישראל אינם צריכים יותר להשפעתך, כיון שעומדים כבר
אחרי מתן תורה, ומשום כך אני איני רוצה. ואמנם צ"ע מנא ל"י לפרש כן, אבל להנ"ל הדברים עולים כפתור ופרח.

והפלאות שעשה, כמו מן ושליו ובאר וקריעת ים סוף, שגם אותם לא עשה קודם ציווי ה' אף שאינם תורה ומצוות.

והרמב"ם (יסוה"ת פ"ז ה"ז) כתב דאפשר שתהיה נבואת נביא לעצמו בלבד, "להרחיב לבו ולהוסיף דעתו, עד שידע מה שלא היה יודע מאותן הדברים הגדולים", ומביאים מהגרי"ז (ישורון כרך י עמ' רצו) דבאותן הנבואות שהתנבא משה לצורך עצמו י"ל דלא היתה בהן מעלה יתירה על שאר הנביאים, ורק באותן הנבואות שהתנבא לצורך ישראל היה נבואתו שונה משאר נביאים. והוא ממש כהנ"ל שהתוקף ד"נבואת משה" היתה היא רק כשהיא לצורך ישראל, ורק אז היא בגדר "תורה".

ובזה מובן יותר האיסור המפורש בגמ' "שאינן נביא רשאי לחדש דבר" (מגילה ב: וש"נ), דמאי ס"ד שיוכל לחדש ולעבור על איסור בל תוסיף, ושיוכל להתגבר ולהתעלות ממדרגת "נבואה" למדרגת "תורה". ולמה הדגישו דוקא "נביא" ולא "חכם". אבל השתא ד"תורה" היא "נבואת משה" הרי שהיא מ"מין נבואה", לכך ס"ד שכל נבואה יכולה לחבור ולהשתוות אליה אחר שהיא ממינה. לזה קמ"ל דאדרבה זהו תורף ההבדל והחילוק בין "נבואת משה" לשאר נבואות, שדוקא נבואת משה היתה במהותה "לחדש דבר", משא"כ שאר נבואות היו רק תוכחה לישראל ליישר דרכם עפ"י התורה שכבר הוריד להם משה, או לסמוך אקרא הלכות למשה מסיני (יומא עא: תענית יז: וש"נ), אבל לא "תורה" בעצמותה, ולא רשאי "לחדש" ע"י כח נבואתו. וביותר וביחוד למבואר בחז"ל (הערה 2) ש"אף שאר הנביאים לא נדבר עמהן אלא בזכותן של ישראל", דס"ד דדמיא לנבואת משה שהיתה בשביל "אצוה אותך אל בני ישראל", וצריך לאשמועין שאינו כן.

ובזה גם אולי יבואר האמור בתורה על משה רבינו שהוא "העניו מכל האדם" (במדבר יב ג), והא פלא שרק זה ראתה התורה לכתוב עליו. ולמה נ"ל אפשר דכיון שכל מטרת ויעוד משה רבינו הוא מה שהיה ממונה וציר כל ישראל, ואולי אף כל העולם לשבע מצוות בני נח, מ"א ש שהוכרח להיות "עניו מכל האדם" שהוא נציג כל אחד ואחד ופועל בשבילו ומכחו, ואם היה מתנשא על כלדו א"א שיהיה בו מכוחו. ולכך שפיר ציינה התורה דוקא מעלה זו ע"פ שאר מעלותיו, דהיא ממהות שליחותו לקבל הציוויים אל בני

^לואמנם הוא מענין הלשון הרע שדיברו בו שכאילו מתגאה בפרישה מאשתו, ועל זה אמרה התורה שהוא העניו מכל האדם, עכ"ז היו עוד מקומות שיכלה התורה להדגיש מעלותיו של משה רבינו, ולא נעשה כן אלא הכא. ^זל הרמב"ם סוף פרק ח ממלכים: "כל המקבל שבע מצות ונוהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם, ויש לו חלק לעולם הבא, והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצויה בהן הקדוש ברוך הוא בתורה והודיענו על ידי משה רבינו שבני נח מקודם נצטוו בהן, אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומות העולם ולא מחכמיהם", הרי שגם השבע מצוות צריך להיות מכח הודעת משה רבינו, ולא סגי שעושה מפני "שצויה הקב"ה".

ובקרית מלך מציין למקור ההלכה במשנת ר"א (פרק ו), ושם איתא: "חסידי אומות העולם כו' בד"א כשעושין אותן ואומרין מכח שצוה אתנו אבינו נח מפי הגבורה אנו עושין, ואם עשו כן הרי הן יירשו עוה"ב כישראל כו'. אבל אם עשו ז' מצוות ואמרו מפי פלוני שמענו או מדעת עצמן שכך הדעת מכרעת כו', אין לוקחין שכרן אלא בעוה"ז", והנה בין אם לפני הרמב"ם היתה הגירסא שעושים בגלל שהודיעם משה, ובין אם היא גירסת הרמב"ם גופיה, שמעינן משינוי זה דלא סגי לומר ששמעו מנח, אלא הוא מעכב שישמעו בדוקא ממשה. ובציוני מהר"נ (מלכים שם) מביא הנוסח: "חסידי או"ה זה המקבל עליו שבע מצות מפני שהן כתובין בתורה".

ישראל, ולא סתמא לדבר בשבחו ולמנות מעלותיו. וציינה כן דוקא כלפי דרגת נבואתו של "פה אל פה אדבר בו" וכו', הרי שענוה זו היא אכן ממהות נבואתו ותפקידו. וא"ש טפי שבב' מקומות בש"ס דיברו מצורך הענוה לת"ת ולא הזכירו את משה, בתענית ז. אמרו שדברי תורה נמשלו למים - מה מים הולכין למקום נמוך אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה, ובעירובין נה. אמרו לא בשמים היא - לא תמצא בגסי הרוח, ונפסקו שני הסוגיות ברמב"ם (ת"ת פ"ג ה"ח) וממנו בטור (יו"ד רמו), והוא קצת תימה שסמכו על רמזים ומשלים ולא הביאו ראיה מן התורה, ממשה רבינו שהיה העניו מכל האדם וזכה לתורה מכל האדם. אך להנ"ל א"ש שענוה דמשה אינה הענוה הנצרכת לתורה, אלא ענוה בפני עצמה המיוחדת למשה שהיה שליח כל הבריאה להביא התורה מן השמים, ולכן לא הביאו ראיה זו בסוגיות הנ"ל. וגם ממה שהוזכרה כנ"ל כלפי דרגת נבואתו, מוכח שכל ענין ענוותנותו של משה היא מענין נבואתו ולא מענין תורתו, אף דאה"נ כיון שהיה העניו מכל האדם ממילא צ"ל שגם תורתו העצמית נבלא ענין לכל ישראל] התקיימה בו יותר מכל האדם.

והנה ידוע המעשה (שמות רבה מז ה, ילקו"ש רמז שסג) ברבי יוחנן שעבר סמוך לשדה ואמר שהיה שלו ומכרו שיוכל ללמוד תורה, וכך אמר על זיתים ועל כרם, עד שרבי חייא בר אבא בכה שלא השאיר כלום לזקנתו. והשיב לו רבי יוחנן, "חייא ברי, קל הוא בעיניך שמכרתי דבר שניתן לששה וקניתי דבר שניתן לארבעים יום וארבעים לילה". וצ"ב טובא הא רק למשה נמסרה בארבעים יום, ומה ראיה משם לכל ישראל. ועוד דאי אזלינן בתר עצמות התורה, הא כבר נבראה תתקע"ד דורות קודם בריאת העולם, והק"ו כפול ומכופל. אכן אם כל קבלת משה היא בשביל ישראל, א"כ ה"ארבעים יום" אינם ענין פרטי עם משה רבינו אלא הם מגלים שזהו השיעור מצד התורה לקנייתה, דאם ש"ץ דישראל קנאה בארבעים יום, הוא ראיה לכל ישראל שזהו שיעור קניינה, ומובנים דברי רבי יוחנן. [ומה שנבראה תתקע"ד קודם לעולם, אינו ענין ל"קניינה"].

ומדאיתנין לכל זה, הוא חידוש נורא מבהיל כל רעיון, דעד כמה שאנו ובנינו ובני בנינו משועבדין לקיום התורה מסיני, וזה היה כל שליחות משה לבריאה, הרי שמשה הורידה מפי הגבורה גם בשבילנו, וא"כ כביכול הוא ציר ונציג הבריאה עד עצם היום הזה להורדת התורה לעולם. ואולי זהו נמי "קול גדול ולא פסק" שמתרגם אונקלוס "ולא פסיק" (דברים ה יט), היינו שקול דמתן תורה לא פסק עד היום, ומה אז עומד ומשמש להעביר הקול גדול מהקב"ה לבני אדם, אף היום עומד ומשמש. ובסוטה (יג.) אמרו דאליהו תלמידו של משה, ופרש"י "שלא למד מפיו אלא תורתו של משה למדו לאליהו" [ע"ש הגרסאות], ואם אמת נכון הדבר הרי שהזוכה לחלקו בתורה אינה זכיה גרידתא אלא נחשב שמקבלו ממשה רבינו! ולוואי נזכה לזה שיהיה כח השליח במשלחים.

הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ, מח"ס 'מאור יעקב' כ"ג חלקים על הלכות המועדים וחדשי השנה

דיני מצוות היום בפורים המשולש

זמן מקרא מגילה ומתנות לאביונים

מבואר במשנה במגילה (ב.) שאם חל פורים דמוקפים בשבת, אז מקדימים את קריאת המגילה וקורין בי"ד ביום שישי. ובגמרא (ד:) נחלקו רבה ורב יוסף בטעם הדבר שאין קורין המגילה בשבת, לרבה הטעם הוא מפני שאין הכל בקיאים במקרא מגילה, וגזרו חז"ל לא לקרוא המגילה בשבת שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירנה ד' אמות ברשות הרבים, ולרב יוסף הטעם הוא מפני שעניניהן של עניים נשואות במקרא מגילה לקבל מתנות לאביונים, ואי אפשר בשבת, לכך תיקנו לקרות המגילה ביום שישי.

ולפי זה גם המתנות לאביונים יש לקיים ביום שישי. ואכן כן מבואר במשנה במגילה (שם) שאף על פי שאמרו מקדימין ולא מאחרין, מותרין בהספד ובתענית, ובמתנות לאביונים. וכן כתוב בתוספתא (מגילה פ"א ה"ד) "אף על פי שאמרו מקדימין ולא מאחרין, קורין את המגילה וגובין ומחלקין בו ביום, שאין עיניהם של עניים נשואות אלא ליום מקרא מגילה, שנאמר והימים האלו נזכרים ונעשים וגו', ועוד לקיים את השמחה בזמנה".

וכן פסק השולחן ערוך (סי' תרפח ס"ו) שיום ט"ו שחל להיות בשבת, קורין המגילה בערב שבת, וגובין מעות מתנות לאביונים ומחלקים אותן בו ביום (כלומר בי"ד).

זמן סעודת פורים

ומבואר בגמרא (במגילה ה.) שאף על פי שאמרו כפרים מקדימין וכו', אבל שמחה אינה נוהגת אלא בזמנה. ופירש רש"י "שמחה של מאכל ומשתה". ולכאורה מבואר מדברי הגמרא שמשתה ושמחה יש לקיים בזמנה, והיינו בשבת.

אך בירושלמי (מגילה פ"א ה"ד) כתב שסעודת פורים מאחרין ולא מקדימין, ר' זעירה בעא קומי ר' אבהו, ויעשו אותן בשבת, אמר ליה "לעשות אותם ימי משתה ושמחה", את ששמחתו תלויה בבית דין, יצא זה ששמחתו תלויה בידי שמים, ע"כ.

ובביאור דברי הירושלמי מצינו ג' ביאורים במפרשים.

א. יש שפירשו יצא שבת שאין צריך קידוש בית דין ואין ניכר שקובעין אותו לשמחה, דבלאו הכי יום שמחה הוא, ולכן מאחרין את סעודת פורים עד אחר השבת כדי שתהא שמחת פורים ניכרת, ולא תתעכב בסעודת שבת.

ב. ויש שפירשו¹ שכוונת הירושלמי משום שאין מערבין שמחה בשמחה, ולכן אין מערבין שמחת פורים בשמחת שבת.

ג. ויש שפירשו² שטעם הירושלמי, משום שסעודת פורים בעינן לבסומי עד דלא ידע, ובשבת בעינן זכור את יום השבת לקדשו ולא ישכחנו מליבו, וכיון שבשבת אסור להשתכר משום הכי דוחין הסעודה לאחר השבת.

וכדברי הירושלמי כן איתא בתוספתא (פ"א ה"ד) וכפי גירסת הגר"א שם דגרס גם סעודת פורים. והרי"ף (דף ג-ג:) העתיק דברי הירושלמי והתוספתא וכתב "באלו אמרו מקדימין ולא מאחרין", פירוש בקריאת המגילה מקדימין ולא מאחרין, דכתיב ולא יעבור, אבל סעודת פורים וסעודת ראש חודש וכו' מאחרין ולא מקדימין, דאכתי לא מטא זמן חיוביהו. וביאר הר"ן שם דלפי זה פורים דכרכים שחל בשבת שהמוקפין מקדימין למגילה מכל מקום הסעודה מאחרין אותה ליום א'.

אך הריטב"א (מגילה ה.) כתב שאמנם כן היא גם הגירסא בתוספתא (פ"א ה"ד) שסעודת פורים מאחרין ולא מקדימין, (וכגירסת הגר"א בתוספתא שם), אך הביא בשם יש מפרשים שהבבלי שכתב שאין שמחה נוהגת אלא בזמנה חולק בזה על הירושלמי, דכי כתיב סעודת פורים מאחרין, שמאחרין אותה עד זמנה (כלומר עד ט"ו) ובא לאפוקי שלא מקדימין אותה כמו במקרא מגילה, וכענין שאמרו בגמ' (ה.) שמחה אינה נוהגת אלא בזמנה. וכן הקשה הרשב"א (מגילה ה.) על הירושלמי ממה דמבואר בבבלי (ה.) ששמחה אינה נוהגת אלא בזמנה.

ועוד הקשו הרשב"א והריטב"א (שם) על הירושלמי, דהא כתיב נזכרים ונעשים וכו' ולא יעבור, נזכרים לקריאה ונעשים לסעודה, ואם כן ולא יעבור אפילו אשמחה נמי הוא, דנזכרים ונעשים כתיב, ואיתקש זכירה לעשייה-סעודה, וכדאיתא בירושלמי (פ"א ה"א).

וכתב הר"ן (דף ג.) מדפי הרי"ף ד"ה מתני' איזו עיר) דמדוחק קושית הללו כתב הרא"ה בפ"י ההלכות דלשון הרי"ף שכתב "מאחרין" נאמר כלפי קריאת המגילה שמקדימין אותה

¹ כן פירשו הקרבן העדה (על הירושלמי שם) והשדי חמד (ח"א במערכת האלף בכללים אות פ"ב), והקרוב נתנאל (פ"א סי' ד), והיעב"ץ (במור וקציעה סי' תרפח ט"ו), וכן פירש הריטב"א (מגילה ה.) שמאחרין עד אחד השבת כדי שתהא שמחת פורים ניכרת, ולא תתעכב בסעודת שבת, (כלומר, דלדעתו אילו היתה הסעודה בשבת, לא היו עושין סעודה נוספת, אלא היו מרבים בסעודת שבת לשם סעודת פורים).

² כן פירש הפרי חדש (סי' תרפח ט"ו). ועי' בתיקון יששכר (דף ל ע"א) שכתב שאין לומר שהטעם הוא משום שאין מערבין שמחה בשמחה, משום שדין זה לא נאמר אלא כשיש בידינו להקדים או לאחר איזה מהם לחברתה, אך כששניהם חובת יומא כאלו ובאים שניהם כאחד עושים כן. וע"ע מש"כ בזה בשערי דעה (ח"א סי' רה).

³ כ"כ הגר"ש קלוגר (בשו"ת האלף לך שלמה סוס"י שפה), וכן הביא הגר"ש דבילצקי (בספרו פורים המשולש פ"ה הע' מ) בשם ס' חמדת אריה (פ"ד תרפח ג) שכתב דלמחבר דיש חיוב לבסומי רק לשתות מעט יותר וכו' אפשר לעשות בשבת, ולרמ"א שאין חיוב לבסומי רק לשתות מעט יותר וכו' אפשר לעשות בשבת, עי"ש. אמנם עי' בס' פורים המשולש להגר"ש דבילצקי (פ"ה הע' מא) שכתב לחלוק על הגר"ש ודחמדת אריה שאסרו להשתכר בשבת, משום שאין לנו לחדש איסורים חדשים לאחר חתימת התלמוד, ופשוט.

ליום הכניסה מה שאין כן סעודת פורים מאחרין ביחס לקריאת המגילה כיון שאינה נוהגת אלא בזמנה. וכתב על זה הר"ן דבירושלמי מבואר דאי אפשר לפרש כן, דהא פריך התם בירושלמי שאי אפשר לעשות את סעודת פורים בשבת, ולכן כתב דאולי כוונת הרא"ה רק לפרש כן ברי"ף דמה שהעתיק הירושלמי כונתו לענין זה אבל אינו במשמע, עיין שם. והגרמ"מ קארפ (סדר פורים המשולש עמ' נו) תירץ דברי הרא"ה, שהרי"ף לא העתיק אלא דברי התוספתא (ששם לא מבואר שאין לעשות הסעודה בשבת כמו שמבואר בירושלמי), והרא"ה כוונתו דלפום גמרא דידן על כרחך מתפרשא התוספתא הכי, וכן הוא פירוש דברי הרי"ף. ובאמת כן ביאר בפירוש המנחת יצחק (לבנו של המהרש"ם) על התוספתא את דברי התוספתא שכתב ששמחה אינה נוהגת אלא בזמנה, דמיירי בסעודת פורים.

ולכן כתב הר"ן לבאר, דלא קשיא מידי דעל כרחך ולא יעבור לא קאי אשמחה כשם שהקדמה דיום הכניסה דבזמניהם לא קאי אלא אקריאה אבל בשמחה לא מקדימין וכשם שלא נאמר שמקדימין כך לא נאמר ולא יעבור וממילא הדר דינא כבשאר מילי שכל שאי אפשר בזמנם דמאחרין ולא מקדימין. ולענין זמנו של זה לא כזמנו של זה כתב הר"ן דהיינו דוקא בעיקר הזמן הקבוע לעיירות ומוקפין אבל היכא דאיכא טעם שמחמתו אי אפשר בשבת שפיר מאחרין לסעודה אחר השבת כיון שאין זה עיקר זמנה, עכת"ד.

ובספר האשכול כתב ליישב קושית הראשונים וזהו לשונו: "וקשיא לן תינח בחל י"ד בשבת אבל חל ט"ו בשבת האיך עושין כרכין סעודתן ביום א' הא כתיב ולא יעבור, אית לן למימר דאין זה העברה כיון שסועד בט"ו שלו אלא דלא מיחשב לסעודת פורים וסעודת יום א' תשלומה וכהאי גוונא מצינו נמי בחגיגה תשלומין ועוד דבסעודת שבת אמר על הניסים בתפילה וברכת המזון וקורין ויבא עמלק ובערב שבת כבר קרא מגילה בעיקר הדבר נתקיים ולא יעבור", עכ"ל.

אמנם הראשונים הנ"ל עדיין לא תירצו את המבואר בבלי שאין שמחה נוהגת אלא בזמנה דמיירי בסעודת פורים וכפירוש רש"י, מדוע זה אינו סותר לירושלמי, וצריך עיון. ועיין בהערה³⁵ תירוץ לסתירה זו.

³⁵ ונראה ליישב סתירה זו, ע"פ דברי האשכול (המובא לעיל) והתשב"ץ, שכן בס' האשכול המובא לעיל מבואר דכל דהוא משום תשלומין אין בו משום ולא יעבור, וכן מצינו בתשב"ץ (ח"ג סי' רחצ) שנראה מדבריו דמה שקבעו את הסעודה ליום ט"ז אין זה מדברי קבלה ולא מעיקר התקנה, שכן כתב וז"ל: "אכתי איכא איסור הספד ותענית באותו יום (כלומר ביום השבת שהוא ט"ו) דמשום שבת גופיה לא מתטר דלא אשכחן דשבת איקרי יום שמחה אלא עונג באכילה ויש אבילות בשבת בצנעה, ומשום פורים מיתטר בתענית למאן דציים כולי שתא לבר מיום דעצרתא ופוריא", עכ"ל, וכתב הגרי"ש אלישיב (במכתבו להגר"ש דבילצקי שהובא בספרו פורים המשולש מהדורת תשפ"א עמ' קצב) דמשמע מדברי התשב"ץ דעיקר התקנה דסעודת פורים אינה אלא שלא להתענות וריבוי סעודה מדרבנן בלחוד, עיי"ש, ולפי"ז י"ל דאין סתירה בין הבבלי לירושלמי, דמה דאי' בבלי דאין שמחה אלא בזמנה, היינו בעיקר היום שאסור בהספד ותענית בט"ו משום יום הפורים כמש"כ התשב"ץ, אבל הסעודה שתיקנו מדרבנן לעשות ביום א' אינו אלא תשלומין לשבת ולא שזמנו הוא ביום א' כמש"כ בס' האשכול, וא"כ מה שמבואר בירושלמי שיש לעשות הסעודה ביום א' היינו רק מדרבנן תיקנו בפורים שחל בשבת לעשות הסעודה ביום א' שהוא תשלומין לסעודה שהיה אמור לקיים בשבת, והגרמ"מ קארפ (בסדר פורים המשולש עמ' נט) הוכיח שהסעודה הוא מדין תשלומין לשבת מדברי הירושלמי עצמו שכתב כן גם גבי ר"ח שחל בשבת שמאחרין הסעודה מהאי טעמא, והקשה הגרמ"מ קארפ דאטו יום א' הוא היום הקבוע לזה, הרי יום א' כבר אינו ר"ח, אלא ודאי שזהו מדין תשלומין שעושין

ולמעשה מצינו ג' שיטות בראשונים מתי הוא זמן סעודת פורים.

- א. יש אומרים⁴ שזמן סעודת פורים הוא ביום ראשון בט"ז, על פי הירושלמי הנ"ל.
 - ב. יש אומרים⁵ שזמן סעודת פורים בשבת בט"ו, על פי הגמרא בבלי שאין שמחה נוהגת אלא בזמנה.
 - ג. יש אומרים⁶ שזמן סעודת פורים הוא בערב שבת בי"ד, וכפי זמן הקריאה.
- והרמב"ם סתם ולא פירש מתי הוא זמן סעודת פורים, ונחלקו האחרונים ופוסקי זמננו בדעת הרמב"ם. יש אומרים⁷ שדעת הרמב"ם שיש לעשות הסעודה בשבת. ויש אומרים⁸

הסעודה למחר, וה"ה בפורים שהסעודה ביום א' הוא מדין תשלומין, והנפק"מ אם זה מדין תשלומין או שעקרו את הסעודה ליום א' הוא לענין אבילות ביום א' כמש"כ הגרי"ש אלישיב שם ובכל מכתבי הפוסקים שהביא הגר"ש דבילצקי בספרו (פורים המשולש בסופו) שדנו ונחלקו לענין אבילות בפורים המשולש אם נוהג ביום א', עי"ש.

⁴ כן פשטות דברי הרי"ף (דף ג.ג.ג:) כמש"כ הרי"ן, ודלא כמו שדחק הרא"ה לפרש דברי הרי"ף, וכ"כ בס' האשכול, ובכל בו, ובתשב"ץ (ג, רצח), וכן משמע מדברי הרא"ש (סי' ז) והרי"ח (מגילה ה. ד"ה באלו) שהעתיקו דברי הרי"ף. אמנם הגרמ"מ קארפ (סדר פורים המשולש עמ' סב) כתב דלפי מה שפירש הרא"ה דברי הרי"ף א"כ גם אין ראייה מהרי"ח והרא"ש, וכתב שכן נראה להדיא מדברי בנו הטור דבפסקים לא הזכיר מכל זה וכן בס' תרפח כשהביא דין פורים שחל בשבת לא ביאר דמאחרין לסעודה רק כתב דדורשין בענינו של יום, ואם היו הרי"ף ואביו הרא"ש פליגי ודאי היה מביא דעתם, אלא משמע מזה דמפרש ברא"ש כרא"ה, ולכן לא הוצרך להביא דעושיין אותה בזמנה והברייתא דנקט מאחרין הוא משום דנקט דמקדימין במגילה, ולדידן דליכא תקנת כפרים דלא שייל מקדימין תו אי"צ להביא דמאחרין השמחה לזמנה, עי"ש.

⁵ כן פירש הרא"ה בדעת הרי"ף (כמובא לעיל), וכן משמעות הרשב"א והריטב"א (מגילה ה.) שתמהו על הרי"ף כמו שכתבו הגר"ש דבילצקי (בספרו פורים המשולש פ"ה הע' מ) והגרמ"מ קארפ (סדר פורים המשולש עמ' סד אות ח), וכ"כ בפסקי הרי"ף (ח) שכל המקדימין לקרוא המגילה, על אף שמחלקין מתנות לאביונים ביום קריאתן, השמחה והמשתה לא תהא נוהגת אלא בזמנה, בי"ד לאינן מוקפין, ובט"ו למקופין, וכן משמע ברז"ה (על הרי"ף) שכתב דדברי הרי"ף זהו בתלמוד ירושלמי אבל בתלמודא דידן אינו, וכ"כ במהר"י ווייל (בנתיב העשירי) וז"ל: "סעודת פורים מאחרין ולא מקדימין כמו שכתבתי בקריאת המגילה כבני כפרים אין עושיין סעודה אלא ביום י"ד פשוט במגילה", עכ"ל, וביאר הגרמ"מ קארפ (סדר פורים המשולש עמ' סב) שדרכו של הרי"ף בכל מקום לפסוק כהרא"ש שהוא רבו, וא"כ כוונתו דמאחרין היינו לאפוקי ממקדימין ולומר שעושיין הסעודה ביום י"ד, וכבר הבאנו בהע' הקודמת שכן נקט הגרמ"מ קארפ בדעת הרא"ש והטור, וכ"כ המאירי (בדף ד. ד"ה מקרא מגילה) שנוהגין שמחת סעודה באותו היום (כלומר בשבת), ומה שהביא המאירי בדף ה. (ד"ה באלו) את דברי הירושלמי, יעו"י בסוף דבריו שמסקנתו דלא כהירושלמי שאין מאחרין אלא שבני עיירות מאחרין לט"ו אבל בני כרכים שאם יאחרו לט"ו עבר זמן קריאתה לכל העולם מקדימין אותה ליום י"ד, וכן הביא הב"ח (סי' תרפח) בשמו, וכן נקט המהרלב"ח (סי' לב) בדעת הרמב"ם (פ"ב ממגילה הי"ד), וכן נקט הדמשק אליעזר (סי' תרפח ס"ו) בדעת רש"י, ובשו"ת ציץ הקודש (ח"ב סי' נ) כתב דכן הוא דעת הרשב"ץ.

⁶ המאירי (ה. ד"ה וסעודת) מביא יש מפרשין, שמאחר שמקדימין בקריאת המגילה, אף הם מקדימין בשמחה, ולא נאמר "אין שמחה אלא בזמנה" אלא בהקדמת הכפרים, ויש שחולקים בה בעיירות (כשחל י"ד בשבת), אבל מודים בה בכרכים, הואיל והקדמתם לי"ד הוא זמן לרוב העולם, ואיחורם עד למחר עבר זמנה לכל העולם, ושכן נראה ברור, וכן הביא הרי"ן (בדף ג. מדפי הרי"ף) בשם יש אומרים, הו"ד בדרכי משה (סי' תרפח סק"ג), וכן בס' המכתם כותב שסעודת פורים מקדימין ולא מאחרין, פירוש אבל בשבת אין עושיין אותה, יש שאמרו משום דלא מצי מקיים משלי"מ איש לרעהו, וכן הביא מנהג זה בר"ע מברטנורא (מגילה פ"א ה"ב), והגר"ש דבילצקי (בספרו פורים המשולש פ"ב הע' סב) הביא שכן משמע מהפני יהושע (מגילה ה. ד"ה בגמ' הא, ודף ד ד"ה בגמ') דדעתו לעשות הסעודה ביום ו'. ובביאור שיטה זו עי' מה שכתבו לבאר הגר"מ שטרנבוך (פורים המשולש מועו"ז סק"ח) והגר"ש דבילצקי (שם).

⁷ כ"כ המהרלב"ח (סי' לב) שהרמב"ם לא כתב שינוי כלל בענין הסעודה כשחל ט"ו בשבת לא להקדים ולא לאחר, והוא הרב בזה המלכות יש לנו לעשות מעשה על פיו, עי"ש, וכ"כ הגר"מ שטרנבוך (במכתב להגר"ש דבילצקי הו"ד בס' פורים המשולש הוצאת תשפ"א עמ' קצח) בדעת הרמב"ם, וכן דקדק הגרמ"מ קארפ (סדר פורים המשולש עמ' סא אות ה) מהא דכתב הרמב"ם (פ"ב ממגילה הי"ד) וז"ל: "מצות יום י"ד לבני כפרים ועיירות ויום ט"ו לבני כרכים להיותן יום שמחה ומשתה ומשלוח מנות לריעים ומתנות לאביונים כו' בני כפרים שקדמו וקראו בב' או בה' אם חלקו מעות לאביונים ביום קריאתן יצאו אבל השמחה ומשתה אין עושיין אותה אלא ביום י"ד ואם הקדימו לא יצאו", עכ"ל, והנה מדהקדים בתחילה דיום י"ד ויום ט"ו הם היום דמשתה ושמחה ועי"ז סיים הרמב"ם דבני כפרים

בדעת הרמב"ם שיש לעשות הסעודה בערב שבת. ויש אומרים⁸ בדעת הרמב"ם שיש לעשות הסעודה ביום א'.

ולהלכה פסק השולחן ערוך (סי' תרפח ס"ו) כדעת הירושלמי שסעודת פורים ביום ראשון. אך יש מגדולי האחרונים⁹ שחולקים על השולחן ערוך ופוסקים לעשות הסעודה בשבת. ואם כי הכרעת רוב האחרונים¹⁰ **והמשנה ברורה** (סי' תרפח סקי"ח) כדעת השולחן ערוך, מכל מקום כתבו הפוסקים¹¹ להחמיר לעשות את הסעודה גם בשבת וגם

שהקדימו לא יצאו אלא עושין ביום י"ד, והיינו כמו שהקדים הרמב"ם לעיל שזהו עיקר הזמן דיום משתה ושמחה, והרמב"ם לא ביאר כלל בהל' מגילה דסעודת פורים מאחרין אותה משמע דס"ל דסעודת פורים לעולם אין עושין אותה אלא בזמנה בני כפרים ועיירות בי"ד ובני כרכים בט"ו, ואי הוה ס"ל דסעודת פורים מאחרין ליום ט"ו ובני עיירות ליום ט"ו ודאי היה לו לבאר. והנה הרמב"ם ס"ל כמוש"כ הראשונים דברייתא דתני השמחה אינה נוהגת אלא בזמנה לא קאי רק אכפרים אלא לעולם שמחה אינה נוהגת בזמנה, וכסברת המאירי ז"ל כאן מדכתיב לעשות "אותם" ימי משתה ומשחה דבשמחה קפדינן דוקא אומנה, וניחא טפי לפרש דכיון דדרכו לפסוק כהרי"ף, אף איהו מפרש כשי' הרא"ה בר"ף דהא דקאמר מאחרין כלפי דאמר מקדימין, עכ"ד, ע"ש.

⁸ כן הביא הגר"ש דבילצקי (בספרו פורים המשולש פ"ב הע' סב) בשם ס' שם טוב (כסאר פ"א דמגילה) שכתב שמשמעות דעת הרמב"ם שהסעודה היא בער"ש.

⁹ כן הבין הגר"צ אבא שאול (במכתבו להגר"ש דבילצקי הו"ד בס' פורים המשולש הוצאת תשפ"א עמ' קצה) מהא דכתב הרמב"ם (פ"א ממגילה הי"ג) בסו"ד, "ושואלין ודורשין בהלכות פורים באותה שבת כדי להזכיר שהוא פורים וצריכים להבין מה הוצרך הרמב"ם להסבר זה, ונלע"ד שהרמב"ם התקשה בסוגיא ששואלין ודרושין בהלכות פורים כמו שדורשין בהלכות חג בחג, והרגיש הרמב"ם קושיה עצומה בשלמא בכל החגים יש לדרוש כדי ללמוד הלכות החג איך לעשותם, לא כן בפורים בשבת מאחר שלא נוהג בו שום הלכה מתקנת הנביאים, וא"כ מדוע דורשין ביום הפורים וע"ז השיב כדי להזכיר שהוא פורים, ואם כדברי מהר"ב"ח לא היה צריך הרמב"ם להסבר זה שהרי באותו יום יש בו מצוות משלו"מ וסעודת פורים, עכ"ל.

¹⁰ כ"כ הבי"ח והט"ז (סי' תרפח סק"ח) בשם המהר"ב"ח (סי' לב) שהביא כמה ראיות לדבריו שעיקר סעודת פורים בשבת, וכן נקט בדעת הרמב"ם (פ"א ממגילה הי"ג), וכ"כ בתיקון יששכר (דף כח: כט.) שסתימת כל הגמ' והראשונים מבואר דעושין בזמנה ושכן הרבה נוהגים, וכן בחלקת יואב (מהדר"ת דף קיד ע"ב) הוכיח דשי' המהר"ב"ח מוכרחת. וכך הרש"ש, חמדת הימים, חוג הארץ בדעת הכנהג.

¹¹ כמש"כ המג"א (סי' תרפח סק"י) שאין לנו כח לחלוק על הירושלמי, ושכן הסכים הרדב"ז (ח"א סי' תקח), ובפרט שהראיות של הרלב"ח אינן מוכרחות, וכ"פ הלבוש (סי' תרפח סק"ו), הגר"א (בסי' תרפח שם), העולת שבת (סי' תרפח סק"ג), והפר"ח (סי' תרפח סק"ו), והברכ"י (סי' תרפח סקט"ו), והישועות יעקב (סי' תרפח סק"ד), והשולחן גבוה (סי' תרפח ס"ק כא), והנודע ביהודה (ח"א סי' מב), והאבני נזר (סי' תקיד), והערוה"ש (סי' תרפח סי"ז), וכ"כ בפאת השולחן (טז) שדעת המחבר עיקר, ושהמג"א והפר"ח דחו את דברי מהר"ב"ח, ושכן דעת קרבן נתנאל (אות ד) ומור וקציעה, וכ"כ החזו"א (או"ח סי' קנה אות א) דמאחר שהדבר מפורש בירושלמי וכן פסקו הראשונים כמש"כ הר"ן וכן סתמו בשו"ע אין מקום להרהר, ע"ש. ועי' בס' פורים המשולש להגרמ"מ קארפ (עמ' סד) שתמה על החזו"א, שהר"ן לא כתב שכן פסקו הראשונים אלא שכן "ספקו" הראשונים, והיינו הרשב"א והריטב"א שהקשו ע"ז וכמו שתוקן שם בר"ן, ונשאר בצע"ג על החזו"א, וכ"כ הגר"ש דבילצקי (בספרו פורים המשולש פ"ח הע' יז) בשם שער המפקד (בנה"פ דף קמח ע"ב ודף ט"ז ע"ב) שכתב שעושים הסעודה ביום א' ואין פוצה פה לעשות הסעודה בשבת (ר"ל ולא ביום א' אלא רק בשבת), והביא מס' טור ברקת (שהובא בחוג הארץ ס"ו) שכתב שגם לפי הסוד העיקר לעשות הסעודה ביום א'.

¹² כ"כ הפר"ח (סק"ו) שלדעת הירושלמי העיקר לעשות הסעודה בט"ז, אולם הוסיף, דמ"מ כיון דלפום ריהטא מש"ס דילן, משמע דנעשית הסעודה בשבת, יש להחמיר ולעשותה בט"ו ובט"ז, וכן אנו נוהגין, הביאו הפמ"ג (בא"א סק"י), וכתב הברכ"י (סקט"ו) שהמחמיר כהפר"ח תע"ב, וכן העיד בשו"ת קול אליהו (סי' כח) שכבר נהגו בירושלים לעשות הסעודה ביום א' ע"פ הוראת מרן ע"פ הירושלמי, והמחמירים נהגו לעשות הסעודה גם בשבת (ע"פ הפר"ח), וציין לס' תיקון יששכר (דף כח: כט.) שכתב דיעשה הסעודה בפני עצמה אי איכא שהות, ואי לא - בתוך סעודה שלישית יאכל דבר אחד לשם סעודת פורים, וכן בס' חוג הארץ (ו) מובא שהגר"י אלגאזי נהג בעצמו להרבות בסעודת שבת, ואמר בתחילת הסעודה שאם עיקר סעודת פורים בשבת, "הריני מכוין לקיים וכו'", ושכן אמר בסעודתו ביום א', אולם הוא לא הורה לעשות כן גם לאחרים שהוא היפך הוראת מרן, וכ"כ הכה"ח (סי' תרפח סקל"ח וסקמ"ה) שיר"ש יצא ידי כולם, ויוסיף בשבת איזה דבר בסעודה וישתה איזה כוסות יין ויתכוין לשם מצוה, וכ"כ בסדר פורים המשולש להגר"ח זוננפלד (ס"ה) שמצוה להרבות במאכלים וביין בשבת זו לצאת ידי סעודת פורים ג"כ, וכ"כ הגר"מ טיקוצינסקי (בספרו עיר הקודש והמקדש ח"ג פכ"ו אות ב ס"ג ובס' אר"י ח, ז) שנוהגין להרבות בשבת בסעודה ומשתה, וכן נהג מהר"ש סלנט כהפר"ח לעשות סעודה ומשלו"מ גם בשבת וגם ביום א', וכ"כ בלוח אר"י.

ביום א' לצאת ידי ב' השיטות. אמנם מנהג ירושלים¹³ לא לעשות סעודה מיוחדת בשבת
אלא רק מרבים בסעודת שבת לשם פורים.

ויש המדקדקים¹⁴ לעשות סעודה גם בערב שבת קודם חצות.

זמן משלוח מנות שבת

כתבו הראשונים¹⁵ דאין עושין הסעודה בשבת בשביל משלוח מנות שאי אפשר בשבת.
ומבואר מדברי הראשונים שאין לשלוח מנות בשבת. ובטעם הדבר מצינו כמה ביאורים
באחרונים.

א. יש אומרים¹⁶ שהטעם הוא משום דאין קונין בשבת.

ב. ויש אומרים¹⁷ שהטעם הוא משום שאפשר שיחללו שבת כי אם אין עירוב אסור
לשלוח בשבת.

ג. ויש אומרים¹⁸ שהטעם הוא משום דיש לגזור גזרה דרבה שמא יעבירונו ד' אמות
ברשות הרבים.

¹³ כמובא בשם הגרש"ז אויערבאך (הליכו"ש פכ"א ס"ו בד"ה אות ז) שלא נהגו בירושלים להוסיף סעודה מיוחדת
בשבת לכבוד פורים, אלא מרבים במאכלים ובשתיית יין בסעודת השבת, וכן הבאנו בהע' הקודמת בשם הכה"ח
והגר"ח זוננפלד, וכ"כ הגר"ש דבילצקי (בספרו פורים המשולש פ"ה הע' מו), והביא כן בשם הרבה ספרים ומנהגים,
וכ"כ הגר"מ קארפ (בספרו סדר פורים המשולש עמ' לז), וכן דעת הגר"ש אלישיב (אשרי האיש פמ"ט סי"ג)
שלמעשה אין צורך להחמיר לעשות סעודת פורים בשבת, אכן ראוי להוסיף בסעודת שבת איזה מאכל לכבוד יום
הפורים, והעיד הגר"ע אויערבאך (אשרי האיש שם בהע' רלט) שכן נוהג הגר"ש אלישיב ומוסיף קוגל בסעודה
לכבוד פורים, וכן מובא בס' הליכות האיש (עמ' רסא) שהורה הגר"ש"א להקפיד להוסיף תבשיל בסעודת שבת
לכבוד פורים. אמנם הגר"מ שטרנבוך (תשו"נ ח"ב סי' שמח, ופורים המשולש מועו"ז סי"א) כתב דהעיקר להחמיר
שצריך הסעודה גם בשבת, ושותה יין יותר מהרגלו, וראוי להתפלל שחרית מוקדם בשבת זו, ומיד לאחר התפילה
לאכול סעודת שבת, אבל למעט בבשר ודגים אף שאוכלים לצאת סעודת שבת, ואז אחרי מנחה שמקדימין, לאכול
סעודה גדולה עם בשר ויין, עי"ש.

¹⁴ כמש"כ הכה"ח (סי' תרפח ס"ק מה), ובסדר פורים המשולש להגר"ח זוננפלד (ס"ד), וכ"כ הגר"מ טיקוצינסקי (בס'
עיר הקודש והמקדש עמ' שנד ובספרו אר"י ח, ז, ובלוח אר"י) הגר"מ שטרנבוך (מועו"ז סי' קפט ובסדר פורים
המשולש מועו"ז ס"ח) והגר"ש דבילצקי (בספרו פורים המשולש פ"ב סכ"ב הע' סב) שטוב להחמיר ולקיים בער"ש
סעודה לשם סעודת פורים לצאת ידי שיטת הראשונים דס"ל דזמן סעודת פורים בער"ש.

¹⁵ כ"כ הארחות חיים (בדיני סעודת פורים), והכל בו (בסו"י מה), והמאירי (בפ"ק דמגילה בביאור המשנה באלו
אמרו).

¹⁶ כ"כ בערך השלחן הספרדי (ס"ח). אמנם עי' בספר פורים המשולש להגר"ש דבילצקי (פ"ה הע' לז) שהביא מהגר"ר
מסעוד בן שמעון שכתב לתמוה על טעם זה של הערך השלחן, אחר דקיי"ל דלצורך שבת שרי וכמש"כ המג"א בסי'
שו סקט"ו, וכ"פ המשנ"ב (סי' שו סקל"ג) והוסיף, דגם לצורך מצוה מותר להקנות בשבת. וכן נשאל הגר"ש אלישיב
(הליכות האיש עמ' רס) דכיון דמשלו"מ זה מצוה א"כ כבר התיר המשנ"ב להקנות לצורך מצוה, והשיב הגר"ש"א,
שמשלו"מ בשבת זו, אין זה אלא ספק מצוה [ולא סגי בה להתיר להקנות], ולכן נהג הגר"ש אלישיב בשנת תשס"א
ליקח עוגה קטנה ובקבוק יין קטן, ונתן לנכדו ואמר לו, חצי מהעוגה וחצי מהיין אני נותן לך משלו"מ להיום (כשי'
החזו"א שזמנו הוא ביום שישי), ולהשיטות שצריך גם "בשבת" לתת משלו"מ, אני מזכה לך עכשיו גם את "החצאים
השניים" של העוגה והיין, ותזכה בהם רק מחר, והסביר הגר"ש"א שכן כתוב באחרונים שכל האיסור בשבת זה
להקנות ולא לקנות. ונראה כוונתו, דכיון דאין לנו מקור ברור מהגמ' מתי הוא זמן מצות משלו"מ, ושנוי הדבר במח'
ראשונים, ולדעת גדולי הפוסקים וסתימת השו"ע והכרעת המשנ"ב זמנו הוא ביום א', לכן משלו"מ בשבת זו אינו
אלא ספק מצות משלו"מ, ולכן לא סגי בזה כדי להקנות, אמנם בשנת תשס"ה נהג הגר"ש"א (הליכות האיש שם עמ'
רסא) לתת גם משלו"מ בשבת, והורה שאם זה ראוי לאכול בשבת, אפשר גם להקנות. ונראה טעמו דאם זה ראוי
לאכילה בשבת א"כ זה בכלל צורך שבת שמותר להקנות לצורך שבת כמש"כ המשנ"ב (בסי' שו סקל"ג, וסי' שכג
סקל"ד).

¹⁷ כ"כ הכנה"ג (סי' תרצה בהגהות הטור), והברכ"י (סי' תרפח סט"ו), וכ"כ הפקודת אלעזר (ח"ג סי' תרפח דף סז
ע"ב) דכוונת האורח"ח והכל בו דבמקום דליכא עירוב א"א לשלוח בשבת.

ד. ויש אומרים¹⁹ שהטעם הוא משום עובדין דחול ואוושא מילתא דכל העם עסוקין בזה.

ה. ויש אומרים²⁰ שהטעם הוא מאחר שמשלוח מנות הוא חוב שהטילו חכמים על האדם תו הווא ליה בכלל פריעת חוב שאסרוהו חכמים בכל ענין דומיא דפדיון הבן.

ולמעשה מצינו באחרונים ג' דעות מתי יש לקיים מצות משלוח מנות.

א. יש אומרים²¹ שזמן מצות משלוח מנות הוא בשבת - ביום ט"ו.

ב. ויש אומרים²² שזמן מצות משלוח מנות הוא ביום א' - ביום ט"ז.

ג. ויש אומרים²³ שזמן מצות משלוח מנות הוא ביום שישי - ביום י"ד.

¹⁸ כ"כ הניירות שמשון (סי' תרפח) על הדעה דיש לשלוח בשבת וז"ל: "וצ"ע כיון שמשל"מ הוי חיוב כמו מקרא מגילה א"כ יש לגזור משום דרבה", עכ"ל, וכ"כ הגר"מ שטרנבוך (מועו"ז ח"ב סי' נג) דאולי שייך גזירת שמא יעבירונו אי עיקר המצוה רק בה בשבת, ולכן שולחין בער"ש. וגם בשו"ת התעוררות תשובה (ח"ג סי' תפב) הקשה על הסוברים שמצות משלוח מנות היא בשבת, למה לא גזרו משום גזירה דשמא יעבירונו. אמנם בפמ"ג (סי' תרצה בא"א סק"ט) כתב, דע"פ המהרלב"ח ששולחים בשבת לא חיישינן בעיר שאין לו חומה עתה שמא יעבירונו, דדוקא במגילה חוששין משום שמא ילך אצל בקי, עי"ש.

¹⁹ כ"כ החזו"א (או"ח סי' קנה אות א) שא"א לקיים המצוה בשבת דא"א להביא המנות לבית חבירו משום איסור הוצאה, וכמו שא"א לקיים מתנות לאביונים בשבת, ועוד כתב, דאפשר דאין לקבוע מצוה זו בשבת, דהוי עובדא דחול כיון דכל העם עסוקין בזה, וציין לזכר לדבר הגמ' בביצה (יד): שלא ישלח מנות ביו"ט בשורה (ופרש"י ע"י אנשים הרבה דאוושא מילתא ונראים כמוליכים למכור בשוק), והוסיף, שהדבר מוכרח שהרי גזרו במגילה שמא יעבירונו, ואיך אפשר לקיים משל"מ ומתל"א בשבת שעיקרן הבאה מבית נותן לבית מקבל, ואכילת מקבל בבית נותן תיתכן רק באופן מוגבל ומצומצם, וכ"כ הגר"מ שטרנבוך (מועו"ז ח"ב סי' נג) שבשבת אוושא מילתא שכל אחד יוציא מנות לחבירו.

²⁰ כן הביא הגר"ש דבילצקי (בספרו פורים המשולש פ"ה הע' לו) בשם הגר"ר מסעוד בן שמעון.

²¹ כ"כ המהרלב"ח (סי' לב) המובא בב"ח ובט"ז (סי' תרפח סק"ח) ובמשנ"ב (סי' תקפח סק"ח) שגם הסעודה וגם משל"מ מקיימים בשבת ביום ט"ו, וכ"כ הקרבן נתנאל (פ"ק דמגילה סי' ז אות ד) שעיקר מצות משלוח מנות הוא בשבת, וכ"כ השע"ת (סי' תרצג סק"ז) בשם היעב"ץ במור וקציעה (סי' תרצג) שאע"פ שהסעודה היא ביום א', מ"מ יש לו לשלוח מנות בשבת, דבר בעתו מה טוב, והוא ודאי שפיר מינכרא מילתא לפרסומי ניסא, וכ"כ הציץ הקודש (ח"ב סי' נ) בדעת הרשב"ץ (ח"ג סי' רחצ). ועי' בפמ"ג (סי' תרצה בא"א סק"ט) שכתב, דע"פ המהרלב"ח ששולחים בשבת לא חיישינן בעיר שאין לו חומה עתה שמא יעבירונו, דדוקא במגילה חוששין משום שמא ילך אצל בקי, עי"ש.

²² כ"כ המאירי (ה). דיש לדחות אף המשלו"מ ליום א' כהירושלמי, וכ"כ המג"א (סי' תרפח סק"י) דמשלו"מ תלוי בסעודה, וכ"כ הרדב"ז (א, תקח), והתוס' יו"ט (מגילה פ"א סוף משנה ג'), וכ"כ הברכ"י (סי' תרצה סקט"ו) שמשלוח מנות הוא ביום הסעודה, ומעיקר הדין שולחין בט"ו, והמחמיר לשלוח גם בשבת וגם ביום א' כמש"כ הפר"ח תע"ב, וכ"כ המשנ"ב (סי' תרפח סק"י) ממשמעות הפוסקים.

²³ הגר"ש דבילצקי כתב (בספרו פורים המשולש פ"ב הע' סא) שלדעת המאירי וס' המכתם והי"א שבר"ן (המובא לעיל הע' 6) שסוברים שהסעודה היא בער"ש, א"כ לשיטתם פשיטא שמשל"מ נוהג גם בער"ש, וכן הכנה"ג (סי' תרצה בהגהות הטור) תמה איך ישלח מנות בט"ו שהוא אחרי פורים, והכתוב אומר לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלו"מ איש לרעהו, דהיינו שיקיימו בתוך ב' ימים אלו ומשלו"מ איש לרעהו, וגם בשבת לא ישלח שאפשר שיבא לידי חילול שבת, אלא ישלח ביום ו', וכ"כ במטה יהודה (סי' תרפח סק"ז ד"ה וגובין) שזמן משל"מ בער"ש, וכ"כ התיקון יששכר (דף כט). וז"ל: "ומשלו"מ מה שא"א לקיים ביום השבת יוקדם לער"ש כדין קריאת המגילה, באותו יום של מתנות לאביונים, שהרי הכתוב פרטן שניהם יחדיו, ומשלו"מ איש לרעהו ומתנות לאביונים" עכ"ל, וגם בשו"ת התעוררות תשובה (ח"ג סי' תפב) הקשה על הסוברים שמצות משלוח מנות היא בשבת, למה לא גזרו משום גזירה דשמא יעבירונו, ולדעתו יש לשלוח המנות בער"ש, [אמנם עי' לעיל בהע' 12 שהבאנו שהפמ"ג כתב ליישב קושיה זו], וכ"פ החזו"א (או"ח סי' קנה אות א) שזמן מצות משלו"מ הוא בי"ד, שהוא כלול במצות מתנות לאביונים, וא"א לקיים המצוה בשבת דא"א להביא המנות לבית חבירו משום איסור הוצאה, וכמו שא"א לקיים מתנות לאביונים בשבת, ועוד כתב, דאפשר דאין לקבוע מצוה זו בשבת, דהוי עובדא דחול כיון דכל העם עסוקין בזה, וציין לזכר לדבר הגמ' בביצה (יד): שלא ישלח מנות ביו"ט בשורה (ופרש"י ע"י אנשים הרבה דאוושא מילתא ונראים כמוליכים למכור בשוק), וכ"פ הגר"מ שטרנבוך (מועו"ז ח"ב סי' נג ובספרו פורים המשולש הע' ז) כתב שמשל"מ יחד עם מתנות לאביונים בער"ש דכן משמע מסתימת הקדמונים דמשל"מ דין אחד עם מתנות לאביונים,

והכרעת גדולי הפוסקים²⁴ שיש להחמיר ולשלוח מנות גם בט"ו וגם בט"ז, וכן הביא **השער הציון** (סי' תרפח סק"ל) בשם **הפרי חדש**, ויש שכתבו²⁵ להחמיר לשלוח בכל שלושת הימים לצאת ידי כל השיטות.

זמן הזכרת על הניסים

כתבו הראשונים¹⁷ שמזכירים על הניסים בשבת, בתפילה ובברכת המזון. וכן פסק **השולחן ערוך** (סי' תרפח ס"ו) שאומרים על הניסים בשבת, וכן כתבו הפוסקים שמזכירים על הניסים בתפילה וגם **בברכת המזון**¹⁸, ורק אם שכח להזכיר אפילו בברכת המזון אינו חוזר¹⁹.

והוסיף שאף אם נאמר שהסעודה היא בשבת ג"כ י"ל שיוצא כשנותן משל"מ בער"ש וניכר שהוא לפורים ונותן אז מפני שא"א בשבת, ובלא"ה י"ל דמאחרין רק הסעודה ליום א' שהיא מדרבנן ביום א' אך לא המשל"מ שהוא מדברי קבלה. ועי' בס' פורים המשולש **להגר"ש דבילצקי** (שם) שתמה על החזו"א והגר"מ שטרנבוך הסוברים דהסעודה היא ביום א' ולמרות זה פסקו דמשל"מ בער"ש, דקשה להבין איך מותר להקדים משל"מ לפני זמן החיוב, והביא שכן תמה על החזו"א בס' **חידושים וביאורים** (או"ח ח"ב סי' טו עמ' לג), עיי"ש מה שהקשה עליו, והגר"ש"ד הוסיף לתמוה עליהם איך לא שתו עיניהם בדברי האורח"ח **והכל בו והמאירי** (המובאים לעיל הע' 15) שמהם מפורש יוצא דהמשל"מ צריך להיות ביום הסעודה דוקא, דכן כתבו הם, דמשום זה אין עושים הסעודה בשבת אלא ביום א' מדא"א לשלוח מנות בשבת והשילוח מנות היה נדחה, עיי"ש מה שהוסיף להקשות על דבריהם.

²⁴ כ"כ **הפמ"ג** (סי' תרצה בא"א סק"י) בשם **הפר"ח** (סי' תרצה סק"א) שכתב שלפי מש"כ בס' תרפח שיש לעשות הסעודה ביום ט"ו וט"ז, גם חייבים לשלוח מנות בב' הימים, וכ"כ **בחוג הארץ** (ס"ח) "וכן נהגתי, ובשבת אני שולח משל"מ ואומר אם היום הוא חיוב המשל"מ הריני מכוין לקיים וכו', וכן למחר, וכ"כ **הגרי"מ טיקוצינסקי** בספרו עיר הקודש והמקדש (ב, א-ג) שאם כי עיקר קיום המצוה הוא ביום א', מ"מ גם ביום ט"ו ראוי לקיים בו את המצוה, וכן נהג **מהר"ש סלנט**, ועוד כתב שיש מחמירין לקיימו גם בי"ד, וכן הביא **בלוח אר"י**, וכ"כ בסדר פורים המשולש **להגרי"ח זוננפלד** (ס"ה), וכ"כ **הגר"ש דבילצקי** (פ"ה הע' לו) והביא כן בשם הרבה פוסקים וספרי מנהגי ירושלים.

²⁵ כ"כ **הכה"ח** (סי' תרצה סק"ח) שמכיון שיש בזה ג' שיטות, יר"ש יצא ידי כולם, לשלוח בג' הימים, וכ"כ בסדר פורים המשולש **להגרי"ח זוננפלד** (ס"ד) ובס' פורים המשולש **להגר"ש דבילצקי** (פ"ב הע' סא ופ"ה הע' לו), ובסדר פורים המשולש **להגר"מ קארפ** (עמ' לא הע' כג ועמ' לט הע' לו ועמ' מג הע' מה), וכן נהג **הגרי"ש אלישיב** (הליכות האיש עמ' רסא),

¹⁷ כ"כ **הריטב"א** (דף ד. ד"ה מאי איריא), ובס' **האשכול** (עמ' 29) שאומרים עה"נ בשבת בתפילה ובברהמ"ז, וכ"כ **הרשב"ץ** (ח"ג סי' רצח) שאומרים על הניסים בשבת בתפילה (אך לא כתב מה הדין בברהמ"ז).

¹⁸ וכמש"כ הראשונים דלעיל, וגם אין סברא לחלק בין הזכרת עה"נ בתפילה לבין הזכרת עה"נ בברהמ"ז למרות שלהכרעת השו"ע זמן סעודת פורים ביום א' ולא בשבת, וכ"כ להדיא **במחצה"ש** (סי' תרפח סק"י) שאומרים עה"נ גם בברהמ"ז, וכ"כ **במהרלב"ח** (סי' לב), וכ"כ **הכה"ח** (סי' תרפח ס"ק מד) דכן מוכח מכל הפוסקים ראשונים ואחרונים והשו"ע, דלא הזכירו דבר כזה שלא לומר מעולם, וכ"כ **בשו"ת זקן אהרן** (סוס"י קלו) ו**בחוג הארץ** (ס"ז), ו**הגרי"מ טיקוצינסקי** בספריו (עיר הקודש והמקדש כו ב, ב, וס' אר"י ח, ז) ו**בלוח אר"י**, ו**הגר"מ שטרנבוך** (בספרו פורים המשולש מועו"ז ס"ג), וכ"כ **הגר"ש דבילצקי** (בספרו פורים המשולש פ"ה הע' יב) וכפשוטו השו"ע לומר עה"נ בשבת ולא חילק בין תפילה לברהמ"ז, והוסיף, שכ"ז גם אם נחליט שהסעודה היא ביום א', דגם ללא חיוב סעודה אין זה גרוע מחנוכה שגם שם אין חיוב סעודה בפת ואומרים עה"נ בברהמ"ז, ועוד כתב וז"ל: "ולא הייתי מאריך בדבר הפשוט שאין צריך לשום ראיה, אלא לפי שראיתי בס' **השם חדש** בקונטרס מנהגי פורים שלו (בסוף ח"א של ביאורו על היראים שהודפס גם בקונ' חוג הארץ בערך עה"נ) שהאריך למעניתי לפסוק שאין אומרים עה"נ בברהמ"ז ביום ט"ו שחל בשבת בירושלים, וגמר בדעתו שאין לאומרו ביום ט"ו בברהמ"ז אלא בתוך הרחמן דוקא, וטעמו בכל זה דאין חיוב סעודה היום בשבת, וכתב דיש ללמוד כן מדברי הכנה"ג, והשולחן גבוה בס' תרפח סק"ב, ומדברי הלבוש שם ומשורת מהרלב"ח סי' לב בד"ה על הניסים, ומדברי הרדב"ז בח"א סי' תקח וח"ה ב אלפים קה, ובמחכת"ה מעצמותיו החביבות אין אדם רואה אלא מהרהורי ליבו ואין בכל אחד מלשונות הפוסקים הנ"ל שמץ ראיה לדבריו" עכ"ל, עיי"ש.

¹⁹ **במשנ"ב** (סי' תרצה סקט"ו) הביא מח' לענין השוכח לומר עה"נ בברהמ"ז, שלדעת **המהרש"ל** ו**מטה משה** והשל"ה והט"ז צריך לחזור משום שבפורים הוא חייב בסעודה, אך **המהר"ל מפראג** ו**המג"א** ועוד סוברים שאינו חוזר, ובטעם הדבר עי' **במג"א** (סק"ט) ו**בערוה"ש** (סי"ב), והנה, לא מיבעיא שהמשנ"ב שם הכריע כדעת **המאמר"ר** ו**החיי"א** ו**הנהר שלום** שפסקו שספק ברכות להקל ואינו חוזר מספק, אלא אף בפורים שחל בשבת כתב **הגרצ"פ פרנק** (מקראי קודש

זמן קריאת פרשת ויבא עמלק

כתבו בספר האשכול (ח) וברבינו עובדיה מברטנורא (מגילה פ"א מ"ב) שקוראים פרשת ויבא עמלק בשבת, וכן פסק השולחן ערוך (סי' תרפח ס"ו).

הלכות הזמן / הרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' תפילה כהלכתה' הליכות בת ישראל'

שבת פרשת "תרומה", ח' אדר - פרשת "זכור"

תקנו חז"ל לקרוא בשבת שלפני פורים פרשת מחיית עמלק לזכור מעשה עמלק, ואף שהזכירה היא פעם בי"ב חודש, הסמיכוה לפורים, להסמיך מחייתו למעשה המן שהיה מזרעו, כנאמר "והימים האלה נזכרים ונעשים" (אסתר ט, כ"ט) - להקדים זכירה לעשייה (משנ"ב תרפ"ה, א).

מוציאים שני ספרי תורה: בראשון קוראים פרשת תרומה, ובשני מפרשת כי תצא: "זכור את אשר עשה לך עמלק" (דברים כ"ה, י"ז). אין אומרים "אב הרחמים" אך אומרים "צדקתך וגו' " במנחה.

בקריאה זו, מקיימים מצוות עשה לזכור מעשה עמלק, שנאמר: "זכור את אשר עשה לך עמלק וגו'" (דברים כ"ה, י"ז) ולא תעשה: "לא תשכח". ומצוות הזכירה בקריאה מתוך ספר תורה מהודר ובדוק, ומשתדלים לשמוע, כל אחד בהברת עדתו, אף שאין זה מעכב בדיעבד, ויכוונו הקורא, העולה, והשומעים לצאת ידי חובת זכירת מעשה עמלק ומחייתו. מי שלא שמע "זכור" בשבת, יכול לצאת בשמיעת קריאת "ויבא עמלק וגו'" בפורים בבוקר (מג"א), אמנם, המשנ"ב בסי' תרמ"ה, א תמה, הרי לא נזכר שם, לא "זכור" ולא "לא תשכח" ?

הערה: אין נכון לקדש ולאכול לפני קיום מצוה דאורייתא של שמיעת קריאת זכור, אלא אם כן, בשעת צורך גדול, ולאכול פחות מ"כביצה" (56 גרם). כבסי' תרנ"ב, לעניין אכילה קודם נטילת לולב, בסוכות. נשים מותרות, כשצריכות לכך, לקדש ולאכול לפני שמיעת "זכור". אבל נערה, שהיא בשנה שלאחר שנעשתה בת מצוה, ושומעת "זכור", ראוי לה להימנע בשנה זו, מלקדש ולאכול לפני השמיעה, כיון שזו לה הפעם הראשונה, לקיים מצווה, שחיובה, ייתכן, מהתורה (הגר"מ שטרנבוך שליט"א ב"מועדים וזמנים", פורים).

חובת אישה בזכירת עמלק

כתב ספר החינוך מצוה תר"ג: "ונוהגת מצוה זו בכל מקום [בין בא"י בין בחו"ל] בזכרים כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב, ולא לנשים" ויש שתמהו: הרי אינה מצוה "שהזמן גרמא" ? ויש בה גם "לאו" ? ואם הנשים (אימהות, גנות ומטפלות) לא תזכורנה, איך יזכרו הקטנים? ואמנם, למעשה כתב כף החיים תרפ"ה, ל: "בעיקר המצווה ודאי חייבות ואם באות לשמוע יש להן שכר". ואכן בעל "ערוך לנר" הגאון רבי יעקב עטלינגר זצ"ל עשה בשבת זכור, את המוטל על המשרתת היהודייה בבית, כדי שתתפנה לשמיעת "זכור" ובשו"ת יחיה דעת א, פ"ד: "ראוי ונכון שנשים היכולות לבוא לעזרת נשים של בית הכנסת בשבת זכור לשמוע הקריאה תשתדלנה לעשות כן, לצאת ידי כל הפוסקים, ומה' יישאו ברכה".

במקומות שקובעים קריאת זכור מיוחדת לנשים: יוציאו ספר תורה כשיש שם עשרה גברים, ולא יברכו על הקריאה - שו"ת מנחת יצחק ט, סח ובילקוט יוסף חלק ב עמ' קלו. **נשים, שאינן יכולות לבוא לבית הכנסת,** כגון יולדת והמטופלת בילדיה - פטורות. ואפילו רגילה בכל שנה לשמוע הקריאה - אינה צריכה התרה, ונכון שתקראנה פרשת זכור בביתן, מתוך החומש - שו"ת תורת חסד, ל"ז משנ"ב תרפ"ה, י"ז, שו"ת אבני נזר, תק"ט תורה לשמה, קפ"ז מנחת אשר (וייס) ה, מ"ח ושו"ת יביע אומר ח"י יו"ד, ז.

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס

שערי יוסף ושא"ס, בני ברק

בגדרי ובדיני הנתינה של זכר למחצית השקל בחיוב נתינת מחצית השקל בזמן הזה

דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לָבוֹ תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי (כה, ב)

א). במצות מחצית השקל בזמן המקדש, איתא במשנה בריש שקלים "באחד באדר משמיעין על השקלים, ועל הכלאים וכו'". ופירב הרע"ב, בי"ד שולחים בכל ערי ישראל ומכריזין שיביאו שקליהם לפי שבאחד בניסן צריך להביא קרבנות ציבור מתרומה חדשה דכתיב זאת עלת חדש בחדשו לחדשי השנה וכו' והוא מגמ' מגילה פ' בני העיר דף כט ע"ב יעו"ש, וכן כתב הרמב"ם בפ"א משקלים וז"ל: מצות עשה מן התורה ליתן כל איש מישראל מחצית השקל בכל שנה ושנה ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה חייב וכו' שנאמר העשיר לא ירבה והדל לא ימעט, יעו"ש.

ומ"מ בזמן הזה מצוה זו אינה נוהגת, וכמ"ש בפ"א משקלים ה"ח, וז"ל: השקלים אינם נוהגים אלא בפני הבית, ובזמן שבית המקדש קיים נותנין את השקלים בין בארץ ישראל ובין בחו"ל ובזמן שהוא חרב אפילו באר"י אין נוהגין עכ"ל, ובשו"ע סי' תרפ"ה, כתב אדר הסמוך לניסן שחל להיות בשבת קוראין פרשת שקלים וכו', ומוכח מדברי הרמב"ם והשו"ע שאין דין זה נוהג היום, ורק הרמ"א הביאו, אלא דמ"מ הרי יש לו מקור ממסכת סופרים כנדביא לקמן, ומה שיש לעיין לפום דעתם מדוע קורין פ' שקלים, ומצינו בזה בגמ' במגילה דף כט ע"א שזה היה כדי להביא שקלים למקדש, וראה במהרש"ם במגילה דף יג ע"ב שכתב כי זמן נתינת השקלים קודם ר"ח ניסן כדי שיביאו קרבנות מתרומה חגשה מנפורש בתורה, אבל שמשמיעין עליהם בא' באדר אינו מפורש בתורה, אלא דחכמים שיערו להכירז עליהם שלושים יום מקודם דהיינו בא' באדר יעו"ש, והיינו שזה נובע מההלכה של שלושים יום קודם הפסח שואלים בהל' פסח כמבואר בגמ' בפסחים דף ו' ע"א יעו"ש, אלא דראה בשו"ת בנין שלמה (סימן נד) שכתב להסתפק בפירוש המשנה באדר משמיעין על השקלים האם ההשמעה היינו הכרזת בי"ד או הכוונה ע"י קריאת התורה יעו"ש, וע"ע במועדים וזמנים (ח"ו סימן צה) שג"כ כתב להסתפק בהאי חקירה, ומ"מ הרמב"ם והשו"ע לא הזכירו כן כיון שאינו אלא צדקה בעלמא.

מקור המנהג לנתינה של זכר למחצית השקל

ב). המקור הראשון למנהג זה, מובא במסכת סופרים (פרק כא ה"ב ג) "ובאחד באדר משמיעין על השקלים, ולמה באחד באדר, שהיה צפוי וגלוי וידוע לפני מה שאמר והיה העולם, שהיה המן הרשע עתיד לשקול ככרותיו על ישראל, לפיכך הקדים ואמר למשה

שיהו שקלי ישראל קודמין לשקלי המן, וצריכין כל ישראל לתת שקליהן לפני שבת זכור, ואסור לומר עליהם לשם כופר, אלא לשם נדבה".

וכן הובא מנהג זה ברוקח עה"ת (פ' כי תשא) "ג' מחצית, מכאן סמכו במעות פורים, נותנין ג' מחציות". וכן איאת בשו"ת מהר"ם מרוטנברוג (הוצאות מקיצי נרדמים עמוד שיא) "ובמנחה כשהולכין לבית הכנסת נותנין כל אחד ג' מחציות וסמך דבנפשי' שקלים כתיב ג' פעמים מחצית השקל פקודת ג' כפרות, לכך נותנין אותו להקדים שקלינו לשקלי המן". וכן הוא מפורש בספר תשב"ץ (סימן קעב) יעו"ש ובמרדכי ריש מגילה סימן תשעז, ובס' לקט יושר ח"א עמ' קנו יעו"ש.

וכן כתב במהרי"ל ברמ"א בהג"ה סימן תרצ"ד ס"א, וז"ל: יש אומרים שיש ליתן קדם פורים מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן, זכר למחצית השקל שהיו נותנין באדר ומאחר ששלש פעמים כתוב תרומה בפרשה יש לתן שלש (מרדכי ריש פ"ק דמגילה). ויש לתנו בליל פורים קודם שמתפללים מנחה, וכן נוהגין בכל מדינות אלו, ויש לתן שלשה חצאי גדולים במדינות אלו, כי אין מטבע ששם מחצית עליה מלבד זו, ובמדינות אויסטרך יתנו ג' חצי ווינר שנקראו ג"כ מחצית, וכן לכל מדינה ומדינה, ואין חיב ליתנו רק מי שהוא מבין עשרים ולמעלה, ויש אומרים שנותנים מחצית השקל לצדקה מלבד שלש מחצית אלו ואין נוהגין כן עכ"ל.

ומ"מ האי דינא כן כתב בחזו"ע (פורים עמ' קב) שכתב שצריך לתת סכום השוה לערך שלשה דרהם כסף, שהם תשעה גרם כסף מזוקק לפי מחיר הכסף הגולמי מדי שנה בשנה, וכתב עוד, וטוב שיתן שלשה מטבעות ממוטבע היוצאת באותו מקום, לזכר על מה שנאמר בפרשת מחצית השקל ג' פעמים תרומת ה', ומ"מ גם שוה כסף יספיק לקיום זכר למחצית השקל, יעו"ש, ומוכח דאף הספרדים נוהגים בזה אפי' שהשו"ע לא הזכיר דין זה, וכן כתב בילקו"י ובתורת המועדים ועוד.

יש מקומות שלא נהגו בכ"ז

ובשו"ע המקוצר (או"ח ח"ג עמ' רעז) כתב, מה שנוהגין שבאר קהילות ליתן לעניים קודם פורים זכר למחצית השקל לא נהגו בתימן, וביאר שם, כי חיוב זה אינו אל בזמן בית המקדש, וסיים שם שמ"מ בזמנינו טוב לעשות כן לחיזוק הישיבות ושאר מוסדות התורה הזקוקים לעזרה, כי הם חיינו ואורך ימינו, ויעו"ש בהערה שצייין שם שיעשה כן בלא נדר ושאין בדעתו לנהוג כן לעולם, כדי שלא יתחייב כן תמיד בהכרח ע"ש.

נתינת הזכר במקום שקלים קאי

ג). ואיתא בגמ' במסכת בבא בתרא דף ט' ע"א אמר רבי אלעזר בזמן שבית המקדש קיים אדם שוקל שקלו ומתכפר לו עכשיו שאין בית המקדש קיים אם עושין צדקה מוטב ואם לאו באין עובדי כוכבים ונוטלין בזרוע, ואעפ"כ נחשב להן לצדקה שנא' ונוגשיך צדקה. ומבואר מדברי הגמ' שבמקום השוקל שקלו עתה הוא נתינת צדקה, ובשאלות דרב אחאי גאון (פרשת כי תשא פרשה סד) הביא גמ' זו זו בתוך מצוות מחצית השקל, ע"ש, ומוכח דדין זכר למחצית השקל קאי במקום מצוה זו, וראה עוד בדברי המאירי

בב"ב שם, שכתב, בזה"ל: צריך אדם להעיר את עצמו על הצדקה, ושלא יקשה בעיניו על חסרון ממונו, ויזכור שבזמן שבית המקדש קיים היה נותן שקלו ומתכפר לו עכשיו הצדקה עומדת לו במקומו".

ובספר חסד לאברהם (נהר נג) כתב הגאון רבי אברהם אזולאי סבו של מרן החיד"א ז"ל, כתב בטעם חיוב מחצית השקל וז"ל: הענין מה שהוצרך הכתוב לכתוב בכמה מכרו את יוסף בעשרים כסף להודיענו כמה נהנו ממנו כדי שנוכל לתקן מה שעיוותו והעשרים כסף היו עשרים דינרי כסף ובו' וכל ד' דינרין של כסף הוא שקל הקודש נמצא שכל העשרים דינרי כסף הם חמשה שקלים ולפיכך נצטוינו בתורה לפדיון הבן ליתן ה' שקלים כנגד אותם השקלים של מכירת יוסף ומאלו החמשה שקלים הגיע לכל אחד מהאחים מחצית השקל משום שחלקו החמשה שקלים לעשרה חלקים ולפיכך נצטוינו בתורה ליתן כל אחד ואחד כופר פדיון נפשו מחצית השקל בכל שנה ושנה לקרבנות צבור ואפילו ממן הזה שאין בית המקדש קיים חייב כל בר ישראל ליתן אותם לעניים שתורתם אומנותם' וכמו כן הגאון הנצי"ב שם ובהעמק דבר עה"ת כותב דלא נקיט בעל השאילתות לקרא ד"זה יתנו שמתמע יותר כציווי אלא כי תשא וכופר נפשו שאינו רק לקרבנות ויש חיוב לתת מחצית השקל לכופר נפשו גם במן החורבן ולא עוד אלא שהדברים ק"ו אם בזמן המקדש שהכל היה על תיקונו היו ישראל צריכים כפרה לתת מחצית השקל בזמן הזה שבעוונותינו הרבים אין לנו בית המקדש על אחת כמה וכמה שצריך כפרה והלוואי ויתכפר לנו בעז"ה. וע"ע בכל הטעמים בזה, בס' שושנת העמקים על פורים להדיין המצויין הגאון רבי אבישי טהרני שליט"א במה שהאריך בזה.

לא לומר על המחצית השקל שהוא לשם נדבה

(ד). והנה מדברי המס' סופרים מבואר שצריך להזהר שלא לומר שזה לשם נדבה, ובעצם זה, שאסור לומר לשם נדבה, ראה עוד בשו"ת הגאונים, תשובות גאוני מזרח ומערב, (סימן מ) שכתבו שם בזה"ל: מה שמכריזים על השקלים במקומכם לא יפה הם עושים שקוראים אותם שקלים, ונאסרו איסור הנאה, ע"ש, וכן כתב במחזור ויטרי (סימן רמ בד"ה ולמה) וז"ל: ואם שקל בזמן הזה כיון שקרא עליו שם השקלים תפסו את קדושתו, ואין להם פפדיון ואינו יכול ליתנו לעניים שכך שנינו שקלים וביכורים הרי זה קדש יעו"ש.

וכתב עוד בחזו"ע (עמ' קא) בהערה, שאם אומר זכר למחצית השקל אין קפידא, ובפרט כשמפרשים הגבאים כוונתם לשם איזה מוסדות תורה גובים המעות, וכשנותן ליד הגבאי ע"ד נותנם, והוסיף שם בסוגריים, וכ"ש כשנותן מעות של נייר, ולא מטבעות של כסף ממש שאינו ניכר שאינו עושה לשם מחצית השקל יעו"ש, והנה כ"ז למנהג הספרדים שנותנים כעשרים ש"ח ומעלה, אולם לפי מנהג בני אשכנז שנותנים ג' מחציות, ביותר יש לעורר בזה, וראה עוד בס' אגרת הפורים (עמ' כד), שכתב יש שהזהירו שלא לומר אני נותן למחצית השקל דנראה דמפריש שקלים בזמן הזה, ושכן מבואר בלוח אר"י, ויעו"ש שהביא עוד שבס' נטעי גביראל הביא מש"כ זכר שמחה שבזמנינו אין קפידא שבזה דכו"ע יודעים שמחצית השקל שמפרישים היום הוא לצדקה ולא לבית הממקדש, ושכ"כ בשו"ת

אול"צ ח"ג פרק נב ס"ד, ומ"מ סיים שם שהרוצה להחמיר יחללנו על פרוטה ויזרוק אותו במקום האבד. יעו"ש

וע"ע בשו"ת דברי יוסף למהר"י שוארץ (סימן נב) כתב להרעיש על האומרים זכר למחצית השקל שהוא איסור גמור וכמעט שצריכים גניזה שהרי אסור לומר בשר זה לפסח שנראה כמקדישו לשם פסח, וא"ת שאני הכא שאומר זכר למחצית השקל ולא לשם מחצית השקל ממש, ואין בהם קדושה כלל בכה"ג, הרי באו"ח סי' תעז ס"ד) נאמר שנהגו ליקח בשר זרוע זכר לפסח ולצלוחו כל הגחלים ואסור לאוכלו ושכן כתב הפר"ח והחק יעקב שם שכיון שהפרישו זכר לקרבן פסח דינו כפסח, ולפיכך אין לאוכלו עד למחר, ולכן אני מזהיר לבל יאמרו זכר למחצית השקל כי אם לשם צדקה, ורק בלבם יחשבו שהם זכר למחצית השקל כי אם לשם צדקה ורק בלבם יחשבו שהם זכר למחצית השקל עכת"ד.

ובחזו"ע (שם) כתב להעיר ע"ז שהרי גם שם לא נאסר לאוכלו אלא בליל פסח, אבל לאחר ליל פסח הותר ורק שאומר בשר זה לפסח זה אסור יעו"ש, והביא עוד מש"כ בשו"ת קול אליהו (ח"ב מחנה ישראל סימן א) שמה שנהגו רוב המון ישראל כי מי שיש לו חולה ותקיף ליה עלמא שוחט עליו כבש לכפרתו ומחלקו לעניים וקוראים לו קרבן, נראה שכיון שהכל יודעים שאין לנו מקדש פשיטא שאינם מכוונים לשם קרבן כלל, אלא שמכפר כקרבן ובגדרים בעיני פיו ולבו שוים יעו"ש, וא"כ ה"ה בנ"ד שאין לאסור והביא שם שכבר ראה למהר"א מני בספר זכרונות אליהו (מערכת ש' אות ב) שכתב להעיר ע"ד מש"כ בשו"ת דברי יוסף שהעולם נוהגים לומר זכר למחצית השקל ואין למחות בידם, אבל יש למחות באומרים מחצית השקל עכ"ד. וכן ראה עוד במש"כ בשו"ת תפלה למשה ח"ב סימן יג בתו"ד שדן לענין פסח, שאין שום חשש לומר זכר למחצית השקל והיינו כיון שאומר זכר אין שום חשש.

מה הענין במטבע של חצי

ה). ומצינו בזה באלשי"ך הקדוש בפ' כי תשא, שיש לתת מחצית משום שזה בא להורות את בני ישראל יחס אחדותם דבל יעלה על לב איש מהם שהוא נפרד מחבירו כי אם כל א' חצי דרק בהתחברו עם כל א' וא' מישראל נעשה שלם, וע"ע בדרשות שפע חיים לכ"ק האדמו"ר מצאנו זיע"א מש"כ בזה.

בזמן הנתינה

ו). מדברי הרמ"א מוכח דנותנים לפני תפילת מנחה, [אלא דקצת צ"ע מהו הלשון בליל פורים קודם שמתפללים מנחה וכו', ואולי שהיו מתפללים מנחה סמוך לשקיעה משום התענית, ומשם הנשיאת כפים ועיין] וכן הוא בס' מהרי"ל (עמ' תכא) וראה עוד ברמ"א בדרכי משה שכתב שם שכן הוא ודלא כמו שמבואר במסכת סופרים שיש ליתנו קודם שבת זכור, יעו"ש, וכן מבואר בפמ"ג (שם א"א ס"ק ב') וז"ל: ונוהגין ליתן מחצית השקל קודם מנחה, ובשחרית מעות מגילה. וכן כתב במשנ"ב (שם) סק"ד. יעו"ש. וכן כתב בסידור הרש"ש שיש ליתנו ביום תענית אסתר קודם מנחה, והו"ד בכה"ח שם סקכ"ה

וכתב שם לבאר כדי שיהיה הצדקה עם התענית כדי לכפר, יעו"ש. וכן בערוך השלחן (סעיף ח') העתיק את דברי הרמ"א דיש ליתנו בליל פורים קודם שמתפללים מנחה.

וכן כתב בס' דרכי חיים ושלום (אות תתמ"ג) וז"ל: מעות מחצית השקל הי' נותן בעדו ובעד ביתו כשנכנס לתפלת המנחה לפנות ערב בליל פורים וגם ביום הפורים (עיין ברמ"א סי' תרצ"ד ובמג"א ותבין) בהקערה שהועמד בביהמדר"ר עכ"ד, וכן כתב בפסק"ת (שם אות ג', הע' י"ח) "ואנשי מעשה נוהגים גם כדברי המג"א (הו"ד במ"ב סק"ד) ונותנים שוב זכר למחצית השקל בפורים בשחרית קודם קריאת המגילה. ונראה דכיון שכבר נתן בערב פורים בעד אשתו ובני ביתו כנהוג, שוב בפורים שחרית איכא לאוקמי אעיקרא דדינא וא"צ ליתן שוב עבור אשתו וילדיו הקטנים וכדלהלן אות ה'". וע"ע בס' נטעי גבריאל (פורים פרק כ"ו סעי' א'), ובס' ישמח ישראל (פרק ה' סעי' ב').

ומ"מ הכי לדינא מבואר בשו"ת רבבות אפרים (ח"ב סימן קצ"ד) כתב: הרמ"א בסימן תרצ"ד כתב ויש ליתנו בליל פורים קודם שמתפללין מנחה. ולכאורה הלא קודם מנחה הוא יום ומדוע כתב בליל פורים. וכתב בעין חיים ח"ב סימן קמ"ג באות י"ב דמשמע דכוונתו לא קודם מנחה גדולה אלא קודם מנחה קטנה. וכן מבואר בס' בירור הלכה (רביעאה סימן תרצ"ד) כתב: אע"ג שבלשון הרמ"א איתא "בליל פורים", עיקר הזמן הוא בתענית אסתר, בזמן מנחה אפילו מנחה גדולה. וכן מבואר בקונטרס פורים המשולש שהוגה ונתקן על ידי מרן הגרי"ח זוננפלד זצוק"ל כתב: אחר תפילת המנחה נותנים מחצית השקל. וכן כתב בלוח לארץ ישראל בתענית אסתר, וז"ל: אחר מנחה נותן כל אחד ג' מטבעות היוצאות באותה מדינה הנקראות בשם מחצית, זכר למחצית השקל שהיו שוקלים בזמן הבית באדר.

וכן מובא במנהגי אמשטרדם (פרק ג' סעיף ח' אות ו'). אחרי מנחה של תענית אסתר תורמים מחצית השקל. וכן משמע בסידור יעב"ץ שנותנים את הזכר למחצית השקל לאחר תפילת מנחה. וכן כתב בבירור הלכה (שם) שכן משמע בנוהג כצאן יוסף (תענית אסתר אות ג' עמ' קצ"ח) שנותנים מחצית השקל לאחר מנחה. וכן ראיתי שהביאו מהגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א שנוהגים לתת את הזכר למחצית השקל בין מנחה למעריב של ליל פורים.

אולם מנהג מרן הקה"י זצ"ל הובא בס' ארחות רבנו (ח"ג עמ' נ' אות ס"א) וז"ל: "ראיתי כמה פעמים מו"ר (שליט"א) זצוק"ל אף שהתפלל מנחה גדולה בערב פורים בביהכ"נ לא נתן מחצית השקל לפני מנחה רק נתן לפני מעריב, בתשל"ד שאלתי את מו"ר בשעת מנחה גדולה אם יתן עכשיו מחצית השקל וענה לי שאין לו כח עתה לתת ויתן לפנות ערב, וראיתי שנתן לפני מעריב כמדומה ארבע חצאי לירות (עי' להלן) וכן בתשל"ה נתן מו"ר מחה"ש לפני מעריב". וכן הובא הליכות אבן ישראל (מועדים ח"ב פרק נ"ו סעי' א', עמ' תל"ד) "זכר למחצית השקל נהג רבינו ליתן בליל פורים לפני תפילת ערבית". וכנראה דס"ל כמ"ש להעיר מלשון הרמ"א שכתב בליל פורים.

וכן כתב בס' תורת המועדים (עמ' צה) שכתב המנהג בירושלים לגבות בבתי כנסיות מעות זכר למחצית השקל בליל פורים קודם קריאת המגילה יעו"ש. וע"ע בשו"ת חקרי לב

חאו"ח סימן קלא ב'. ואינו תח"י לע"ע. ומ"מ כן הביאו שמנהג מרן הגרשז"א לתת בליל פורים לפני קריאת המגילה, וכן הובא על מרן החת"ס.

ואולם במג"א (שם סק"ב) כתב שנותנין מחצית השקל בשחרית קודם קריאת המגילה, אולם יש נוהגים לתת בפורים בבקר אחרי קריאת התורה ולפני קריאת המגילה, וראה בס' שמחת המועדים עמ' רצב, שכן נוהגים בישיבת טעלו.

ועוד בכ"ז ראה בקובץ הלכות פסקי הלכות מהגר"ש קמניצקי שליט"א (פורים פרק ג' סעי' י"ג) שאין קפידא בכל זה ייעו"ש.

עוד בכ"ז ראיתי מש"כ בס' דור המלקטים (שם) שהביא ממרן הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א שמעתי דזמן נתינת מחצית השקל הוא מלפני מנחה של תענית אסתר עד אחרי פורים. ואף בירושלם אפשר לתת מלפני מנחה של תענית אסתר.

בדין נתינה פעמיים

ז). האם צריך לתת פעמיים, והנה בשיעור זה שכתב בשו"ע שנותנים ג' חצאים, הנה כתב בביה"ל בסוף ד"ה ויש לתן שלשה חצאי גדולים במדינות אתו וכו', וז"ל: ומי שעוזרו הקב"ה שיכול לתן חצי רבל כסך אחד זכר למחצית השקל וג' חצאי גדול פולניש לענין מה שכתוב בפרשה ג' פעמים תרומה, וכהיש אומרים האחרון שכתב רמ"א אשרי טוב לו עכ"ל.

ובמג"א נראה שבנתינת זכר למחצית השקל יוצא ידי חובה של מתנות לאביונים וכן כתב בפרי מגדים יעו"ש.

וע"ע במטה יהודה שם שכתב וז"ל: דמאחר שג' פעמים כתיב תרומה וכו' אין לזה טעם דשתי תרומות אחד תרומת אדנים ואחת תרומת המשכן וזו לא היתה מחצית השקל אלא איש מה שנדבו לבו כמ"ש רש"י ז"ל ריש פרק תשא ושתי הללו לא נהגו אפילו בזמן הבית כי אם בשנה שנעשה במדבר וכיון שכן מה צורך לעשות להם זכר ומנהג זה לא נתפשט בכל מקום שלא נהגו לתת כי אם חצי מטבע בפחות שבמטבעות ואף זו אין יד הכל שוה יש מרבה ויש ממעיט כיון שאינו אלא זכר בעלמא עכ"ל וביאר במחצית השקל דאפשר לצאת בנתינה חד פעמית בחצי הכנטבע הקטן שבזמנינו ולפי"ז בזמנינו היינו חצי שקל חדש וכיון שהמט"י פליג על הפר"ח וס"ל שעני חייב במתנות לאביונים נמצא שבנתינת חצי שקל חדש יוצא י"ח גם בנתינת מתנה לאביון ובנתינת מחצית השקל דכבר כתבנו דמעו"ש של מחצית השקל מהני למתנות לאביונים

שיעור מחצית השקל

ח). הנה כתבו הפוסקים ששיעור מחצית השקל הוא שלשה דרה"ם, דהנה איתא בבכורות דף ה' ע"א ששקל הקודש הוא סלע שהוא ארבעה דינרים, ומבואר ברמב"ם בפ"א מהל' שקלים ה"ו שמעולם לא שקלו ישראל במחצית השקל פחות מחצי שקל של תורה שהוא שני דינרים, ע"ש, ובכס"מ (פ"ו מהל' בכורים הט"ו) כתב שהדינא שיעורו דרה"ם וצי ע"ש, ולפי"ז יוצא ששיעור מחצית השקל שהוא שני דינרים שוה לשלשה

דרה"ם כסף. אולם בספר פרי האדמה (ח"א דף מב ע"א) כתב להביא את דברי הכס"מ בהל' בכורים וכתב ששיעור זכר למחצית השקל בזמנינו הוא שנים וחצי דרה"ם יעו"ש.

וע"ע בשו"ת בית דוד (חיו"ד סימן קיח) כתב להאריך בדין נתינת מחצית השקל, ושם כתב, שאדם שרוצה לקיים זכר למחצית השקל כדי שתהיה כפרה לנפשו, צריך שיתן לפחות עשרה גרה יעו"ש, ויעו"ש עוד, שכתב איך שיהיה נמצא שהרוצה לקיים מצות מחצית השקל לכופר נפשו, צריך לתת מחצית השקל הקבוע באותו מקום ובאותו זמן, אם הוא עשרה גרה או יותר, אבל אם מחצית השקל הקבוע הוא פחות מזה, צריך ליתן עשרה גרה, ואפשר שצריך לתת י"ב גרה, לפי שאע"פ שמה"ת לא היו חייבים ליתן רק עשרה, כתב הרמב"ם וסמ"ג ז"ל שם שחכמים הוסיפו שתות על השקל וכו', אמנם מן הקלבון ודאי דפטורים וכו' שהרי אין השקל נוהג אלא בזמן בית המקדש וכו' וכיון שהוא משום חסידות אין חייב בקלבון, והרוצה להתחסד יותר צריך לתת ג' חצאי שקלים, זכר למה שהיו נותנים בזמן בית המקדש אם היה להם צורך עכ"ל. וע"ע בשו"ת חת"ס חיו"ד סימן רפט ובשו"ת ישכיל עבדי ח"א חאו"ח סימן יט וח"ב חאו"ח סימן יא.

וכן נראה בכה"ח (תרצד סק"כ) שמי שידו משגת יש לעשות זכר למחצית השקל בשלימות דהיינו שיתן מטבע שמצוי באותו מקום ששמו מחצית ויש בו כסף מוזקק שיעור מחצית השקל או יותר וכמ"ש הרמב"ם בפ"א מהל' שקלים בענין שקלים הנוהגין בזמן הבית, ושיעורו ג' דראהם כסף כמ"ש בשו"ע יו"ד ס' שה בעניין פדיון בכור יעו"ש ואם לא נמצא כזה במקומו אז יתן מטבע שיוכל לקנות בו מחצית הקל, דהיינו ג' דראהם כסף. ואם אין ידו משגת לזה, אז יתן מטבע ששמו חצי הנהוג באותו מקום כפי יכולתו יהיה מה שיהיה, כיון שאינו אלא לזכר בעלמא.

ובחזו"ע עמ' קב, כתב צריך לתת סכום השווה לערך שלשה דרה"ם כסף, שהם תשעה גרם כסף מוזקק לפי מחיר הכסף הגולמי מדי שנה בשנה, וכתב עוד, וטוב שיתן שלשה מטבעות ממתבע היוצאת באותו מקום, לזכר על מה שנאמר בפרשת מחצית השקל ג' פעמים תרומת ה', ומ"מ גם שזה כסף יספיק לקיום זכר למחצית השקל וכתב שם עוד, מי שמצבו הכלכלי קשה די שיתן מטבע של חצי שקל לזכר מחצית השקל.

שיעור מחצית השקל בשנה זו

ט. והנה בשיעור מחצית השקל של השנה, פירסם הראשון לציון הגר"י יוסף שליט"א מכתב מתאריך כ"ו שבט תשפ"א, שנשאל אודות השיעור של זכר למחצית השקל, כמה צריך לתת בשנה זו, וכתב בתשובה, ידוע שמנהג הספרדים לתת מעות זכר למחצית השקל לצדקה, כפי השיעור שהיו נותנים בזמן שבית המקדש היה קיים, והוא כתשעה גרם כסף טהור, וכמבואר בילקו"י פורים עמ' תקפד, ולפי מה שבדק באותו יום, מחיר גרם כסף טהור 2.85 שקל, ולפי"ז תשעה גרם כסף טהור הוא 25.65 ולכן טוב כ26 ש"ח לנפש. ע"כ מכתבו.

והנה לפי החשבון שהשנה יוצא 26 ש"ח, הנה י"ל דא"ש כשם הוי"ה, והנה בס' מעשה הצדקה (דף קכט. אות מה) כתב, שבערב שבת שקלים יפריש עשרים ושש פרוטות

לצדקה, כמנין שם הוי"ה ברוך הוא יעו"ש, והביאו מרן החבי"ף במועד לכל חי (סימן לא ס"ב) יעו"ש.

האם צריך להוסיף מע"מ

י. בס' תורת המועדים (עמ' צט) כתב הגר"ד יוסף שליט"א ששמע מאביו הראש"ל זצוק"ל שבזמנינו שע"פ חוק הממשלה יש להוסיף על המחיר בקניית הכסף "מס ערך מוסף" אע"פ שאפשר להשיג את הכסף אצל הסחורים בלא מס, מ"מ כיון שדינא דמלכותא דינא כשנותנים זכר למחצית השקל יש לשער את השיעור בזה כולל המ"ס יעו"ש.

ובגליון בית נאמן מס' 248 הובא משר התורה הנאמ"ן שליט"א שעכשיו בדקו ומצאו שאם תעשה תשעה גרם כסף בלא תוספת מע"מ זה יעלה 27 שקל ואם תעשה פלוס מע"מ יעלה לך 31 שקלים ויש מי שאומר שלא צריך להוסיף את המע"מ כי כשיבוא מהשיח בעז"ה כבר לא נעשה מע"מ, הרי למה עושים מע"מ, בגלל המלחמות וכל מיני דברים רעים, כשיבוא המשיח אין יותר מלחמות ולא קורונה ולא שום דבר רע, וסיים והמחמיר תע"ב.

וע"ע בשו"ת מעין אומר (ח"ג פ"ח סי' י"ד) נשאל מרן הגרע"י זצ"ל בענין זה האם בעינן והשיב, שיש להוסיף מע"מ אך במקום אחר השיב ששיעור זה ללא מע"מ, וכתב שם בהערה, שמחמת שבזמנו פרסם הגרב"צ אבא שאול זצ"ל שערך מחצית השקל הוא מחיר הכסף כולל מע"מ לא רצה שיהיו שתי דעות וע"כ השיב גם הוא שיש להוסיף מע"מ, אך דעתו היתה לקבוע את סך מחצית השקל גם ביחס למצב הכלכלי שהרי כל דין "העשיר לא ירבה והדל לא ימעט", הוא כאשר מקיימים את המצוה מדאורייתא, אך כאשר זה זכר בעלמא אין נפקא מינה בזה.

וע"ע בס' חמדת יואל סימן לא, להבה"ח יואל אלמקייס מה שהביא שם תשובת הרב ראובן וובשת שמעיקר הדין אין חיוב.

לתת מטבע של כסף

יא. ביסוד ושורש העבודה (שער יב שער המפקד פרק ג) כתב, שיש ליתן בדוקא מטבע של כסף הנקרא מחצית, וכן כתב בכה"ח (שם) שעכ"פ יש ליתן כסף אם אפשר זכר למחצית השקל שהיה כסף, וכן כתב בקונטרס תומר דבורה במנהגי החת"ס שהיה נוהג לתת מטבע של כסף, וכן כתב בס' ביתו נאה קודש (עמ' קלא) שכן נהג כ"ק האדמו"ר מהר"א מבעלזא זיע"א עכ"פ פעם אחת יעו"ש.

אולם בחזו"ע (פורים עמ' קד) כתב בשם שו"ת צפיהית בדבש (סימן ג) שאין לתת מטבע של כסף ממש, שא"כ הו"ל כקדשים ממש, יעו"ש.

ומ"מ למנהג זה אין לתת מטבע של חו"ל.

לא לתת מטבע של חו"ל

(יב). ובס' שלמי תודה (פורים עמ' רסח) כתב שמרן החזו"א אמר, שכיון שצריך ליתן מטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן ולא מחצית של מטבע אחרת, א"כ מה שיש נותנים מטבע שיש עליהן שם מחצית במדינה אחרת כגון באר"י מטבע של צי דולר וכיו"ב ואינן מטבעות היוצאות במקומם ולא שפיר דמי, וכתב שהיון רק באר"י מטבע הנקראת חצי שקל יש לה שם מחצית, וכתב שם בהערה לענין מטבע של דולר אך שהיום השטרות של הדולרים יוצאין כאן באר"י ויתכן שזה נחשב מטבע היוצא אבל המטבעות של חצי דולר העשויין ממתכת אינן יוצאים כאן באר"י וא"כ אין הן נחשבים מטבעות היוצאות ואין ראויים הם למחצית השקל, ויעו"ש שכתב שכן לענין פדיון מעשר שני קי"ל דאין פודין אלא על מטבע היוצא באותו זמן ובאותו מקום וכמ"ש הרמב"ם בפ"ד ממעשר שני ה"י, ומטבע של חצי דולר שאינו יוצא באר"י אין פודין בו, יעו"ע בחזו"א סימן ז' סקכ"ג, אלא דכתב שם, שאם יבקש מחבירו שבחול"ל שיזכה לו מטבע של חצי דולר, ויתן חיבור שם את המטבע לעני בשבילו, לשם זכר למחצית השקל, אפשר דשפיר דמי, שהרי התם הוה מטבע היוצאת, ורק באר"י א"א לתן מטבע של חצי דולר ממתכת כיון שאינו מטבע היוצא כאן.

וכעיקר דברי מרן החזו"א כן כתב מרן הגר"ח בספרו דרך אמונה ח"ד פ"ד מהל' מעשר שני הי"ד בביאור הלכה סוף ד"ה יש, וז"ל: ואותן הנותנין מחצית השקל במטבע של חו"ל אין יוצאין ידי המנהג של מחצית השקל כיון שאין המטבע יוצאה כאן ואינם אלא כנותנים שווה כסף עכ"ל.

אולם בס' מועדי הגר"ח (ח"ב עמ' שנא) כתב שם ששאל למרן הגר"ח, וענה להגר"מ גבאי שיכול לצאת יד"ח בדולרים, ווצ"ע בזה, ואפדר דהדר ביה, כי המציאות היום השתנתה, וכן כתב שי"ל שדולרים בזמנינו הוי ככסף היוצא, וציין שם למש"כ בס' שערי זבולון סימן יט, ולמש"כ בשו"ת מבשר טוב ח"א סימן לח יעו"ש, אבל למעשה י"ל דאף אם משתמשים בארץ הקודש עם דולרים מ"מ אכתי לא חשיב מטבע שיוצא, אבל שמצוי, אבל מ"מ אין בענין זה, אלא א"כ זה כסף אמיתי, כמו שיש שנהגו להדר כן, כדמובא לעיל.

אלא דהפוסקים כתבו לדון שהיום בזמנינו שמצוי דוקלים א"כ יש מקום להדר ולתת חצי דולר, אבל מ"מ מטבעות של מתכת לא מצוים היום יעו"ש, ובס' באורח צדקה (עמ' שמח) כתב להביא על מרן הגרי"ש"א שנהג ליתן ג' חצאי דולר שיש בהם כסף ממש, ושוב היה נותן ג' חצאי שקלים, [ויעו"ש שדעתו היתה שאין לתת במטבע של שקל וחצי, אלא ג' חצאים, א"ה בענין זה נאריך לקמן]. וע"ע בשו"ת תשובות והנהגות ח"ד סימן קכב

ובס' אורחות רבינו (ח"ג עמ' קעב) כתב שמנהג הקה"י זצ"ל בשנותיו האחרונות היה לתת ג' חצאי דולר, כיון שאז ג' חצאי שקל לא היו שוים פרוטה, יעו"ש, ולפי"ז היום יש לתת ג' חצאי שקלים.

מה הדין מקום שאין שם מטבע של מחצית

(ג). יש לדון מה הדין במקום שאין שם מטבע של מחצית מה יעשו, ובשו"ת מהרש"ם (ח"ח סימן צו) כתב, שיתן ג' מטבעות ויאמר שנותן ג' חצאיחם לשם זכרון מצות מחצית השקל והשאר למתנה, או יתנו ב' אנשים יחד יעו"ש, וכן כתב גם בשו"ת ויען יוסף ח"ג סימן תו, יעו"ש שכתב עוד שיכולים ליתן אף מטבע של 5 סנעט שהוא מחצית ממטבע של 10 סנעט יעו"ש.

וראה עוד בשו"ת מנחת אלעזר (ח"א סימן ל) שנשאל שפעם היה במדינתומטבע שקורין חצי צ"ל ועתה נשתנו ולא נקרא עוד חצי צ"ל אלא הללער והעללער הוא מטבע שלם, מה יעשה, והשיב דכיון שעדיין נחשב בפי הבריות חשבון הצ"ל ור"כ וגם עתה נחשב המטבע העללער לחצי צ"ל אפשר ליתן העללער אחד שהוא במקום חצי צ"ל לזכר מחצית השקל, כיון דכל עיקר הנתינה אינה אלא מנהג וכ"ש שסדר המטבות אינה חיובא כלל, לכן יש להקל ליתן העללער אחד הוי עדיין זכר למחצית השקל, ומסיים שכן הסכים גם אביו בעל הדרכי תשובה יעו"ש.

וכן ראה עוד בשו"ת מנחת יצחק ח"ט סימן סט, שכך שמה שלא נכתב על המטבע שם מחצית לא מעכב, וכיון שא"א בענין אחר יוכלו לצאת במנהג כזה, גם בצירוף כמה מטבעות ביחד ערך חצי מטבע שיוצא.

אולם בשו"ת וישאל שאול לרבי שאול בראך זצ"ל (ח"א סימן קלח) כתב שבמדינה שאין בה מטבע ששם מחצית עליה אין בו זכר למחצית השקל כלל, ואין זה דומה זלמן בית המקדש שהיה קיים שהיו יכולים לתת שויה אפילו במטבע יותר גדולה כי אז קיימו המצוה בפועל אבל כעת שהוא לזכר בעלמא צריך מחצית מן המטבע דוקא, וא"כ א"א לעשות זכר למחצית עכ"פ מה טוב חיתן מטבע עשרה העללער שבזה נעשה עכ"פ זכר לעשרה גרה כמ"ש בדרכי משה שם, ומ"מ סיים שם, שהיותר טוב לעשות זכר למחצית השקל וכמ"ש המהרי"ל ליתן כשוי חצי שקל ממש, וכתב שבימיו היה שוי מחצית השקל ל"ד הלי"ש וסימנך הד"ל לא ימעט, ובזמנינו למה שכתב היעב"ץ שיעור הסלעים של פדיון הבן הן בזמנינו כל סלע שהוא שקל ב' זהובים כ"ח צ"ל, ומזה שמחצית השקל במעות שלנו ב' כתריום וכ"ח העללער, ושם במהרי"ל מבואר שזה היה עיקר בעיניו ואחר זה כתב לטפל וגם יתן ג' מטבעות, יעו"ש.

במה שמשתמשים בג' מטבעות שבקערה

(ד). והנה בביה"ל שם כתב לתמוה במה שררה שמניחים בקערה ג' מטבעות של חצאי רובל כסף וכשבא אחד לתן המחצית השקל נותן לו הגבאי תחת מעותיו הג' חצאי רובל כסף והוא נותן אותם לערה, וכתב להקשות ע"ז שאם הגבאי נותן לו רק בתורת שאלה על איזה רגעים וגם הנותן אין דעתו להקנות אותם לצדקה אי"ז נתינה כלל והוא חשיב רק כמערים לעצמו, ואם כונת הגבאי מתכיון להקנות לו א"כ זה עוזר רק לראשון ולא לאנשים שאחריו כיון שזה כבר של צדקה אין רשות לגבאי להחליפם.

וכתב ליישב שם בב"ה"ל, ואולי כיון שכבר נהגו כך הו"ל כאילו נתנו בהדיא כל הנותנים לצדקה שנותנים על אופן זה שיהיה להגבאי רשות לזה.

ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סימן קעב) כתב, שלענ"ד אין זה מועיל כלל, ואפילו מיגרע גרע, שהרי באמת מטבעות אלו אינם בני הוצאה אפילו במקומם וכ"ש בשאר מדינות חו"ל רק שוים צפני ערך כהכסף שבהם א"כ הוה ככל שוה כסף, אבל מחירו לא קייץ, ולא כל אחד מקבלו ככסף, ושוב לא דומה למטבע אלא לאסימון ואין יוצאין בו חובת מחצית השקל, שצריך מטבע כסף ממש, ויעו"ש בסוגריים שכתב להעיר כן גם לענין פדיון הבן, וכתב שם שהיה טוב לבטל המנהג שמשתמשים במטבעות כסף נקוב בחצי ממדינה אחרת ואינם יוצאים בהוצאה אבל למעשה פוק חזי מאי עמא דבר, והרי המנהג נתפשט ולא לנו ח"ו לבטל איזה מנהג קל בישראל, וכתב ליישב, די"ל דכשם שנהגו במחצית השקל לתרום מטבע שאינו שוה באמת ערך מחצית השקל האמור בתורה ומשום דאינו אלא לזכר, כך נהגו במטבעות כסף אף שאין יוצאין בהוצאה דהוא לזכרון יעו"ש. ולענ"ד הרי בעיקר דין לפרוט כסף מצדקה, ובזה הארכנו במק"א בפנ"ע.

וע"ע בשו"ת תו"ה ח"ג סימן רכב, שכתב לתמוה מה שנוהגים לתת ג' חצאים וכמ"ש לתמוה שם, וע"ז כתב, שהרי אפילו בזמן בית המקדש לא היו חייבין לתת דוקא מטבע של מחצה כמחתיית הקל אלא היה אפשר גם לתת פרוטות כשיעור זה, וכמו שמוכח ממ"ש"כ הרמב"ם בריש הלכות שקלים וז"ל: ואינו נותן בפעמים רבות היום מעט ולמחר מעט, אלא נותנו כולו באחת בפעם אחת" ומוכח דאינו צריך דוקא חצי, וכן מפורש בחינוך מצוה קה יעו"ש, וע"כ כתב שם שמה שנותנין אינו אלא לזכר.

אולם בס' אשרי האיש (ח"ג עמ' רפד) הביאו בשמו שכל אחד יקנה את המטבעות וכך בזה יקיימו זכר למחצית השקל.

טו). ובספר גם אני אודך תשובות הגרמב"כ דדון שליט"א סימן רצה, נשאל ע"י הגר"ג הכהן רבינוביץ שליט"א מה הדין ששם את זה בשקית ניילון מחמת שהגבאי רוצה שישמרו יעו"ש, ושם כתב לדון מדברי הגמ' בפסיים דף נז ע"א במעשה שיששכר איש כפר ברקאי שכריך ידיה בשראי ועביר עבודה, ופירש"י שמלבד איסור חציצה יש בזה גם בזיון, ומ"מ כתב שהכא שזה בשביל על המטבעות אינו חשיב דרך ביזוי ועוד שהרי יכול לצאת יד"ח שוה כסף וכמ"ש"כ בכ"ח סימן תרצ"ד סר"כ ובילקו"י מועדים עמ' שיב, וא"כ כיון דסו"ס שוה כסף, יכול לצאת יד"ח בכ"ח ג.

ולענ"ד אכתי י"ל דבכ"ח ג' הוי ביותר חסרון במכירה, וכמ"ש לעורר בביאור הלכה

מה הדין בזמן הקורונה שא"צ להחליף אצל הגבאי מה יעשו

טז). והנה נשאלתי ע"י הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים, וש"ס, בזה"ל: הסתפקתי במקומות שמחליפים מחצית השקל הרגיל עם מחצית השקל של כסף טהור שנמצא אצל הגבאי האם בקורונה מחשש התדבקות לא יעשו כן אלא יסמכו על הביאור הלכה שכל מחצית השקל נקרא מחצית השקל ודו"ק. ע"כ לשון שאלתו. ולענ"ד נראה דאפשר להסתמך בזה על דברי

הביה"ל, בשעת הדחק, ומ"מ נראה דבכה"ד אי"ז כל כך סכנה, ויש עוד להאריך בזה בפנ"ע. וצ"ע כעת.

למי נותנים את המחצית השקל

יז). מרן החבי"ף בספרו רוח חיים (סימן תרצד אות ב) כתב בשם האחרונים שיש לתרום את המעות שנתנו הקהל לזכר מחצית השקל לת"ח עניים השוקדים על לימוד התורה וכמו שאמרו חז"ל אם בקשת לעשות צדקה עשה עם עמלי תורה וכן המנהג יעו"ש, וכן כתב בשע"ת (סימן תרצ"ד סק"ב) ובשער הציון (שם סק"ט) שיש ליתן מעות אלו לעניים דוקא יעו"ש, וכן כתב בשו"ת יחוה דעת (ח"א סימן פו) שראוי ליתן את מעות זכר למחצית השקל לשיבות ומוסדות יעו"ש. ובחזו"ע פורים עמ' קה

ובס' תורת הישיבה (עמ' רב) כתב לפי דברי הגרע"י שראוי לכתחילה לכל אדם ליתן מעות אלו לאותם בחורי ישיבות שאין להם כדי צרכם וסיפוקם וכל שאין להם כדי הוצאותיהם השוטפות הרי הם בגדר עניים, וע"כ ראוי להקדים וליתן להם לפני כל אדם.

אולם יש שכתבו שיש לתת אותו לבנין בית הכנסת ובית המדרש או לבדק הבי שלהם וכמו שבמדבר בנו את המשכן מזה, וכן לדורות מה שנשאר בסוף השנה אחרי קניית כל הקרבנות השתמשו לצרכי בית המקדש. ובריש ספר מעשה חמד לרבי אליהו כהן שליט"א כתב להביא שכן נהג הסטייפלער זצ"ל.

וע"ע בערוך השולחן (סו"ס תרצד) שכתב שיכולים ליתן מעות מחצית השקל לאיזה מקום שירצו ולא דוקא לתיקון בית הכנסת שהוא כמו בדק הבית דאינו אלא לזכרון בעלמא ע"ש.

ובהלכות והנהגות הגרי"ש אלישיב (עמ' כג) כתבו, כסף זה נותנים לצדקה לעניים או להוצאות בית הכנסת ואפשר גם לתת לתלמוד תורה הפצת יהדות חינוך וכדומה עכ"ד.

וכן כתב בשו"ת תו"ה (ח"א סימן ת) שראוי לדקדק ליתן את המחצית השקל שבקערה לעניים ובעיקר לעמלי תורה וכמו שמפורש במס' סופרים פרק כא ה"ו צריכים להפסיק מים ומזון לאחיהם עניים במקום קרבן, והצדקה המעולה היא לעניים שהם גם עמלי תורה, שבזמן הזה הם כמקריבי קרבנות, ובמיוחד אם אפשר לנצרכים הוי מצוה יתירה, שאין לך מצוה גדולה הימנה כמו העזר לבן תורה העמל בתורה ונצרך.

ובס' שערי ימי הפורים (פ"א ה"ו) כתב גאב"ד אופקים הגר"י שטזנר שליט"א לדינא דיכול ליתן להיכן שירצה.

וראה עוד בקובץ מה טובו אוהליך יעקב (ח"ט עמ' כה אות לב) שהובא הנהגת הגה"צ הגר"ש דבליצקי זיע"א, שס"ל, שזכר למחצית השקל נוהגים לתת לקופת ביהכ"נ, ואין מדקדקין לתת את זה בדוקא לעניים.

לתת ליושבי ארץ ישראל, הנה חזיתי בס' מנהג אבותינו בידינו מועדים, שדן שם אודות המנהג של מחצית השקל, והביא שם מכמה ראשונים, שנתנו את זה לעניים שבארץ ישראל. יעו"ש באריכות מה שליקט בזה.

וכן ראה עוד בספר המדות (ערך ארץ ישראל אות ו) שכתב לתת לעני אר"י, וכתב שם שע"י זה ממונו תקיים בידו.

והנה לאחר מכן חזיתי שהביאו מש"כ הגאון רבי רפאל אהרן בן שמעון בס' נהר מצרים (הלכות פורים סעיף יד) שכתב שרבים מיהודי מצרים נותנים את מעות מחצית השקל לעניי עיר הקודש ירושלים, ואין לעיר אחרת מארץ ישראל שום זכות בקופת השקלים חוץ מירושלים עיר הקודש יעו"ש.

זכר למחצית השקל ממעות מעשר

(יח). בבאר היטב (סימן תרצד סק"ב) כתב בשם השל"ה הקדוש שאין לתת את הזכר למחצית השקל ממעשר כספים מכיון שהוא חיוב מצד המנהג וכל דבר שבחובה אינו אלא בא אלא מן החולין יעו"ש. וכן כתב במקור חיים (חו"י ס"א בד"ה מחצית).

וי"ל דכ"ז למי שנוהג מעשר כספים בתורת חובה. אבל אם התנה מראש כתב בשו"ת יחו"ד ח"א סימן פז שאם המצב דחוק יכול לתת מכספי מעשר.

כמו"כ י"ל שאם לא נותן ג' מטבעות ונותן כשיעור סכום השקל שהיה אז, כיון שאינו חובה מעיקר דינא, א"כ את זה יכול לתת ממעשר כספים. וכן כתב בשו"ת מעין אומר ח"ו עמ' ט בהערה, ושכן כתב הגאון מהר"א יצחקי בספר שלחנו של אברהם סימן תרצד, שאין לתת מכספי מעשר ושכן כתב בשו"ת בית דינו של שלמה חיו"ד סימן א'

וכמו כן ראה עוד בהליכות מועד שכתב הגר"א מלכה, שמי שמצבו דחוק ונותן בעד ילדיו הקטנים שלושה חצאי שקלים יכול להוסיף מכספי מעשר להשלים את השיעור של תשעה גרם כסף יעו"ש, וכן יש להוסיף עבור אשתו, לפו"ד.

וראה עוד בס' נטעי גבריאל (פורים פרק כ"ו סעי' ח') שכתב שאין ליתן המעות לזכר מחצית השקל ממעות מעשר, אבל עבור נשים וקטנים שאינם חייבים ליתן יש להקל. וכן נראה מדברי המקדש ישראל (פורים סי' נ"ו) מה שנותן בעד הגברים יותר מבני כ' שנים לא ינכה (עכ"פ מטבע א' של מחצית השקל). וכן כתב בקובץ הלכות (פורים פרק ג' סעי' ט"ו) שכתב שכל מה שאין לתת ממעשר עבור עצמו, אבל מי שרגיל לתת מחצה"ש בשביל אשתו ובניו הקטנים, שפיר יכול לתת ממעות מעשר.

וע"ע בס' ישמח ישראל (פרק ה' סעי' י'). וכן ראה עוד בס' יד בפורים (פרק ח' סעי' י"ח) – "אין ליתן מעות אלו מכספי מעשר, אך ההוספה שמוסיף יכול ליתן ממעות מעשר, וכן גם מה שנותן בשביל מי שאינו מחויב מן הדין, יכול ליתן ממעות מעשר". וראה עוד במקדש ישראל (פורים סי' נ"ו) – "נראה דמה שנהוג ליתן גם בעד אשתו ובניו הקטנים מאחר שמעיקר הדין אי"צ ליתן בשבילם, דהא נשים אין שוקלים, וכן קטן פחות מבן י"ג לכו"ע אינו שוקל (ול"א אף הפחות מבן כ' פטור) יכול להתנות מתחלה (קודם שהתחיל ליתן בשבילם) לתת זה ממעות מעשר ... [אלא שנראה שאם מתחלה כבר נהג עצמו סתם ליתן ממעותיו תו אינו רשאי ליתנו אח"כ ממעות מעשר לפי מה שכתבו האחרונים דלאחר שהתחיל לשקול בעד בניו הקטנים שוב חיובא רמיא עליו להמשיך תמיד לשקול בעדם, ממילא גם זה הוא בכלל כל דבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין]".

אולם בס' בלילה ההוא (עמ' טו) הביא שם בשם הגר"פ שיינברג זצ"ל שאף מה שמוסיף בעד בניו ובנותיו הקטנים, וכן הסכום ששוקל בשווי מחצית השקל ממש אינו יכול לחשב בחשבון מעשה כספים.

וראה עוד בחזו"ע (פורים עמ' קג) מי שנוהג להפריש מעות מעשר מרווחיו מדי חדש בחדשו אינו רשאי לתת ממעות מעשר אלה עבור זכר למחצית השקל ורק אם התנה ואמר בפירוש בשעה שמתחיל להפריש מעות מעשר בלי נדר, והשעה דחוקה לו רשאי לתת ממעות המעשר לתרומת זכר למחצית השקל, וכ"ז כמבואר בשו"ת יחודה דעת ח"א סימן פז.

החייבים בנתינת זכר למחצית השקל והאם חייבים רק מעיל גיל כ'

יט). הנה ברמ"א שם כתב, "ואין חייב ליתנו רק מי שהוא מבן עשרים ולמעלה". וכן כתב בלבוש (שם ס"א) יעו"ש. והנה מקור דברי הרמ"א הם ע"פ מש"כ הרע"ב בבפ"א דשקלים, אלא דראה בתוס' יו"ט בפ"א דשקלים משנה ד', שכתב לצוה בזה ע"ד הרע"ב, והביא דעת הרמב"ם והרמב"ן ושאר פוסקים שמבן י"ג ומעלה חייב בשקלים, ושכן הובא בירושלמי שם, יעו"ש, וכן כתב לתמוה ע"ד הרמ"א בשו"ת בית דוד שדעת רוב הפוסקים שמדינא חייבים כל שהביאו ב' שערות, ומה שנאמר מבן עשרים שנה ולמעלה, אינו אלא לתרומת אדנים, אבל בתרומת הקרבנות החיוב הוא מבן י"ג, וסברא זו שכתב מור"ם שאין חייב ליתנו רק מי שהוא מבן כ' שנה ומעלה, היא יחידאה, דלא נמצא סברא זו רק לרבינו עובדיה בפי' המשנה, אך דעת הרמב"ם והרמב"ן והפמ"ג והירושלמי שאפילו אינו בן כ' היה חייב במחצית השקל דקרבנות וכדבריהם ראוי לעשות מי שרוצה להתחסד יעו"ש.

וכן ראה בס' שלחן שלמה (שם ס"ב) כתב, שמי שמבן י"ג חייב, וכן ראה עוד בערוך השולחן (שם ס"ח) וז"ל: וזה שכתב מבן עשרים שנה לא כן דעת הרמב"ם בפ"א משקלים ורוב הפוסקים וסוברים דגדול מבן י"ג ולמעלה חייב ליתן מחצית השקל. וכן הוא דעת מרן הקה"י וכמו שהו"ד בס' אורחות רבינו (ח"ג עמ' נג) יעו"ש. וכן החמיר בזה בשו"ת יחודה דעת (ח"א סימן פו) יעו"ש. [אולם ראה בחזקוני ריש פ' כי תשא מה שמבואר בדבריו שא"צ לתת אלא מבן כ' ומעלה יעו"ש, וראה עוד בשו"ת מנח"א שם].

והנה לענין לתת עבור כל משפחתו, ראה בספר המנהגים (הגהות המנהגים פורים אות מט) כתב שיתן מחצית השקל בעד כל בניו, וגם המעוברת נוהגת בעבור הולד, שנאמר (שמות ל' יג) כל העובר, וכן כתב במרדכי עמ"ס מגילה (סימן תשעז). אלא דבמג"א (סימן תרצ"ד סק"ג) תכתב להעיר בזה עמ"ס כ במנהגים שנשים וילדים חייבים במחצית השקל, וכתב דלא ידע מנא ליה, והנה בתורה תמימה (ריש פרשת כי תשא) כתב, שנראה דהכא שונתנים המחצית השקל לצדקה לנקדים שקליהם לשקלי המן, כיון שאף הנשים והילדים היו באותו הנס, ולכן גם הם חייבים, יעו"ש, וכן כתב בכה"ח סימן תרצ"ד, ובס' לקט יושר, עוד בזה ראה מש"כ בפרדס יוסף (שמות פ"ל פסוק יג) כתב ליישב קושית המג"א, שמה שנותנים מחצית השקל עבור הנשים והילדים דהרי איתא בגמ' במגילה דף יג ע"ב, ולכאורה נשים וילדים צריך לפטור, אלא י"ל דבשל תורה עיקר הכוונה היה לידע

ע"י מספר השקלים את מספר הנפשות, ונשים וילדים שלא התפקדו, נפטרו, אבל מה שנותנין בפורים הוא זכר לנס, והרי גם היו בנס יעו"ש.

אולם בזה ראיתי שהביא שבתשובת הגאונים ליק (סימן קכ) כתב בשם רב סעדיה גאון ששלושים מצות יש שהאנשים חייבים ונשים פטורות, וכתב לפרש שם הרי"צ גיאת שאלו הן, מילה ראיה, שקלים כל העבור על הפקודים וכו' יעו"ש, וא"כ מוכח דנשים פטורות מן השקלים.

ולדינא דצריך ליתן עבור כל משפחתו כן כתב מרן החבי"ף בס' צדקה לחיים (מערכת מ' סימן תמ), וכן כתב גם בספרו מועד לכל חי (סימן לא סעיף נא) יעו"ש, וכן כתב בס' נוהג כצאן יוסף (דף נב) יעו"ש.

וכן כתב בלבוש (או"ח סימן תרפ"ו ס"ב) וז"ל: נוהגים ליתן מעות פורים בעד כל אחד ואחד, אפילו בעד הילדים, זכר לשקלים שישמיעו עליהם באדר, ולא לשם כפרה, שאותם באו בנדבה לקרבן תמיד, וכתב ע"ז באליהו זוטא (אות ב') שנוהגים ליתן גם בעד המעבורת וגם בעד הולד, והיינו כמו שכתב בס' המנהגים טירנא. שהו"ד לעיל. וע"ע בס' מטה יהודה למהר"י עייאש. ומ"מ מבואר מכ"ז דאינו אלא מנהג בעלמא, וראה עוד בילקו"י פורים עמ' תקצב, שכתב, בזה"ל: גם הנשים יתנו מעות "זכר למחצית השקל" וטוב לתת גם עבור ילדיו הקטנים, ולכן כל איש אשר יש יכולת בידו יתן בעדו ובעד אשתו ובניו הקטנים הסמוכים על שלחנו סך הנ"ל לכל אחד, ואם אין ידו משגת כ"כ, יתן חצי שקל בעדו, ובעד כל אחד מבני ביתו מטבעקטן יותר כפי כוחו כי כאיש גברותו. עכ"ל, [ולפי דבריו פשוט שאם נותן יותר יכול לתת מכספי מעשר, ראה בזה מה שהתבאר עוד לקמן].

בשו"ת רבבות אפרים (ח"ו סימן תכא), נשאל בדין נשים במחצית השקל, וכתב שם שנראה שהחיוב הוא רק לזכרים ולא לנשים, אבל כתב שבס' לקט יושר מבואר שנותנין גם על הנשים וגם על הבתולות

והנה יש נוהגים אפי' על אשתו שנפטרה, ראה בס' ביתו נאווה קודש (עמ' קכט) שכתב שם על האדמו"ר מבעלזא זיע"א, ששמע מהאדמו"ר שמזכיר בשעת הנתינה של מחצית השקל את שם הצדקת הרבנים תליט"א עם ש אמה, וכן הפריש על שם הרבנית מזויג ראשון הי"ד, יעו"ש שהקהל שוחח בעבור יוצאי חלציו שנספו בשואה הי"ד, והביאו בס' ששונת העמקים עמ' פא, להרה"ג אבישי טהרני שליט"א אלא דלענ"ד י"ל דשם היתה הנהגה מיוחדת משום השואה.

כ). כהנים ולוים- הנה בערוך השולחן (שם סעי' ח') כתב בענין זה, וגם הכהנים והלוים חייבים במחצית השקל.

עני בזכר למחצית השקל – בחור ישיבה

כא). בפרי מגדים (שם א"א סק"ג) כתב להסתפק בדין עני שמתפרנס מן הצדקה האם חייב בזכר חמחצית השקל, וז"ל: ועני המתפרנס מצדקה צ"ע אי מחויב ליתן מחצית השקל, אף על גב בזמן המקדש היה מחויב ליתן, כמו שכתב הר"מ ז"ל [נהלכות שקלים א,

א], ומקרא מלא בתורה [שמות ל, טו] כו' עכ"ד. וכן הביא ספיקו בביה"ל (ס"א בד"ה יש). ונשאר בצ"ע.

ולדינא בס' שמעתתא דמשה (שמועות משה סעי' ז') הביא בשם האג"מ שאף עני חיוב במחצית השקל, אולם בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סו"ס קפג) כתב שכן צריך יעו"ש, וע"ע בס' ישמח ישראל (פרק ה' סעי' י"ב), ובס' יד בפורים (פרק ח' סעי' י"ט).

וא"כ לענין בחור ישיבה גם אי נימא שהוא כעני, מ"מ הרי יש הרבה פוסקים שבחורי ישיבה חשיבי כעניים.

ומ"מ מי שמצבו קשה הרי דן לו שיתן מטבע של חצי שקל לזכר מחצית השקל, דדהנה בשו"ת גאוני מזרח ומערב (סימן מ') כתבו שאין קצבה לזה משום שאינו אלא לצדקה בעלמא, וכן כתב במטה יהודה עייאש (סימן תרצד) והו"ד בכה"ח סקכ"ג, ושכן דעת הגר"א, וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יג סימן עב), וראה עוד בשו"ת שיח יצחק (סימן צשג) שכתב, שגם שהרמב"ם כתב בפ"א משקלים ה"א שעני שואל או מוכר כסותו וכן מחוייב לחזור על הפתחים כדי שיוכל לשקול מחצית השקל, מ"מ לגבי דידן הוא רק בתורת מנהג, שנותנים מעות זכר למחצית השקל, ושהוסר המנהג רק לזכר נתינת שקלים, וגם לא שייך לומר בזה כמ"ש בגמ' בכתובת דף ג' ע"ב גזירה עבידא דבטלה ותקנתא שכתובה במשנה וקיימיה רבבות אלפי תנאים ואמוראים, ונפק"מ ג"כ שמותר לבטל מנהג הכאת המן ככאשר יש חשש גדול יעו"ש.

וכן ראה בס' הליכות מועד (פורים) כתב שבחור ישיבת שאין הוריו נותנים עבורו את זכר למחצית השקל וקשה עליו לית סכום השווה לתעשה גרם כסף, הרי הוא יכול להקל ויתן שלושה חצאי שקלים יעו"ש.

נתינת מחצית השקל מציל מן המגיפה

כב). הנה בפרשת שקלים, כתוב שע"י שיתנו מחצית השקל, "ולא יהיה בכם נגף". וא"כ י"ל דה"ה בזכר למחצית השקל, ע"י כן הוא סגולה להנצל מן המגיפה, והיינו כיון שמונין את בני ישראל יש חשש למגיפה, ומשו"ה נותנים מחצית השקל, אמנם בעיקר טעם זה כתב להקשות בארבנאל מדוע א"כ אצל הגוים מונים כולם ואין מגיפה, וע"כ יש אומרים טעמים אחרים, ולענ"ד י"ל בזה דישראל שאני.

ומ"מ ראה בפסיקתא (פיסקא י' כי תשא) שמצות מחצית השקל היא לכפר על עון העגל, ויעו"ש שאיתא, זה יתנו ששה גרמיסין של כסף, אמר הקב"ה הם חטאו בשש, לפיכך יביאו ששה גרמיסין הם חטאו מחצי היום ולמעלה, יביאו מחצית השקל עשר מעין אמר הקב"ה זה יתנו עשר מעין שהם מחצית השקל כדי שישכפרו על עשרת הדברות שעברו עליהם ומי גסר לפרשת שקלים העבירה של עגל, ואם עבריתם גרמה למצוה, זכותם על אחת כו"כ, הוי כולך יפה רעייתי ומום אין בך יו"ש.

ובבן איש חי, כתב, ויש במצוות מחצית השקל המגנה על האדם מן המגפה. וכן ראיתי שמביאים שכתב בס' פלא יועץ, ולא מצאתיהו לע"ע. וראה עדו בכה"ח פלאגי (סימן לא סעיף צד), שכתב בסו"ד, ולעניות דעתי נראה שצריך ליתן בעד כל אנשי ביתו, אנשים

נשים וטף, שהוא לפדיון נפשו, ולכן אם היא מעוברת צריך ליתן בעד הולד, ובזה מסלק הגזירה רעה שהיתה בשמים ממעל, כי כן כח הצדקה להפך מדת הדין למדת הרחמים עכ"ד.

ועוד ראיתי שהביאו שאמר הרה"ק רבי משה מרדכי מלעלוב זי"ע איתא (מדרש תנחומא פ' כי תשא ס"ט) "כמין מטבע של אש הוציא הקב"ה מתחת כסא הכבוד והראהו למשה ואמר לו "זה יתנו – כזה יתנו". עיקר ענין מחצית השקל היה, כדי שלא יהיה בהם נגף. המחצית השקל נוגע להצלת ישראל ומשה רבנו, האוהב הנאמן של כלל ישראל, פחד שאם לא יהיה חלילה עם כל הדקדוקים ח"ו לא תפעל הכפרה, ולכן רצה שהקב"ה בעצמו יראה לו את מחצית השקל.

השלמה לזכר למחצית השקל

(כג). יש לדון מה הדין במי שלא הספיק או שכח מחמת שגגה, לתת מחצית השקל, האם מהני בזה השלמה, ולכאורה לענ"ד מהני, דהרי אם הוא דומה לשקלים של התורה, הרי זה עד ר"ח ניסן, וכן הו"ד מרן הגריש"א בס' אשרי האיש (או"ח ח"ג פרק מב אות ב) שאפשר להשלים אחרי פורים, וכן כתב בקובץ הלכות (פורים פ"ג סי'ד) שיכול להשלים אחרי פורים עד ר"ח ניסן, אבל אח"כ אין ענין יעו"ש, וכן נראה מדברי מרן הגר"ח והו"ד בס' ישמח ישראל (פרק ה' הע' ח') שאפי' אם לא הספיק ליתן בכל חודש אדר, אולי עדיין כדאי ליתן אפי' אחרי חודש אדר לקיים המנהג של זכר למחצית השקל. יעו"ש. וע"ע בס' יד בפורים פ"ח ס"ד.

אולם בשו"ת אבני ישפה (ח"א סי' קל"ג ענף א') כתב, שאם שכח לתת מחצית השקל בערב פורים ופורים עצמו, עדיין לא הפסיד את המצוה. ונראה לי דלא רק באדר עצמו יוכל לקיים את המצוה אלא אפילו כל השנה שאחרי זה, והיינו דאם שכח למשל באדר תשל"ט עדיין יוכל לתת עד ר"ח ניסן תש"מ. וטעם הדבר משום דמחצית השקל הוא לזכר מה שהיו צריכים להביא את הקרבנות של השנה החדשה מתרומה חדשה של שקלים, וא"כ כל זמן שלא נגמרה השנה עדיין יכול להשלים כדי שהכסף של השנה יבא מתרומה חדשה, ע' ר"ה ז' א' אמרה תורה חדש והבא קרבן וכו'. וכן ראה דעת הגר"ח בס' ישמח ישראל שם דאפשר אפי' לאחר חודש אדר. וכן ראה עוד בס' אגרא דחדוותא (חלק כו עמ' סג) הובא שכתב הגר"מ גרוס שליט"א, שנראה שמי שלא קיים זכר למחצית השקל בזמנו יכול לקיימו גם בחדש ניסן שהרי יכול ליתן מחצית השקל גם באמצע השנה לצורך הקרבנות, ולכן כתב שם שלענין קטן שהגדיל אחר חודש אדר יש לו ליתן, וכתב דאפשר דבכה"ג לא חייבו חכמים, וכתב דה"ה בגר שנתגייר יעו"ש.

ומ"מ מצינו בהא דעת הגה"צ רבי שריה דבליצקי זצ"ל והו"ד בקובץ מה טובו (חלק ט' עמ' כ"ה אות ל"ד) שמי שלא נתן מחצית השקל אין צריך להשלים ולתת זכר למחצית השקל לאחר פורים. יעו"ש.

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

קריאת "פרשת זכור" בעידן הקורונה!

שאלה: לאור המצב בו אנו שרויים, האם חובה ללכת בכל מצב לשמוע את קריאת "פרשת זכור"?

תשובה: מאחר ויש כמה וכמה צדדים לומר שבפועל חובת הקריאה אינה מדאורייתא (וכפי שביארנו ב'הרחב דבר'), לכן מי שחושש לידבק מהנגיף, וכן מי שיש חשש שנדבק מהנגיף וכ"ש אם הוא מאומת לנגיף ועלול לדבק אחרים – אין לו ללכת במצב שכזה לשמוע קריאת זכור. וכל שכן ה'נשים' שכלל לא ברור שחייבות [גם אלו שכל שנה הולכות לשמוע] – לא ילכו למקום שיש בו חשש הדבקות.

*

ה ר ח ב – ד ב ר :

פרשת זכור

[א] השו"ע (תרפה, ז) כותב: "י"א שפרשת זכור ופרשת פרה אדומה חייבים לקראם מדאורייתא, לפיכך בני הישובים שאין להם מנין צריכים לבא למקום שיש מנין בשבתות הללו כדי לשמוע פרשיות אלו שהם מדאורייתא, הגה: ואם אי אפשר להם לבא, מ"מ יזהרו לקרותם בנגינתם ובטעמם". ובשו"ע (קמו, ב) סותם: "וכל זה אינו ענין לפרשת זכור ופרשת פרה שהם בעשרה מדאורייתא, שצריך לכוין ולשומעם מפי הקורא".

ומבואר מינה שיש הבדל אם חובת הקריאה היא מדאורייתא או מדרבנן – כמה צריך להתאמץ עבור מצוה זו.

והנה למעשה לגבי פרשת פרה כבר כותב המשנ"ב (תרפח, טו) שהרבה חולקין שאי"ז מדאורייתא, ועתה נבוא לעסוק לגבי פרשת זכור – וגם בזה כלל לא ברור שהקריאה המכונה "פרשת זכור" היא מדאורייתא, וכאמור השו"ע כאן כותב "יש אומרים", ואכן גם מרן הגריש"א זצ"ל היה אומר: "מי אמר שהקריאה היא מדאורייתא".

הסיבות לדון שאין חובה מדאורייתא

[ב] ונבוא לבאר מכמה אנפי מדוע כלל לא ברור שהקריאה בפועל היא מדאורייתא:

(1) המנח"ח (מצוה תרג) כותב שלפי דעת החינוך המצוה מדאורייתא היא רק פעם בחיים.

2) גם לדעת הרמב"ם שכותב שהמצוה היא תמידית, כותבים האחרונים שסגי פעם בשנה (עי' קר"א ברכות ג, א ותורת חסד סי' לו וחת"ס אה"ע סי' קיט), ולזה אפשר לצאת בקריאה בפרשת כי תצא^{מא}, אבל התקנה לקרותה בשבת לפני פורים זה ודאי רק מדרבנן (וכמש"כ המחצה"ש סי' ס).

3) דעת הסמ"ג (לאוין רכו) שהחיוב רק לימות המשיח.

4) לדעת המג"א ניתן לצאת גם בקריאה בפורים של פרשת "ויבוא עמלק" (עי' משנ"ב תרפח, טז).

5) מדאורייתא יתכן שמועיל גם בלי עשרה (עי' שעה"צ תרפח, ו).

6) וכשהנידון לגבי נשים בכלל לא ברור שחייבות, וכפי שכבר הרחבנו בעבר (גליון לב) שדעת החינוך (שם) שנשים לא מצוות בזה מאחר דלאו בני מלחמה הן. והאחרונים דנו לפטור גם מצד "מצות עשה שהזמן גרמא (עי' מרחשת א, כב ואבנ"ז סי' תקט).^{מב}

ג] וכבר כתבו המפרשים שכונת השו"ע היתה שעיקר חובת הקריאה היא מדאורייתא, אבל למעשה בפועל חובת הקריאה היא רק מדרבנן. ומדאורייתא יתכן שמועיל גם קריאה מתוך הספר (עי' ברמ"א ומשנ"ב ס"ק יד-יז).

וכבר הרחבנו בעבר (גליון לב) שדעת מרן הגרי"ש זצ"ל שאין להוציא ס"ת עבור קריאה לנשים או לקריאה של יחיד – הן מצד דברי התורה רפאל שאסור לקרוא בתורה בלי ברכה, והן מצד זילותא וכמש"נ שם.

ולכן מי שלא יכול לבוא לבית הכנסת, שיקרא מתוך חומש בביתו.

ונעתיק כאן מש"כ בשו"ת בנין שלמה (סי' נד): "ודע דנ"ל עוד דהקריאה בפרשת זכור לא דמי כלל לפרשת שקלים ופרה וחודש דבהנך לא נתקן רק אי איכא צבור מחוייבין לקורא בתורה ולשמוע, אבל אינו מונח חיוב על כל אחד ואחד לקרוא אם אין לו צבור להתפלל, אבל פרשת זכור חובה על כל יחיד ויחיד, ואם אין לו ס"ת מחוייב לקרוא מתוך חומש, וזהו דאמרו על רבינו הגדול הגר"א ז"ל (מעש"ר אות קלג) "ופרשת זכור קורא בעצמו הפרשה בתורה" – והטעם פשוט דכיון דמוטלה חיוב על כל יחיד, מצוה בו יותר מבשלוחו, ורצה לקיים המצוה בעצמו, מאש"כ שאר קריאה עיקר החיוב אינו אלא לשמוע והרי שמע ולא שייך בזה מצוה בו יותר מבשלוחו".

ההוראה למעשה בעידן בו אנו שרויים

^{מא} אלא שצ"ע במי שלא כיון לצאת בזה שלכאורה לא יצא ידי חובתו (עי' משנ"ב תרפח, טז), ויעוי' בספר "שש זכירות" (סי' יב) שהרחיב בזה בטטו"ד.

^{מב} למעשה בשו"ת בנין ציון החדשות (סי' ח) מביא שהג"ר נתן אדלר זצ"ל נקט שנשים חייבות, וכ"כ החפץ חיים (סה"מ הקצר מצוה עו). אך למשל בספר תורת חסד (או"ח לו, ה) כותב ש"מעולם לא ראינו ולא שמענו מי שהצריך את הנשים לשמוע הקריאה בס"ת בצבור פרשת זכור". וכך היתה דעתו של החזו"א (טעמא דקרא הנהגות החזו"א אות כג; דינים והנהגות כב, ד) ש"אין נשים חייבות לשמוע פרשת זכור".

דן יש לציין שבשנת תשס"א (כפי שמובא בספר יבקשו מפיהו) שאלו את מרן הגריש"א זצ"ל אודות אדם שסובל מ"מונו" – והליכה לבית הכנסת לא אמורה להזיק לו, האם ילך לשמוע פרשת זכור. והורה שלא צריך מאחר שיש הרבה צדדים שאי"ז חיוב מדאורייתא.

ולכן הלכה למעשה במצב בו אנו שרויים ר"ל, מי שיש חשש שנדבק מהנגיף וכ"ש מי שמאומת לנגיף – ועלול לדבק אחרים, אין לו ללכת במצב שכזה לשמוע פרשת זכור, ויסתפק לקרוא את הקריאה מתוך חומש. [ואם בפורים יהיה בבית הכנסת יכוין לצאת בקריאת "ויבוא עמלק" לצאת בזה לכה"פ לפי דעת המג"א].

עול גבאי בתי הכנסת לדאוג שיהיה מקום מרווח ומאוורר כדבעי לקיראת פרשת זכור, ואין ללכת למקומות שיש בהם חשש סכנה. ומי שחושש שעלול לידבק בנגיף בבית הכנסת לאור האמור אינו חייב ללכת לבית הכנסת.

וכל שכן נשים – גם אלו שכל שנה מקפידות ללכת לבית הכנסת לשמוע קריאת פרשת זכור, מאחר וכאמור כלל לא ברור שהן חייבות בקריאה זו, לכן אם אין מקום מתאים לפי הנחיות המצב – אינן צריכות ללכת לקריאה. וע"ד מרן הגריש"א זצ"ל אינן צריכות התרת נדרים ויכולות לסמוך על זה על התרת נדרים שעושים בערב ר"ה או ביו"כ בכל נדרי. אך גם אשה שלא אמרה סדר התרת נדרים בער"ה ולא אמר כל נדרי מסתבר שלא צריכה התרת נדרים מאחר שהיא כעת אנוסה ולא התכונה לנדור ע"ד כן.

ויעזור ה' שנזכה למחיית כל שונאי ישראל, ונזכה במהרה לחודש אשר נהפך לששון ולשמחת עולם.

לתגובות: dvarhalacha613@gmail.com

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע

כה, יא: ועשית עליו זר זהב סביב.

בכלי יקר כתב אמרו רז"ל [יומא עב, ב] שזה רמז לכתר תורה. ובשולחן ובמזבח נאמר ועשית לו [ולא עליו] לפי שכתר כהונה ומלכות הוא לאנשים מיוחדים [א"ה עיין רש"י יומא עג, א ד"ה ושאל לו, "לו לבדו"] כי אין כהונה כי אם למי שהוא מזרע אהרן ומלכות מזרע דוד לכך נאמר לו, אבל כתר תורה הפקר לכל לכך לא נאמר לו עכ"ל.

והנה בויקהל [לו, ב] כתיב בעשיית הארון ויעש לו זר זהב סביב כמו באינך, ובשלמא מה דלא כתיב "עליו" יש לומר דלא הוצרך ללמד שכתר תורה גדול משאר כתרים אלא פעם אחת כך שמעתי ממו"ר הגרי"א שווארץ שליט"א, אבל מה דכתיב "לו" והרי לדברי הכלי יקר הנ"ל משמעותו לאנשים מיוחדים והרי כתר תורה הפקר לכל כל הרוצה ליקח יבוא ויקח. וצריך לומר דהני מיילי קודם שלקח, אבל אחר שלקח כל אחד יש לו את חלקו בתורה שבו הוא מתייחד שאין אחר שוה לו, וכדאיתא בהוריות [יג, א] "חכם שמת אין לנו כיוצא בו", ולכך להלן כתיב בארון ויעש "לו", לרמז שכל אחד יש לו מיוחדות בתורה.

*

כה, יח: ועשית שנים כרובים זהב, מקשה תעשה אותם משני קצות הכפורת.

ראה בנפש החיים [שער א פרק ח] שכתב וידוע שהכרובים האחד – רמז עליו יתברך שמו, והשני – על ישראל סגולתו, וכפי שיעור התקרבותם ודביקותם של ישראל אליו יתברך שמו או להיפך ח"ו, היה ניכר הכל בענין עמידת הכרובים דרך נס ופלא, אם פניהם ישר יחזו אליו יתברך שמו, גם הכרובים עמדו אז פניהם איש אל אחיו, או אם הפכו פניהם מעט ומצדדי אצדודי, כן היה ניכר הענין תיכף בכרובים, או אם ח"ו הפנו עורף, גם הכרובים כרגע הפנו והפכו פניהם איש מעל אחיו לגמרי ח"ו, עיין שם.

ולפי ששמעתי ממו"ר הגרמ"א פינקוס שליט"א דמה דפרש"י סוף פרשת נשא "דהקול יוצא מן השמים לבין ב' הכרובים ומשם יצא לאוהל מועד", דהמכוון בזה הוא דנדמה שכרוב אחד מדבר עם הכרוב שכנגדו.

*

כה, יח: ועשית שני כרובים וגו'.

כתב בטעמא דקרא נשאלתי למה כתבה התורה ועשית וגו' ועשה כרוב וגו' לשון יחיד, ואח"כ כתיב מן הכפורת תעשו לשון רבים. ויש לומר על פי דברי הרמב"ן בשם המדרש יבואו כולן ויתעסקו בארון וכו' יתנדבו זהב או יעזור לבצלאל מעט, והנה בצלאל עשה את הארון כמפורש בפרשת ויקהל [לו, א] ויעש בצלאל את הארון וכו' אבל להוציא

הכרובים משני קצות הכפורת צריך ב' בני אדם, אחד שמחזיק את הכפורת, ואחד שימשוך מקצותם [אחר שהתיכוהו קצת], ולכן כתיב כאן תעשו עכ"ד.

ויש להעיר לפי זה אמאי בעשייה גופא [שם פסוק ח] כתיב מן הכפורת עשה את הכרובים, עשה לשון יחיד והלא שנים עשאוהו. ואולי יש לומר דבאמת שנים עשאוהו כמו שכתוב בציווי, והא דלא חשיב ליה בעשייה משום כבודו של בצלאל וכדאיתא בר"ה [כב, ב] אמרי רבי נהוראי סעדא אחרינא הוי בהדיה והא דלא חשיב ליה משום כבודו של רבי נהוראי, ופירש"י "שהיה אדם גדול", הכא נמי לצד גדלותו של בצלאל שידע לצרף אותיות שנבראו בו שמים וארץ [ברכות נה, א], אין כבודו להזכיר שאחר היה עמו.

*

כה, לא: ועשית מנורת זהב טהור.

והנה תנן באבות [ד, יג] ר"ש אומר ג' כתרים הם כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות, וכתר שם טוב עולה על גביהן. והמהר"ל שם הביא דבמדרש רבא נשא אמרו כי המנורה מרמזו כתר שם טוב כי שם טוב הוא למי שהוא בעל מצוה וזהו המנורה כי נר מצוה [מעשים טובים] ולפיכך המנורה מורה על כתר שם טוב. וביאר למה לא היה למנורה זר כי הנרות היו למעלה עוד כדכתיב להעלות נר תמיד ולפיכך אי אפשר להיות כתר על המנורה, כיון שהנר היה עולה למעלה מן הזר אם היה זר, ואינו דומה לשולחן שהיה הלחם מונח עליו, כי לא שייך עולה בלחם, ואפילו אם היה הלחם עולה על הזר כיון שהלחם היה מונח על השולחן והזר עולה למעלה מן השולחן הנה הזר היה על הלחם, אבל בנרות שייך עולה שהרי כתיב להעלות נר תמיד, ואין ראוי שיהא עולה על הכתר דבר, ומפני שכתר שם טוב עולה על הכל כתיב להעלות נר תמיד.

ועוד כתב דאין ראוי שיהא כתר למנורה, כי הכתר הזאת משונה משאר כתרים, כי שאר הכתרים המעלה נמצאת בבעל הכתר עצמו, כי התורה הוא בבעל התורה וכן הכהונה וכן המלכות, והכל נראה ונרגש בבעל הכתר, אבל בעל שם טוב אין השם טוב נמצא בבעל שם טוב, כי מה ידע בעל שם טוב מן השם טוב אשר יש לו אצל אחרים, ולפיכך אין ראוי שיהיה הכתר במנורה, דא"כ היה מורה הכתר הזאת שיש במנורה עצמה כי יש כתר בעצמו של בעל הכתר, ודבר זה אינו כלל, כי כתר זה של שם טוב הוא נמצא אצל אחרים לא אצל בעל שם טוב. ולפיכך פשוט הוא שאין ראוי שיהא כתר בכלי שהוא מורה על בעל הכתר.

*

כה, לא: ועשית מנורת זהב טהור, מקשה תעשה המנורה.

איתא מנחות [כח, א] ג' דברים נתקשה בהן משה: מנורה, שרצים, החודש, עד שהראה לו הקב"ה באצבע. וי"א אף הלכות שחיטה. ובפענח רזא הקשה אמאי לא חשיב נמי טריפות ומטבע של מחצית השקל שג"כ נתקשה בהן עד שהראה לו הקב"ה באצבע. ותירץ דלא חשיב אלא הני דאית בהו קישוי ואומנות רב אף אם יראהו כמו מנורה

ושרצים כי צפרדע דומה לצב ואינו מטמא וכיוצ"ב וכן החודש, אבל מטבע וחיות מכיון שרואהו הדבר נקל ואין בו אומנות עכ"ד.

ועיין מדרש הגדול **דארבעה פעמים ראה משה את המנורה**, אחד ע"י השכינה ושכחה, ואחד ע"י מיכאל, ואחד קודם עשיה, ואחד לאחר עשיה. וצריך ביאור למה היה צריך כל כך הרבה פעמים לראותו.

ועוד צריך ביאור איזה קושי ואומנות רבה יש בעשיית המנורה שגם אחר שיראהו צורתו ותבניתו עדיין הקושי במקומו עומד. ואם תאמר משום שבמנורה יש דין לעשותו כולו מקשה אחת ולא מכמה חתיכות והיה קשה לעשותו "מקשה", הלא גם בכרובים נאמר דין שיעשה מקשה אחת משני קצות הכפורת ולא מצינו שנתקשה משה בזה כלל. ואולי כאן יש עוד יותר פרטים שצריכין לעשות קנים, כפתורים ופרחים ולכך שפיר יש קושי לעשותו. שוב שמעתי מהגאון ר' אשר קליינמן שליט"א שביאר שבמנורה חוץ מהדין מקשה שיש בה, יש גם דין האמור [פסוק לט] **ככר** זהב טהור יעשה אותה וכו', ופירש"י שלא יהיה משקלה עם כל כליה אלא ככר לא פחות ולא יותר ע"כ. ממילא גם אחר שרואהו בצורתו צריך אומנות רב לידע כמה זהב להשתמש בככר בקנים וכמה בגביעים וכו' כל אחד כפי מה שצריך לו כיון שאם יטעה אפילו במקצת ויוסיף זהב בחלק אחד יותר מהחלק השני ויצטרך לחתוך אח"כ מהשולים וליתן במקום אחר, א"כ כבר לא הוי כולו מקשה אחת, ולהוסיף או לגרוע ממידת ככר זהב אי אפשר ממילא שפיר הוי קושי ואומנות רב בעשייתו שיודע לכוון בתחילה במדוייק כל אחד כפי מה שיצטרך לו ודפח"ח, ועיין עוד בחידושי מרן הגרי"ז הלוי עה"ת.

*

כה, לב: וששה קנים יוצאים מצידיה.

במנחות [כח, א] תנן שבעה קני המנורה מעכבין זה את זה, שבעה נרותיה מעכבין זה את זה, ובגמ' קאמר מאי טעמא הויה כתיב בהו.

וצריך ביאור למה לי קרא לעיכובא, תיפוק ליה דמנורה שלא בז' קנים לכאורה אינו כצורת עצמותה של המנורה שציוה ה' ופשיטא שזה לעיכובא דהוי כדבר אחר שלא נצטוינו בה, ואין צריך שנה הכתוב עליו לעכב ורק מצוות האמורות בה בעינן קרא לעכב על פי הרשב"ם [ב"ב פא, ב ד"ה כל הראוי לבילה] וצ"ע.

וצריך לומר דעיקר המנורה הוא הירך והקנה האמצעי, ואילו **שש קניה ושש נרותיה היוצאין מצדיה, אינה אלא מצוות שנאמרו במנורה ואינם עיקר המנורה**, ולכך בעי קרא דאפילו הכי זה לעיכובא במצות מנורה. [שמעתי מהג"ר יוסף רוטשטיין שליט"א]

*

כו, ג: חמש היריעות תהיין חוברות אשה אל אחותה, וחמש יריעות חוברות אשה אל אחותה.

יש לדקדק שבחמש הראשונות **כתיב היריעות בה"א הידיעה**, ובחמש השניות כתיב בלי ה"א. ונראה לבאר דהנה בהעמק דבר כתב [פסוק ד'] דחמש היריעות ראשונות היו אצל בית קודש הקדשים וחמש השניות היו אצל ההיכל שהוא חוץ מקודש הקדשים עיי"ש, א"כ אתי שפיר דלכן בראשונות כתיב ה"א אף דלא נזכרו קודם שהיו חשובות יותר שניתנו אצל בית קדשי הקדשים, ועוד שברבינו בחיי כתב דה"א רמז לשכינה והשכינה שרתה בקודש הקדשים.

*

כו, ז: ועשית יריעות עיזים לאוהל על המשכן.

פירש"י לפרוש אותן על יריעות התחתונות. וכן בתרגום כתב לפרסא על משכנא. ולפי"ז כיון דקיימא לן דאין אוהל פחות מטפח, דן בהעמק דבר שלא היו יריעות העיזים מונחות ממש על יריעות שש משור שא"כ אין לומר שהיו משמשות אוהל ליריעות שתחתיהן, ושאוילי היה טפח אויר ביניהן על ידי כלונסאות.

*

כו, טו: ועשית את הקרשים למשכן עצי שיטים.

איתא בשמו"ר [פרק לה, ב] **למה עצי שיטים**, לימד הקב"ה דרך ארץ לדורות שאם יבקש אדם לבנות ביתו מאילן עושה פירות, אומרים לו ומה מלך מלכי המלכים הקב"ה שהכל שלו כשאמר לעשות משכן אמר לא תביא אלא מאילן שאינו עושה פירות, אתה על אחת כמה וכמה. ובפתח עיניים [סוף פ"ב דתמיד] הקשה דלא משום דרך ארץ לחוד יש בדבר, דהאיכא בל תשחית.

ולכאורה או שיש מכאן הוכחה למה שדן שם דאי עושה לצורך מצוה אין איסור בל תשחית וכמו בדבר המעולה בדמים דשרי, אבל אפשר לדחות לפי מה שכתב בעץ יוסף שם דבא ללמד לבנין בית שאפילו לא יהיה עץ מאכל רק שיעשה איזה מין פירות שיש בהם תועלת מה, אפ"ה לא יבנה ביתו מהם אלא מאילן שאינו עושה שום פרי ולהכי נקט שיטה שאין בו שום פרי.

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושא"ס, דומ"צ באשדוד

קדושת ארון לספרי קודש

וְאֵל הָאָרוֹן תִּתֵּן אֶת הָעֵדוּת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ (כה, כא)

כתב רש"י לא ידעתי למה נכפל שהרי כבר נאמר ונתת אל הארון את העדות.

האמרי אמת זצ"ל אמר שיש שתירצו (מדרש לקח טוב, אור החיים הק') שהפסוק הנוסף בא לרמוז על מה שאמרו חז"ל (ברכות ח, ב) לוחות ושברי לוחות מונחים בארון, או על הס"ת שהיה מונח שם.

ותמה על פירוש זה, שאם כן לדיעות שפרשה זו נאמרה קודם החטא (עי' תנדב"א רבה פי"ז וע"ע בתורה שלמה עה"פ כה, ח ועשו לי מקדש אותיות ע"א וע"ב), לשם מה היה צריך לרמוז על כך, הלא די' לצרה בשעתה (ברכות ט, ב), ועוד הרי לכל אחד יש בחירה.

ואמר האמרי אמת ליישב, חושבני דהנה מי איכא מידי דלא רמיזי באורייתא (עי' תענית ט, א וזוה"ק ח"ג רכא, א) והיה צריך לרמוז זה כאן בשעת עשיית הארון, דאם הי' נעשה הארון מתחילה להכניס שם לוחות שלימות, אולי היה אסור להכניס לארון את שברי הלוחות ואת הס"ת, משום דקיי"ל (מגילה כו, א) שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה. וכמו שברצועות של תפילין אסור לשנותם מתפילין של ראש לתפילין של יד, על כן צריך הכתוב לרמוז כאן הדין שצריכים להתנות מתחילה בשעת עשיה להכניס גם את שברי הלוחות ואת הס"ת, שלגבי הלוחות השלימות הם כקדושה קלה.

מרן הבית ישראל זצ"ל היה חוזר על דברי אביו, והוסיף שצריך לדעת שכן הוא בארון ספרים, אם מתנים מראש אפשר להכניס שם מה שרוצים, אחרת אסור להשתמש בו לדברי חול. וכן בשקית של תפילין, אם רוצים להכניס שם סידור צריך להתנות מראש.

ורציתי לבאר מעט מדין קדושת ארון הספרים כיום.

קדושת ארון לספרי קודש

בשו"ע (או"ח סי' קנ"ד ס"ג) מובא דארגז שנותנים בו ס"ת או חומש יש בו קדושה וצריך לגנוזו.

לפי זה יקשה על מנהג העולם שאינם נזהרים מלהניח בארון הספרים חפצי נוי או טייפ וכדומה, גם לא ראינו מי שמקפיד להביא לגניזה ארון ישן, ונוהגים לזרקו לאשפה.

יש שכתבו שכיום שרוב הספרים מכורכים בכריכה, נחשב הארון כתשמיש דתשמיש. שהכריכה היא תשמיש הספר, והארון משמש אותה. ואף שלפעמים מניחים בארון קונטרסים שאינם מכורכים, הולכים אחר רוב תשמישים. (שיורי ברכה בשם ת' ר"י בן הרא"ש, הביאו במ"ב סק"ט, והגהות מהרש"ם).

והג"ר מאיר אריק בתשובות אמרי יושר (ח"א סי' מ"ה) מקשה ע"ז, שהרי כתב בפמ"ג שבדבר הנעשה לכבוד אף דהוי תשמיש דתשמיש נחשב תשמישי קדושה, ולכן אף שהס"ת עטוף במעיל, הארון קודש נחשב לתשמיש קדושה. (ולכן בית מזוזה אף שעוטפים את המזוזה, יש לגנוזו).

כנגד טענה זו מצאתי סברא יפה בס' חיי משה, שכותב, נראה לי דהיום על פי רוב ארון ספרים עשוי יותר לכבוד הבית מלכבוד ספרים, דאם נימא דהוי לכבוד ספרים א"כ אפילו אין הספר נוגע בארון הוי תשמיש קדושה. (לצערינו אני מכיר מקרה באחד שכל ארון הספרים שלו היה עשוי רק מקישוט - קרטון צבוע כמו ספרים, והסה"ק האמיתיים נמצאים אי שם בחדר צדדי. מה שפעם ארון הספרים הקדושים היה עיקר הבית היהודי, היום מסתירים אותם באיזו פינה).

ושוב מעיר האמרי יושר שישנם ספרים שאין להם כריכה.

וכותב שהעולם מקילים בזה מחמת שס"ל שאין דין תשמישי קדושה בספרים הנדפסים. ולהלכה כותב שלכתחילה בעל נפש יחמיר למכור את הארון בדמים מועטים, ובכסף ישתמש לקניית ספרים, ואח"כ יתן לו הקונה את הארון במכירה או במתנה, ויוכל להשתמש בו לצורך חול. (מיקל ע"י מכירה, כדעת הסוברים שבמכירה הקדושה פוקעת מתש"ק עי' בבה"ל באריכות, בצירוף הדיעות שהספרים המודפסים קדושתם קלה).

לב בית דין מתנה

כתב הרמ"א באו"ח סי' קנ"ד ס"ח, ונהגו ליהנות בכמה הנאות מדברי קדושה, כגון: מטפחת של ספרים ושלחן שבבהכ"נ ומעילים של ס"ת, וכתבו הטעם משום דכיון שנהגו כן, ואי אפשר ליזהר, לב ב"ד מתנה עליהם מעיקרא, כדי שלא יבואו בני אדם לידי תקלה, ואע"ג דלא התנו כאילו התנו דמי. (תרומת הדשן סימן רע"ג וב"י).

ועל פי זה מובא בשם החזו"א שהורה דמותר לשנות מדפים של ספרים לתשמיש חול, לפי שמתחילה עושים אותם גם עבור החזקת חפצים שונים כעט וניר וכדו', ולכן לא נתקדש לספרים. (ארחות רבנו ח"א עמ' ע"ז, ובחוט שני מביא שאצל החזו"א נזהרו שלא להניח דברים אחרים בארון הספרים, וצ"ע).

והרב ברייש בשו"ת חלקת יעקב (ח"ג קס"ב), ובס' גנזי קודש (פ"ח הערה מ"ה) מביא עוד כמה גדולי הוראה, שדעתם דיש להחמיר כדעת האמרי יושר למכרו בדמים מועטים. (דס"ל שכיון שהכריכה מחוברת לספר נחשבת כספר עצמו ולא כתשמיש לספר).

סיכום הסברות להקל: הספרים כרוכים והארון הוי תשמיש דתשמיש, המנהג להקל והוי כעין לב בי"ד מתנה.

דעת המחמירים: הכריכה והספר הם גוף אחד, ולכן אין זה נחשב לתשמיש דתשמיש. יש חוברות וספרים לא כרוכים בארון. ארון נעשה לכבוד, ואז גם תשמיש דתשמיש קדוש.

לכן למעשה ראוי לכתחילה להתנות קודם השימוש בארון שמתנה שיוכל להשתמש בו לדברי חול, ואז אין לו קדושה כלל, ויכול לשנותו למה שירצה. ובדיעבד יש הידור להפקיעו מקדושתו ע"י מכירה כנ"ל, והמיקל יש לו על מי לסמוך, דכיון שהמנהג להשתמש בו צרכי חולין, הוי כאילו התנו מראש, כמ"ש לעיל בשם החזו"א.

תשמישי בזיון בארון הספרים

יש לדעת, כי כל הדיון בפוסקים הוא רק עבור שימוש בארון ספרים לצורכי חול בלבד. אבל שימוש שיש בו משום בזיון לספרי הקודש ודאי שאסור, ולכן יש לזהר ולהזהיר לא להניח על מדפי ספרי קודש, שיירי כוסות תה וקפה, שיירי אוכלים, ועל אחת כמה וכמה ממחטות ניר משומשות ושאר דברים העומדים לאשפה, ומי שיש בו יראת אלקים יחרד מאזהרת הכתוב "כי דבר ה' בזה", כמ"ש בבה"ל סוף סימן פ"ג מעשה נורא בזה, ויחוש לכבוד ספרי הקודש.

הנחת דברים על גבי הבימה

במ"ב סי' קנ"ד סק"י מביא ששלחן שעליו מונח הס"ת יש לו דין תשמיש קדושה עיי"ש. והמ"ב כותב בשעה"צ סק"ח שאף שאין דרך להשתמש בשלחן ללא המפה שעליו, פעמים נשמט קצת המפה. ובפסקי תשובות או"ד מביא שאחרוני זמננו כתבו שכיום אין מצוי כלל אף לעתים רחוקות שיניחו הס"ת ללא מפה, לכן רק למפה יש דין תשמיש קדושה ולא לשלחן הבימה. (ומוסיף שם שאף שכיום מניחים כיסוי ניילון על המפה, אינו עשוי אלא לשמור את המפה מלכלוך, ולא לכבוד הס"ת, לכן למפה יש דין תשמיש קדושה ולא לניילון, אולם יש לדון בזה ולא כדאי להשתמש בו לצרכי חול).

אולם בסעיף ח' כתב הרמ"א דנהגו להקל להשתמש בשלחן (בימה) לדברים אחרים משום שלב ב"ד מתנה עליהם. ועל סמך זה נהגו להניח שאר ספרים על הבימה, וכן קופות צדקה.

אמר הג"ר שלמה זלמן אויערבך זצ"ל, הנחת חפצי חולין כגון מגבעת וכדו על הבימה, אף שהדבר מותר מצד הדין, מ"מ אין זה דרך כבוד וראוי להמנע מכך. (הליכות שלמה הלכות תפילה פרק י"ט הערה ב').

ואף שמסתבר ד'לב ב"ד מתנה' מוריד את הקדושה לגמרי, עכ"ז יש להמנע מלעשות בו שימוש בזיון.

שימוש בחפצי קדושה לדבר שיש בו בזיון

הבאתי מקודם לשון הרמ"א באו"ח סי' קנ"ד ס"ח, שכתב: ונהגו ליהנות בכמה הנאות מדברי קדושה, כגון: מטפחת של ספרים ושלחן שבבהכ"נ ומעילים של ס"ת, וכתבו הטעם משום דכיון שנהגו כן, ואי אפשר לזהר, לב ב"ד מתנה עליהם מעיקרא, כדי שלא יבואו בני אדם לידי תקלה, ואע"ג דלא התנו כאילו התנו דמי.

ועל זה כותב במשנה ברורה (ס"ק ל"ד) ומ"מ לתשמיש מגונה לא מהני תנאה [מ"א סימן קנ"א סקי"ד].

היה לי ויכוח לפני שנים רבות עם ת"ח גדול שנלב"ע השבוע, הרה"ח ר' ישעיה גרינצייג ז"ל, שהוא טען שלשון הפוסקים משמע שלגבי דבר שיש בו בזיון נשאר האיסור להשתמש בתשמישי קדושה. כמו שלא עשו תנאי כלל.

ואני התוכחתי עמו שלא שייך לומר על חפץ קודש שיהיה מותר לשימוש חול מסוים בלבד, ולגבי דבר אחר יהי בו דין תשמיש קדושה. כי ברגע שאנו מתירים להניח קופסאות צדקה על הבימה, אף שאין בהם שום סרך קדושה, אי אפשר לומר שלגבי כובע יקרא משתמש בתשמיש קדושה. בשלמא אם היו מקלילים רק לגבי חומשים וסידורים, שהם ספרי קודש, היה מקום לומר שלגבי תשמיש חול נשאר האיסור. אבל אם נוהגים להניח גם דברי חול ממש, אף שיש בהם צורך לבית הכנסת, מ"מ אי אפשר כבר לקרותו תשמיש קדושה. וכמו שהבאתי מהגרשז"א לעיל כי מצד הדין אי אפשר לאסור. רק שיש להימנע מזה לפי שאין זה דרך כבוד. ואף שיש כמה לשונות בפוסקים שמשמע קצת מדבריהם שהתנאי היה רק לגבי שימוש פלוני בלבד, ברגע שנהגו להקל לדברים מסוימים, ממילא אין בהם קדושה. ורק ראוי להימנע כנ"ל.

למעשה, בודאי אין מן הראוי להניח בגדי חול, וחבילות טישו וכדו' על הבימה, שאין זה דרך כבוד. הויכוח רק אם זה איסור מדין משתמש בתשמישי קדושה, או רק משום שאין זה דרך כבוד.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס

פורס מפה ומקדש בסעודת פורים החל ביום שישי

פורים יחול בערש"ק הבא, והנשים רוצות לדעת כבר כעת. למתי נכין ונאכל סעודת פורים? או, ליתר דיוק, האם אמא תצטרך להכין שתי סעודות, סעודה דשנה אחת לבוקר יום שישי ועוד סעודה דשנה לליל שבת, או שניתן לחבר את שתי הסעודות יחד?

כפי שהבנתי, בעוד שבקהילות הליטאיות מקפידים על דברי הרמ"א, שכבר נקרא, הרי שבקהילות החסידיות נפוץ מאד המנהג של 'פורס מפה ומקדש'. פורים חל בירושלים פעמים רבות ביום שישי ובקהילות חסידיות רבות נוהגים להצמיד את 'טיש פורים' ל'טיש ליל שבת', בדרך עליה נקרא כעת.

הבית יוסף (סימן תרצה) כותב שכשפורים שחל להיות בערב שבת, עושים סעודת פורים מבעוד יום ובלילה צריכים לעשות קידוש וצריכים גם לאכול מעט אחרי הקידוש ויש שעושים סעודתם בבוקר והכל לפי המנהג. כתב על כך הדרכי משה: "ובמנהגים שלנו (מנהגי ר"א טירנא פורים עמ' קס) כתוב דיש לעשותה בבוקר כשחל פורים ביום ששי".

הרמ"א (סי' תרצה, ב) כותב "כשחל פורים ביום שישי יעשו הסעודה בשחרית משום כבוד שבת".

וכתב המשנה ברורה: "והיינו קודם חצות היום לכתחילה. וביד אפרים כתב בשם מהרי"ל להתיר קודם תחילת שעה עשירית. (בשעות זמניות)". והגרש"ז אורבך כתב שאכן, כשחל פורים ביום שישי, נהגו המדקדקים להקדים ולערוך את הסעודה לפני חצות.

בגלל שבבוקרו של יום לאחר קריאת המגילה, כולנו עסוקים, לפחות עד הצהריים במצוות מתנות לאביונים ובמשלוחי מנות, בהמשך ניגשים לתפילת מנחה, ולאחר מכן אנו מתכווננים לשבת, לכן ישנם נוהגים הם לעשות "פורס מפה ומקדש", מתחילים את סעודת פורים ראוי להתחיל את סעודת פורים קודם זמן מנחה קטנה (בערך 15:16), ומעיקר הדין יכול להתחיל את הסעודה גם לאחר מכן. ובודאי שאם לא סעד סעודת פורים כלל חייב לסעוד אף סמוך לשקיעה.

נוטלים ידיים ואוכלים כביצה לחם וכל המטעמים הטעימים שהכנתם, כחצי שעה לפני השקיעה האשה מדליקה נרות כמו בכל ערב שבת, והבעל מקבל את השבת ע"י דיבור או ע"י אמירת 'ויכולו'

יש שנהגו להתפלל ערבית בשלב זה וניתן גם ללכת לבית הכנסת ולהתפלל, במקרה כזה ראוי שחלק מהנוכחים ישארו במקום הסעודה, כגון נשים, וכן, קיימת עדיפות להתפלל בסוף הסעודה.

בהמשך פורס הוא מפה על הפת הנמצאת על השולחן ואינו צריך להביא לחם משנה, (וי"א שצריך הוא להביא לחם משנה ולכסותם) ומוזג כוס יין ומקדש, כפי הנוסח שבכל ליל שבת, ואם כבר שתה יין בתחילת הסעודה אינו מברך כעת שוב 'בורא פרי הגפן' אלא ממשיך עד 'מקדש השבת'. ושותה ומחלק יין מהכוס לכל המסובים, ואינו צריך לברך שוב על הפת מפני שכבר בירך בתחילת הסעודה, אך צריכים כולם עתה לאכול כביצה (עי' משנ"ב סי' רצא' ס"ק ב') מהחלה מפני שאין קידוש אלא במקום סעודה וממשיך בסעודתו, ולאחר צאת הכוכבים ממשיך לאכול את סעודתו ויקפיד לאכול אז עוד פת או מזונות קצת יותר מכביצה ויכוין לצאת בזה מצוות סעודת שבת, ויצא ידי חובת סעודת פורים וסעודת שבת.

בסוף הסעודה מברכים ברכת המזון, בברכת המזון יש לומר 'רצה'. ביחס לעל הניסים, ישנה מחלוקת אחרונים האם לאומרו, ולמעשה נהגו כן לאומרו.

בספר מנהגי ארץ ישראל כתב: "וכשחל פורים בערב שבת המנהג היפה והנעים הוא לעשות הסעודה בערב אחר תפלת המנחה ובאמצע הסעודה פורס מפה ומקדש וחוזר ואוכל סעודת שבת. וכן כתב מהריק"ש בהגהותיו". וכן היה מנהג חלק מהראשונים. הנה, למשל, קטע ממנהגי רבינו פרץ מקורביל, בעל 'תוספות רבינו פרץ': "פעם אחת חל פורים בערב שבת ואכל סעודת פורים ובירך והתפלל ערבית ואחר כך עשה קידוש ואמר לתלמידיו שהרוצה שלא לברך בין שתי הסעודות... פורס מפה ומקדש ואומר על הניסים".

בקונטרס 'משנתם' מובא שמרן הגרא"מ שך זצ"ל סיפר שהגרא"ז מלצר זצ"ל בעל 'אבן האזל' נהג בהיותו בקלצק לפרוס מפה ולקדש, והוסיף שכאן בארץ ישראל לא נוהגים כך. מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (הליכות והנהגות פורים) כתב שבדיעבד, מי שלא אכל סעודת פורים עד פלג המנחה (השנה בערך בשעה 4:25), יכול לקבל שבת לאחר פלג המנחה, לקדש על היין ולאכול סעודת שבת יחד עם סעודת פורים, ויוסיף מאכלים לכבוד פורים. ואמנם מרן הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה פורים פרק יט אורחות הלכה הערה 81) כותב שלא נהגו לקבל שבת מבעוד יום ולאכול סעודת פורים וסעודת שבת יחד, כיון שאם כבר קיבל עליו שבת, לא ניכר שאוכל כעת לכבוד סעודת פורים.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס

'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

בענין זמן הסעודה בפורים דמוקפין שחל בשבת

בשו"ע או"ח סי' תרפ"ח ס"ו פסק שבפורים דמוקפין שחל בשבת עושין סעודת פורים באחד בשבת, והב"ח והמג"א והמשנ"ב שם כתבו שהרלב"ח חולק וסובר שהסעודה בשבת, ומקור דברי השו"ע הוא ברי"ף במגילה (ג' ע"א וע"ב מדפיו) שכתב: "אבל בסעודת פורים וסעודת ר"ח וספק מילה זמן עצי הכהנים וחגיגה וט' באב והקהל מאחרין ולא מקדימין", וכ"כ הרא"ש שם סי' ז', וכן כתב הר"ח מגילה ה' ע"א, ומקור דבריהם הוא בירושלמי מגילה פ"א ה"ד: "סעודת ראש חדש וסעודת פורים מאחרין ולא מקדימין".

והרשב"א והריטב"א שם תמהו על הירושלמי כמה תמיהות מגמרא דילן והרא"ה פי' שכוונת הרי"ף היא שמאחרין את הסעודה אחר קריאת בני הכפרים, דהיינו שעושים אותה בשבת, וכע"ז כתב הריטב"א והריבב"ן, וכן בספר הבתים כתב שי"א לעשות הסעודה ביום ראשון וי"א בשבת וכן עיקר, אך הר"ן הביא שבירושלמי פ"ד דמגילה ה"א מפורש שהסעודה אינה בשבת, דאמרו שם: "סעודת ראש חדש וסעודת פורים מאחרין ולא מקדימין, ר' זעירה בעא קומי ר' אבהו ויעשו אותן שבת א"ל לעשות אותם ימי משתה ושמחה את ששמחתו תלויה בב"ד יצא זה ששמחתו תלויה בידי שמים", הרי להדיא דאין לעשות את סעודת פורים בשבת, והאריך הר"ן ליישב.

ובשו"ת הרלב"ח סי' ל"ב כתב שהרמב"ם ודאי חולק על הרי"ף, כי כתב בסתם שבמוקפין הסעודה בט"ו ולא חילק בין אם חל בחול או בשבת, וכן העתיק תשובה לרבני צרפת שכתבו להדיא שבט"ו שחל בשבת הסעודה למוקפין היא בשבת [תשובה זו נדפסה בשו"ת הראב"י אב"ד בעל ספר האשכול סי' ל"ו], וכן הביא ראיות שהבבלי פליג בזה על הירושלמי, וכתב שע"פ זה עבדו עובדא ועשו סעודת פורים בשבת, וכן בספר תקון יששכר (לר' יששכר בן סוסאן תלמיד הרלב"ח, מחכמי צפת בזמן הב"י) האריך להוכיח שהבבלי פליג בזה על הירושלמי, ושכן נראה מסתימת הרמב"ם ושאר פוסקים.

ולכאורה נראה לענ"ד טענה גדולה לחזק את שיטת הרלב"ח, שהרי כל הטעם של הירושלמי שלא לעשות את הסעודה בשבת הוא משום "לעשות אותם ימי משתה ושמחה, את ששמחתו תלויה בב"ד יצא זה ששמחתו תלויה בידי שמים", ונראה להוכיח דטעם זה שייך רק לשיטת הירושלמי, אך לא שייך לפי שיטת הבבלי.

דהנה גרסינן בברכות מ"ט ע"א: "טעה ולא הזכיר של שבת אומר ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך מקדש השבת כו', טעה ולא הזכיר של יום טוב אומר ברוך שנתן ימים טובים לעמו ישראל לשמחה ולזכרון ברוך מקדש ישראל והזמנים", מבואר דרק ביו"ט אומרים "לשמחה" ולא בשבת, והיינו משום שרק ביו"ט יש דין שמחה, אך בשבת יש אין דין "שמחה" אלא רק דין "עונג".

וכן מוכח במגילה ט"ז ע"ב, דאמרינן התם (על הפסוק ליהודים היתה אורה ושמחה)
"שמחה זה יום טוב וכן הוא אומר ושמחת בחגך", ולא אמרינן "שמחה זה שבת ויו"ט",
הרי דשבת אינו יום שמחה.

וידוע שכן כתב בשאילתות שאילתא ט"ו "שבת עולה ואינה מפסקת מאי טעמא עונג
הוא דכתיב ביה, הרגלים מפסיקין ואינן עולין מאי טעמא שמחה הוא דכתיב בהו", וכ"כ
הבה"ג הלכות אבל סי' כ"א ותוס' מו"ק כ"ג ע"ב ד"ה מאן דאמר, ובריצ"ג הלכות אבל
כתב: "אבל שבת כיון דענג כתיב ביה שמחה לא כתיב ביה אומר צדוק הדין", וכן מבואר
במחזור ויטרי סי' קמ"ב ובתשב"ץ ח"ג סי' רצ"ח, ובמהרי"ל הלכות יו"ט סי' מ"ו כתב
דמשום הכי בשבת מותר להתענות תענית חלום דעונג הוא לו אך ביו"ט אסור, וכ"כ
בבכור שור סוף תענית ושו"ת חת"ס או"ח סי' קס"ח, ועוד.

אמנם לכאן קשה דבספרי בהעלותך פסקא ע"ז איתא: "וביום שמחתכם אלו שבתות",
הרי שיש דין שמחה בשבת, ואמנם בהגהות הגר"א שם הגיה "וביום אלו שבתות",
וכנראה הגיה משום שהוקשה לו דאין דין שמחה בשבת, אכן בהרבה ראשונים העתיקו
את הספרי כדלפנינו, בילקוט במדבר סי' תשכ"ה ומחזור ויטרי סי' פ"ג ושבה"ל סי' פ"ב
ובמנהיג ריש הלכות שבת ועוד, ולגירסתם קשה כנ"ל.

וכן במדרש ירושלמי על מגילת אסתר (בתי מדרשות ח"א עמ' שמ"ג) דריש על הפסוק
ליהודים היתה אורה ושמחה "שמחה אלו ימים טובים ושבתות", וכן בתרגום על מגילת
אסתר על הפסוק ליהודים היתה אורה ושמחה כתב: "ליהודאי הות רשותא למעסק
באורייתא ולמיטר שביא ומועדיא" הרי שמפרש דשמחה היינו שבתות וימים טובים, הרי
שיש שמחה בשבת, וכן בירושלמי פ"ד דמגילה ה"א הנ"ל: "סעודת ראש חדש וסעודת
פורים מאחרין ולא מקדימין, ר' זעירה בעא קומי ר' אבהו ויעשו אותן שבת א"ל לעשות
אותם ימי משתה ושמחה את ששמחתו תלויה בב"ד יצא זה ששמחתו תלויה בידי
שמים", הרי להדיא שיש דין שמחה בשבת ור"ח.

וגדולה מזו מצינו ב"סידור רבא דבראשית רבא" (בתי מדרשות ח"א עמ' שס"ט), דאיתא
התם: "**בשביעי ישב הקדוש ברוך הוא על כסא שמחה** והעביר לפניו שר של שמים
בשמחה גדולה ושר של ארץ בשמחה גדולה", והולך ומונה שם שמות של הרבה שרים
שעברו לפני הקב"ה "בשמחה גדולה", ואח"כ כתוב שם: "והיו כולם עומדין בשמחה
גדולה במעון של שמחה ושחקין ומשמחין ומרקדין ומנגנים ומקלסין לפניו בכל מיני
קילוס ובכל מיני זמר ובכל מיני שבח והלל כו' והיה ערבות רקיע מלא שמחה כו' ואף
אדם הראשון העלהו הקב"ה לשמי שמים העליונים לשוש ולשמוח בשמחתה של שבת
כו' והכל היו שמחין בה' ואף אדם הראשון שש ושמח עמהן, והיא היתה תחילה וראש
לכל השמחות כולם", ואם שבת בראשית היתה "תחילה וראש לכל השמחות כולם",
מסתברא דכל שבת היא יום שמחה, כי כל השבתות הם זכר לשבת בראשית.

והמבואר מכל זה הוא, דבאמת יש בענין זה פלוגתא בין הבבלי לירושלמי והמדרשים,
דהבבלי ס"ל דשבת אינה יום שמחה, והירושלמי והמדרשים והתרגום על מגילת אסתר
סבירא להו דשבת היא יום שמחה, [וידוע שע"פ רוב המדרשים והתרגומים הולכים

בשיטת הירושלמי, כיון שרוב המדרשים והתרגומים נתחברו בארץ ישראל, וכן כתב הגרי"ש נטנון בספר דברי שאול יו"ד סי' שמ"א (עמ' רס"ו) ד"ה והנה תשובת הב"ח שיש בענין זה מחלוקת בין הבבלי לירושלמי.

והשתא לפי זה נמצא דמה שכתוב בירושלמי שאין לעשות סעודת פורים בשבת משום "לעשות אותם ימי משתה ושמחה, את ששמחתו תלויה בב"ד יצא זה ששמחתו תלויה בידי שמים", זה נכון רק לשיטת הירושלמי שיש דין שמחה בשבת, ולכן שבת הוא "יום שמחה" בידי שמים, ואנן בעינן "ששמחתו תלויה בב"ד, דהיינו שבית דין יעשו אותו ל"יום שמחה", אך לשיטת הבבלי שאין דין שמחה בשבת נמצא דגם פורים שחל בשבת שמחתו תלויה בבית דין ולא בידי שמים, (שוב ראיתי שכן כתבו בשו"ת שערי דעה ח"א סי' ע"ה וסי' ר"ה ובשו"ת בית יצחק להגר"י שמעלקיש או"ח ס"ס קי"ד, אך לא הביאו את כל הראיות הנ"ל רק את הספרי, וכתבו דהיא פלוגתא שם, ע"ש).

ואמנם במקום אחר הבאתי דמבואר בראשונים דגם לדידן יש מצוה לשמוח בשבת משום כבוד שבת, אך מ"מ אין זה מיישב, כי לדידן השבת אינה "יום שמחה", ומותר בבכי ותענית למי שעונג הוא לו, משא"כ בפורים שהוא "יום שמחה", וא"כ נמצא שגם פורים שחל בשבת רק הב"ד עושין אותו "יום משתה ושמחה".

ולכאור' יש מקום לומר, דכיון דאיתא בירושלמי "ונעשים בסעודה", הרי מבואר דעשיית הימים ל"ימי משתה ושמחה" היא רק ע"י שמחת הסעודה, שע"ז ניכר שהוא יום שמחה, אך אם בלא"ה היה שמחה בסעודה מחמת שבת (שבאה ממילא ע"י עונג שבת), א"כ כבר בלאו הכי היה זה יום שמחה מחמת סעודת שבת, וע"י ביד אפרים סי' תרפ"ח על הט"ז סק"ח ובדברי שאול יו"ד סי' שצ"ט (עמ' שכ"ב) ובשו"ת האלף לך שלמה או"ח סי' שפ"ה שכתבו כע"ז.

אך לענ"ד צ"ע, כי אם עשיית היום ליום שמחה היא ע"י הסעודה מנ"ל להירושלמי דצריך ששמחתו תלויה בב"ד ולא בידי שמים, הא גם אם שמחתו בידי שמים שפיר מתקיים הכתוב "לעשות אותם ימי משתה ושמחה" במה שעושים סעודה, ועל כרחך דהירושלמי פי' ד"לעשות אותם" קאי על הב"ד, שהב"ד יקבעו את הימים האלה לימי משתה ושמחה, דזה הוא ענין הפסוקים שם (אסתר ט' כ-כב), שכתוב שם: "ויכתוב מרדכי את הדברים האלה וישלח ספרים אל כל היהודים אשר בכל מדינות המלך אחשורוש הקרובים והרחוקים. לקיים עליהם להיות עושים את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו בכל שנה ושנה... לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים", דהיינו ששלח לב"ד שבכל מקום ומקום שיקבעו את הימים הללו לימי שמתה ושמחה, הרי דלא קאי כאן על הסעודה אלא על קביעת שמו של היום, שהוא "יום שמחה", ומש"כ הירושלמי "ונעשים בסעודה" זה שייך דוקא שם שלשון הפסוק הוא "והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר", דשם לא קאי על ב"ד אלא על האנשים.

וגם תמוה לענ"ד איך שייך לומר שאין היכר, הא ודאי יש היכר רב בין סעודת פורים לסעודת שבת, ששמחת פורים היא דוקא בריבוי משתה כדכתיב ימי משתה ושמחה,

ואמרינן חייב איניש לבסומי וכו', ומבואר בפוסקים שלכל הפחות ישתה יותר מלימודו, הרי שמוכרח לשתות יותר מכל שבת, וכן מרבים במיני מגדנות, וכבר בגמרא חזינן דאביי כל השנה הוה מכפין נפשיה (שבת ל"ג ע"א) ובפורים אכל שתין צעי משתינ מיני קדירה (מגילה ז' ע"ב), וכן מרבים בפורים בכל מיני שחוק ושמחה כידוע לכל, וכבר בזמן הגמרא היה משוורתא דפוריא כמבואר בסנהדרין ס"ד ע"א, ופירש"י "כדרך שהתינוקות קופצין בימי הפורים שהיתה חפירה בארץ והאש בוער בו והוא קופץ משפה לשפה", ובערוך ערך שוור כתב: "מנהג בכל העולם כולו שבחורים עושין צורה כדמות המן ותולין אותה על גגותיהן ד' וה' ימים ובימי הפורים עושים מדורה ומשליכין אותה צורה לתוכה ועומדין סביבה ומזמרין, ויש להן טבעת תלויה בתוך האש שנתלין וקופצין מצד האש לצד האש", וכן איתא בספר יצירה שהשחוק מיוחס לחודש אדר.

ועל כן נראה לענ"ד ברור דאין כוונת הירושלמי מצד היכר אלא מצד עצם השם "יום שמחה" דבעינן שיחול ע"י ב"ד ולא בידי שמים, וכמו שנתבאר, ומש"כ הריטב"א שהוא כדי שתהא שמחת פורים ניכרת זהו רק טעמא דקרא, אך עיקר הדרשה היא רק על עצם היום, דבעינן שיחול עליו שם יום שמחה ע"י ב"ד ולא בידי שמים, ועל כן דרשת הירושלמי שייכא דוקא לשיטתו שהשבת היא יום שמחה, משא"כ לשיטת הבבלי, ועל כן צע"ג דברי הר"ן שהביא ראייה מדברי הירושלמי הללו.

ולכאורה היה אפשר לומר דאף דמהירושלמי אין ראייה לדידן, כי הירושלמי אזיל לטעמיה כנ"ל, מ"מ יש ראייה מהתוספתא שנכתבה ע"י תנאים, ושם ג"כ כתוב (לפי גירסת כמה ראשונים והגר"א) שמאחרין את סעודת פורים.

אכן זה אינו, כי ידוע שעל פי רוב גירסת ושיטת התוספתא מתאימה לגירסת ושיטת הירושלמי, כמ"ש בשיטה מקובצת כתובות כ"א ע"א בשם תלמידי רבינו יונה: "ובקיאין היו בעלי תלמוד ירושלמי בתוספתות שבידינו כי הם מצויות בירושלמי באותו הלשון בעצמו", וכ"כ ריב"ק משפירא בספר יחוסי תנאים ואמוראים: "שבכל מקום הירושלמי והתוספתא שוין", וכן כתב הנצי"ב בשו"ת משיב דבר ח"ג סי' ג': "ומי שרגיל בתוספתא וירושלמי מבין כי נוסחת התוספתא שלפנינו נשענת על דעת חכמי ש"ס ירושלמי ולא על דעת הבבלי", וכן כתב האור שמח הלכות קרבן פסח פ"ד ה"ג: "אמנם לגמרא דילן היה תוספתא אחריתי, כי התוספתא שלנו נסדר עפ"י נוסחת הירושלמי, כאשר יש איתי בזה הרבה", ועל כן נראה שגם כאן אזלא התוספתא בשיטת הירושלמי, ואין מזה שום ראייה מה ההלכה לדידן.

ולכן אף דקיי"ל כדברי השו"ע וסייעתו שפשטה ההוראה כוותיהו, ומנהג ישראל תורה, עכ"פ ודאי ראוי להרבות בשבת זו במשתה ושמחה טפי משאר שבתות לחוש לשיטת הרמב"ם והר"א אב"ד והרשב"א והרא"ה והריטב"א והריבב"ן וספר הבתים והרלב"ח דמסתבר טעמייהו ונהיר, ואכן כך פשט המנהג בירושלים העיר, להרבות בשבת זו במשתה ושמחה ולב טוב כל רב וצעיר, וה' עינינו בתורתו יאיר ועפעפינו כנוגה יזהיר.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושא"ס

האם היתה פרוכת במקדש ראשון?

וְהַבְדִּילָהּ הַפְּרוּכָת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקְּדָשִׁים (כו, לג)

איתא ביומא (נ"ד, א'): במקדש ראשון מי הואי פרוכת, ע"כ. משמע, שבמקדש ראשון היו רק דלתות, ולא היתה פרוכת.

וצ"ב טובא, הא מקרא מלא דיבר הכתוב הכא: "והבדילה הפרוכת לכם בין הקדש ובין קדש הקדשים".

והנה כתב הרמב"ם (פ"ד מהל' בית הבחירה ה"ב): "בבית ראשון היה כותל מבדיל בין הקדש ובין קדש הקדשים, עביו אמה וכו', אבל במקדש ראשון לא היתה שם אלא פרוכת אחת בלבד, שנאמר "והבדילה הפרוכת לכם" וגו', ע"כ.

וביאר הכסף משנה, דמש"כ הרמב"ם שבמקדש ראשון היתה פרוכת, כוונתו למשכן. דאילו בבית ראשון שבירושלים לא היה פרוכת, אלא כותל כאמור בראשית דבריו.

ותמוה, הלא מפורש בדברי הימים (ב ג, יד): "ויעשו את הפרוכת תכלת" וגו', הרי שעשה שלמה המלך פרוכת בבית הראשון.

ת. אכן, בגמרא ביומא מפורש כי אממנם לא היתה "רק" פרוכת, אלא כותל עם דלת, אבל על הדלת היתה פרוכת, ולזה הגמרא קוראת: "פרוכת דבבי". וז"ל הגמרא שם (יומא נ"ד ע"ב): "לעולם במקדש ראשון, ומאי פרוכת - פרוכת דבבי. דאמר רבי זירא אמר רב: שלשה עשר פרוכות היו במקדש, שבעה כנגד שבעה שערים, שתים אחת לפתחו של היכל ואחת לפתחו של אולם, שתים בדביר, ושתים כנגדן בעליה" ע"כ.

וכן תירץ הבאר שבע (תמיד ל"ג ע"ב) לבאר את הלשון "הגביה לו את הפרוכת" המובא שם, דאיירי בהגבהת הפרוכת שעל הדלת. וז"ל: "הגביה לו את הפרוכת. לכאורה נראה דאיירי דוקא במקדש שני, דאלו במקדש ראשון מי הואי פרוכת. ויש לדחות לעולם במקדש ראשון נמי, ומאי פרוכת פרוכת דבבי" עכ"ל. (ועיין מה שהקשה עליו בפירוש שמחת עולם על הרמב"ם פ"ה מכלי המקדש הי"א).

וכן האריך להוכיח האגרות משה (קדשים ח"א סי' ב'), וביאר כי הוכחת הגמרא היא שעשו פרוכות לדלתות שהיו בבית שני, ומזה למדים אנו כי אף בבית ראשון עשו פרוכות לדלתות, והאריך להוכיח שם מקראי כי אף בבית המקדש הראשון היו דלתות.

והשתא יתורצו כל הקושיות: ראשית, מהפסוק בפרשתינו אין להוכיח דבר, שכן הוא מדבר על הפרוכת שהיתה במשכן, ואין קשר ממנה לפרוכת המקדש. דברי הרמב"ם הם כי בין הקדש לקדש הקדשים היה כותל, והיינו כותל עם דלת, ועם פרוכת על הדלת לנוי. ולפי זה הפסוק בדברי הימים של "ויעשו את הפרוכת תכלת", מדבר על עשיית הפרוכת שהיתה עוטפת את הדלת שבין הקדש לקדש הקדשים.

לפי זה, כוונת הגמרא ביומא המקשה "במקדש ראשון מי הואי פרוכת", הכוונה שברור שלא היתה "רק" פרוכת מבדילה, ולכן עונה היא שאכן היתה דלת, ועליה פרוסה פרוכת, וזהו: "פרוכת דבבי" שנתבאר עניינה כאן.

יש לציין כי המראה פנים (על הירושלמי פ"ה דיומא) חולק נחרצות על הסבר הכסף משנה הנ"ל ברמב"ם, ולדעתו בבית ראשון היתה רק פרוכת מבדילה, ולא כותל. ועיקר הוכחתו היא מזה שהגמרא ביומא מבארת כי בדי הארון היו "דוחקים ובולטין", ואם באמת היה כותל (או לדברינו כותל עם דלת), הלא מדובר בדבר קשיח, וכיצד ידחקוהו בדי הארון?

וזה לשונו שם: "הוציאו לו. החיצונה היתה פרופה מן הדרום וכו'. כדפרישית וכ"כ הרמב"ם בפירוש המשנה, הביאו התי"ט, כי בבית הראשון שהיה שם ארון לא היה שם אלא פרוכת אחת, והוא יספר בכאן סדר בית שני שלא היה שם ארון, והיה שם שתי פרוכת ע"כ, וכך הן דבריו בחיבורו שבפ"ד מהל' בית הבחירה בהל' ב' כתב: בבית ראשון היה כותל מבדיל וכו'. והכס"מ כתב שם נראה דלמשכן קרי מקדש ראשון דאלו בבית ראשון לא היה פרוכת אלא כותל. וכמה מהדוחק הוא זה דנפרש דברי הרמב"ם על שם שאמרו משכן קרוי מקדש ולא תמצא בחבורו שזכר מהדברים שלא היו אלא במשכן, ודרכו בחיבורו לזכור מדבר שהיה לשעבר וכך עתיד להיות, אבל לא מזה שלא היה אלא לפי שעה. וכן כתב בריש הלכות בית הבחירה וכן בפ"ד מהל' עבודת יה"כ בהל' א' כתב מצא הפרוכת פרופה וכו' שבכאן הוא מדבר על שהיה בבית ראשון וכך עתיד להיות וכו'. ועוד דבהדיא אמרו התם בפרקין דף נד גבי הא דדריש קרא דויראו ראשי הבדים וכו' הא כיצד דוחקים ובולטין ויוצאין בפרוכת וכו' והכתוב הזה בבית ראשון הוא דנאמר והרי מכאן תשובה להאומרים שלא היה פרוכת בבית ראשון אלא כותל ועיין פירש"י שם בהא דקאמר לקמן פרוכת דבבי" עכ"ל.

והנה למרות קושייתו הנפלאה של המראה פנים מדברי הגמרא, אך עדין לא מצא לנו הרב מזור להבנת דברי הרמב"ם, כיצד יסביר את כפל לשונו, מה ההבדל בין "בית ראשון" ל"מקדש ראשון"? ורש"י שם ביומא (שציין אליו) כתב: "דבבי - שכנגד הפתחים, פתח אולם והיכל ובית קדשי הקדשים" עכ"ל.

ונלע"ד ליישב את כל הספיקות והראיות, כי לעולם דברי הכס"מ נכונים ויציבים בדברי הרמב"ם, כי המשכן נקרא "מקדש ראשון", והפסוק בפרשת תרומה כבר קורהו: "ועשו לי מקדש", שהוא היה המקום המקודש הראשון לה'. אלא שבמשכן היתה פרוכת לכל האורך מבדילה בין הקודש ובין קדש הקדשים, ובבית ראשון היה כותל מבדיל לרוב האורך בין הקודש לקדש הקדשים, אלא שאמצעו היה פתוח לדלת, ועליו היתה הפרוכת עומדת. ולדברי האגרו"מ גם אם היו דלתות, הם היו פתוחות.

והשתא יבואו דברי הרמב"ם על נכון, כי בבית ראשון ברוב האורך היה כותל בנוי בין הקודש לקדש הקדשים. אמנם באמצע היה רווח, שבו היתה הפרוכת (עם דלת פתוחה). כאשר היה מונח הארון באמצע בית קדש הקדשים, היו בדיו הארוכים העומדים עמו

לרוחב, מגיעים עד הרווח שהיה, ודוחקים ובולטין לחוץ על הפרוכת המסכה על פתח זה.
ונמצא כי דברי הגמרא עדין אינם סותרים לדברי הרמב"ם.

חמדת משה / הרב משה שמואל דייץ, מח"ס

'חמדת משה', בני ברק

בענין אם מותר לאפות מצות בבית הכנסת

וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנֹתַי בְּתוֹכְכֶם (כה, ח)

לכבוד ידידי היקר והנעלה, המפורסם לשם טוב ולתהילה, הרב הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א. מח"ס גם אני אודך ושאר ספרים.

אחדשה"ט באה"ר. הנני בזה ע"ד שאלתו אם מותר לאפות מצות בבית הכנסת, או שאין לעשות כן מפני כבוד בית הכנסת. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי.

לכאורה יש לאסור כמו שאסור לעשות שאר מלאכות

א) במגילה (כח.). תנן ועוד א"ר יהודה בית הכנסת שחרב אין מספידין בתוכו, ואין מפשילין בתוכו חבלים, ואין פורשין לתוכו מצודות, ואין שוטחין על גגו פירות, ואין עושין אותו קפנדריא, שנאמר והשימותי את מקדשכם, קדושתן אף שהן שוממין וכו'. וכתב רש"י וז"ל מפשילין חבלים. וה"ה לכל מלאכות, אלא לפי שהפשלת חבלים צריך מקום מרווח פנוי, ובית הכנסת גדול הוא וראוי ומספיק לכך. עכ"ל. וכ"כ הר"ן בחידושיו שם (ד"ה מפשילין). ושם (ד"ה ואין) כתב כן עוד בשם הראב"ד וז"ל לאו דוקא נקט חבלים, אלא כל מלאכה נמי אסורה למעבד בבית הכנסת, דכל מלאכות קלות ראש הוא, אלא להכי נקט הפשלת חבלים, לפי שבית הכנסת רחבה, וברחבה דרכן של בני אדם להפשיל חבלים. עכ"ל. וכ"כ הנמוקי יוסף שם, שגם שאר מלאכות אסור לעשות בבית הכנסת. וכ"כ המאירי שם (ד"ה ועוד). ומרן בש"ע (סי' קנא ס"א) כתב וז"ל בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהם קלות ראש כגון שחוק והתול ושיחה בטילה, ואין אוכלים ושותים בהם וכו'. וכתב המשנה ברורה (סק"ג), וה"ה דאין עושין בהן שום מלאכה. ע"כ. ומעתה נראה, שגם מלאכת לישת ואפיית המצות, אסור לעשות בבית הכנסת, כדין שאר מלאכות, שהרי אפילו בבית הכנסת שחרב אסור לעשות מלאכות, וכ"ש בבית הכנסת העומד על תילו.

אם האיסור הוא דוקא במלאכות של רשות אם גם במלאכות של מצוה

ב) אולם יש לומר, דכל האיסור לעשות מלאכות בבית הכנסת, היינו דוקא מלאכות של רשות, אבל מלאכות של מצוה, כגון לישת ואפיית המצות, מותר לעשות בבית הכנסת, וכמש"כ כיוצא בזה הרמב"ם (פי"א מתפלה ה"ז) וז"ל ואין מחשבין בהן חשבונות אא"כ היו חשבונות של מצוה, כגון קופה של צדקה ופדיון שבויים וכיוצא בהן. וכתב מרן בכס"מ (שם), שדבר פשוט הוא שמותר לעשות חשבונות של מצוה בביהכנ"ס. ע"ש. וכן פסק בש"ע (שם) וז"ל ואין מחשבים בהם חשבונות אא"כ הם של מצוה כגון קופה של צדקה ופדיון שבויים. עכ"ל. וא"כ י"ל שגם מלאכות של מצוה, מותר לעשות בבית הכנסת. וא"כ גם לישת ואפיית המצות, מותר לעשות בבית הכנסת, שהרי מרן בש"ע (סי' קנ"א)

תס"ב) כתב וז"ל הרא"ש היה משתדל במצת מצוה ועומד על עשייתה, ומורו העוסקים בהם ומסייע בעריכתן, וכן ראוי לכל אדם לעשות, להטפל הוא בעצמו במצוה. עכ"ל. וע' ברמ"א (ר"ס תכט). ואין לומר דשאני לישת ואפיית המצות שאינו אלא הכשר מצוה לאכילת המצות, ולא התירו לעשות הכשר מצוה בבית הכנסת. דא"כ אמאי כתב מרן, שצריך כל אחד להשתדל בעצמו באפיית המצות, הרי לא מצינו שצריך להשתדל בעצמו לשתול ארבעה מינים, כדי שיוכל לקיים בהם המצוה. וע"כ דלישת ואפיית המצות אינו הכשר מצוה בעלמא אלא מצוה ממש. ולכאורה יש להוכיח כן עוד מדברי המג"א (שם סק"א) שכתב ע"ד מרן בש"ע הנ"ל, דהיינו טעמא שצריך להשתדל בזה בעצמו, משום דמצוה בו יותר מבשלוחו. וכ"כ המשנ"ב (שם סק"ה). והרי לא מצינו דין מצוה בו יותר מבשלוחו בהכשר מצוה בעלמא. וע"כ דהוי מצוה ממש. אולם א"ז מוכרח, כי הנה הרא"ש בכתובות (פ"א סי' יב) כתב דהיינו טעמא שלא נתקנה ברכה על הקידושין אקב"ו לקדש את האשה, כדרך שמברכים על שאר המצות, היינו משום שפריה ורביה היא קיום המצוה, ואם לקח פלגש וקיים פו"ר, אינו מחויב לקדש אשה. ואפילו הנושא אשה לשם פו"ר אינו מברך, כיון שיכול לקיים מצות פו"ר בלא קידושין. ע"ש. והרי בקידושין (מא.) תנן האיש מקדש בו ובשלוחו וכו'. ובגמ' שם השתא בשלוחו מקדש בו מיבעיא, אמר רב יוסף מצוה בו יותר מבשלוחו, כי הא דרב ספרא מחריך רישא רבא מלח שיבוטא. ע"כ. הרי דיש דין מצוה בו יותר מבשלוחו במצות קידושין, אע"פ שלדעת הרא"ש הנ"ל, אין מצוה בקידושין, ולכל היותר הוי כהכשר מצוה. ומוכח שגם בהכשר מצוה אמרינן מצוה בו יותר מבשלוחו. ומ"מ נראה, דיש מצוה בעצם אפיית המצות, ואין זה הכשר מצוה בעלמא, וכדמוכח מדברי מרן הש"ע הנ"ל. וע' להגאון הנצי"ב בס' העמק שאלה (שאלתא קסט) מה שכתב בדעת מרן הש"ע הנ"ל. ע"ש. וא"כ נראה, דרשאי לאפות מצות גם בבית הכנסת, כמו שמותר לעשות חשבונות של מצוה בבית הכנסת.

דברי הפוסקים שכתבו להתיר אפיית מצות בבית הכנסת

ג) ובר מן דין נראה, שהרי גם חשבונות של מצוה אינם מצוה ממש, אלא הכשר מצוה למצות פדיון שבויים וצדקה לעניים, ואעפ"כ מותר לעשותם בבית הכנסת, כיון שיש בזה צורך מצוה. וא"כ אפילו אי נימא דלישת ואפיית מצות הוי הכשר מצוה, מותר לעשותם בבית הכנסת. וכן הלום ראיתי בתשו' מהרש"ם (ח"ה סי' סב, דף סז ע"ד) שכתב להתיר לאפות מצות בבית הכנסת, אם אין להם מקום אחר לאפות שם. וכתב שגם חשבונות של מצוה לא התירו אלא היכא דאין להם מקום אחר מרווח להתאסף שם, אבל אם יש להם מקום אחר, אין לעשותו בבית הכנסת. והביא לזה ראיה מדברי התו' במגילה שם (ד"ה אין) שכתבו דהא דאמרינן שהאורחים היו אוכלים ושותים בבית הכנסת, היינו בחדרים הסמוכים לבית הכנסת. וקשה שהרי הכנסת אורחים הוי מצוה, ומותר לעשות מצוה בבית הכנסת. א"ו כיון שאנשי העיר יכולים להכניסם לביתם, אין לקיים המצוה בבית הכנסת. עכ"ד. ע"ש. נומה שהעיר מדברי התו', לכאורה אינו מוכרח, דשאני התם שאמנם המארחים עושים מצוה בהכנסת האורחים, אבל האורחים אינם עושים שום מצוה בזה, וא"כ היאך נתיר להם לאכול בבית הכנסת. ולכן הוצרכו התו' לומר, דמיירי

בחדרים הסמוכים לבית הכנסת. וע' בתשו' רב פעלים (ח"ב או"ח סי' כד סד"ה ואין לומר, השני) מה שהוכיח מדברי האחרונים. ולפי האמור יש להעיר מדברי התו' הנ"ל. ודו"ק. וי"ל]. וכ"כ בתשו' לחם שלמה (או"ח מהדו"ת סי' יג), שבבעלזא אצל הגה"ק מוה"ר ישכר דוב זי"ע, היה התנור שאפו בו המצות בתוך בית המדרש, ושם היו לשין ועורכין, כי היה החדר רחבת ידיים בית המדרש גדול. עכ"ד. והובא בתשו' משנת יוסף (חי"ג סי' נא). ע"ש. וכן דעת מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א. וכן העלה בתשו' ויצבור יוסף (בר שלום ח"ה סי' יט), שמותר לאפות מצות בבית הכנסת. ע"ש. וידידי הרה"ג רבי מתתיהו גבאי שליט"א כתב אלי, שכן ראה להגאון רבי נתן גשטטנר (בעל להורות נתן), שאפה מצות בביהכנ"ס. ושכן השיב לו הגאון רבי אביגדור נבנצל שליט"א. ושכן העלה בתשו' ישיב יצחק (חלק לג סי' ה). ע"כ. וכיוצא בזה כתב בס' קצות השלחן (סי' כט בדה"ש סק"ח), שנוהגים לערוך מכירת חמץ בבית הכנסת, כיון שהוא צורך מצוה. ע"ש. וע"ע בס' שלחן גבוה (סי' תקלא ס"ק יג) ובתשו' לב חיים (סי' קעב) ובשד"ח (מע' ביהכ"נ אות י) ובתשו' שרידי אש (בנדמ"ח או"ח סי' טז).

אם יש ראייה מדברי התו' דס"ל דאסור לעשות חשבונות של מצוה בבית הכנסת

ד) והנה בפסחים (קא). איתא ושמאל למה לי לקדושי בבי כנישתא, לאפוקי אורחים ידי חובתן, דאכלו ושתו בבי כנישתא וכו'. והקשו התו' שם וז"ל וא"ת והא אמרינן בפרק בני העיר בתי כנסיות אין אוכלין בהן ואין שותין בהן, אע"ג דאכילה ושתיה של מצוה מותר, כדאמרינן בירושלמי שהיו אוכלים שם בקידוש החדש, וגם עכשיו נוהגין לשתות כוס הבדלה וברית מילה, מ"מ שאינה של מצוה ושינה אסור וכו'. וי"ל דלאו דוקא בבי כנישתא, אלא חדרים שהיו סמוכין לבית הכנסת קרי בי כנישתא, ומשם היו שומעים הקידוש וכו'. עכ"ל. וכ"כ עוד התו' במגילה (כח. ד"ה אין), דהא דאמרינן דהאורחים אכלו ושתו בבי כנישתא, רוצה לומר בחדר הסמוכה לבית הכנסת. וכ"כ הרשב"א בתשובה (ח"ד סי' רעח), והנמוקי יוסף בפסחים שם. וכ"כ הרא"ש בפסקיו לבבא בתרא (פ"א סי' ד). וכ"כ המאירי במגילה (כח:). ע"ש. ומבואר שאין לאכול סעודת שבת בבית הכנסת, והא דאמרינן שהאורחים היו אוכלים ושותים בבית הכנסת, היינו בחדרים הסמוכים לבית הכנסת. ולכאורה יש להוכיח מזה, דהתו' פליגי על דעת הרמב"ם הנ"ל, וס"ל שאסור לעשות חשבונות של מצוה בבית הכנסת, ולכן ס"ל שגם סעודות מצוה אסור לאכול בביהכנ"ס. אמנם יש לתמוה על דברי התו', שהרי הם כתבו בהדיא דאכילה ושתיה של מצוה מותר בבית הכנסת, וא"כ אמאי ס"ל דאין לעשות סעודות שבת בבית הכנסת, הא הוי אכילה ושתיה של מצוה. ואמנם ראיתי להגאון רבי יצחק אלחנן בתשו' עין יצחק (או"ח סי' יב אות יא) שהביא דברי התו' הנ"ל, וכתב שעיקר קושית התו' היא מהא דאמרינן שהיו ישנים בבית הכנסת, שהרי אין ישנים בבית הכנסת. וע"ז כתבו דמיירי בחדרים הסמוכים לבית הכנסת. אבל על מה שהיו אוכלים ושותים בבית הכנסת, לא קשיא, כיון די"ל דסעודת שבת הוי בכלל סעודת מצוה, שמותר לאכול בבית הכנסת, כמו שהיו אוכלים סעודת עיבור החודש בביהכנ"ס, וכמש"כ התו' שם. עכת"ד. אולם אחמה"ר לא משמע כן כלל מדברי התו', כאשר יראה הרואה. וע' בתשו' ציץ אליעזר

(ח"ד סי' כו אות ב). וצ"ע. וא"כ שוב קשה על התו' כדאקשינן. ולכאורה יש לפרש דברי התו', לפמש"כ המג"א (סי' קנא סק"ה) וז"ל ובסמ"ק כתב דסעודת מצוה מותר, ופירש בהג"ה (של רבנו פרץ) כגון עיבור שנה שאין בה קלות ראש, פירוש דאין עולין בה אלא בפת וקטניות. עכ"ל. ומבואר שמה שהתיר הסמ"ק לעשות סעודת מצוה בבית הכנסת, היינו דוקא סעודה דומיא דעיבור החודש, שהיו אוכלים בה פת וקטניות, ואין לחוש שיבואו לידי קלות ראש, אבל סעודה גדולה שיש לחוש שיבואו לידי שכרות וקלות ראש, אין לעשות בבית הכנסת. וע' בפמ"ג (שם סק"ה). וכ"כ בתשו' שואל ומשיב (שתיתאה סי' ג) ע"פ דברי המג"א הנ"ל, לאסור לעשות סעודת ברית מילה בבית הכנסת, כיון שהיא סעודה גדולה, ויש לחוש לשכרות. ע"ש. ולפי"ז יש לומר, דמשו"ה ס"ל להתו' שאסור לעשות בבית הכנסת סעודות שבת, אע"ג דהוי סעודת מצוה, והיינו משום דס"ל שלא התירו סעודות מצוה בבית הכנסת, אלא דומיא דעיבור החודש וכנ"ל, אבל סעודות שבת שהם סעודות גדולות, ויש לחוש שיבואו לידי שכרות וקלות ראש, אסור לעשות בבית הכנסת. ולפי"ז יש לומר, שגם התו' יודו לדברי הרמב"ם הנ"ל, שמותר לעשות חשבונות של מצוה בביהכנ"ס, כיון דשאני התם שאין לחוש שיבואו לידי שחוק וקלות ראש, ומשו"ה כיון דהוי מצוה מותר לעשותו בבית הכנסת. ומשא"כ סעודות שבת, אע"ג דהוי אכילה ושתיה של מצוה, אסור לעשותם בבית הכנסת, כיון שיש לחוש שיבואו לידי שחוק וקלות ראש. ומעתה נראה, שאין להביא ראיה להתיר לאפות מצות בבית הכנסת, מממש"כ הרמב"ם ומרן הש"ע, שמותר לעשות חשבונות של מצוה בביהכנ"ס, דשאני חשבונות של מצוה, שאין חשש שיבואו לידי קלות ראש, ומשו"ה התירו לעשותם בבית הכנסת. ומשא"כ אפיית מצות בזמנינו, כבר נודע הדבר שהם נעשים ע"פ רוב תוך כדי שחוק וקלות ראש, וכמש"כ בתשו' משנת יוסף (ח"ג סי' נא ד"ה ואל). ע"ש. וא"כ אין להתיר לעשותו בבית הכנסת, אע"פ שיש מצוה באפיית המצות.

נראה שאפילו אם יכולים לבא מהאפיית מצות לקלות ראש, יש להתיר לעשות כן בבית הכנסת

(ה) **אולם** לקושטא זה אינו, כי אי נימא דקושית התו' היתה גם על מה שהיו אוכלים שם בשבת, וסבירא להו דאע"פ שאכילה ושתיה של מצוה מותרת בביהכנ"ס, מ"מ שאני סעודות שבת שיכולים לבא לידי שחוק וקלות ראש, ומשו"ה לא התירו לעשותם בבית הכנסת, א"כ הו"ל למימר דאע"ג דאכילה ושתיה של מצוה מותרים בביהכנ"ס, מ"מ לא התירו אלא סעודות שא"א לבא בהם לידי שחוק וקלות ראש, ומשא"כ סעודות שבת וכנ"ל. ומה גם דבחשבונות איכא נמי קלות ראש, וכמבואר במגילה (כח:). וע' בתו' שם (ד"ה ואעפ"כ). ומ"מ התירו חשבונות של מצוה. וכ"כ בתשו' מהרש"ם (שם). ע"ש. וא"כ ה"נ יש להקל באפיית מצות, אפילו אם יש חשש שיבואו לקלו"ר. ולכן נראה בפירוש דברי התו', שעיקר קושייתם לא היתה על מה שהאורחים היו אוכלים בביהכנ"ס בליל שבת, והיו שומעים הקידוש שם, כי הא מיהא לא קשיא, כיון דהוי בכלל אכילה ושתיה של מצוה, שמותר לעשותם בבית הכנסת, וכמו שהיו עושים סעודת עיבור החודש בביהכנ"ס. אלא קושית התו' היתה על מה שמבואר מדברי הגמ' שם, שאותם אורחים

היו אוכלים ושותים בבית הכנסת גם בימי החול, וכלשון הגמ' שם דאכלו ושתו בבי כנישתא, ומשמע שכל השנה היו אוכלים שם. וע"ז הקשו התו', דהיאך היו אוכלים ושותים שם בימי החול, נהי דאכילה ושתיה של מצוה מותר לעשות בבית הכנסת, אבל אכילה ושתיה שאינם של מצוה, וכן שינה, אסור בבית הכנסת. וא"כ לעולם ס"ל שמותר לעשות סעודות שבת בביהכנ"ס, ומה שכתבו התו' דמיירי בחדרים הסמוכים לבית הכנסת, כוונתם היא על האכילה ושתיה של ימי החול, אבל סעודות שבת מותר לעשות בבית הכנסת. אולם לכאורה מתירוץ התו' משמע שקושייתם היתה על סעודות שבת שהאורחים היו אוכלים בבית הכנסת, ולא על מה שהיו אוכלים ושותים שם בימות החול, שהרי כתבו שהיו שומעים הקידוש כשהיו בחדרים הסמוכים לבית הכנסת, ומשמע שקושייתם היתה על מה שהיו אוכלים שם בשבת, וע"ז כתבו שהיו אוכלים בחדרים הסמוכים לבית הכנסת, ומשמע היו שומעים את הקידוש. ומשמע שאין לעשות סעודות שבת בבית הכנסת. אולם יש לומר, שכוונת התו' דכיון שהיו אוכלים כל השבוע בחדרים הסמוכים לבית הכנסת, כיון שאין לאכול בבית הכנסת רק אכילה ושתיה של מצוה, משו"ה גם בשבת היו אוכלים באותו מקום, כיון שהיו רגילים לאכול באותו מקום, וממילא גם בשבת היו אוכלים שם, ומשמע היו שומעים הקידוש, אבל לעולם ס"ל שהיו יכולים לאכול סעודות שבת בבית הכנסת עצמה, כיון דהוי אכילה ושתיה של מצוה. וע' בתשו' ציץ אליעזר (שם). [נע' בתשו' קול אליהו (טופיק ח"א או"ח סי' ו, עמ' כט)]. ולפי האמור יש להשיב ע"ד. ומעתה יש לומר, שאפילו אם יכולים לבא מהמצוה לידי קלות ראש, ג"כ מותר לעשותה בבית הכנסת, שהרי מדברי התו' נראה שמותר לעשות סעודת שבת בבית הכנסת, אע"פ שהיא סעודה גדולה, ויכולים לבא ממנה לידי שחוק וקלות ראש. וכן מוכח ממש"כ רבנו נסים גאון בתשובת הגאונים (ליק סי' קה), שמותר לאכול סעודת שבת בבית הכנסת, כיון שהיא סעודת מצוה, ומותר לאכול סעודת מצוה בבית הכנסת. וכ"כ הסמ"ג (עשין כט) והאור זרוע (ח"ב ס"ס כג וסי' שפח) והארחות חיים (הלכות קידוש היום אות ח) והכל בו (סי' לא) ובספר המנהיג (הלכות שבת אות יג). וכ"כ הרא"ש מלוניל בספר המנהגות (עמ' קעד). והובאו בתשו' יביע אומר (ח"י או"ח סי' יד ד"ה אולם). ע"ש. הרי דאע"פ שיש לחוש שיבואו לידי שחוק וקלות ראש, שהרי היא סעודה גדולה, והיו רגילים לקבוע סעודתם על היין, כמבואר בברכות (מב:). ע"ש. מ"מ מותר לעשותה בבית הכנסת, כיון שהיא סעודת מצוה. וא"כ יש לומר, שגם אפיית מצות מותר לעשות בבית הכנסת, אע"פ שיש לחוש שיבואו לידי שחוק וקלות ראש.

אם יש לחלק בין דבר שעושים לצורך עצמם לדבר שעושים לצורך החזקת העניים

ו) **ואמנם** יש מקום בראש לומר, דשאני חשבונות של מצוה, שאינם עושים זאת לצורך עצמם, אלא רק לצורך מצות החזקת העניים, ומשו"ה התירו הרמב"ם ומרן הש"ע, לעשותם בבית הכנסת. ומשא"כ בנ"ד, הרי אינם אופים רק לצורך המצוה, אלא אדעתיה דנפשיה קעבדי, כדי להתפרנס ממלאכה זו, וא"כ י"ל שאין להתיר לעשותם בבית הכנסת. אולם אנכי הרואה להגאון רבי יוסף חיים בתשו' רב פעלים (ח"ב או"ח סי' כד) שנשאל בדין אדם שמוכר ספרי קודש בביתו, אלא שאינו שווה לו ממכר זה שמוכר בביתו, ולכן

רוצה למכור בבית הכנסת כמה פעמים בשנה, אם מותר לעשות כן, או שאסור מפני כבוד בית הכנסת. והביא דברי מרן בש"ע (סי' קנא ס"א) הנ"ל, שמותר לעשות חשבונות של מצוה בביהכ"ס. ומשמע דכל מידי דמצוה שרי. וא"כ כיון שאדם שקונה ספרים, הוא בכלל מצות עשה לכתוב ספר תורה לעצמו, וכמש"כ האחרונים. ואע"פ שאינו כתיבת יד אלא בדפוס, וכמש"כ הגאון מהר"ח פלאגי בתשו' סמיכה לחיים (סי' ו, דף לו ע"ד, ודף לח ע"א). א"כ ודאי שמותר למכור ספרים אלו בבית הכנסת, שהרי יש בזה קיום מצות כתיבת ס"ת, וע"י שעומד במקום מרכזי ומוכר הספרים, הרי יש בזה זיכוי הרבים, כיון שבמקום אחר לא יבואו בני אדם לקנות, כמו שיבואו לקנות בבית הכנסת. וכתב דאין לומר דכיון שהמוכר עושה זאת להרווחה דידיה ומתכוין להנאת עצמו, אין להתיר לו לעשות כן בית הכנסת. ומה שהתירו חשבונות של מצוה, היינו משום שהעוסקים בזה אין להם הרווחה לעצמם, אלא עוסקים לטובת העניים. דזה אינו, שהרי הגאון חכם צבי (סי' קכג) כתב שבעיר אמשטרדם היו נוהגים להכריז בבית הכנסת כשיש ס"ת למכור, וכל אחד ואחד מעלה בדמים, כדרך שמכריזים ומעלים בדמים מקומות שבבית הכנסת הנמכרים בבית הכנסת בהכרזה. וכתב שהוא מחה בשמשים שלא יעשו ככה, והיינו מהא דתניא גבי עבד עברי, לא יעמידם בסימטא ולא יעמידם על אבן המקח, משום שאינו דרך כבוד. וה"נ הוי בזיון למכור ס"ת בהכרזה, ואין לעשות לס"ת דבר שאנו נמנעים לעשותו לעבד הנמכר. ובתשו' זרע אברהם (יו"ד סי' ז, דף מג) הביא דברי החכם צבי, וכתב שאם היה בא מעשה לידי, היה מתיר בלי פקפוק, שהרי אין כאן זלזול, ואדרבה איכא כבוד התורה בכך שמחבבים את התורה ומעלים בדמיה, וגם בדרך מקח וממכר מותר בהכרזה. והרב פרי הארץ (ח"ב יו"ד סי' טז) הסכים לדברי הזרע אברהם להתיר. וכן דעת הגאון שבות יעקב (ח"ב סי' צא) שמותר למכור ס"ת בהכרזה, ואדרבה זהו כבודו. הרי דלא חשו כל הרבנים הנזכרים משום כבוד בית הכנסת, שהרי היו עושים את ההכרזה בבית הכנסת, ואעפ"כ כתבו להתיר. וגם הגאון חכם צבי שכתב לאסור, לא חש משום כבוד בית הכנסת, אלא בשביל כבוד הספר תורה שנמכר בהכרזה. והרי ההכרזה שהיו עושים למכירת הס"ת, אינה של בית הכנסת או של עניים, אלא בשביל הרווחת בעה"ב שרוצה למכרו. וע"כ דס"ל דכיון שהקונה עושה מצוה בקנייתו, הוי בכלל דבר מצוה, ומותר לעשותו בבית הכנסת. והוכיח כן עוד ממה שכתבו גדולי האחרונים, שמותר להכריז בשבת על יין הצריך לקידוש, כיון דהוי מצוה, ומותר אפילו להזכיר סכום המקח, כיון שכל דבר שיש בו מצוה מותר כמו הכרזה של אבידה, וכמש"כ מרן בש"ע (סי' שו סי"ב) שמות להכריז בשבת על אבידה, אפילו שהיא דבר שאסור לטלטלו. והיינו משום שהשבת אבידה מצוה היא. ומוכח דאע"פ שבעלי היין המכריזים בשבת בבית הכנסת, עושים כן לטובתם ולהנאתם, מ"מ כיון שקונים את היין לצורך מצות הקידוש, חשיב ההכרזה צורך מצוה, ומותר להכריז בשבת וגם בבית הכנסת, אע"פ שיש קונים יין שלא לצורך מצוה. וא"כ כל שכן בנ"ד, שקוני הספרים כולם קונים לצורך מצוה, שמותר למכור בבית הכנסת, אע"פ שהמוכר עושה כן לצורך פרנסתו והרווחתו. עכת"ד. ומעתה כ"ש בנידון דידן, שהמתעסקים בלישת ואפיית המצות, מקיימים מצוה בעצמם, ולכן אפילו שכוונתם

אינה למצוה גרידא, אלא להתפרנס ממלאכה זו, מ"מ מותר לעשותה בבית הכנסת, כיון שהיא צורך מצוה.

אע"פ שאסור לשחוט בבית הכנסת, מ"מ שאני שחיטה דהוי בזיון גדול

ז) והן אמת שמדברי המבי"ט בתשובה (ח"ג סי' פד) מבואר שאסור לשחוט בבית הכנסת, משום דהוי בזיון לבית הכנסת. וכ"כ הכנה"ג (סי' קנא בהגה"ט סק"א) והעולת תמיד (שם סק"א) והמג"א (שם סק"א) והא"ר (שם סק"ג). ע"ש. וע"ע בס' פתח הדביר (שם סק"א). וקשה שהרי יש מצות עשה בשחיטה, וכמ"כ הרמב"ם (רפ"א משחיטה, ופ"ד הי"ח, ובספר המצות מ' קמו). וא"כ אמאי אסור לשחוט בבית הכנסת, מאי שנא מחשבונות של מצוה, שמותר לעשות בבית הכנסת. וע"כ צריך לומר, דשאני חשבונות של מצוה, שאינם יכולים להביא לידי בזיון בית הכנסת, ולכן מותר לעשותם בבית הכנסת, כיון שהוא צורך מצוה. ומשא"כ שחיטה בבית הכנסת, הרי תגרום בזיון לבית הכנסת, מחמת שפיכות הדמים שתהיה שם וכו', ולכן אסור לשחוט בבית הכנסת, אע"פ שיש מצוה בשחיטה. וא"כ יש לאסור גם אפיית מצות בבית הכנסת, אע"פ שיש בזה מצוה, כיון שמסתמא יבואו לידי בזיון בית הכנסת, מחמת הלכלוך הרב שיצטבר שם, וגם תבן גם מספוא רב עמהם. ואמנם אין הדבר מוסכם, שיש מצות עשה בשחיטה, כי התו' בשבועות (כד. ד"ה האוכל) כתבו בשם הריצב"א, שאין השחיטה מצות עשה, רק דפירש לן קרא היאך נתיר בשר לאכילה שלא יהא בו איסור נבילה, והוא ע"י שחיטה. וכן מבואר מדברי הרא"ש בכתובות (פ"א סי' יב). ע"ש. אבל נתבאר שגם הכשר מצוה מותר לעשות בבית הכנסת, ולא צריך שיהיה מצוה ממש, שהרי חשבונות של מצוה אינם גוף המצוה, ואעפ"כ מותר לעשותם בבית הכנסת. וא"כ ה"נ יש לאסור דומיא דשחיטה. אולם מדברי המהרש"ם והלחם שלמה הנ"ל, נראה שלא חשו לזה, כיון דס"ס הוא צורך מצוה. וצ"ל דשאני שחיטה דהוי בזיון גדול, וכמ"כ הפמ"ג (שם בא"א סק"א). ומשא"כ אפיית מצות, אינו בזיון גדול, כי בידם הדבר לשמור שלא יגיע לידי כך. ולכן יש להתיר לעשותו בביהכנ"ס, אם אין להם מקום אחר לכך. ואפילו אם יכולים לבא לידי קלות ראש יש להתיר, שהרי בחשבונות איכא קלות ראש, וכמבואר במגילה (כח:). וע' בתו' שם (ד"ה ואעפ"כ). ומ"מ התירו חשבונות של מצוה. וכ"כ בתשו' מהרש"ם (שם). ע"ש. וא"כ ה"נ יש להתיר. ומ"מ יש להזהיר את העוסקים במלאכת הקודש, שיזהרו משיחה בטילה וקלות ראש ועישון בבית הכנסת, והשומע ישמע והחדל יחדל. ואמנם ראיתי בס' אור לציון (ח"ג פי"א ס"ד בביאורים) שכתב שיש להזהר שלא לאפות מצות בבית הכנסת, משום קדושת בית הכנסת. ע"ש. וכ"כ בתשו' משנת יוסף (חי"ג סי' נא), בתשובה להרב השואל שליט"א. ע"ש. וע"ע בגליון מרי"ח ניהוח (שנת התשע"ג עמ' 8) ובס' גם אני אודך (תשובות הגרמ"ר שעיו, סי' עה). אולם לפע"ד יש להתיר כדברי האחרונים הנ"ל, כיון שהוא צורך מצוה, דומיא דחשבונות של מצוה, שמותר לעשותם בבית הכנסת.

אם יש להקל בבית הכנסת מושכר אפילו אם יש להם מקום אחר לאפיית המצות

ח) והנה לכאורה נראה, שאם בית הכנסת שבו רוצים לאפות את המצות, אינו בית הכנסת קבוע אלא מושכר, מותר לאפות שם אפילו אם יש להם מקום אחר, שהרי מרן

בש"ע (סי' קנד ס"ב) כתב וז"ל השוכרים בית ומתפללים בו, אין לו דין בית הכנסת. עכ"ל. וא"כ ה"נ אם שוכרים את המקום לזמן מסוים, ואחר אותו הזמן עוברים למקום אחר, אין עליו קדושה, וממילא מותר לעשות שם גם שימוש חול. וכ"ש שמותר לאפות שם מצות, כיון שהוא צורך מצוה. ואמנם מדברי הלבוש (שם) משמע שאפילו אם משכירים את הבית לזמן רב, אין עליו קדושה, כיון שאין גוף הקרקע קנוי להם. אולם הפמ"ג (שם במש"ז סק"א) כתב דנראה דדוקא כששוכרים אותו לחודש או לשנה, הוי עראי. אבל אם שוכרים אותו לזמן רב, יש לומר שיש בו קדושה, רק לא כבית הכנסת. עכת"ד. והסכים לזה המשנ"ב בשער הציון (שם סק"ד), שהרי המהר"י בן חביב (שהוא מקור דברי מרן בש"ע הנ"ל) לא תלה הטעם מחמת גוף הקרקע, אלא משום דהוי כרחבה של העיר, שמתפללים שם רק באקראי. אבל אם משכירים לזמן רב, יש עליו קדושת ביהכנ"ס. וע"ש בבה"ל (ד"ה השוכרים בית). וא"כ נראה דעכ"פ היכא ששוכר מקום לבית הכנסת, לחודש או שנה, שאין עליו קדושה, וממילא ודאי מותר לאפות שם מצות. ואמנם בתשו' מהר"י הלוי (ס"ס מו) כתב שגם המהר"י בן חביב מודה שכל זמן שמתפללים בו, הרי הוא בקדושתו, ויש בו כל דיני בית הכנסת. אולם הגאון מהרי"ט (ח"ב ס"ס ד) הביין בדעת מהר"י בן חביב, שגם בשעה שמתפללים בו, אין עליו קדושה, אלא שכתב לדחות דבריו. ע"ש. וכ"כ הגאון יעב"ץ בס' מור וקציעה (ר"ס קנד) ובתשו' שאילת יעב"ץ (ח"א סי' עו) בדעת מהר"י בן חביב, שאין בו קדושת ביהכנ"ס אפילו בתוך ימי השכירות. ע"ש. וכן נראה מפשטות דברי מרן בש"ע הנ"ל. וע' מה שהאריך בזה בתשו' אוצרות יוסף (שבסוף ספר הלכה ברורה ח"ז, סי' יב). וא"כ נראה שגם אפיית מצות מותר לעשות שם בזמן השכירות. אולם ראיתי להגאון החבי"ב בתשו' בעי חיי (שם) דהא דבעראי אין עליהם קדושה, היינו דוקא לענין מכירה, אבל אין יכולים לנהוג בהם מנהג בזיון, וכמבואר מסוף דברי מהר"י בן חביב. ע"ש. והובא בברכ"י (שם סק"א) ובשערי תשובה (שם). וא"כ ה"נ שהוא כמנהג בזיון, מחמת הלכלוך שיכול להגרם לבית הכנסת, אין להתיר. ומ"מ כיון שהוא צורך מצוה, יש להתיר אם אין להם מקום אחר וכנ"ל.

ט) המורם מכל האמור שמותר לאפות מצות בבית הכנסת, אם אין להם מקום אחר לאפות שם המצות. ובפרט יש להקל באפיית מצות בערב פסח. אלא שיש להזהיר את העוסקים במלאכת הקודש, שיזהרו משיחה בטילה וקלות ראש ועישון בבית הכנסת, מפני קדושת המקום, והמזהיר והנזהר ירבה שלומם כנהר. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

הכ"ד ידידו הצעיר משה שמואל דיין

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

"ופניהם איש אל אחיו כמו שני חברים בדברי תורה"

וְהָיוּ הַכְּרֻבִים פְּרָשֵׁי כְנָפִים לְמַעַל סֻכָּיִם בְּכַנְפֵיהֶם עַל הַכְּפֹרֶת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו אֶל הַכְּפֹרֶת יִהְיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִים (כה, כ)

על הכרובים נאמר בכתוב ופניהם איש אל אחיו אל הכפרת יהיו פני הכרובים" ובפירושו 'בעל הטורים' כתב שנים כרובים ופניהם איש אל אחיו כמו שני חברים בדברי תורה עכ"ל

ובדברי בעל הטורים יש להקשות, מהיכן לקח שדמות הכרובים הינה דווקא כשתי חברים בתורה דווקא.

עוד יש לדקדק בדבריו שלא כתב כשני תלמידי חכמים אלא כשני חברים, והיינו הודגש כאן האחוה ביניהם.

ובביאור הענין נראה שבגמרא (קידושין ל ע"ב): אמר רבי חייא בר אבא: אפי' האב ובנו, הרב ותלמידו, שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה, ואינם זוים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה, שנאמר: את והב בסופה, אל תקרי בסופה אלא בסופה.

ומתבאר, שאב ובנו שלומדים אחד זה עם זה שבדרך הרגיל אב ובנו יש ביניהם אהבה גדולה, אמנם מעידה הגמרא שבשעה שעוסקין בתורה נעשים "אויבים" זה לזה, אויבים במלא משמעות המילה, ומאידך גיסא אינם זוים משם עד שנעשים אוהבים.

והדבר צריך ביאור גדול איך "אויבים", יכולים להעשות "אוהבים". בשעה אחת.

עוד צריך ביאור שמבואר שויכוח בדברי תורה יכול להגיע עד למצב של "אויבים".

ואיך יתכן שתורה הנקראת "סם החיים", גורמת בעצם לימודה להיות "אויבים", זה לזה.

וכן הוא מפורש בבשיר השירים רבה פרשה ח נאמר וז"ל המדרש: אף על פי שישראל עסוקין במלאכתן כל ששת ימים, וביום השבת משכימים ובאים לבית הכנסת, וקורין קריאת שמע, ועוברין לפני התיבה, וקורין בתורה, ומפטירין בנביא, והקב"ה אומר להם בני הגביהו קולכם כדי שישמעו חברים שעל גבכם, ואין חברים אלא מלאכי השרת, ותנו דעתכם שלא תשנאו זה את זה, ולא תקנאו זה את זה, ולא תחררו זה עם זה, ולא תביישו זה לזה, שלא יאמרו מלאכי השרת לפני רבש"ע תורה שנתת להם לישראל אינן עוסקין בה, והרי איבה וקנאה ושנאה ותחרות ביניהם, ואתם מקיימים אותה בשלום.

ועוד שם במדרש בר קפרא אמר למה קרא למלאכי השרת חברים לפי שאין ביניהם איבה וקנאה ושנאה ותחרות ומינות ופלוגת דברים.

ומדברי המדרש מתבאר, שיש "תביעה" על ישראל להיות בשעה שלומדים תורה כמו מלאכים שאלו נקראים בשם חברים ללא קנאה ושנאה.

ומבואר מדברי המדרש שאם עסק התורה אינו מביא למידות טובות, הרי הוא בגדר ש"אין ישראל עוסקים בתורה". וצריך ביאור מדוע שבאופן נחשב הדבר כלא עוסקים בתורה.

ומתבאר, מדברי המדרש שיש תביעה לישראל "תנו דעתכם", שלא תשנאו זה את זה, ולא תקנאו זה את זה, ולא תחרחרו זה עם זה, ולא תביישו זה לזה, והיינו לימוד תורה גדול וקדוש ככל שיהיה עם אין נותנים את הדעת עלול להביא לחורבן ולהחשב כלא לומדים כלל תורה.

וביאורם של דברים, שהתורה ניתנה במתנה לכל אחד ואחד מישראל, ולכל אחד מישראל מצווה לעסוק בתורה ולהבין אותה.

ותורה צריכה להיות "תורת אמת". ביקוש אל האמת גורם לכל אחד לעמוד על שלו ולהתעקש, ומשם כן יכולים לעשות אויבים זה לזה, מכח הביקוש אל האמת.

עוד יש לומר בזה, שהואיל וצורת לימוד של תורה הוא לימוד תורה בישיבה ולימוד תורה לרבים, ובידוע הוא מה שאמרו בגמרא מכות (י ע"א): חרב על הבדים וגואלו. **חרב על צוארי ת"ח שיושבין ועוסקין בתורה בד בדר**. ומבואר שצורת לימוד תורה היא לעולם לא לבד, כל זה יחד כול לגרום שכל שילמד עם חברו, יקטין את ערך חברו כדי להאדיר ולהעצים את כוחו.

ונמצא שלימוד ועסק התורה יש בו לכאורה דבר והיפוכו מחד הוא גורם להיות "אויבים" זה לזה, ומאידך מבואר שכל שאין אוהבים זה לזה אין זה נקרא תורה, ומשום כן הואיל ועסק התורה גורם להיות "אויבים" זה לזה, לכך צריך לתת "דעת", שלא יוביל לימוד תורה שכזה שתהא שנאה ולא קנאה אלא עליהם למנוע זו.

משום כך קבעה התורה וחז"ל גדרים וסייגים באופן וצורת הלימוד כדי שאף שיהיה מתוך בקוש לאמת, שיהיה הלימוד בין הלומדים באופן שיכבד הלומד אחד את השני וכדלקמן.

שבגמרא ב"ב (עה ע"א): נאמר על הפסוק היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני. מי הם חברים אלו. ואמרו שם בגמרא "אין חברים אלא תלמידי חכמים, וביאורים של דברים שבש"ס בהרבה מקומות נאמר שתלמיד חכם נקרא בשם "חבר". וביאר שם המהרש"א כי חברתם זה לזה חברה נאמנת כי היא חברה לשם שמים.

וכונת דבריו שחברות אמיתית חברות ללא נגיעות נאמנות, ללא שישים את עצמו מעל לחבירו, והוא ראוי להקרא בשם "חבר". ומעתה תלמידי חכמים שלומדים מציאות עצמם כשבאו ללמוד עם "חבריהם", היה כ"חבר המגיע לחבר ללא התנשאות והתרוממות אחד על פני חברו.

אמור מעתה תלמיד חכם שם נרדף לו הוא מידות טובות שיש בו

וכן הוא מפורש בגמרא (ב"ב ע"ב ע"א): נאמר אונקלוס הגר אמר: **כרובים מעשה צעצועים הן, ומצודדים פניהם כתלמיד הנפטר מרבו.**

ובחתם סופר בדרשות (ח"ב שס"ד ע"א) כתב על כרובים אלו מרמזים לתלמידי חכמים, ולכן היו "פניהם איש אל אחיו" באהבה אחוה ורעות.

וברבינו גרשום שם כתב וז"ל: **שהיו פונים זה לזה ולא כל כך כי אם כתלמיד הנפטר מרבו שחוזר לאחוריו ומסתכל ולא מסתכלו כל כך:**

ומבואר שאלו הכרובים כל אחד היה עשוי באופן של עמידה בדרך ארץ מול חברו, ואף שלא יביטו זה בזה באופן של דרך ארץ אחד מהשני

אמנם כאן מתבאר שמלבד האהבה שיש ביניהם, היה גם גדר של דרך ארץ ויש כאן התחיסות כתלמיד אל רבו.

עוד מצינו בגמרא (פסחים קיט ע"א): על הפסוק בישעיה המדבר על "היושבים לפני ה'".
ושם בגמרא נאמר זה **המכיר מקום חבירו בישיבה**. ובמהרש"א שם כתב וז"ל **ועי"ל דהכא הכי קאמר המכיר את מקום חברו כו' היינו שמכיר מעלת חברו בתורה ובחכמה להיות מקומו לפני ממונו בישיבה.**

וביאור הדברים, שאחד שמכיר שחברו יותר ממונו ואינו שם נגעי עצמו הוא ראוי להקרא כ"יושב לפני ה'", ואין אחד יכל להיות כזה אלא מתי, שהוא "חבר" וכדברי המהרש"א **חברה נאמנת כי היא חברה לשם שמים.**

ומעתה לפי זה יבואר מה שהקשנו בתחילת דברינו איך יתכן "שאוויבים אינם זזים עד שנעשים אוהבים זה לזה. כשלימוד התורה נעשה באופן של חברות של הקשבה זה לזה, ודרך ארץ זה לזה, שייך שלימוד יהיה מחד בריתחא בחריפות כמו שני "אוויבים", אמנם יסתיים כמו שני אוהבים.

ומעתה הוא הביאור בבעל הטורים "ופניהם איש אל אחיו" – **שנים כרובים ופניהם איש אל אחיו כמו שני חברים בדברי תורה עכ"ל.**

ומבואר שלימוד תורה צריך להיות באופן שיהיו פני הלומד מופנים גם אל אחיו.

והוא הביאור ש"בזמן שעושים רצונו של מקום פניהם איש אחיו", לפי שצורת הלימוד הנכונה היא להקשיב זה לזה. אמנם אם חלילה פניהם אל הבית ולא אל חברו, ביאורו שאדם רוצה להשמיע רק את עצמו בלבד, הוא סימן שאין הוא עושה רצונו של מקום.

ועוד יש להוסיף בזה שבסנהדרין בשעה שהיו דנים, היו יושבין כגורן עגולה. וכתב רש"י (חולין ה ע"א): **שיהו רואין זה את זה - להיות שומעין איש את חברו. שיהו רואין זה את זה - להיות שומעין איש את חברו ומבואר שראיה נחוצה כדי שיהיו שומעין זה לזה. והיינו כדי שיוכלו להבין זה את זה.**

ומעתה עולה שצורת לימוד תורה צריכה להיות מתוך שהסתכלו זה בפני זה, כדי שיוכלו להבין היטב, ומתוך חברות ומתוך אהבה וכך צריך להיות לימוד תורה באופן הנכון.

והנה במשנה (כלים א ט): ושם מבואר שהקדושה הכי גדולה הוא מקום קודש הקדשים.
ועל הפסוק שמות (כה כב): ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרובים. וכתב רש"י
משה היה נכנס למשכן וכיון שבא בתוך הפתח, קול יורד מן השמים לבין הכרובים, ומשם
יוצא ונשמע למשה באהל מועד:

ומבואר שהקב"ה בחר לדבר אל משה דווקא מבין הכרובים. ואחר המתבאר בבעל
הטורים ובכל המובא לעיל שהכרובים מרמזים על תלמידי חכמים המדברים זה עם זה
בתורה, מתוך דרך ארץ, עולה, שבחר הקב"ה לדבר דווקא משם מבין שני הכרובים,
שהוא המקום הכי קדוש ומשם מקום המסמל את אופן לימוד התורה משם בחר הקב"ה
לדבר עם משה רבינו, כמה גדולה מעלת לימוד התורה מתוך דרך ארץ, שמשם יוצאת
שכינה לישראל.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

יקרה מפנינים / הרב מנשה פייגנבוים מח"ס יקרה מפנינים

האיך עשו בבית המקדש מחתות ומזרקות של כסף ושל זהב הרי בפסוק נאמר לעשותם מנחושת | האם היתה נדבת כסף בתרומת המשכן חוץ ממחצית השקל

וְעֲשִׂיתָ סִירְתָּיו לְדִשְׁנוֹ וְיָעִיּוּ וּמִזְרְקָתָיו וּמִזְלָגְתָּיו וּמִחֲתָתָיו לְכֹל כְּלִי תַעֲשֶׂה נְחֹשֶׁת (כז, ג) פירש רש"י ומחתותיו – ליטול בהן גחלים מן המזבח לשאתם על מזבח הפנימי לקטורת. במסכת יומא (דף מג ע"ב) תנן בכל יום היה חותה [גחלים מהמזבח החיצון בשביל הקטורת] [מחתה] של כסף, ומערה בתוך של זהב, והיום [יום הכפורים] חותה בשל זהב ובה היה מכניס.

והיה קשה לי מה שבבית עולמים היה חותה במחתה של כסף, ולמה עשו את המחתה מכסף והלא מקרא מפורש כתיב דיש לעשותה נחושת כדכתיב וּמִחֲתָתָיו וּגו' תַעֲשֶׂה נְחֹשֶׁת.

וביותר היה קשה לי על דברי התוס' יום טוב (שם), דהנה בגמרא (שם דף מד ע"ב) מקשה בכל יום היה חותה בשל כסף – מאי טעמא, ומשני התורה חסה על ממונן של ישראל, ופירש רש"י, "ואנן נמי חייסינן", וחתייית גחלים שוחקת את הכלי ומחסרתו. וכתב בתוס' יום טוב (שם) לא של כסף ולא של זהב כתיב בתורה אלא כדפירש רש"י "ואנן נמי חייסינן". ופירש דבריו ביש סדר למשנה מג – שהוא בא לבאר מה דאמר התורה חסה על ממונן של ישראל, ואף על גב דבתורה לא נזכר כלום אם צריך לחתות בשל כסף או בשל זהב, על זה כתב דניחא כדפירש רש"י וכו' – כלומר הואיל שמצינו במקום אחר שהתורה חסה לכן תקנו חכמים על דרך זה דאנן נמי חייסינן, ולפיכך אינו חותה בשל זהב מד.

ואני תמה דמדבריהם נראה לכאורה דאישתמיט להו מקרא מפורש בתורה, וצע"ג. ושאלתי את ידידי הרה"ג צבי קריזר שליט"א (מהרבנים הכותבים באספקלריא בעל מחבר ספר באר צבי), וזה אשר השיב לי לפום ריהטא יתכן, דהאי קרא "לכל כליו תעשה נחושת" מיירי דוקא לגבי המזבח שהיה במשכן שבעצמו היה מנחושת, ממילא יש מקום לומר דלאו אורח ארעא שיהיו כליו מהודרים ממנו עצמו, מה שאין כן בבית עולמים

^{מג} להגאון רבי ישעיה פיק ז"ל
^{מד} וכן פירש דבריו בבית דוד (שם).

האיך עשו בבית המקדש מחתות ומזרקות של כסף ושל זהב הרי בפסוק נאמר לעשותם מנחושת | האם היתה נדבת כסף בתרומת המשכן חוץ ממחצית השקל

שהיה מזבח בנוי. וחיפשתי על זה ומצאתי שכבר עמד בזה בספר **למיסבר קראי** מה בפרשת תרומה (שם) שבבית עולמים אין עניות במקום עשירות, עכ"ד אלי.

ועיינתי בספר **למיסבר קראי** ולאחר שהביא את דברי רש"י (כאן) כתב, ויש לעיין דבמשנה דיומא אמרו דבכל יום היה חותה בשל כסף, וגם המזרקות תנן במשנה פסחים (דף סד ע"א) שהיו של כסף וזהב. ונראה פשוט דכל זה שכלי המזבח היו נחושת דוקא, לא היה אלא במשכן שהמזבח היה של נחושת ואין מן הראוי שיהיו כליו עדיפים ממנו עצמו, אבל בבית עולמים שהמזבח היה בנוי היו כליו של כסף ושל זהב דאין עניות במקום עשירות, עכ"ד. וכבר קדמו בזה **במשכיל לדוד** כמו שכתבתי לקמן.

האם במשכן הכניסו הגחלים במחתה של נחושת

שוב הראו לי **שבמשכיל לדוד** (כאן) הקשה קושיא אחריתי על מה שכתב רש"י 'לשאתם על מזבח הפנימי', משמע מזה דרוצה לומר דבאלו המחתותו דמיירי בהו קרא שהיו של נחושת כדמסיים קרא **לְכָל כָּלֵי תַעֲשֶׂה נְחֹשֶׁת**, נושאים הגחלים על מזבח הפנימי לקטורת, וקשה דמשנה ערוכה ביומא בכל יום חותה בשל כסף 'ומערה בשל זהב' והיום חותה 'בשל זהב ובה היה מכניס', הרי דלעולם המחתה שמכניס של זהב היתה, ומנא ליה לחלק בין משכן לבית עולמים.

ושמא מדלא אשכחן בכל מלאכת המשכן שנזכרו מחתות אחרות, רק בהך קרא, מזה הוכרח רש"י לפרש כן, וצריך לומר שבזה היה שינוי בין המשכן למקדש.

מיהו הא ליכא למימר דהתם במתניתין לאו דינא תנן אלא מנהגא דהכי הוו עבדי, ואולם מן התורה אין הכי נמי דלא איכפת לן שתהא של זהב אלא בנחושת נמי, דאם איתא דלא גמירי הכי הלכתא לא הוו עבדי לה של זהב מדעתם שהרי אין קטיגור נעשה סניגור, דהלא במסכת ראש השנה גבי שופר של פרה (דף כו ע"א) פריך הש"ס כי קאמר הא דאין קטיגור נעשה סניגור וכו', והא איכא כף ומחתה, ומשני חוטא בל יתנאה קא אמרינן, שמע מינה דהכי הוו גמירי להו דבעיא של זהב, ומשום הכי איצטריך לשנויי, ואי לאו דהוו גמירי להו אין ספק דלא הוו סמכי אנפשיהו לעשות מעשה אף על גב דאיכא קצת טעמא כדאמרינן בעלמא אטו לפי שאנו מדמין נעשה מעשה (גיטין דף יז ע"א), אלא צריך לומר כדאמרן.

אי נמי מה שכתב 'לשאתם' על מזבח הפנימי, לאו דוקא, אלא 'לחתות בהם', ולעולם היה מערה אחר כך בשל זהב אף במשכן, ואף על גב דהתם תנן חותה בשל כסף, לאו דוקא אלא לאפוקי של זהב, שהרי אין הטעם אלא לפי שהתורה חסה על ממונן של ישראל כדאיתא התם, וכסף לא כתיב בקרא דהוא הדין בנחושת סגי.

ויש לומר דבמשכן שגם המזבח היה של נחושת היו גם המחתות דנחושת, ובבית עולמים שלא היה עוד מזבח הנחושת שינו גם המחתות ועבדי להו דכסף, עכ"ד.

^{מה} ביאורים והערות במקראי קודש שבתורה מאת הג"ר צבי רוטנברג שליט"א ראש ישיבת בית מאיר.

האיך עשו בבית המקדש מחתות ומזרקות של כסף ושל זהב הרי בפסוק נאמר לעשותם מנחושת ן האם היתה נדבת כסף בתרומת המשכן חוץ ממחצית השקל

אך מה שכתב שמאחר שהמזבח היה של נחושת היו גם המחתות מנחושת, והוסיף בלמיסבר קראי ואין מן הראוי שיהיו כליו עדיפים ממנו עצמו, דבריו צ"ע קצת, דהלא במשכן היה מזרקות של כסף אשר התנדבו הנשיאים ביום חנוכת המשכן כדכתיב בפרשת נשא (ז, ז), ודוחק לומר שלא השתמשו בהם כיון דהמזבח היה של נחושת, דאם כן למה התנדבו אם אין עתידין להשתמש בהם, ולא עוד שהרי משה קיבל מידם רק לאחר שנאמר לו מפי הגבורה כדכתב רש"י (שם פסוק י).

מה עשו עם הכסף של נדבת המשכן

עוד הראו לי מה שהקשה ההפלא"ה בפנים יפות (שמות כה, ב) על מה שכתב רש"י תקחו את תרומתי – אמרו רבותינו ג' תרומות אמורות כאן, אחת תרומת בקע לגולגולת שנעשו מהם האדנים כמו שמפורש באלה פקודי (לקמן לח, כז). ואחת תרומת המזבח בקע לגולגולת לקופות לקנות מהן קרבנות צבור. ואחת תרומת המשכן נדבת כל אחד ואחד שהתנדבו, עכ"ל. והקשה דלפי משמעות הכתובים בפרשת פקודי משמע שלא היה צריך לשום דבר נדבת לב בכסף, דלא חשיב שם מעשה הכסף אלא באדנים והוויין לעמודים (שם כח), והוא נעשה מכסף פקודי העדה ולא מכסף נדבת המשכן.

ותירץ, אך יש לומר דעשו מן הכסף כלי שרת ^מ מזרקות לקבל בהם הדם, ואף דכתיב בפרשת מזבח ומזרקתיו ומזלגתיו ומחאתיו לכל כליו תעשה נחושת, מכל מקום מצינו שהיה הרבה מזרקות של זהב ושל כסף כדתנן בפרק אלו דברים שורה שכולה כסף כסף ושורה שכולה זהב זהב, וכן מצינו ביומא במחתה של זהב, ומסתמא היה לדורות כמו בתחילת המשכן דהא על מה דכתיב וכן תעשו (לעיל כה, ט) - פירש רש"י 'לדורות', ועל כרחק הא דקאמר לכל כליו תעשה נחושת - לאו דוקא, אלא 'אפילו של נחושת'. ואפשר דהיינו דכתיב 'לכל כליו ולא כתיב 'כל כליו מ', דאי הוה כתיב 'כל כליו הוי משמע נחושת דוקא, אבל 'לכל כליו משמע להשלים כל כליו אשר לא יספיק לעשות מזהב וכסף, תעשה נחושת, וצ"ע עכ"ד.

ולכאורה קשה על דבריו דהלא מקרא מלא דיבר הכתוב בפרשת פקודי דעשו את כל כלי המזבח מנחושת, וכדכתיב ונחושת התנופה וגו' ויעש בה וגו' ואת מזבח הנחושת וגו' ואת כל כלי המזבח' (לח, כט-ל). ולמה לא עשו אותם מהכסף הנותר, והרי לדבריו יש לעשות מנחושת רק כאשר תם הכסף, וצ"ע.

^מ יש להעיר על דבריו דמשמע שבא לחדש מעצמו כן, והלא רש"י עצמו (שם ג) כתב כן בסוף דבריו 'ושאר הכסף הבא שם בנדבה, עשאוהו לכלי שרת', ואם כן הכי הוה ליה למימר אך יש לומר דאותם 'כלי שרת' כדכתב רש"י, היו מזרקות וכו'.

^מ רש"י פירש לכל כליו – כמו כל כליו, וכמו שכתב בפרשת בשלח על הפסוק 'לכל חיל פרעה (יד, כח) כך דרך המקראות לכתוב למ"ד יתירה, כמו לכל כליו תעשה נחושת וכו' ואינה אלא תקון הלשון. על פי הרא"ם.

האיך עשו בבית המקדש מחתות ומזרקות של כסף ושל זהב הרי בפסוק נאמר לעשותם מנחושת | האם היתה נדבת כסף בתרומת המשכן חוץ ממחצית השקל

דברי הנצי"ב שהציווי לכל כליו תעשה נחושת, שיעשה מנחושת צרופה ולא פשוטה

שוב ראיתי להנצי"ב בהעמק דבר (כז, ג) שכתב לכל כליו תעשה נחושת – 'כל' כליו מיבעי מ^ח, אלא לא השמיענו בזה שיהא דוקא נחושת ולא כסף וזהב כמו גוף מזבח החיצון, דודאי היו מזרקות כסף וזהב גם כן כמו לדורות, והרי הנשיאים הביאו מזרקי כסף והקדישו למזבח כדכתיב בפרשת נשא, אלא בשביל שיש נחושת פשוט הנוצר באדמה, ויש עוד נחושת קלל שמצרפים נחושת ומעמידים אותו על צורה בהירה יותר, והזהיר הכתוב דלכל כליו 'תעשה נחושת' – כמשמעו, מעשה הנחושת שנדרש להם, היינו יצרף ביחוד לצרכי המזבח וכליו, וכן כתיב בספר מלכים (א ז, מה) ואת הסירות ואת היעים ואת המזרקות וגו' נחושת 'ממורט' (וכמו שפירש במצודת דוד מנחושת צרוף ומזוקק). אבל ודאי אפשר שיהיו הכלים משארי מתכות, עכ"ד.

אחר הדברים האלה אפשר ליישב גם את דברי התוס' יום טוב, או כדברי המשכיל לדוד שהתורה לא אמרה שהמחתה תהיה של נחושת אלא במשכן, ובבית עולמים באמת לא נאמר לא של כסף ולא של זהב. או כדברי הפנים יפות והנצי"ב שהתורה לא צוותה כלל לעשות כלי המזבח מנחושת, אלא אמרה שאפשר לעשותם גם מנחושת, או כשיעשו מנחושת יעשו מנחושת ממורט, ושוב לא נאמר לא של כסף ולא של זהב.

ובספר למיסבר קראי (הנזכר לעיל) יצא לדון האם במשכן לאחר שחתו הגחלים במחתה של נחושת עירו הגחלים למחתה של כסף או של זהב עיי"ש, ועל זה כתב ואי נימא דבמשכן עירו לתוך של כסף, יש לבאר בזה דברי רש"י (כה, ג) דשאר הכסף הבא בנדבה עשאוהו לכלי שרת, ולכאורה יש לעיין איזה כלי שרת היו של כסף, והרי כלי השולחן והמנורה היו של זהב, וכלי המזבח היו של נחושת מ^ט, ולהאמור אפשר דהכוונה לכלים שעירו לתוכן את גחלי הקטורת, ועיין, עכ"ד. וכל זה כתב רק לדבריו שהם כדברי המשכיל לדוד דבמשכן היו חותים במחתה של נחושת, אמנם לדברי הפנים יפות והנצי"ב, אפשר לומר דאף לחתות היו חותים במחתה של כסף, ושפיר היה כלי שרת שהם המחתות מכסף.

האם תרמו בנדבת המשכן כסף

והאמת כי כדברי הפנים יפות כבר כתב האבן עזרא בשם הגאון, וז"ל (שם כה, ג) אמר הגאון לא מצאנו כסף במשכן, כי אם כסף פקודי העדה, אם כן איך כתוב כי הכסף נדבה, והוא השיב כי כסף אחר היה נדבה לצורך שולחן כסף, כי לא יתכן שלא יהיה שם שולחן לתקן עליו שום דבר או לחתוך או לרחוץ עליו, ולמצודות 'ולמזרקים'.

אמנם האבן עזרא פליג עליו וכתב, ולפי דעתי אין צורך כי הכתוב לא חשש להוציא דבר אחד מששה עשר דברים, כי החמשה עשר היו נדבה, וכמוהו אלה בני יעקב אשר

^{מח} עיין רש"י ורמב"ן לעיל יד, כח (העמק דבר שם).

^{מט} מדבריו נראה דלא ראה את דברי האבן עזרא בשם הגאון שביאר מה עשו עם הכסף (הבאנו דבריו לקמן), ועיין בספר באר יצחק (על פירש"י) למוה"ר יצחק יעקב הורוויץ ז"ל נו"נ למוה"ר יצחק אבד"ק האמבורג ז"ל שביאר בטוב טעם ודעת שדברי רש"י תואמים לדברי הגאון, וכתב, אלו דברי הגאון ז"ל והן גם כן דברי רש"י.

האיך עשו בבית המקדש מחתות ומזרקות של כסף ושל זהב הרי בפסוק נאמר לעשותם מנחושת | האם היתה נדבת כסף בתרומת המשכן חוץ ממחצית השקל

יולד לו בפרך ארם (בראשית לה, כו) ובנימין לא נולד כי אם בארץ כנען, ועוד בשבעים נפש ירדו אבותיך (דברים י, כב), ובני יוסף לא ירדו כי שם נולדו.

ולדעתו אכן לא היה בנדבת המשכן כסף, וכבר תמה תמה יקרא האור החיים (לקמן לח, כח) וז"ל ודעתי אינה כסברא זו, כי ודאי שהיה כסף אחר היה בנדבת המשכן מלבד הבקע לגולגולת, כי הרי מקרא מלא דבר הכתוב כל מרים 'תרומת כסף' ונחושת (לעיל לה, כד), ובפסוק זה לא יצדקו דברי הרב אבן עזרא, והמשכיל יבין. והנצי"ב בהעמק דבר (לקמן לה, ה), הקשה גם כן מפסוק זה להוכיח שאי אפשר לומר כדברי האבן עזרא 'כי הכתוב לא חשש להוציא דבר אחד משה עשר דברים', שהרי בפסוק הזה לא נמנו הט"ז דברים ורק הכסף והנחושת, ומה נאמר כאן שהזכיר הכסף.

וראיתי בשפתי צדיק (פרשת פקודי אות ד) שכתב לתרץ קושיית האור החיים וז"ל, אכן באמת פלא אם היה עוד כסף למה לא זכר הכתוב החשבון כמו משקל הזהב והנחושת, ובפרט לפי מה דאיתא במדרש (שמות רבה נא, ו) שחשדו חס ושלום למשה רבינו ע"ה עד שנתן החשבון, ואם היה מעלים חשבון הכסף אשר חוץ מהשקלים היה מתחזק החשד.

מכל זה נראה שלא היה שום נדבת כסף חוץ מהשקלים, ומה שכתוב 'מרים תרומת כסף', יש ליישב מפני שהתנדבו ברצונם להביא עוד כסף אף שלא נתקבל מהם, אין הכתוב מקפח שכר בריה לשבח נדיבותם, עכ"ד.

ולפום ריהטא לא זכיתי להבין למה לא נתקבל מהם תרומת כסף, הלא משה רבינו צוה אותם להביא כסף כדכתיב כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה' זהב 'וכסף' ונחושת (לה, ה). והוא נצטווה כן מפי הקדוש ברוך הוא כדכתיב בריש פרשתן וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב 'כסף' ונחושת,

שוב חשבתי לומר דכוונתו היא בהבנת דברי האבן עזרא, דעל אף שנכתב בציווי כל אשר ידבנו לבו 'כסף' הוא כמו שכתב רש"י (כה, ג) כולם באו בנדבה איש איש מה שנדבו לבו 'חוץ מן הכסף שבא בשוה מחצית השקל לכל אחד'. ודו"ק. אלא שרש"י סבירא ליה שבא בנדבה עוד כסף, וכמו שכתב ושאר הכסף הבא שם בנדבה עשאוהו לכלי שרת, והאבן עזרא פליג וסבר דלא בא.

וסיים השפתי צדיק, ונראה דלשון הרמה דכתיב קאי על כל רכושם שנשאר להם, שעל ידי נדבת לבם נתרומם גם הנשאר להם כמו בתרומה ומעשר שנקרא ראשית, שכן שמעתי מפי קודש זקיני מו"ר (החידושי הרי"ם) זצ"ל שהפרשת הראשית השאיר ברכה בשיריים, וכמאמר חכמינו ז"ל (בראשית רבה טז, ב ושמות רבה לה, א) שלא היה העולם כדאי להשתמש בזהב רק למען צורך גבוה, ועל כן כתיב 'הניף' תנופת זהב (לה, כב), שכל הזהב שנמצא בעולם הניף על ידי זה, וגבי כסף ונחושת כתיב לשון 'מרים' כנ"ל, עכ"ד.

דברי הראשונים שנותר הרבה זהב כסף ונחושת לאחר בנין המשכן וכליו

אמנם בחזקוני (לח, ל) כתב, אל יעלה על לבב אנוש לומר שלא נדבו זהב וכסף ונחושת אלא מה שכתוב כאן, כי הרבה יותר ממה שכתוב כאן נדבו, אלא כתב לך מן הזהב את שהוצרך למלאכת הזהב, והמותר נתנו באוצר לכל צרכי קודש וצבור, וכן עשו מן הכסף ומן הנחושת, ואי אפשר לומר שנדבו בצמצום מה שהוצרכו, וגם אי אפשר לומר שבני תשע עשרה ובני שישים ואחת ובני שבעים ובני שמונים שנה שלא היו במנין שישים רבוא לא נדבו, שהרי כתיב 'כל מרים' תרומת כסף ונחושת, דמשמע כל הרוצה לתרום יהיה תורם אפילו אינם בני עשרים או יתירים על שישים שנה, דמי איכא למימר שלא הביאו אלא בקע לגולגולת, אלא ודאי נדבו והותירו הרבה, כדכתיב והותר (לו, ז) ג.

וכעין זה כתב בהעמק דבר (שם) מדיליה בזה הלשון, ודאי היה הרבה כסף בנדבה, ובאמת לא נודע מתחילה אם יספיקו מחצית השקלים לאדנים ושאר צרכים, אלא אחר שעשו נשאר כסף הנדבה לשארי כלים שלא נצטוו בפירוש, וכך היה הרבה זהב יותר ממה שהוציאו על הכלים המפורש, והא דכתיב ריש פרשת פקודי (שם לח, כד) ויהי זהב התנופה תשע ועשרים ככר וגו', לא מנה הכתוב אלא העשוי למלאכה ועל זה נעשה החשבון, והמותר היה מונח לפני ישראל בשלימות, וכן היה בכל כסף הנדבה, ועשו מהם אחר כך כלי שרת, עכ"ד.

ועתה נתיישב שפיר מה שדקדק בשפתי צדיק שהרי חשדו חס ושלום למשה רבינו ע"ה עד שנתן החשבון, ואם היה מעלים חשבון הכסף אשר חוץ מהשקלים היה מתחזק החשד.

ועל זה יש לומר כיון דמשה רבינו ע"ה לא פירט בכתוב אלא מה שנצרך לבנין המשכן וכליו כמו שכתב החזקוני, ואם כן שפיר לא פירט את הכסף שנתרם כיון דלא היה נצרך לציווי בנין המשכן וכליו, כי לא נצטוו לעשות דבר בכסף לבד מהאדנים הוּוּיָן וחשוקיהם, ובכסף פקודי העדה שנצטווה ונתת אותו על עבודת אהל מועד והיה להם לזכרון לפני ה' (לעיל ל, טז), כשפירט להם מה נעשה עם המאת ככר, ולא פירט מה נעשה באלף ושבע המאות וחמשה ושבעים, חשדו בו שלא נתן כולו על עבודת אהל מועד, וכולם רצו להיות בכלל הזכרון לפני ה', ומה שאין בשאר הכסף הנותר שהיה מכל איש אשר ידבנו לבו בלאו הכי לא פירט את הנותר ודוק.

³ וכן כתבו רבי יוסף בכור שור, ובמושב זקנים.

כפטיש יפוצץ / הרב פינחס טרויבע, ראש כולל 'אבן ישראל' בירושלים

ויקחו לי תרומה - עשרה פירושים בדברי רש"י 'לי - לשמי'

דָּבָר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה. וברש"י: לי - לשמי.

א.

הרבי ר' העשל זצ"ל^א פירש עפ"י דאי' בברכות (סג.) אמר חזקיה בריה דר' פרנך אמר רבי יוחנן למה נסמכה פרשת סוטה לפרשת תרומות ומעשרות לומר לך שכל שיש לו תרומות ומעשרות ואינו נותן לכהן סוף נצרך לכהן על ידי אשתו שנאמר (במדבר ה, י) ואיש את קדשיו לו יהיו וסמך ליה (במדבר ה, יב) איש איש כי תשטה אשתו וכתוב (במדבר ה, טו) והביא האיש את אשתו וגו'. והרי ע"י השקת סוטה נמחק שם המפורש ע"י המים המאררים, וזה שפירש"י 'לי לשמי' שאם תשטה אשתו א"כ השם שנכתב בקדושה ימחה על המים שמשקין את האשה, אבל אם יתן תרומה כראוי לכהן לא יבוא לידי מדה זו ולא יצטרך להשקות מים המאררים. וזה 'לי לשמי' בשביל כבוד שמי שלא ימחה על המים.

ב.

החיד"א ב'נחל קדומים' (אות א) מביא שיש מי שרצה להסמך בזה מש"כ רבינו האריז"ל^ב דבמעשה הצדקה יש יחוד הוי"ה ב"ה, הזרוע כתמונת וי"ו, וה' אצבעות נגד ה"א, והפרוטה כעין יו"ד, וה' אצבעות העני כדמות ה"א^ג, עכ"ד. וזה רמז 'לי לשמי' שמצדקה תהיה לי לשמי, ליחד שם הוי"ה ב"ה כאמור.

וב'דרשות חתם סופר' (פרשת זכור דרוש יב) פירש בדומה לזה וביתר הרחבה. דהנה אין השם שלם ואין הכסא שלם עד שימחה זרעו של עמלק. ולהשלים הכסא הוא ע"י בנין משכן או בית המקדש, כמ"ש (ירמ' יז, יב) 'כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו'. אך להשלים השם כתבו המקובלים שהוא ע"י נתינת צדקה, הפרוטה היא יו"ד, ואצבעות הנותן היא ה', ופשיטת יד המקבל הוא וי"ו, ואצבעותיו ה', הרי השם שלם. וי"ל דהיינו טעמא שרצה הקב"ה לקבץ מעות לנדבת המשכן ולבנין בית המקדש, דלכאורה הרי כלום חסר מבית המלך עליון ית"ש, והרי לעתיד לבא ירד מקדש בנוי משמים כפירש"י במסכת

^א הובא בשמו בצל"ח ברכות (סג.), "שמעתי בשם זקן זקני גאון הגאונים ורבן של בני הגולה מוהר"ר העשיל זצל"ה...". וכן מובא ב'חנכת התורה' ובי'לקוט האורים'.

וראה 'מדרש יונתן' שהביא כן הר"ר יונתן מדנפשיה. וראה 'אוהב ישראל' ליקוטים חדשים שהביא כן מהרה"ק מאפטא זי"ע, (יש לציין שבראש הקונטרס כתוב "ליקוטים חדשים אשר נודע לי מאנשים אשר כדאי לסמוך עליהם ששמעו מפיו הקדוש של המחבר זצלה"ה").

^ב ציין המציין לספר הליקוטים פר' ראה סי' טו. וראיתי עוד מציין לספר הליקוטים ישעיה פרק לב. וראה 'זווי העמודים' לרבי שעפטל בן השל"ה [נהנדפס בסוף ספר 'של"ה', וברוב ענוותנותו קרא לזה 'הקדמה' לספרו של אביו זצ"ל, אמנם הוא ספר בפני עצמו] (פרק טו אות ט) בשם ספר 'עשרה מאמרות', ובו מפרש הפסוק 'והיה מעשה הצדקה שלום' כלומר השם הנרמז במלת 'והיה' הוא במעשה הצדקה שלום.

^ג ובה פירשו 'עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה'', דבין העשיר והרש נתיחד שם הוי"ה.

ר"ה (ל. ד"ה לא), אלא היינו טעמא דכל זמן שלא נמחה זרעו של עמלק נצטרך להשלים השם על כן אי אפשר להשלים כסא המקדש בלי השלמת השם ע"י נתינה כנ"ל. והיינו ויקחו לי לשמי דייקא, ושוב יעשו לי מקדש ושכנתי בתוכם.

ג.

עוד מפרש החיד"א שם, דהנה שם הוי"ה מורה דיש לישראל דין בנים אך שם אדני מורה שאנו עבדים. ואי' בב"ב (י.) דכשבנ"י אין עושים רצונו של מקום הם קרויים עבדים והקב"ה אינו רוצה שיעשו צדקה אבל כשעשים רצונו של מקום קרויים בנים והקב"ה רוצה שנעשה צדקה^{יד}, וזהו שכתוב 'ויקחו לי תרומה' דכולל צדקה וכי תימא דיש לנו דין עבד, לזה אמר 'לי לשמי' והוא שם הוי"ה דמורה דאנו בנים ויכולים לעשות צדקה^{יה}.

ד.

ה'חתם סופר' מפרש עפ"י מה דאחז"ל דבג' תרומות הכתוב מדבר ואחד מהם הוא תרומת האדנים, ומבואר בספרי קבלה דאדנים היינו שם אדנ"י ית"ש והיינו 'לי לשמי' דייקא שם אדני ית"ש.

ה.

ב'כתב סופר' עה"ת כאן מפרש כי נדבת המשכן יוכל להיות בשני פנים, לטובת עצמן כדי להיות להם כפרה על העגל, וגם לכבוד ה' כי נירצה שישכון שכינתו בתוכינו. והנה לכוונה ראשונה אין זה נדבת לב, כי כל אשר לאדם יתן בעד נפשו ולכפר על עוון הגדול, אבל לכוונה השנית הוי נדבת הלב. והיינו 'ויקחו לי לשמי' דייקא, לכוונה שנית רק לכבוד השי"ת שמו שישרה שכינתו בתוכינו, וממילא כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי.

וב'דרשות כתב סופר' (ז' אדר דרוש א' תק"צ) הרחיב בזה יותר וכתב, דהנה אהבת אב לבן אף אם עובר על רצונו מ"מ נפשו קשורה בנפשו והאב מצטער על שלא יוכל להיטיב עמו, משא"כ אדון לעבדו, שאם העבד עושה רצונו ומבוקשו האדון מטיב עמו כדחזי, אבל בעובר על רצונו גרש יגרש אותו מביתו ולוקח אחר תחתיו, ואין מצטער כשעובר על רצונו, כי מאי אולמא עבד זה מעבד אחר.

^{יד} לשון הגמרא: שאל טורנוסרופוס הרשע את רבי עקיבא אם אלקיכם אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסם, א"ל כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם, א"ל אדרבה זו שמחייבתן לגיהנם אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורין וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא כועס עליו, ואתם קרוין עבדים שנאמר 'כי לי בי ישראל עבדים'. א"ל ר"ע אמשול לך משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שכעס על בנו וחבשו בבית האסורין וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא דורון משגר לו, ואנן קרוין בנים דכתיב 'בנים אתם לה' אלקיכם'. א"ל אתם קרוים בנים וקרוין עבדים, בזמן שאתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין בנים ובזמן שאין אתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין עבדים...

^{יה} ובזה מפרש 'עני ורש נפגשו עושה כולם ה'', דשם המיוחד מורה לנו דיש לנו דין בנים ושפיר נפגשים העני והרש.
^{יז} וראה 'שפת אמת' (תרמ"ג סוד"ה עוד) בשם החי' הרי"ם, שלא יהיה הכוונה לזכות להשראת השכינה ג"כ, רק לשמי ממש לעשות רצונו ית', שזה טוב מהכל, ועי"ז ושכנתי. ועי' אמרי אמת תרפ"ט.

והנה הקב"ה אוהב אותנו כאב לבנו ומצער עצמו בצרותינו שלא יוכל להשפיע אלינו ברכה כדכתיב 'עמו אנכי בצרה' וב'צרתם לו צר'.

והנה תרומת המשכן היה כפרה על חטא העגל וצוה הקב"ה לנו שנעשה משכן להיות כפרה על חטאינו, ומה לו ולנו אם כבר עברנו רצונו ומה לו לצוות שנשוב אליו. אלא דבאמת הקב"ה רוצה להטיב עמנו, וזה כל מגמתו ב"ה שנשוב אליו, וכמו שמצפה אב לבנו, והיינו, 'ויקחו לי' לשמי, דהיינו לא לטובתכם אני מצווה שתהיה לכם כפרה אלא שיש לי טובה בזה כמו שנתבאר.¹¹

1.

בדרך אחר מפרש ב'כתב סופר' עה"ת, דמצד אחד המקדש מקדש מטהר את ישראל וקב"ה שוכן בתוך המקדש, מ"מ יכול להיות שזה יגרום שיהיו ישראל קלים בשמירת התורה עי"ז, כי קודם ביהמ"ק לא היה להם במה להתכפר אם יחטא אדם לה', והי' צריך לשמור עצמו מכל עון וחטא ומכשול אבל כשיבנה בהמ"ק יהיה להם מקום לכפר כשיחטאו, וא"כ לא ישמרו עצמם מלבוא לחטא ולא יהיו מחשבותם על ה' וקיום תורתו. לכן הזהיר ה' 'ועשו לי מקדש' אבל לא יסירו אותי מלבבם עי"ז, ואמר 'ושכנתי בתוכם' כי תמיד אהיה תקוע בלבבם ויזכרו אותי תמיד למען הקים חוקותיו ותורתו. ולכן אמר השי"ת 'ויקחו לי תרומה' לשמי ולכבודי, ולא לטובתם והנאתם.¹²

2.

מובא בשם הרבי ר' זושא מאניפולי זי"ע לפרש מה בעי רש"י ל בפירושו 'לי לשמי' בכאן הרי בכל המצוות צריך לעשות לשמו ית'. אלא שבנתינת צדקה צריך הנותן והמקבל לעשות יחוד לחבר צדיק וצדק, וזהו רבותא גדולה ומעלה יתירה בעני שמכוון לעבוד השי"ת בקבלתו הצדקה לעשות יחוד ואינו חוטף הצדקה וממלא רעבון בני ביתו, אלא אינו משגיח על חסרונו וכאבו ועובד השי"ת ואח"כ נהנה ממנו, וזהו 'ויקחו לי לשמי' אזהרה לעני שלא יחטוף הצדקה למלא רעבון וחסרונו, אלא יסבול מעט יסורים לעשות יחוד קודם ואח"כ יהנה בו, עכדה"ק, וכמה ראויים הדברים למי שאמרם.

ובספר 'בעל שם טוב' עה"ת הביא מספר 'תשואות חן' ששמע מפי מוהר"ש קאמינקר ז"ל שאמר לפני הבעש"ט ז"ל ביאור על פירוש רש"י הנ"ל, עפ"י הקדמתו שקיבל ממנו

¹¹ ובוה מפרש דברי המדרש על 'ויקחו לי תרומה' זש"ה 'אהבתי אתכם אמר ה' ואמרתם במה אהבתנו' דאין מובן מה השייכות הך קרא להכא. אלא עפ"י הנ"ל דהקב"ה אוהב אותנו כאב לבן אע"פ שחטאנו. והנה אם הקב"ה מטיב לנו ואוהב אותנו כשאנחנו עושים רצונו כראוי, אין זה חידוש, ואין נראה כמו אהבת אב לבנו, אלא כשישראל אין עושים רצונו והקב"ה חפץ בהצדיקים אז נראה כי אהבתו כאהבת אב לבנו, והיינו 'אהבתי אתכם אמר ה' דהיינו אהבה שהיא בתכלית האהבה, ואומר 'במה אהבתנו' במה אנו יודעים שאהבת אותנו כאהבת אב לבן ולא כאדון לעבדו בשביל שעושה רצונו, ואמר 'הלא אח עשו ליעקב' שבעוה"ר מתחברים עמם ומדמים להם בכל מה דאפשר והם כשני אחים זה לזה, ומ"מ 'ואוהב את יעקב' ומצטער בשפלותו 'ואת עשו שנאתי'.

¹² ובוה מפרש דברי המדרש 'כי לקח טוב נתתי לכם תורתנו אל תעזבו', וצריך להבין מה ענינו לכאן, ולהנ"ל א"ש, ד'כי לקח טוב נתתי לכם' היינו ביהמ"ק וקרבתו, 'תורתנו אל תעזבו' היינו שלא תעזבו עי"ז תורתנו שנתתי לכם וכנ"ל.

¹³ ב'תורת הרמ"ז' העתיק זה מספר 'פרי חיים' על אבות (פ"ד מ"ט), וכן הביא שם כע"ז מספר 'מבשר צדק' פרשת קרח. וראה 'אמרי פינחס' כאן (אות קכב) שהביא ג"כ כע"ז בשם הר"ז.

שנתינת צדקה עולה יפה אפי' כשאין נותנין לשם שמים, כי טרם הכל ניזון העני ומחיה את נפשו בצדקה^ס. וביאר שזהו מה שפירש רש"י ז"ל, שהקשה לו דהכי הו"ל לומר 'ויתנו לי תרומה', וע"ז מתרץ שמלת 'לי' הכוונה לשמי וא"כ שוב לא יכול לכתוב 'ויתנו לי תרומה' דבאמת נתינת צדקה יכולה להיות אפי' שלא לשם שמים, וכיון שכן שהותר לתת צדקה אפי' שלא לשם שמים, עכ"פ 'ויקחו לי תרומה' שיראה המקבל צדקה לקבל אותה לשם שמים ולא לשם מותרות ח"ו רק לאשר מצטרך להחיות נפשו ונפשות ביתו כל אחד כפי אשר יאות ונכון לו.

בספה"ק 'דברי ישראל' פירש ג"כ עד"ז עפ"י מה דאי' בשל"ה הק' וז"ל זה הכלל אני מוסר לכם, אם תזכו להחזיק ישיבה והנהוג ליקח שכר רבנות, תקחו שכר רבנות כדי להחזיק ישיבה ולא תחזיקו ישיבה בשביל ליקח שכר רבנות עיי"ש. והנה ידוע דאורייתא שמא דקוב"ה, וזה שמרמו לאותן ת"ח היושבים על התורה ועבודה ופרנסתם מן תומכי אורייתא המחזיקים אותם, 'ויקחו לי לשמי' ר"ל יקחו זהב וכסף לשמי לא שיקחו שמי לזהב וכסף. פירוש, יקחו מעות כדי לעסוק בתורה לא שיעסקו בתורה כדי ליקח מעות כנ"ל.

מוסיף ב'דברי ישראל' עוד בדרך הזה, דיש להקשות אמאי הוזהיר בכאן דווקא על זה הלא כל תורה ומצוות צריך להיות לשמה. אלא, ליקח ממון לשמה הוא קשה יותר מכולם, כי יותר קל להתענות תעניתים לשמה מלקבל ממון זהב וכסף לשמה.

ח.

באותו כיוון שעיקר החידוש של 'לי לשמי' נאמר למקבל, אמנם בסגנון אחר לגמרי פירש ב'אזניים לתורה'. ואלו דבריו: לא רק שהנותנים יתנו לשמי (שהרי הם מביאים בעצמם - כל נדיב לב יביאה), אלא גם הלוקחים יקחו לשמי, בלא שום נגיעה עצמית. ואף שה"מגבית" תסבול מזה, שהעסקנים לא ירבו להשתדל לדבר על לב הכילי והקמצן שגם הוא ישתתף - אין דבר, כי אין אני רוצה בנדבת הכילי, רק "מאת כל איש אשר ידבנו לבו" ולא מהקמצן והכילי ששיכנעו אותו לנדב.

ט.

בספר 'מקרא מפורש' להגרי"י טראנק מקוטנא (בנו של הישועות מלכו) כתב להקשות הרי אי' (פסחים ח., ר"ה ד., ב"ב י:) אפי' ע"מ שיחיה בני נמי הרי זה צדיק גמור ולא בעינן לשמה. וי"ל עפ"י מה שחילקו בתוס' בין ישראל לעכו"ם דבנכרי אם לא תבוא לו אותו טובה שהוא מצפה יתרעם ויהיה תוהא ומתחרט על הצדקה שעשה, נאמר אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס, אבל ישראל כיון שלא יתרעם יכול ליתן

^ס בהג' 'מקור מים חיים' ציין למש"כ בפרשת ראה (אות יב) מספר 'תורי זהב', "שמעתי אומרים מאיש אלוקי מו"ה ישראל בעל שם נ"ע, דכל המצוות שאדם עושה עם פניות מוטב היה שלא לעשותו כלל, אבל צדקה אף שאינו מהמובחר כעושה לשמה מ"מ עושה מצוה שמחיה נפש האביון".

וראה לשון הישפת אמת' (שקלים תרנ"ג ד"ה ואיתא): הצדקה לשמה הוא מיוחד לבני ישראל, שאין ענין לשמה בעכו"ם. אמנם עי' תוס' ר"ה (ד. ד"ה בשביל) דבאומות העולם שתוהין על הראשונות נאמר אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב ע"מ לקבל פרס.

ע"מ שיחיה בני. וי"ל שכל זה רק אם נותן מדעתו ורצונו, אבל אם בא ע"י כפי' י"ל דבעינן לשמה כי גם ישראל יתרעם כיון דבעקיפין באו עליו, וזה פירוש 'ויקחו' בעל כרחם, 'לי' א"כ בעי' לשמה.

י.

הרה"ק בעל 'שפע חיים' זצ"ל מקלויזנבורגס^א ביאר באופן נפלא, דהנה כמה מן המצוות שנצטוו בעסקי המשכן אין אפשרות לקיימם אלא בדרך נס, וכגון המנורה והכרובים ועוד, ויש להבין איך אפשר שיצטוו בדבר שאי אפשר לעשותו אלא בדרך נס, והלא אין סומכין על הנס. אלא ע"כ לומר דהא דאין סומכין על הנס היינו דוקא בסתמא כאשר עושה דבר שיהיה לו בזה טובת הנאה וסומך בזה על הנס, אבל כאשר עושה מצוה וכוונתו לשם שמים בלתי לה' לבדו י"ל דשרי למיסמך על הנס. ולפי"ז מבואר מה שהזהיר הקב"ה במצוה זו ואמר ויקחו לי תרומה, לי לשמי, שנצטוו שיעשו מעשיהם בכוונה שלימה לשם ה', דכיון שכמה מן המצוות שנצטוו בעסקי המשכן, אין אפשרות לקיימם אלא בדרך נס, והלא אין סומכין על הנס, לזה הזהיר ואמר שיעשו מצוה זו לשמה בלתי לה' לבדו, שאז יוכלו לסמוך על הנס^ב.

^א מובא ב"ציב פתגם'.

^ב ובזה מפרש דברי המדרש 'בשעה שאמר הקב"ה למשה על עסקי משכן, אמר לפניו, רבש"ע, יכולים הם ישראל לעשותו?', א"ל הקב"ה אפי' אחד מישראל יכול לעשותו, שנאמר 'מאת כל איש אשר ידבנו לבו'. ולהנ"ל יש לפרש ששאלת מש"ר 'יכולים הם לעשותו' היינו וכי יכולים הם ישראל לעשותו בדרך הטבע והלא אין יכולין לעשותו בלא שיסמכו על הנס.

לבנו בתורתו / הרב אברהם דהאן, מח"ס 'ברכת אברהם' על הל' שבת, מג"ש בבימ"ד 'מנין צעירים', ירושלים

חידושים, קושיות, וסיפורים בפרשת תרומה

דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה (כה, ב)

רבינו שמואל הנגיד זצ"ל חי לפני כאלף שנים, והיה מגדולי ישראל, גאון ומשורר נשגב, שר האוצר בספרד ופרנס ופטרון לאחיו. קינאו בו השרים קנאה גדולה, והלשינו עליו למלך ששלח יד באוצר המלוכה ועשה על ידו עושר רב בבתים ושבדות, כרמים ואחוזות. המלך סרב להטות אוזן לדיבה, אך הם אמרו: אדרבה, יבקש המלך פירוט אוצרותיו, ויראה האם הגיע אליהם ביושר אם לאו. הורה המלך להביא את רשימת נכסיו, ביקש רבי שמואל שהות לערוך את הרשימה. כעבור מספר ימים הביא למלך את הסיכום, כמה מאות אלפי זהובים. קרא המלך: "עתה ידעתי כי צדקו השרים הלא ידעתי כי שווי אחוזותיך גבוה בהרבה!"

ענהו רבי שמואל: "יסלח לי מלכי, יש ברשותי הון רב יותר אבל אין הוא שלי, משום שהמלך יכול להחרימו בכל רגע, הוא עלול להאבד ממני חלילה, ואני עלול להלקח ממנו עם פטירתו... אבל המלך ביקש את רשימת נכסי, ונכסי האמיתיים הם הכספים שנתתי לצדקה, לחסד ולהחזקת תורה, נכסים אלו נרשמו לזכותי בעולם הנצח, ואיש לא יוכל להפקיעם ממני. זוהי איפוא רשימת הכספים שהוצאתי לצרכי מצוות וחסד, ואם המלך ירצה לדעת כמה נכסים מצויים עוד תחת ידי אערוך גם רשימה זו..."

וזהו שנאמר "ויקחו לי תרומה", ולא נאמר "ויתנו לי". כי הכסף שנותנים לצרכי מצוה הוא היחיד שהאדם לוקח עימו, לעולם הנצחי!... (מע"ה פר' תרומה אות סט)

וַעֲשׂוּ אֲרוֹן ... וַצִּפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר (כה, י-יא)

בגמ' יומא (עב ע"ב) אמרו "רבי יוחנן רמי: כתיב ועשית לך ארון עץ, וכתיב ועשו ארון עצי שטים - מכאן לתלמיד חכם שבני עירו מצווין לעשות לו מלאכתו". מבואר שארון הברית, רומז לתלמיד חכם, לרב. והציווי לקהל עדתו "וציפית אותו זהב טהור" - לדאוג לפרנסתו.

עובדא הוה עם הגאון רבי אברהם הכהן זצ"ל, רבה של ג'רבא, שהיה נערץ ונקדש על כל בני קהילתו, שקד על התורה ועבודת ה' כל ימיו ולילותיו, למד ולימד, פסק הלכות ודיני תורה והנהיג קהילתו על מי מנוחות. ברם, משכורתו משכורת רעב היתה, ולא הספיקה להשביע בלחם נפשו ונפשות בני ביתו, פנה אל ועד הקהילה, וביקש להעלות משכורתו, ענו ואמרו: הקופה ריקה, והתושבים עניים, המיסים כבדים אוכלים כל יגיענו ואין אפשרות להוסיף ולו פרוטה.

אותה שנה, שנת בצורת היתה האמירו מחירי התבואה והכל סבלו, פנה המושל המובלמי אבן ג'לוד, למזכירו היהודי "תמיד בשנת בצורת מתפללים אתם והגשם יורד, מדוע לא תעשה כן גם עתה?"

המזכיר, שמצבו של הרב נגע ללבו, ענה בחכמה "הפעם לא יענונו מן השמים. כי משכורתו של הרב זעומה, וקופת הקהל ריקה, על כן באתנו צרה זו, והשמים נמנעים מלהוריד מטר..."

התפלא המושל לשמע הדברים, ורגז על הרב שבעטיו באה הצרה, קם ועלה לבית הרב, ושאלו: "האמנם אתם גזרתם על שנת הבצורת?"

"חלילה" ענה הרב "הלא אני הנפגע ממנה אם אין משכורתי מספיקה בימי שבע, איך תספיק בשנת בצורת, ביוקר התבואה? אבל במרום יש הקפדה על מצבי, וזו תוצאותיה..."

ניכרים היו דברי אמת, ואת מקום הכעס תפסה ההבנה למצבו של הרב.

הבטיחו המושל, כי מהיום והלאה תשולם משכורתו מקופת הממשלה. כשעשה דרכו חזרה, כבר ירדו גשמי נדבה!

וְעִשִּׂיתָ שְׁנַיִם כְּרוּבִים זָהָב ... מִשְׁנֵי קְצוֹת הַפְּפֹרֶת. וְעִשָּׂה כְּרוּב אֶחָד מְקַצֵּה מִזָּה וּכְרוּב אֶחָד מְקַצֵּה מִזָּה (כה, יח-יט)

וּפְרָשִׁי שֶׁלֹּא תֵאמַר שְׁנֵי כְרוּבִים לְכֹל קֶצֶה וְקֶצֶה, לְכַךְ הוּצַרְךָ לְפָרֵשׁ כְּרוּב אֶחָד מְקַצֵּה מִזָּה. מִבּוֹאֵר דֹּאע"פ שֶׁאֵמַר הַכְּתוּב שְׁנַיִם כְּרוּבִים, הוּצַרְךָ לְפָרֵשׁ שְׁכְרוּב אֶחָד מִכֹּל צֵד.

לְפִי"ז צ"ב דְּבָרֵי הַפְּרִי חֲדָשׁ (או"ח סי' תרצד), אהא דאמרינן בגמ' מגילה (ז ע"א) תני רב יוסף, ומשלוח מנות איש לרעהו, שתי מנות לאיש אחד. ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני בני אדם, (ופרש"י די לכל אחד ואחד מתנה אחת). וכתב ע"ז הפר"ח, וא"ת אימא שתי מתנות לכל אביון, דהווי בסך הכל שתיים שהן ארבע, וכההיא וכו' וי"ל דאילו הוה כתיב הכא "ולאביונים מתנות", הוה משמע שלשני אביונים ביחד ארבע מתנות, אבל השתא דכתיב "ומתנות לאביונים" משמע דבשתי מתנות מפטר, והדר קאמר שיחלקם לאביונים, דהיינו בסך הכל שתי מתנות שיתנם לשני בני אדם. עכת"ד. וקשה שהרי הנאמר כאן שנים כרובים... משני קצות הכפורת, הוי על משקל מתנות לאביונים, ואעפ"כ הוצרך לפרש כרוב אחד מקצה מזה וכו'.

כה"ק בשו"ת יביע אומר (ח"ח חו"מ סי' ה), והאריך לדון בזה מפי ספרים וסופרים בקושיות ותירוצים הוכחות וראיות. ועיי"ש בתוך דבריו שהביא דברי מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תרצד סק"א) שכתב לבאר דאין להקשות מהפסוק כאן לכל מקום, משום שבפסוק כאן היה מקום לחשוב שצריך שני כרובים מכל צד, משום שיש יתור לשון, שהרי המילה שנים מיותרת, היה מספיק שיאמר "ועשית כרובים" ואנחנו יודעים שהם שנים, שהרי מיעוט רבים שנים. וא"כ מזה שאמר ועשית שנים כרובים היה צד לומר שהכונה שנים בכל קצה. לכן המשיך הכתוב ואמר כרוב אחד מקצה מזה וכרוב אחד מקצה מזה.

וְנָתַתָּ עַל הַשְּׁלַחַן לֶחֶם פָּנִים לְפָנֵי תְּמִידָה. (כה, ל)

במסכת אבות (פ"ג מ"ג) אמרו שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו משלחנו של מקום ברוך הוא שנא' (יחזקאל מ"א) וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'. רמז לזה הביא הגאון רבי ציון הכהן זצ"ל בספרו **יושיע ציון** (פר' תרומה אות כו) מהכתוב כאן ונתת על השולחן לחם זה תורה על דרך לכו לחמו בלחמי, פנים שיש בה שבעים פנים, ועל ידי זה לפני תמיד, כאלו אכלו משלחנו של מקום, זה השולחן אשר לפני ה' תמיד.

וְעִשִׂיתָ מְנוּחָה זָהָב טָהוֹר מְקֻשָּׁה תִיעֶשֶׂה הַמְּנוּחָה (כה, לא)

בטעם הדבר שהמילה תיעשה, ביו"ד, כתב רבנו אברהם אבן עזרא זצ"ל בזה"ל "ראיתי ספרים שבדקום חכמי טבריה ונשבעו חמשה עשר מזקניהם, ששלש פעמים הסתכלו כל מלה וכל נקודה, וכל מלא וכל חסר והנה כתיב יו"ד במלת תיעשה. ולא מצאתי ככה בספרי ספרד וצרפת ומעבר לים. והקדמונים דרשו, כי תוספת היו"ד רמז לעשרה מנורות שיעשה שלמה. והכלל, אם יש שם יו"ד היא מלה זרה. ובדרש, כי נעשית מאליה.

וזה כפרש"י מהמדרש תנחומא "תיעשה המנורה - מאליה, לפי שהיה משה מתקשה בה, אמר לו הקדוש ברוך הוא השלך את הככר לאור והיא נעשית מאליה, לכך לא נכתב תעשה".

כָּפֹר זָהָב טָהוֹר יַעֲשֶׂה אֹתָהּ (כה, לט)

בגמ' מנחות (כט ע"א) אמרו "ר' יוסי בר' יהודה אומר: מעשה והיתה מנורת בית המקדש יתירה על של משה בדינר זהב קורדיקיני, והכניסוה פ' פעמים לכור והעמידוה על ככר!"

לכאן צ"ב מהא דאמרו בירושלמי יומא (פ"ד ה"ד) "איזהו זהב טהור? כל שמכניסין אותו לאור ואינו חסר כלום". כיצד, אם כן, מספר רבי יוסי על מנורה שהיתה יתירה דינר זהב והכניסוה לכור ועמידוה על כיכר.

בספר הנפלא מרפסין איגרא עמד בשאלה זו. והביא שמרן הגר"ח קניבסקי שליט"א תירץ בזה דיש לומר דאותה מנורה שהיתה יתרה על של משה בדינר זהב, לא היתה עשויה זהב טהור, אלא היו מעורבבים בה גם שאר מתכות, ועל כן על ידי הכנסתה לכור נפחת משקלה.

עוד כתב ליישב דזהב טהור אינו סוג אחר של זהב, ואינו שונה במהותו במאומה מהזהב הרגיל. אך השוני שבכל זאת קיים בין סוגי הזהב נעוץ בתהליך הזיקוק של מתכת יקרה זו. וככל שמתכת זו נצרפת בתנור יותר פעמים כך רמת הזיקוק שלה עולה, עד למקסימום שאז לא נותר בזהב אפילו גרגר אחד של פסולת.

לפי זה ניתן לומר שהמקרה המובא בגמרא במסכת מנחות אירע בזמן עשיית מנורה חדשה לבית המקדש (יתכן בזמן החשמונאים), והגמרא מתארת את התהליך שבו הצליחו בוני המנורה להביאה למשקלה המדוייק כדוגמת המנורה שעשה משה.

עוד כתב ליישב בהקדם מה שאמרו בגמ' מנחות (כח ע"א): באה זהב באה כיכר, אינה באה זהב אינה צריכה לבוא כיכר. כלומר אם נעשית המנורה מזהב - חובה לעשות מכיכר זהב במדוייק, אולם אם המנורה נעשית משאר מיני מתכות - אין חובה לעשותה במשקל כיכר בדיוק, אלא או מעט פחות או מעט יותר. הסיבה לכך היא, מפני ששיעור כיכר נכתב בסמיכות לעשיית המנורה מזהב, וכלשון הפסוק: "ככר זהב טהור יעשה אותה".

והמהר"ם שפירא מלובלין בשו"ת אור המאיר (סי' ב') הוסיף וכתב, שרק כשנעשית המנורה מזהב טהור ישנו חיוב להעמידה על משקל כיכר, אבל כשהזהב ממנו נעשית המנורה אינו טהור, דינו כשאר מתכות, ואין חיוב לעמיד את משקל המנורה על כיכר במדוייק. מפני שבכל מקום בתורה שבו מוזכרת עשיית המנורה מזהב, מוסיפה התורה וכותבת: "זהב טהור" ולא זהב סתם.

אם כן ניתן לומר, שמעשה המנורה המוזכר בגמרא מנחות, היה מזהב שאינו טהור, ולראיה, שהרי כשהכניסו את המנורה לתנור נחסרה מעט ממשקלה, ואילו זהב טהור אינו מאבד ממשקלו מאומה. אך לא היה בכך כל פגם, שהרי אם המנורה לא נעשית מזהב טהור דינה הוא כמנורה הנעשית משאר מתכות, ואם כן אין צורך להעמיד את משקלה על כיכר בדיוק. ע"כ.

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

ועשו לי מקדש - ושכנתי בתוכם

וְעִשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכְכֶם (כה, ח)

בפרשתנו מצווה התורה: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם". וביאר האלשיך הקדוש שהטעם שנאמר 'בתוכם' ולא 'בתוכו'. שבא לרמוז שעיקר השראת שכינה זה לא רק במקום המשכן אלא בא לומר שכל יהודי צריך להכין בעצמו מקום להשאת שכינה בתוכו. ועל פי יש ליישב שלכאורה כאן התורה אומרת 'מקדש'. ואילו אח"כ אומרת 'משכן'. אמנם לפי הנ"ל יש לומר שכוונת הכתוב לומר שהציווי של עשיית מקום קדוש להקב"ה, הוא בכל זמן ובכל מקום, כי כל יהודי צריך שבתוך תוכו תשרה שכינה כמו במקדש.

ובזה ביאר את המשך הפסוק: "ככול אשר אני מראה אותך, את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו, וכן תעשו". שלא יהא פתחון פה לאנשים לומר שלא כל אחד ראוי ויכול להכין את עצמו להיות משכנו של ה' יתברך בתוכו, לזה אמר 'וכן תעשו'. בלשון רבים, שדבר זה שייך בכל איש ישראל, ולא רק ביחידי סגולה. ואף שזה דרגה עצומה, הלא כבר שנו רבותינו (יומא לח:): 'הבא להיטהר מסיעים בידו'. ואף שהקב"ה הוא זה שמסייע בעשייה, מכל מקום מעלה עליו הכתוב כאילו הוא עשה הכול לבדו, ללא עזרה, שנאמר 'וכן תעשו' כלומר שכל העשייה מתייחסת לעושה אף שהקב"ה עזר לו בכך.

דוד המלך (תהילים סה, ה) אומר "אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך, נשבעה בטוב ביתך, קדוש היכלך". כלומר שבית המקדש היה מחולק לשלשה דרגות של קדושה. חצר, בית, היכל. וכל חלק בא ללמד על עבודת האדם להכינו להיות משכן לה'. שראשית העבודה היא בחצר כנגד 'סור מרע'. כיון שבחצר עמדו הכיור ומזבח החיצון שרוב הקרבנות היו על גביו. והכיור מסמל את רחיצה וניקיון מדברים רעים. וכן המזבח מרמז לזביחת 'התאוות'. שמתן הדמים כנגד הנפש המתאוה, 'כי הדם הוא הנפש'. והקרבת בשר הקרבן נגד אכילה של תאוה. ואחרי שאדם זכה לנקות עצמו, זוכה להיכנס לבית ה' בעשיית דברים שהם 'עשה טוב'. שהמנורה רומזת לחכמת התורה, שאדם צריך להגות בה. ומזבח הפנים שעליו היה כהן גדול מקטיר בכל יום קטורת. ומרמז לעבודת התפילה, כמו שכתוב "תכון תפילתי קטורת לפניך". (תהילים קמא, ב). והשולחן שעליו מונח לחם הפנים, שאמרו חז"ל שמרמז לפרנסה, ובא ללמד שאדם צריך לחיות במידת הביטחון שהפרנסה היא מאת הקב"ה שהיה בו כדי להשביע את כולם אף שאכלו ממנו מעט. וכן מרמז שאדם צריך לקדש את החומר, שמה שאוכל יהא לכבוד ה'. וכן שכל תכלית הממון שיש לאדם להשתמש בו למצוות. ואז זוכה גם להכנס להיכל ששם יש את הארון שהוא מסמל לסודות ופנימיות התורה.

החפץ חיים (חומת הדת פרק ח) מוסיף בנושא זה עוד קומה: בשירת הים כתוב שעם ישראל אמרו "זה אלי ואנוהו אלקי אבי וארממנהו". וביאר התרגום: "דין אלקי ואבני ליה מקדש אלהא דאבהתי ואפלח קדמוהי". [זה אלקי ואבנה לו מקדש ואעבוד בו לפניו]. ומבואר שכל איש ישראל אמר על עצמו שהוא יבנה בית מקדש להקב"ה, וביאור הדברים: שאף שהיה בית מקדש שכל ישראל בנו יחד, והיה לו מקום מיוחד בירושלים ובו הקריבו קרבנות, **מכל מקום כל איש ישראל על ידי שלומד תורה בעולם הזה, הוא בונה לעצמו בעולם הבא 'בית מקדש משלו'**. וכמו שדרשו חז"ל () עה"פ "חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה". (משלי ט, א). שאדם שלומד תורה בעוה"ז קונה לו בית בעוה"ב, ואתו בית וודאי שאינו נעשה מעצים כשלנו, אלא ע"י לימוד תורה שאדם לומד.

והוסיף שם הרב: שלפי זה אדם צריך לדאוג 'שביתו לעולם הבא' יהא ראוי ומתוקן, וכמו שאדם בונה בית בעולם הזה הוא דואג **א**: שהבית יהא שלם, וראוי למגורים. **ב**: שיהא נאה ומשובח. כמו כן בעולם הבא, צריך לדאוג **א**: שיהא בית שלם, והיינו שילמד את כל התורה, שאם יחסר לו אפי' פרק אחד בתורה או איזה חצי מסכת, אותו החלק שכנגד אותה מסכת לא יהא בנוי לו, ח"ו. **ב**: וכן צריך לדאוג ליופי ונוי הבית וכפי רום מחשבתו בלימוד, שיהא לכבוד ה', ולא לכבוד עצמו, וכן איכות הלימוד בהבנה, ובלי שיחה בטילה באמצע. כך יזכה שביתו בעולם הבא יהא משוכלל ונאה.

ובזה ביאר את הנאמר 'באשת חיל'. שכולה מרמוז על התורה, "לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבש שנים". (משלי לא, כא). כלומר שאדם שזוכה לבנות ביתו כהוגן ובשלמות אזי לא ירא לעתיד לבוא שיהא כל ביתו שלם ולא יהא בו שום סדק, וכן כולו יהא מעוטר בנוי כמו שכתוב 'לבוש שנים'.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר)

**מה אמר הדרשן לבעל השמחה כשלא הצליח לשלמו
כראוי?**

נגיד ואיש מכובד צלצל לבעל דרשן מפורסם לקראת חתונת בתו שישתתף בשמחתו וירבה בשבחו לפני הקהל ועדה. הבעל דרשן מאזין לבקשתו, ועונה לו שיש מחיר לכל דבר, וקוצב לו מחיר כדבעי. הנגיד ממשיך בהכנתו להחתונה, ובכל יום ויום ההוצאות מתרבות. ויהי היום עד שמתחרט שכיבד הבעל דרשן במחירותו המופרו. הוא מצלצל בחזרה, ואומר לו בפירוש שאי אפשר לשלם כפי שביקש ממנו, ומוכן לשלם רק חצי ממה שביקש. הבעל דרשן מקשיב ועונה לו, "בסדר, חצי מחיר - חצי שבחים!". אולם לא מסיים הסיפור בזה, כי כאשר מתקרב הבעל שמחה לקראת החתונה, ורואה שההוצאות אין להם סוף, הוא מתקשר שוב להבעל דרשן, ואומר לו שיש לו רק רבע מהמחיר, וכפי שעונה לו מתחלה עונה לו שוב באותו ניגון "רבע מחיר - רבע שבחים!" עומדים אנו כבר בלילה לפי החתונה, ולא היה לאבי הכלה שום מושג עד כמה כל יום מתרבים ההוצאות, ומרגיש מחויב להודיע מראש להבעל דרשן שאין לו כלום לשלם! אין לו שום פרוטה מיותר על ההוצאות הדרשה - אבל בכל זאת אם ירצה יכול להשתתף בשמחתו ויכבד אותו לדרוש ברבים לפני הקהל השמחים בהחתונה. ועל זה עונה לו הבעל דרשן "נו, נו, אם לא משלמים, אהיה מחויב להגיד רק האמת...!"

הלימוד מהמעשה

סיפור זאת שמעתי מהגאון הגדול הרב ר' דוב שטרנבוך זצוק"ל (לא לו שלא הכירו אותו, כי היה בורח מהכבוד יותר מהמשוער.. היה לבחל"ח האח של הראב"ד הגר"מ שטרנבוך שליט"א) בחומש רש"י שיעור שלו בפרשת בלק כאשר רצה לחנך אותנו בביזוי כבוד המדומה. כי מה יתן ומה יוסיף מה שאחרים משבחים אותו בשבחים לא אמתיים, הרי ממה נפשך אם באמת אין לו אותם המעלות, מה ירויח שאחרים מזמרים ומהללים אותו בדברי שוא, ואם אמנם יש לו אותם המעלות מה לו שאחרים ידעו מזה.

אמ"ת ומחיית עמלק

וע' בבת עין (בדרוש לפרשת זכור) שהמילה "אמת" הוא ראשי תיבות א"פ ר מ"ה ת"ולעת, דהיינו "ואנכי עפר ואפר", ו"נחנו מה", ו"אנכי תולעת ולא איש". ודבר זה מענינא דיומא כאשר עומדים אנו בפרשת זכור ויודעים מש"כ בספר בעל שם טוב על התורה (פרשת כי תצא אות כ"ד) וז"ל "תמחה את זכר עמלק וגו', איתא בכתבי קודש של מרן ר"י בעש"ט הקדוש זצוקללה"ה זי"ע וז"ל, עיקר מחיית עמלק הוא כי מתחלה צריכין למחות שר של מעלה שנקרא גס רוח, כמו שהובא בזוהר הקדוש בכמה דוכתי, וביוצר דקדושה דפ' זכור ע"ש, ואחר כך נמחה עמלק דלמטה", עכ"ד. בספה"ק מרמזים כי

"עמלק" בגמטריי "רם", ויעלה יפה מה שמצינו בפירוש המילים "ולא ירא אלקים" בפרשת זכור. כי נחלקו הראשונים האם הכוונה שעמלק לא יראו אלקים או כי כלל ישראל לא יראו אלקים. וע' בתוס' קידושין (לג:): מביאים מהמדרש ואלו דבריהם "כדאמרי' במדרש זכור את אשר עשה לך עמלק ואתה עיף ויגע ולא ירא אלקים היינו בשביל המשקלות ועל עון זה בא עמלק דבתר פרשת משקלות כתיב זכור את אשר עשה לך עמלק בפרשת כי תצא". ויש להבין מהו השייכות בין עמלק לעון משקלות. ואולי י"ל כי שורש מדת הגסות רוח הוא ענין השקר, כי מי שאוחז במדת האמת מכיר ויודע שאין לו במה להתגאות, ולכן כאשר כלל ישראל נכשלו בעון המשקלות, היה בכח לעמלק לבוא.

ה"יש" השם בקרבנו – אם "אין"

והנה היצר לא נח וכאשר האדם מתנהג במדת הענוה בקל לו לחשוב כי מה שוה עבודתו בקודש, כי הרי הוא עפר ואפר ומה נפקותא איכא אם יתאמץ בעבודתו יותר או לא. אולם רבותינו למדו לנו כי אדרבא ואדרבא! כי כל כמה שהאדם בא למדת "אין" דהיינו דלית מגרמיה כלום, באופן כי מכיר שיש לו חלק אלוך ממעל והוא רק שליח מלמעלה, הרי כל כמה שהוא יותר בטל יש לו יותר שייכות להאור אין סוף ששורה בו. כל כמה שהוא יותר בטל ל"המשלח" הוא יותר "כמותו"! ומרמזים בזה בספה"ק האם יש בחינות "יש" או בבחינת "אין". ובזה מתקשרים יחד פרשת זכור לפרשת תרומה. זוכרים השקר והגאות של עמלק, ומשתדלים בעזרתו יתברך למחותו, זוכים להיות מעון להשראת השכינה ושתתקיים "ושכנתי בתוכם" בתוך כל אחד ואחד וכמבואר בדברי הגמ' (סוטה ה.). אמר רב חסדא ואיתימא מר עוקבא כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקדוש ברוך הוא אין אני והוא יכולין לדור בעולם, ולכן מדה טובה מרובה, כאשר האדם שפל ברך הרי בזה גופא זוכה שאמנם יכול אנו והוא לדור בעולם.

עוד בשייכות בין פרשת זכור לפרשת תרומה

אחד מספר הק' של הבאר מיים חיים הוא הספר שכתב על התפלה בשם "שער התפלה" המלא ביסודות בעבודת השי"ת ונעתיק משל וביאור מדבריו ששייכים לעבודת הזמן, ואלו דבריו בשער השמיני "משל אוהב המלך החביב עליו במאד מאד, ובאהבתו ובחמלתו הגדולה הנה כשרואה שאוהבו רוצה במאד בהתדבקותו אליו ולהדבק בו ותמיד עולה אליו להיכלו בכדי לעמוד לפניו לדבקה בו, ולעומת זה רוצה המלך להראות חיבתו הנפלאה אליו, ובכדי להודיע חביבותו לכל באי עולם כי אהבת עולם אהבו, ומה עושה בזה, הנה מצוה לאוהבו היקר שייכין לו למטה במקום שבת אוהבו מקום דירה לפניו, והוא בא ברוב טובו וענותנותו ואהבתו למטה אצל אוהבו הלז וקובע שם דירתו. והנה ודאי אשר אהבה הזו אין לה שיעור וערך, כי מאחר שהמלך שוכן אצלו כלום חסר מבית המלך, וכל עבדי המלך ושריו ויועציו כולם אוהבים אותו במאוד ומכבדים ומנשאים אותו למעלה למעלה, וממילא משיג כל הטובות והברכות לאין קץ, מאחר שנעשה אושפזיכן לגבורת המלך. וכן ממש הדבר הזה באדם התחתון, כשהאדם אוהב להש"י באמת ומוסר.

בזה זוכה להשראת השכינה

כשהאדם אוהב להש"י באמת ומוסר נפשו ורוחו ונשמתו אליו ככל האמור, ומשים פניו למעלה לבוא להתקרב ולהתדבק אליו עם כל בחי' החיות והטוב שבעוה"ז, ויוצא מבחי' רוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ שהוא תאות הבהמית, ונעשה בבחי' רוח בנ"א העולה למעלה עם כל הנצוצים שמקבל לנפשו השייכים לשורש נשמתו, אז הנה האל הטוב מראה חבתו ואהבתו נגדו ומרכין שכינתו למטה כביכול לשכון אצלו בארץ הלזו, כמאמר הכ' (ישעי' נ"ז) ואת דכא אשכון ושפל רוח וגו', כי דכא הוא זה שעושה עצמו מעונה ומדוכא ופורש עצמו מחמדת העולם ותאותיו. והיא טובה שאין טובה אחריה ותענוג שאין להעריך ולשער, וכל מיני ברכות וטובות שבעולם הכל נכלל בזה. וע"כ אמרו חז"ל בזה (סוטה ה') ר"ה ור"ח ח"א אתי דכא וח"א אני את דכא כו', ושניהם אמת ואלו ואלו דברי אלקין חיים. כי בתחלה אתי דכא, שהדכא הלז עולה ומתקרב למעלה ע"י פרישת התאוות והתדבקות הטוב אור פני ה' להעלות' למקורם. ומול זה כשהקב"ה רואה חפצו וחמדתו להתקרב אליו, ובורח מתאוות עוה"ז עי"ז בכדי לקרב ולהתקרב אליו בכל הטוב, אז אני את דכא, שכביכול מרכין שכינתו למטה אצלו לגודל אהבתו ובכדי להראות חיבתו לבאי עולם ששמו ית' שוכן אצלו, והוא קץ כל התענוג והשמחות.

השייכות בין עונה למיאוס הרע

ומעתה ממשיך רבינו ומבאר גם השייכות בין תחלת דברינו בענין העונה ומיאוס הרע – "ולזה יאמר הכתוב ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו וגו' וזאת התרומה אשר תקחו מאתם זהב וכסף וגו' ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם וגו'. כי ענין התרומה היא התרוממות, מה שאדם מעלה ומרים לה' מכל חפצי עוה"ז בכל אשר נמצא לו שלא להשתמש בהם לצורכו כ"א צורך גבוה. ולז"א אשר ידבנו לבו, כי עיקר דרך הזה הוא בלבו של אדם, למעט התאוה שבלב למאוס ברע ולבחור בטוב. וע"כ חשב י"ג דברים חושבן אהבה, שיטה אהבת לבו בכל הנמצא אתו מזהב וכסף ונחשת וגו' להשתמש בהם לאהבת ה' לא לאהבת עצמו... כי זה היתה עיקר כוונת בנין בהמ"ק, שירכין כביכול ב"ה את שכינתו למטה בארץ בכדי להאיר ולהופיע משם לתוך כאו"א מישראל לשום משכנו בתוכם. והראי' שכאשר חטאו ישראל נסתלק' השכינה משם ואמרה מעתה אין לי מושב בארץ אעלה אל מקומי כו' כמאמרם (בפתיחתא דא"ר), כי עיקר הכונה היתה בשביל ישראל לשום דירתו בתוכם. וע"כ ודאי ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, כי רק למען זה היתה בנין בית עולמים, בכדי להשרות שכינתו ית' בארץ שמשם יאיר ויופיע לתוך לבם של ישראל. וע"כ צוה הוא ית' דוקא מאת כל איש אשר ידבנו לבו וגו', כי אחר שכל הענין הזה היה רק בשביל שיהיה שוכן בלבם הי' צריך שיהי' לבם זך ונקי בלבב שלם שיהיה משכן לה'. ולזה אמר איזה בית אשר תבנו לי ואיזה מקום מנוחתי, כלומר הלא אין כוונתי לשבת בבית ולנוח בו כ"א אל זה אביט אל עני ונכה רוח, פי' שעיקר הכוונה בהבית בכדי שמשם אביט להאיר ולהופיע ולשכון בתוך לב עני ונכה רוח בבחי' אני את דכא, שהוא מי שאינו ממלא כריסו בתאות עוה"ז בתהו ובהו שבו, רק ממלא כרסו בקדשי שמים, שמקדש כל הנאותיו לשמו ית' ועיקר כונתו להשביע נפשו ונשמתו מקדשי שמים

שבכל חפצי עוה"ז, הן המה האורות הקדושים אשר מאתו ית'. עד כאן חלק מדבריו
הבוערים ברשפי אש שלהבת י-ה. הנה עמלק הכשילו כלל ישראל בעניני תאוה (ע' רש"י
עה"פ אשר קרך), וכמבואר השתי ענינים שייכים יחד – והזמן גרמא שנוכה למחיית עמלק
בכל הני ענינא בפרט ולהתקדש בקדושה של מעלה ולהשראת השכינה – אכי"ר.

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה'

אשדוד

למה צריך שלא יסורו הבדים מהארון – הארון נושא את נושאינו

בְּטִבְעַת הָאָרוֹן יִהְיוּ הַבְּדִים לֹא יִסְרוּ מִמֶּנּוּ (כה, טו)

לכל הכלים שהיו בהם בדים, אין דין שהבדים צריכים להיות כל הזמן מחוברים אליהם, ודוקא בארון אמרה תורה: לא יסורו ממנו, מה טעם הענין?

אומר המשך חכמה, שמבואר במדרש, שהארון רומז לכתר תורה שכל הרוצה ליטול יבוא ויטול. ואמרו בגמרא (יומא עב, ב): רבי יוחנן רמי: כתיב (דברים י, א) ועשית לך ארון עץ - משמע שמשה יעשה, וכתיב (שמות כה, י) ועשו ארון עצי שטים - משמע שהציבור יעשו. מכאן לתלמיד חכם שבני עירו מצווים לעשות לו מלאכתו.

והבדים הם אלו שמחזיקים את הארון, וכנגדם בלומדי התורה תומכיהם והמסייעים להם הם הסומכים את ידי התלמיד חכם, שהוא הארון לעדות ה' ותורותיו. ולפיכך אמרה התורה שהבדים שהם מחזיקי הארון יהיו קבועים בו תמיד ולא יסורו ממנו, ומכך שראוי שאף המחזיקים בלומדי התורה יהיו תמיד אוחזים בארון הברית "לא יסורו ממנו".

הארון נושא את נושאינו

וכתב הרב אליהו דיסקין שליט"א בספרו נחל אליהו תרומה שנראה שיש לבאר בזה טעם נוסף, שזה בא ללמד את הסוד של "ארון נושא את נושאינו".

כתוב בחז"ל (סוטה לה, א) שבזמן דוד המלך, כשהביאו את ארון האלוקים לעיר דוד, עוזא שלח את ידו לאחוז בארון האלוקים, ויחר אף ה' בעוזא ויכהו שם... וימת שם. למה הוא נענש? אמר לו הקדוש ברוך הוא: עוזא, נושאינו נשא - את נושאינו הארון נשא, עצמו לא כל שכן - את עצמו ודאי שהוא ישא והוא לא צריך עזרה!

נושאינו נשא - כשעברו ישראל את הירדן, שבו מי הירדן למקומם, והיו ארון ונושאינו וכהנים מצד אחד, וישראל מצד אחד, נשא ארון את נושאינו ועבר - לנו? נדמה שהכהנים מחזיקים את הארון, וכך הם נשאו אותו, אבל האמת, שהכהנים החזיקו בארון אבל הם לא נשאו אותו, אלא הפוך הוא נשא אותם ועברו - ארון נושא את נושאינו.

וכיון שהארון נושא את נושאינו, ממילא הבדים לא היו מיועדים בשביל שעל ידם יוכלו לשאת את הארון, שהרי הוא נושא את עצמו ואת הכהנים, ובזה חלוקים בדי הארון מבדי שאר הכלים, שבכל הכלים בדים הם חלק חיצוני מהכלי עצמו, אבל בארון שהבדים אינם בשביל לשאת אותו, הרי הם חלק מהארון עצמו, ולפיכך לא יסורו ממנו.

וכיון שהארון מרמז לכתר תורה, כשם שהארון נושא את נושאינו, כך אף התורה נושאת את נושאינו. ובזה יש לבאר דיוק בלשון הכתוב, וכמדומה שאחר כך מצאתי שזכיתי לכוון לחפץ חיים.

על התורה נאמר (משלי ג, יח): עץ חיים היא למחזיקים בה. לפי כללי הלשון, היו צריכים להגיד 'למחזיקים אותה' ולא למחזיקים בה'. שהרי לשון מחזיקים בה משמעו שהוא מחזיק את עצמו בה, אבל מחזיקים אותה משמעו שהם מחזיקים את הדבר?

כשאדם מחזיק תינוק, אומרים שהוא מחזיק אותו הוא עושה טובה לתינוק שלא יפול. אבל כשמישהו טובע בנהר, טובע בים, והוא מחזיק באיזה עץ, לא אומרים שהוא מחזיק את העץ, אלא הוא מחזיק בעץ, הוא לא עושה טובה לעץ, הוא לא מחזיק את העץ, העץ היה אומר לו מוחל טובות אני מסתדר לבד יותר טוב, אלא הוא מחזיק את עצמו בעץ.

אלא מבואר פה שמחזיקי תורה, הם לא מחזיקים אותה, אלא מחזיקים בה. התורה לא צריכה את העזרה שלהם, יש הבטחה שלא תשכח מפי זרעו. אלא, מי שמחזיק תורה, יש לו זכות - הוא מחזיק את עצמו על ידי התורה, בבחינת ארון נושא את נושאינו.

נספר כמה סיפורים מהדור האחרון בעניין הזה: מעשה שהיה, אחי שליט"א הכיר את הסיפור מקרוב,

סטודנט בארצות הברית למד באוניברסיטה, אבא שלו רצה שיהיה לו תכל"ס. מה זה תכל"ס באמריקה? שיהיה לו פרנסה, שיהיה מסודר, שיהיה עורך דין, או רופא, או פרופסור.

אנשים מחפשים תכל"ס, חושבים שזה תכל"ס. כמה טיפשי הני אינשי, כשהתורה מעידשה: בראשית ברא אלוקים - בשביל התורה שנקראת ראשית, בשביל ישראל שנקראו ראשית. כל מה שיש, כל הבריאה כולה, השמים ושמי השמים, וכל מה שיש בארץ, כל המערכות של המחשבים למיניהם, וכל הבנינים, והמגדלים, והכבישים, והרכבות, תכלית כולם בשביל ישראל, ובשביל התורה שנקראו ראשית, ואנשים עוד הולכים לחפש תכל"ס, לא יודעים מה תכלית הבריאה.

על כל פנים, אותו בחור - סטודנט, נפשו חשקה בתורה, הוא רצה ללכת לשקוד על דלתי התורה. אחרי דין ודברים ביניהם, אמר לו אבא שלו, שהוא נותן לו שנה אחת ללמוד בארץ ישראל. הוא נסע לכפר חסידים, זה היה השנה האחרונה של ר' אלי' לופיאן, שנה שלימה הוא למד בכפר חסידים.

אבל אחרי שלומדים שנה אצל ר' אלי' לופיאן, כבר אין חשק לחזור לאוניברסיטה. הוא חזר הביתה ואמר לאבא שלו: חשקה נפשי בתורה! אני רוצה להמשיך! כשאבא שלו ראה שהוא מאד רוצה, הלב שלו שם. הוא אמר לו: אני מוכן שתחזור, שתלך ללמוד, אבל שיהיה קרוב לבית, ותנאי נוסף, שרק עד החתונה תלמד בישיבה, אבל אחרי החתונה אתה מבטיח לי שאתה חוזר לאוניברסיטה, שיהיה לך תכל"ס - מקצוע ביד, ואני מבקש ממך שתבטיח לי שאחרי החתונה, אתה אפילו לא תבקש להמשיך ללמוד.

הוא הסכים, הוא חזר ללייקווד, לישיבה, ולמד בחשק רב. כשהגיע יומו הוא התארס, וככל שמתקרבת החתונה, הוא יודע שהוא צריך לעזוב מקור מים חיים את ה', לעזוב את הישיבה, וללכת לאוניברסיטה.

אותו בחור, אחרי שהוא קיבל טעם בתורה, זה התחיל להשפיע על המצב רוח שלו. בכל יום שהחתונה מתקרבת, הוא מרגיש שהוא מתרחק, הוא הולך להתרחק מהתורה, הוא הולך לקדש אישה ולתת גט כריתות לתורה. הוא איבד תיאבון, ירד במשקל, המצב רוח שלו היה נפול. אבל הוא הבטיח לאבא שיותר הוא לא יבקש בכלל להמשיך בישיבה. הגיע ערב יום החופה, אבא שלו ואמא שלו קוראים לו לחדר, הם נסגרו איתו ביחד. ואבא שלו אומר לו:

אני עוקב אחריך כל התקופה האחרונה, אני רואה את הנפילה שיש לך במצב רוח, אף פעם לא חלמתי כזה חלום בלהות, שהבן שלי יכנס ככה לחופה, אני יודע מה מעיק עליך. נכון, רציתי שיהיה לך מקצוע ביד, בגלל שרציתי את טובתך. אבל אני רואה שזה לא טובתך, שככה אתה נכנס לחופה, אני לא יכול לשאת את זה, אני רואה שחשקה נפשך בתורה, תמשיך אחרי החתונה בלייקווד חמש שנים, והקעסט יהיה על חשבונך, לך ללמוד!!

חזר לו הצבע ללחיים, והוא נכנס לחופה בשמחה ובטוב לבב.

כמה שבועות אחרי החתונה, האבא קיבל דום לב, הוא היה במצב של מוות קליני, הרופאים כבר התייאשו מלהציל אותו, קראו כבר שמע ישראל. ובניסי ניסים הוא יצא מזה, וחזר לתפקוד מלא.

תשמעו טוב, ביום שנגמרו החמש שנים שהוא התחייב להחזיק את בנו אחרי החתונה, הוא קיבל שוב פעם דום לב והלך לעולמו.

אחרי המיטה שלו אמרו שתי דברים, האחד: שבמשך כל החמש שנים, חשבו שמי מחזיק את מי? האבא מחזיק את הבן. ולמפרע התברר, שאדרבא הבן החזיק את האבא. ועוד דבר אמרו: אם האבא היה יודע שהוא מחזיק את עצמו, הוא היה מבטיח קעסט לארבעים שנה, לא רק לחמש שנים!

עץ חיים היא למחזיקים בה - מחזיקים את עצמם, מי שמחזיק תורה הוא מחזיק את עצמו על ידי התורה. אם כל בעלי ההון היו יודעים את זה - איזה עסקת חיים הם יכולים לעשות, להרוויח עולם הזה ועולם הבא, הם היו רצים ומחפשים איך להחזיק עוד ועוד תורה.

סיפרתי את הסיפור הזה פעם, בישיבת מחנה ישראל ישיבה לבעלי תשובה בירושלים, ניגש אלי אחד מהשומעים וסיפר לי מעשה דומה כעין זה, והוא הביא לי את מספר הטלפון עם כל הפרטים.

היה אברך בבני ברק, בפרדס כץ, ששכר דירה. בעל הדירה היה גר בחוץ לארץ, ואחרי זמן מה הוא רצה למכור את הדירה, אותו אברך החליט שהוא מעונין לקנות את הדירה, אבל היה חסר לו עשרים אלף דולר, סכום גדול מאד באותם ימים.

הם החליטו, שעל הסכום הזה הם יעשו הסכם יששכר וזבולון. הם הלכו למרן הרב שך, ועשו אצלו את החוזה של יששכר וזבולון לכך וכך שנים, שהוא נותן לו את הדירה, והוא עוד הוזיל לו הרבה מהמחיר, פחות ממה שהוא רצה בהתחלה.

בדירה היה ארון קיר, שהיה שייך לבעל הדירה, והוא אמר שבינתיים אין לו מה לעשות עם הארון, ושיישאר בדירה, וכשאני ארצה אני אקח אותו.

בשבוע שנגמר ההסכם של יששכר וזבולון, האברך שקנה את הדירה קיבל טלפון מחוץ לארץ, מאשתו של בעל הבית לשעבר, והיא שואלת: מה בנוגע לארון? כמובן שמיד הוא אומר לה: אין שום בעיה, הארון הזה שלכם, מתי שאתם רוצים תבואו ותיקחו אותו.

ואז היא אומרת לו: לא הבנת, הארון של בעלי, צריך לסדר קבורה בארץ ישראל, אתה יכול לעזור בענין.

בשבוע שנגמר ההסכם של יששכר וזבולון שלו, הוא הלך לעולמו. מי מחזיק את מי? מי מחזיק את מי? עץ חיים היא למחזיקים בה!

לתגובות: P0583271323@gmail.com

כמו כן ניתן להאזין לשיעורי למעשה בקול הלשון 07222741111 וכן להוריד מהעמדות של קול הלשון

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך' כשמחללים את כלי הקודש אסור לשתוק

פרשתנו העוסקת בכלי המשכן "נפגשת" עם ענינא דיומא - ימי הפורים, וכפי שאומרים חז"ל (מגילה יט ע"א): "אחשורוש נשתמש בכלים של בית המקדש".

ובאסתר רבה (ב, יא) איתא: "וכלים מכלים שונים" (אסתר א, ז), הביא כליו וכלי עילם ונמצאו שלו יפין משל עילם, הביא כליו וכלי בית המקדש ונמצאו נאים ויפין מכליו וכו'.

כפי הנראה "שונאיהם של ישראל" שבאותו הדור נתחייבו כליה משום שנהנו מסעודתו של אותו רשע (אחשורוש), ובפרט על כי שתקו ולא מחו כאשר הוציא אותו רשע את כלי המקדש, וכפי המבואר בדברים שלהלן - דברים שראיתי מובאים בשם מרן הגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצ"ל (מכתבי תלמידים):

"הגמרא (מגילה יב ע"א) מספרת: 'שאלו תלמידיו את רבי שמעון בר יוחאי, 'מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל שבאותו הדור כליה?' אמר להם, 'אמרו אתם'. אמרו לו, 'מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע'. מבואר בדברי חז"ל שהיה בו - בחטא זה של 'נהנו מסעודתו של אותו רשע', כדי לחייבם כליה, רחמנא ליצלן. ועלינו להתבונן בזה, וכי היכן מצינו שחטא של הנאה מאכילת איסור חמור כל כך עד כדי גזירת כליה, רחמנא ליצלן?

אמנם חז"ל הקדושים בדברי קדשם כבר מגלים לנו את התשובה בדבריהם, שאמרו (אסתר רבה ח ד-ה): "'לדעת מה זה ועל מה זה' (אסתר ד, ה), אמרה לו [אסתר להתך], לך אמור לו [למרדכי]: 'מימיהם של ישראל לא באו לצרה כזאת. שמא כפרו ישראל ב'זה קלי ואנווהו' (שמות טו, ב)? ושמא כפרו בלוחות דכתיב בהן 'מזה ומזה הם כתובים' (שם לב, טו)?'. 'ויגד לה מרדכי את כל אשר קרהו', אמר להתך: 'לך אמור לה [לאסתר], בן בנו של 'קרהו' [עמלק] בא עליכם'. הדא הוא דכתיב 'אשר קרך בדרך'. גילו לנו חז"ל שהחטא של ישראל היה משורש החטא של 'אשר קרהו' - חטאו של עמלק שקירר את האמבטיה הרוחת של יראת אלוקים.

וביאורם של דברים הוא על פי דבריהם ז"ל (אסתר רבה ב, יא) שאמרו על המקרא 'זה שקות בכלי זהב', שהוציא אחשורוש את כלי המקדש ושתה בהם יין! נלמד את הכתוב כאן: יושבים כולם, והחליל מכה לפנייהם, ולקול תרועת החצוצרות באמצע הסעודה ממלא אחשורוש ושרי המדינות לפניו את כלי המקדש יין ושותים בהם.

מה היה על ישראל המסובים שם לעשות באותה שעה?

להתעלף!

לבכות ולהזעיק שמים... אוי נא לנו כי חטאנו!

אבל הם לא התעלפו, לא בכו, גם לא נאנחו.

די בזה שמרדכי הצדיק יבין, ויאמר שכאן מצא הקב"ה נקודה של 'נהנו מסעודתו של אותו רשע'...

ובזה נמצא שורש עמוק של מצב, שאיבדו כל הרגש ורגש לקדושת ישראל וסגולתה מכל העמים, עד כדי שנגזר עליהם כליה.

כי מי שיראת אלוקים יוקדת בלבבו, ואצל מי שעדיין לא כבתה שלהבת אש קודש של כבוד השם יתברך ותורתו, הרי בראותו בחילול הקודש, כשהוא רואה דברים שהם היפך כבוד שמים והיפך יראת שמים, אינו יכול לשתוק, ומיד נזעק הוא להביע את גודל כאבו וזעקתו על כך!

אם הגיע מצב שכלי המקדש והקודש, שהיו עטרת תפארת ישראל, לא עוררו בהם שום חמימות כאשר ראום מחוללים על ידי פריצי הערלים, אזי אין להם שום תקווה. וזהו חמור יותר מהחטא עצמו, כאשר אין שום הרגש והכרה בחטא. ועונשם נגזר מההנהגה האמורה בדברי הנביא (ירמיה ב, לה) 'הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי', "עכ"ל מרן הגרמ"י לפקוביץ זצ"ל.

הננו חוזרים ומדגישים מתוך הדברים הנ"ל את מה שנוגע לסדרת מאמרנו אודות "מלה ושתיקה": "...מי שיראת אלוקים יוקדת בלבבו, ואצל מי שעדיין לא כבתה שלהבת אש קודש של כבוד השם יתברך ותורתו, הרי בראותו בחילול הקודש, כשהוא רואה דברים שהם היפך כבוד שמים והיפך יראת שמים, אינו יכול לשתוק, ומיד נזעק הוא להביע את גודל כאבו וזעקתו על כך!".

שתיקה היא מעלה גדולה!

אבל שתיקה, כאשר רואים את חילול כלי הקודש, מלמדת על כהות החושים רח"ל. מי שלא כהו חושיו, כאשר רואה רחמנא לצלן חילול כלי הקודש, אינו יכול לשתוק! מיד הוא נזעק להביע את גודל כאבו!

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי בית המדרש' וש"ס

במנהג לומר עשרת בני המן בנשימה אחת

איתא בגמ' מגילה (טז' ע"ב): 'עשרת בני המן ועשרת' צריך למימרינהו בנשימה אחת, מאי טעמא? כולהו בהדי הדדי נפקי נשמתיהו. כלומר, אע"ג דתלאום זה אחר זה, מ"מ ע"פ ההשגחה נפחה רוחם כולם ברגע אחד, על דרך 'יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ד' הללוי' – ערוה"ש] כתב בספר חיי אדם (ח"ב כלל קנה'): הקורא צריך שיאמר עשרת בני המן ועשרת הכל בנשימה אחת, להודיע שכולם נהרגו ונתלו כאחד, וכו'. ומה שנוהגין במקצת המקומות שכל הקהל אומרים עשרת בני המן, אינו מנהג, אלא הקורא יאמרם לבד והקהל ישמעו, כמו כל המגילה (מובא במ"ב סי' תרצ' ס"ק נב'. וכ"כ בקיצשו"ע סי' קמא').

אמנם בהרבה קהילות, וכך המנהג כהיום ברוב המקומות שנוהגים לומר כל אחד לבדו עשרת בני המן בנשימה אחת, ולאחמ"כ אומר הבעל קורא בקול וכ"כ בספר נוהג כצאן יוסף (לרבי יוסף יוזפא קאשמן, מק"ק פרנקפורט. י"ל לראשונה בשנת תע"ח. עמ' ר') ועוד. ודלא כספר חיי אדם, ומדוע?

ויש לבאר דלכאו' הרי כל אחד חייב בקריאת המגילה, א"כ איך הבעל קורא מוציא אותנו ידי חובת קריאת המגילה? אלא שחידשו לנו חז"ל את הדין של 'שומע כעונה' (עי' גמ' סוכה לח' ע"ב), דהיינו שהציבור שומעים מה שאומר הבעל קורא, ומתכוונים לצאת וכן הבעל קורא מכוון להוציא את הציבור, בכהאי גוונא אמרינן ששומע כעונה, דהיינו השומע כאילו אומר מה שהבעל קורא אומר, כן הוא הדבר לגבי תפילה וקידוש וכו'. ממילא אומר הגאון מרוגוטשוב ז"ל, שהיות ובקריאת עשרת בני המן מבוא' בהלכה שצריך לקרותם בנשימה אחת, בזה אין הבעל קורא יכול להוציא את הקהל, מפני שכל מה שהבעל קורא יכול להוציא הקהל זהו דוקא בדיבור מדין שומע כעונה, אך לגבי הדין של נשימה אחת בזה אינו יכול להוציאם ולכן כל אחד קורא לעצמו קודם הבעל קורא בנשימה אחת, (במ"ב כתב שצריך שיהא לכל אחד [אם אין לו מגילה כשירה, שזה עדיף] מגילה מודפסת לפניו בעת קריאת המגילה, ויוצא בדיעבד במה שקורא לעצמו אם נחסרו ממנו שמיעת חלק מהתיבות במגילה).

בשו"ת הר צבי (לרבי צבי פסח פראנק, רבה של ירושלים. או"ח ח"א סי' נו"ז) כתב על כך, ראיתי בספר בית הלוי על התורה (סוף ח"א) שמשיג שם על חכם אחד שאמר לענין ברכת כהנים, דכהן אחד יכול לומר ברכת כהנים ושאר הכהנים ישמעו ושומע כעונה, והשיג עליו דשומע כעונה שייך רק בדבר שאין צריך בו אלא אמירה, אבל ברכת כהנים דצריך לאומרה 'קול רם' לא שייך שומע כעונה, דאת השמיעה בעצמה יכול להוציא

בתורת שומע כעונה אבל לא את הקול רם. וכעין זה שמעתי בשם הגאון מרוגוטשוב ז"ל בענין שנהגו הציבור השומעים את המגילה מפי הקורא, שאומרים בעצמם את הפסוקים של עשרת בני המן, וכתב בזה טעם לדבר עפ"י מה שכתב הרמ"א (סימן תרצ' סעי' טו') דעשרת בני המן יש לומר בנשימה אחת, ומשום כך צריך לומר את עשרת בני המן הציבור בפה, ואין יוצאים ידי חובה בשמיעה מהחזן, דרק את הקריאה בעצמה אפשר להוציא מדין שומע כעונה, אבל לא את הנשימה אחת. ודברי שני גאונים אלו מתאימים הם עם דבריו של הגאון ר"י עמדין וכו'. אמנם לדעת הט"ז (סי' קמא') מבואר, שדין שומע כעונה הוא גם לענין קול רם ונשימה אחת, ע"ש.

בספר תשובות והנהגות (ח"ב סי' שנח') הביא את המנהג שנהוג כהיום שכל אחד אומר לעצמו עשרת בני המן בנשימה אחת ולא סומכין בזה על דין שומע כעונה, ולא מפני טעמו של הגאון מרוגוטשוב ז"ל, דהא שצריך נשימה אחת בקריאת עשרת בני המן, זהו דין בקריאה. וכשם שמוציא הבעל קורא את השומעים שאינם קורין את מהמגילה, כך מוציאם גם בדין נשימה אחת והיא אינה הלכה נפרדת באופן הקריאה וא"כ למה לא יוכל להוציא? אלא הטעם שהציבור אומרים לעצמם, הוא מפני שהש"ץ ממהר לומר עשרת בני המן בכדי לומר בנשימה אחת, ועלולים לחסר משהו כיון שממהרים כ"כ, ואין יוצאין, לכך המנהג הקדום הוא שיאמרו כולם בנשימה אחת ויוצאין בדיעבד במה שקראו בעצמם בנשימה אחת, ע"כ. ולמעשה כבר קדם לו הרבה בטעם זה בספר יסוד ושורש העבודה וז"ל: ואף מי שבכל המגילה שומע מש"ץ, מ"מ עשרת בני המן יקרא בעצמו כי מן הנמנע הוא להיות שומע מפי הקורא, לגודל מהירות הקורא לקראן בנשימה אחת, לכן יקרא בעצמו, וע"ש.

בספר קצות השולחן (לרבי חיים נאה, י"ל בירושלים בשנת תרפ"ו), הביא טעם אחר לאמירת עשרת בני המן ע"י הציבור קודם קריאת הבעל קורא וז"ל: דכירנא כד הויא טליא בעיר הקודש חברון ת"ו, כשהציבור היו אומרים עשרת בני המן לפני שהבעל קורא אומרם היו התינוקות מכים, ואחר כך אומרם הבעל קורא מתוך המגילה, ויש לומר דמשום זה זכו עשרת בני המן שהציבור יקרא אותם תחילה, כדי שיוכלו לספוג המכות, דבזמן שהקורא אומרם אי אפשר להכות כיון שצריך לאומרו בנשימה אחת, ע"כ.

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'

נידונים בצדקה

וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ
לְבו תִקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי (כה, א ב)

א. נגנב כסף מקופת צדקה

ראובן נגנב לו כסף מקופת צדקה המונחת בביתו. האם חייב הוא לשלם על הגניבה?

איתא בשו"ע סימן רצ"ב סעיף ז': "היה הנפקד שולחני או חנוני והופקדו אצלו מעות אם אינם חתומים וכו' מותר לו להשתמש בהם, לפיכך נעשה עליהם שומר שכר וחייב בגניבה ואבידה אפי' קודם שנשתמש בהם", ומקורו מגמ' ב"מ מ"ג, וע"ש בשו"ע בהמשך דבריו דכתב דבעה"ב שרוב עסקיו בריבית דינו כשולחני לפי שצריך תמיד למעות, ובסמ"ע (סקי"ח) כתב בשם המרדכי דבזמנינו כו"ע דינם כשולחני, ועיין פתחי חושן (פ"ה הערה נ"ג מהל' פקדון) דמדייק מהמחבר והרמב"ם דפליגי בזה, אכן אף למאן דפליגי, כאן לכו"ע הוי ש"ש מצד היתר שימוש, ובסמ"ע (סקט"ז) כתב דאף לדעת הרי"ף והרמב"ם דבדמי אבידה שמותר להשתמש בהם חייב המוצא באונסין מדין שואל כאילו כבר נשתמש בהם, והשו"ע פסק כן בסימן רס"ז, מ"מ כתב הראב"ד דשאני פקדון דירא לקנות סחורה שמא יבוא המפקיד פתאום ויתבע פקדונו, משא"כ באבידה דבטוח הוא שישהה אצלו זמן מרובה, ובשם רבינו אפרים כתבו הראשונים תירוץ אחר, דבדמי אבידה הוי ממילא ש"ש משום פרוטה דרב יוסף, וע"כ ההיתר שימוש מעלהו לדרגת שואל, משא"כ בפקדון שהוא ש"ח, די אם נעשהו ש"ש.

לגבי ללוות מן הצדקה: הנה בשו"ע יו"ד סי' רנ"ט ס"א כתב שלגבאי אסור ללוות מן הצדקה, אלא באופן שיש הנאה לצדקה מההלואה. אמנם הפת"ש מביא חמודי דניאל שבזמנינו נהגו ללוות מן הצדקה, וכיון שנהגו כן לב בי"ד מתנה עליהם. (ועיין בזה במהרש"ם יו"ד רנ"ח, ובאמרי יושר ח"ב קפ"ה, ובכתב סופר יו"ד ק"י).

וכיון שבצדקה יכול להשתמש במעות וללוות מהם, א"כ פשיטא דהוי ש"ש, ואפשר דלסברת הראב"ד באופן שזה קופת צדקה שהוא מחליט מתי לרוקן אותה, א"כ יודע שישהה אצלו זמן מרובה, והוא שואל, והוי כדמי אבידה דכתבו הרי"ף והרמב"ם וכן נפסק בשו"ע דהוי שואל עלייהו, ורק לסברת הרבינו אפרים בעובדא דידן הוי ש"ש ולא שואל.

ויש לדון באופן שהשתמש השומר בחלק מהמעות מותרים האם השומר נחשב לזה על כל המעות, או רק על המעות שהשתמש בהם. ומחדש הנתה"מ (סי' רצ"ב סק"ד וסק"י) דנעשה לזה על כל המעות, והוא חידוש גדול, וכדבריו כתבו המהרלב"ח והאמרי יושר (ח"ב סי' קפ"ה). אכן הב"י בתשו' באבקת רוכל (קס"ג) והכנה"ג (סי' רצ"ב סק"ד) בשם

מהרש"ך חלקו וסברו דנעשה לזה על מה שנשתמש בו בלבד. ולדינא מסתבר מאד שאפ"ל קים לי כשיטות דנעשה לזה רק על החלק שהשתמש בו.

באופן שהשומר אומר למפקיד בשעת קבלת השמירה שאינו מעונין להשתמש במעות, פשיטא שאסור לו להשתמש במעות והוי שומר חנם. באופן שהשומר אומר אפי' באמצע השמירה לבעלים שאינו רוצה מכאן ואילך להשתמש בפקדון, גם בזה פשוט שנהיה שומר חנם, וכ"כ הנתה"מ סי' ק"כ סק"ג. אכן כשהשומר אומר לאחר שנגב הפקדון מעולם לא עלה על דעתי להשתמש בפקדון, יש לדון אם נאמן והוי כשו"ח, או דכיון שיכל להשתמש בפקדון הוי שו"ש. ויש שלמדו בנתה"מ (סי' רצ"ב סק"ט) שנאמן והוי שו"ח (עיין פתחי חושן), ויש שסברו שאין זה כונת הנתה"מ.

ויש להוסיף שבנתה"מ (סימן ש"א סק"ט) משמע שצריך ראייה חיובית שדעת המפקיד היא שהשומר יכול להשתמש במעות, אבל כשיש ספק בזה צריך להחמיר, ולמשל כשאדם שולח מעטפה עם מעות לאחר, וסוגר את המעטפה, הרי אפשר שעשה זאת ע"מ לשמור על המעות שלא יפלו מהמעטפה, אמנם כיון שאין ראייה חיובית שמוכן שישתמשו במעות, אי"ז בכלל מעות מותרים ואסור להשתמש בזה. ולפי"ז בצדקה אין ראייה חיובית שמוכנים שישתמשו במעות.

אמנם בבית יוסף (סו"ס רצ"ז) בשם הרשב"ש נראה שאפשר להשתמש במעות אפילו כשאין דעה חיובית, כל זמן שאין דעה שלילית, וכ"כ מפורש בשו"ת זקן אהרן (סי' צ"ח), ומוכיח מהגמ' שדוקא קשר משונה נחשב מעות צרורים, אבל קשר רגיל אף שאין ראייה חיובית שמוכן שישתמשו נחשב מעות מותרים, וחזינן שלא צריך ראייה חיובית, אלא כל שאין ראייה שלילית שמתנגד שישתמשו בחפץ, מותר להשתמש בחפץ.

לסיכום: בקופת צדקה שיכול להשתמש בכסף: הוי שומר שכר, ולדעת הראב"ד פעמים שהוא שואל, אכן מסתבר דאפ"ל קים לי כרבינו אפרים דלא הוה שואל אלא ש"ש. כשטוען שלא רצה להשתמש בכסף: אפשר שיכול לומר קים לי כנתה"מ דלא הוי ש"ש מצד ההיתר שימוש.

ויש לדחות, שכיון שמראש על דעת זה הוכנסה הקופה לבית, שתעמוד בארון רגיל בלא שמירה מעולה, א"כ הרי זה כמו שהותנה מראש לפטור את הבעה"ב על גניבה. וצע"ב. והראוני באבני נזר (יו"ד ח"ב סימן רצ"ג) שדן בזה, ונראה מסקנתו להקל, וע"ש.

*

ב. נתן לשליח כסף להעביר לצדקה ונתן לצדקה אחרת

ראובן נתן כסף לאדם שיתן את הכסף למוסד פלוני. השליח טעה ונתן למוסד אחר את הכסף. מה הדין בזה?

המוסד שקיבל את הכסף בטעות חייב להחזיר את הכסף למוסד השני, ואם אינו רוצה להחזיר, חייב השליח לשלם את הכסף מכיסו למוסד אליו נתן ראובן את הכסף, כיון שזה נחשב פשיעה במה ששכח למי אמר המשלח ליתן את הכסף, והשליח הוא לכהפ"ח שומר חנם על המעות שחייב בפשיעה.

ביאור התשובה: המוסד אליו אמר ראובן ליתן את הכסף זכה בכסף, כיון שראובן אמר תן, ובתן מובא בסימן קכ"ה ס"ה ב' דעות אם אמרינן תן כזכי או לא, ושם בקצוה"ח (סק"ב) מסיק שבצדקה ברור שאומרים תן כזכי, ודלא כתומים (סק"ח) שמסתפק בזה. ובשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סימן ע"ח) מסיק כקצות, ובשו"ת כתב סופר (חו"מ סימן י"ז) מפקפק בזה. ועיין עוד באמרי בינה (נדריים כ"ב), ובשו"ת אחיעזר (ח"ב סימן כ"ג). ועיין עוד בחו"מ סימן רמ"ג בקצות ובנתיבות סק"א, שכתבו שבצדקה אמרינן הולך כזכי.

ואם הכסף היה מונח קודם בקופת צדקה של המוסד, יש כאן עוד צד שהמוסד קנה את הכסף, בקנין חצר, כיון שהקופה אף אם היא לא נעולה, נחשבת כחצר המשתמרת לפי דעת הנתיבות המשפט (סימן ר' סק"ג), שחידש שכל חצר עם מנעול, או כלי שיש בו תוך, נחשב חצר המשתמרת. וידועה שיטת המקנה והדברי חיים שצריך דוקא שהחצר תהיה נעולה. אמנם כאן זה כליו של לוקח ברשות מוכר, ונפסק בהלכה (סימן ר' ס"ג) שלא קונה, אלא באופן שהמקנה אמר מפורש זיל קני, וזוהי שיטת הרמ"ה, ויש שיטת הר"י מיגאש שכל שאינו מקפיד על מקומו, מועיל לקנות כליו של לוקח ברשות מוכר. בשו"ע בפשטות נראה שפסק כר"י מיגאש, וכן ביאר הגר"א בדבריו (על ס"ד), וכן סבר הש"ך. אמנם הנתיבות מוכיח בארוכה שפוסקים כרמ"ה, שצריך לומר מפורש זיל קני. ויעויין במהרשד"ם (חו"מ שמ"ב) שחידש שבבן אצל אבא קונה גם כליו לוקח ברשות מוכר, ולפ"ז מוסיף לחדש הערך לחם דה"ה אורח אצל בעה"ב. ובמשפט שלום למהרש"ם מביאו, ומשמע שהבין בדבריו שהוא דיבר אף לשיטת הרמ"ה, ולכאו' הוא חידוש גדול, דבפשטות שייך להבין זאת רק אם נאמר כר"י מיגאש. עכ"פ בנד"ד אם צריך לומר זיל קני, הקופה לא קונה למוסד, ואם מספיק שלא יקפיד, כאן גם הוא לא מקפיד, וא"כ הקופה קונה למוסד את התכולה.

ועדיין יש כאן מקום לדון, לגבי חצר להקדש, שיש מחלוקת האגודה והרמב"ן אם יש חצר להקדש או לא. אלא שיש נידון אם כל מוסד בימינו יש לו דין של הקדש, ואכה"ל"ב. וע"ע בענין קופת צדקה באבני נזר (יו"ד ח"ב סימן רצ"ג).

וכיון שהסקנו שהמוסד אליו התכוין ראובן ליתן את הכסף קנה את הכסף, א"כ חייב המוסד שקיבל את הכסף בטעות להחזיר את הכסף, ואם לא מחזיר, חייב השליח לשלם, שזה נחשב פשיעה שנתן למקום הלא נכון את הכסף. ויש עוד הרבה מקורות לזה, והרחבנו בזה במק"א, שיש סוג שכחה שלכו"ע הרי היא פשיעה.

*

ג. ביטל הוראת קבע ולא הודיע והיה עמלה למוסד

אדם היה לו הוראת קבע למוסד פלוני. לאחר זמן הוא הודיע לבנק שרוצה לבטל את ההוראת קבע, ולא הודיע למוסד על כך. המוסד הגיש לגביה את ההוראת קבע, וכיון שהיא בוטלה, קיבל המוסד עמלה של 48 ₪. האם העמלה מוטלת על המבטל, מחמת שהוא גרם לעמלה בכך שלא הודיע למוסד על ביטול ההוראת קבע?

דבר זה נחשב גרמי, וחייב המבטל לשלם את העמלה.

מו"מ: יש מקום לדון כאן אם דבר זה נחשב גרמי או גרמא. והנה בשו"ע סימן שפ"ו נפסק להלכה שנותן סם המות לפני בהמת חבירו נחשב גרמא. הש"ך (סקכ"ג) מחדש דהיינו אפילו באופן שעירב את הסם עם מאכל הראוי לה. הביאור בזה דהנה יש ב' טעמים בראשונים מדוע נותן סם המות הוא גרמא, א. לתוס' (ב"ק מ"ז): שכל שבמתכוין מביא עליו דבר המזיק אינו ראוי זה להתחייב בכך, והיינו שכיון שהיא הביאה על עצמה אין ראוי זה להתחייב בכך. ב. למאירי שאין דרכה לאכול סם המות. הש"ך פסק כתוס', ולכן אין חילוק אם ערבב במאכל הראוי לה, כיון שהיא הביאה על עצמה, לכן זה נחשב גרמא.

בכתבי הגר"י זילברשטיין מצאתי, שמביא ספר הקנה שכתב דזה דוקא בבהמה שמרגשת בסם המות, משא"כ באדם הנותן סם המות לפניו חייב. ולענ"ד נראה בבירור מהש"ך לא כן, אלא שאף כשהבהמה אינה מרגשת ג"כ חייב, ולפי דברי הש"ך אין חילוק בין נותן סם המות לפני בהמה או לפני אדם. לפי"ז נראה שגם אחד הנותן סם המות לפי אדם, ואכלו והזוק, פטור המניח מלשלם. ועיין בשו"ת בית שלמה (חו"מ סי' קכ"ו) שכתב כדברינו בהבנת הש"ך, שנותן סם המות אפי' בפרי רגיל פטור.

ויש מי שהקשה מהנתה"מ בסי' רל"ד סק"א, שכתב דהמוכר עוף לחבירו ונמצא שהוא טריפה ועי"ז כל הסירים שבישל בהם את העוף נטרפו, חייב המוכר לשלם מצד מראה דינר לשולחני. ולכא"ו מאי שנא מנותן סם המות לפני בהמת חבירו, אף כאן יכול המוכר לומר הוזה ליה שלא תבשל את העוף. וזו פעולת נזק שהמבשל הביא על עצמו.

ונראה שזו אינה קושיא כלל, כיון שכאן במוכר כאילו המוכר אומר לקונה לך תבשל את העוף בסירים, וכמו אחד שדוחף לבהמת חבירו סם המות, שברגע שהמוכר יודע שהקונה עומד לבשל את העוף בסירים, הרי זה כמו שאומר לו שיכול לבשל. וה"ה המוכר לחבירו אוכל לבהמות, והוברר שהוא סם המות, יצטרך לשלם המוכר על הנזק של הבהמה, כיון שנחשב כאילו אמר לבעל הבהמה שיכול להאכיל אותה. משא"כ כשמניח סם המות לפני בהמת חבירו ולא אמר לו כלום, הוזה לה שלא תאכל, והיא פעולת נזק שהבהמה הביאה על עצמה. ונראה נכון. ויעויין בישועות ישראל (סי' י"ד) שכתב על אותה דרך. ויעיין בתשובות לגאון רבי יצחק אלחנן (סי' קס"ד) שכתב שאם עירבב סם המות במאכל הראוי לבהמה חייב.

וכן רואים אנו בסוף סימן ש"ח, לגבי אחד שהעמיס על סבל יותר מכפי יכולתו שחייב מדין גרמי על הנזק, אף שהסבל היה צריך לעשות פעולה וללכת, והטעם כפי שבארנו, שהאדם שהעמיס אמר לסבל ללכת.

עוד יעויין בסמ"ע (סימן שצ"ג סק"ד) שם כתב כדברי הרא"ש שכל הסברא של הוזה לה שלא תאכל, היא כיון שהבעלים כאן יכול לשומרה שלא תאכל, ולפי"ז הוא חידוש, שאם הבעלים אינו כאן לידה, ואינו יכול לשומרה שלא תאכל, או שאינו מודע שהאוכל מזיק לה, חייב המניח את סם המות. והוא דלא כש"ך. וצ"ע.

עכ"פ בנד"ד נראה שדומה לאדם שמכר אוכל שחייב על הנזקים, שנחשב כאילו הוא אמר מפורש שיכולים לאוכלו, וה"ה כאן נחשב שהאדם שחתם על הוראת קבע כאילו אומר מפורש למוסד שאפשר לגבות, וא"כ עליו לשלם את העמלה.

*

ד. חושב ליתן צדקה האם צריך לקיים מחשבתו

אדם שחשב ליתן צדקה האם חייב לקיים מחשבתו?

נחלקו הפוסקים אם החושב ליתן צדקה לעני חייב לקיים מחשבתו או לא, הרמ"א לחלק מהשיטות מחמיר, לכן יש להחמיר בזה, והמחבר לא ברור הכרעתו בזה.

מקורות: מח' המחבר ורמ"א בחו"מ סי' רי"ב ס"ח, הרמ"א מחמיר והמחבר מקיל, וכן איתא ברמ"א ביו"ד סוף רנ"ח. אכן בפת"ש (שם סקט"ו) כתב בשם דת אש דכונת הרמ"א היא דוקא כשאמר ליתן וחשב כמה לתת ולא כשחשב לתת גרידא. אמנם באמרי יושר (ח"ב סי' קס"ב) חולק על הפת"ש, ומכריע כפשטות הרמ"א דאף בחשב ליתן חייב, וכן הכריע למעשה המשנ"ב (הלכות פורים סימן תרצ"ד), ובדרך אמונה (פ"ח מהל' מתנות עניים ציון ההלכה ס"ק צ"ג), ובדובב מישרים (ח"א סי' פ"ז) מכריע דצדקה בלב צריך לקיים.

*

ה. ראה עני בבית הכנסת וחשב ליתן לו והעני יצא

אדם שראה עני בבית הכנסת, וחשב ליתן לו צדקה, ולאחר מכן יצא העני מביהכנ"ס, האם חייב לרדוף אחר העני?

אינו חייב לרדוף אחרי העני, דדעתו היתה מראש ליתן לאותו עני באם יראהו, ובאם לאו אינו חייב ליתן לו כלום. כ"כ הכסף הקדשים סי' קכ"ה ס"ה. אמנם ידוע מהגרש"ז אורבך שהחמיר בזה, כשאדם הכין מטבע ליתן לעני, ויצא העני, דאפשר דהוי נדר. לכן מוטב שאדם יתנה שאף שחושב ליתן לעני, אי"ז גמירות דעת, אלא כשנותן לו או כשאומר ליתן לו.

*

ו. העשיר העני לאחר שקיבל את הצדקה

אדם שנדר ליתן לעני צדקה ונתן לו, ולאחר שנתן העשיר, למי שייכת הצדקה?

הצדקה שייכת לעני, שהעני זכה בה. אמנם כשאספו הוראות קבע לקרן, ובאמצע השנה הקרן מלאה, אין להמשיך לגבות מהבנק את ההוראות קבע, שעל דעת זה לא נתנו, ואין זה נחשב שהעני זכה בהוראות קבע. והנודבים יתנו את הצדקה לעניים אחרים. שהרי חושב ליתן צדקה יש מחמירים שנחשב נדר, וכ"ש בכתב שיש אומרים שנחשב דיבור. אמנם בהוראת קבע לכאן לא נחשב נדר בכתב, ותליא במחשבתו בעת כתיבת ההוראת קבע, אם נתכוין לנדר. ועצה טובה לאדם כשכותב הוראת קבע, לומר שאם יהיה קשה לו

יפסיק את ההוראת קבע באמצע. אדם שחתם הוראת קבע ורוצה לישאל על זה, כיון שקשה לו לעמוד בזה, יעשה הוראת חכם.

*

ז. מצינוג'

ראובן קיבל על עצמו לתרום אלף ₪ למצינוג' לאחר המוסדות. אמנם התעצל ולא תרם זאת באותו זמן. כעת לאחר גמר המצינוג' שאלתו בפיו, אם צריך לתרום אלפיים ₪, שהרי בכך שהתעצל ולא תרם בזמן, הפסיד לצדקה את ההכפלה?
לא מסתבר שצריך ליתן יותר מכמה שהתחייב.

*

ח. בענין קבלת צדקה מנשים נשואות

התחדש לן להלכה שאשה נאמנת לומר כשנותנת צדקה שבעלה מסכים.
לדעת הערוך השולחן באשה שעוסקת במסחר אפשר לקבל ממנה צדקה בסתמא.
והשבט הלוי חלק.

אף לדעת השבט הלוי, אם כל פרנסת הבית מהאשה, אפשר לקבל צדקה בסתמא.

בנכסים שאין ידועים לבעל, אם האשה נתנה צדקה, אין הבעל יכול להוציא מידם.

הרחבת התשובה: מצאתי בסייעתא דשמיא בשו"ת נודע ביהודה (יו"ד ח"ב מהדרו"ק סימן ע"ב) שכתב מפורש, שאשת איש נאמנת לומר בנתינת צדקה שבעלה מסכים על ידה, ודלא כמו שכתבנו בעבר בשם דיינים.

והנה בערוך השולחן (יו"ד סימן רמ"ח סי"ב) כתב חידוש גדול, שלענין צדקה אפשר לסמוך על המשנה למלך (פכ"א מהל' אישות ה"א) שכתב בשם הרשב"א והמהרי"ט, שכל שהאשה עוסקת במסחר אין פרנסתה שייכת לבעלה. והדבר מצוי מאד בימינו שהאשה מפרנסת בכבוד והבעל אברך כולל אף בלא שכר, ששיטת המהרי"ט המובאת בפת"ש (ריש סי' פ') שמעשי ידיה לעצמה. וזה דוקא באופן שמתחילת נישואיהם כך היה, אבל כשבתחילה הבעל פרנס, מעשי ידיה לבעלה. והסכים עם זה ההפלאה. אמנם השבט הלוי (שו"ת ח"ב סימן קי"ח) כתב שלא נראים דברי הערוך השולחן, כיון שלא פוסקים כמשנה למלך הנ"ל, וא"כ מדוע שנסמוך על זה לענין צדקה, וכתב השבט הלוי שזה ספק גזל, והעיקר לא כן.

אמנם כתב השבט הלוי למעשה מכח דברי הים של שלמה (סוף ב"ק) בשם הראב"ן, שאם האשה מביאה את כל הפרנסה לביתה, יכולה ליתן צדקה בסתמא, כל שבעלה לא מתנגד לזה (לשון הראב"ן: אשת חיל המחיה את בעלה). ולפי"ז יש מקום להקל בזמנינו באשה שמפרנסת את הבית לסמוך על זה בסתמא.

עוד מצינו בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סימן קי"ב) שכתב, שבנכסים שאין ידועים לבעל, והיינו שהאשה קיבלה נכסים בירושה או במתנה, ואין הבעל יודע מכך, אם כבר נתנה

האשה לצדקה, אין מוציאים מהצדקה. ומקור הדברים מגמ' כתובות ע"ח: טוש"ע אבהע"ז סימן צ' סי"א, שם נפסק בנכסים שאין ידועים לבעל האשה לא תמכור לכתחילה, ואם מכרה או נתנה במתנה מכרה קיים.

הטעם: מצינו ב' טעמים לדין זה בראשונים: לרש"י: כיון דעל דעת כן לא נשאה. לרא"ש בשם הרמ"ה: שכל מה שתיקנו נכסי מלוג לבעל ע"מ שיפדה אותה, וכאן כיון שלא יודע שיש לה נכסים זה לא ימנע ממנו לפדותה.

ומוכיח שם המנחת יצחק, שאף לשיטת הר"ן שהבעל יורש נכסים שאין ידועים לו, ודלא כתוס' רי"ד שלא יורש, מ"מ לדעת הרמב"ם אם גילתה האשה דעתה שאינה רוצה שיירש, אין הבעל זוכה בהם.

עכ"פ לדין בנכסים שאין ידועים לבעל, כשהאשה נתנה מהם צדקה, אין מוציאים מיד הצדקה. וכן כתב המנחת יצחק שם למעשה, בדין תורה שהיה להם בביד"צ.

נכסים שאין ידועים מהותם: נכסים שהבעל לא יודע מהם ואינו מצפה להם. לכן מציאה שמצאה האשה ומיד נתנה או מכרה לאחרים, אי"ז שייך לבעל. ירושה שהבעל מצפה לה, אף אם אינו יודע שהמוריש מת, נחשב נכסים ידועים (כן סבר הרא"ש המובא בטור, וכן מדייק הב"ש מדבריו), אמנם בשו"ע נראה דסבר כרשב"א שאף אם מצפה לדבר, כל שלא ידע שמת המוריש נחשב נכסים שאינם ידועים. וכתב האגרות משה (אהע"ז סי' ק"ג) שאף לשיטת הרא"ש שמצפה נחשב נכסים ידועים, זה דוקא בירושה, אבל בפיצויים לדוגמה אף שהבעל יודע שהאשה הגישה תביעת פיצויים, כל שאינו יודע שהאשה קיבלתם בפועל, או שהחליטו כבר ליתן לה את הפיצויים, הרי זה נחשב נכסים שאינם ידועים. ומסביר דבריו, שבירושה כל שיודע שאמורה לרשת נחשב שיש לאשה כבר את הזכות ירושה, משא"כ בפיצויים שכל זמן שלא קיבלה בפועל, אין לה זכות בהם. והוא חידוש. והיה אפ"ל לא כן, אלא שאף בפיצויים כל שמצפה להם נחשב נכסים ידועים.

*

ט. להעביר מעות בקופת צדקה לצדקה אחרת כשלא באים לקחת

נשאלתי מספר פעמים במי שיש לו קופת צדקה בתוך ביתו, והצטבר בקופה סכום כסף, והתקשר מספר פעמים למוסד שעל שמו קופת הצדקה, ולא באים לקחת. האם יכול להעביר את הכסף לקופת צדקה אחרת?

נראה להתיר שיכול.

מקורות: מדין חושן משפט הרחבנו בעבר שהקופה מוגדרת ככליו של לוקח ברשות מוכר שאינם קונים אלא אם אומרים זיל קני. ולכן כאן המוסד לא קנה מדין קנין חצר. אלא שמדין נדרי צדקה חייב ליתן למוסד. והרחבנו בעבר שיש נידון גדול בפוסקים אם אפשר לשנות מצדקה לצדקה או לא. וכאן נראה שיש מקום להקל. וכן נראה מטעם אחר, שהרי אדם שיש לו חפץ של אחר בתוך ביתו, יכול להודיע לו שיקחנו, ואם לא יבוא, יכול להניחו מבחוץ, ועיין בזה בשו"ע סימן שי"ט ובנו"כ שם בהרחבה. וא"כ אף כאן

יכול להודיע להם שיבואו, ואם לא באים, יעביר את המעות לקופת צדקה אחרת. וכן הורה הגר"י רייסנר. הגר"ש רוזנברג שמע את הדברים, ובכל אופן הוסיף שיראה למצוא את המוסד ולהעביר לו את הכסף, ובימינו הרי אפשר לשלם בכרטיס אשראי או בחשבון בנק וכו', ורק אם אין ברירה ישנה מצדקה לצדקה אחרת.

*

י. מעביר תורמים מקופה לקופה

ראובן עבד בקופת צדקה אחת, ובעקבות אי תיאום ציפיות במשכורת עבר לקופה אחרת המתחרה באותו תחום ממש [בניית מקוואות]. כעת ראובן ממשיך להגיע לאותם בתי כנסת שהיה מגיע בעבר עם הפרוספקטים החדשים, אך הציבור משוכנע שנותנים לקופה הקודמת, כיון שמכירים אותו.

ועוד יותר מכך הקופה השניה הציעה לראובן, שכל הוראת קבע שמעביר מקופה הראשונה אליהם יקבל תגמול כפול מהרגיל.

ולמעשה שני הנתונים גורמים נזקים אדירים לקופה הראשונה. הקופה הראשונה פונה בשאלה, האם יש דרך הלכתית לעצור את זה?

אפשר לכתחילה למנוע לעשה זאת, אמנם לאחר שכבר עשו, א"א לחייב ממון.

מקורות: הנה יש איסור ליקח דגים ממצודה שאחד דג, אפילו אם לא קנה את הדגים, ובתוס' כתב שזה כמו גזל גמור, ונפסק בהלכה שאסור לעשות כן, בסימן רע"ג סי"ג. ולפי"ז יש מקום לאסור כאן, שהרי האנשים בבתי הכנסת השתכנעו לתרום לקופה הראשונה על ידי אדם שעבד בשירות הקופה, ועל ידי עלונים שיצאו לאור על ידי הקופה הראשונה, וכעת בא האדם ונוטל אותם מהמצודה של הקופה הראשונה, ומעבירם לקופה אחרת. ולכן יש למנוע זאת. אמנם לדרוש על כך לאחר מעשה כסף א"א.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

כל בית יכול להיות משכן לשכינה

וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכְכֶם (כה, ח)

א} יש לדקדק בלשון המקרא מדוע בכל כלי המשכן כתוב בלשון יחיד ועשית ואילו במשכן והארון נאמר בלשון רבים ועשו הלא דבר הוא? ב} עוד יש לשאול מדוע כתוב ועשו לי מקדש בלשון יחיד ומאיךך ושכנתי בתוכם ולא ושכנתי בתוכו? ג} עוד יש לשאול מדוע בעצם עם ישראל נצטוו לצפות את הארון אשר בו לוחות הברית מזהב הלא הארון מסמל את שיא הרוחניות ואילו הזהב הלא הוא סמל הגשמיות?

טעות אנושית

נקדים לדברנו שכאשר נתבונן בתפיסה הרווחת בעם כי יש צדיקים בכל דור אשר הם ראויים ופרושים מהעולם בסגפנות גדולה והתנזרות מחיי עולם הזה בתעניות וגלגולי שלג ועוסקים בתורת הסוד וכדומה ורק הם ראויים להשראת השכינה, אולם אדם שאינו מסוגל לאותה סגפנות ופרישות הרי הוא אינו ראוי כלל וכלל להשראת השכינה ואינו אלא אחד מפשוטי העם, אך תורתנו מלמדת אותנו שכל אדם ואדם כאשר בונה את ביתו ראוי להיות משכן וראוי להשראת השכינה בהיות וכמו שאמר לי המשגיח של ישיבת מיר הרב אהרון חדש זצ"ל שמהרגע שהחתן נותן את הטבעת ביד האשה לקדשה ומתחבר עם האשה נהיה להם שותף שלישי והוא הקב"ה שמתחבר יחד איתם להקמת הבית החדש בכדי לייצר דור חדש כי שלושה שותפים באדם, אולם בכדי שהשכינה תשרה בביתם והשותף השלישי ישכון קבע בביתם, הדבר תלוי כאשר ידעו לקדש את כל מעשיהם ולתקן את מידותיהם כאשר נבאר, ולזאת תפקידו של האדם להכשיר עצמו להיות משכן לשכינה כאשר נבאר.

דברי אליהו הנביא שכל אחד יכול לזכות לרוח הקודש

עוד נקדים את אשר כתב אליהו הנביא בתנא דבי אליהו רבה (איש שלום) פרשה י ודבורה אשה נביאה וגו' (שופטים ד' ד'), וכי מה טיבה של דבורה שהיא שפטה את ישראל ומתנבאת עליהם, הלא פנחס בן אלעזר עומד, מעיד אני עלי את השמים ואת הארץ, בין גוי ובין ישראל בין איש ובין אשה בין עבד בין שפחה הכל לפי מעשה שעושה כך רוח הקודש שורה עליו.

דברי הרמב"ם כל אדם יכול להיות כמשה רבנו

וכבר כתב הרמב"ם בהלכות תשובה פרק ה הלכה ב אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומה"ע ורוב גולמי בני ישראל שהקב"ה גוזר על האדם מתחלת ברייתו

להיות צדיק או רשע, אין הדבר כן, אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם או חכם או סכל או רחמן או אכזרי או כילי או שוע וכן שאר כל הדעות, ואין לו מי שיכפהו ולא גוזר עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים, אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאי זו דרך שירצה, וכו' עכ"ל. הראת לדעת שכותב הרמב"ם כל אדם ראוי להיות צדיק כמשה רבנו, ואין ספק שכל הרואה דברי הרמב"ם יתמה כיצד יתכן להגיע להיות כמשה כאשר מפורש בתורה לא קם כמשה, ואפילו אהרון ומרים שדימו בנפשם להשתוות למשה נענשו על כך? אולם באמת לא שייך להגיע ולהשיג מה שמשה רבנו השיג אשר דיבר איתו הקב"ה פה אל פה אדבר בו במראה ולא בחידות ועלה לשמים להביא את התורה, אולם להגיע לדרגת משה אצל הקב"ה הדבר נמדד לפי מעשיו של כל אדם ואדם ויש מעשה קטן של אדם קטן שהוא גדול עד מאוד כמעשיו של משה רבנו, מאחר והמדד של גודל המעשה אינו לפי התוצאה בעיני בני אדם אלא רק הקב"ה שהוא בוחן ליבות וכליות יודע לבחון כל אחד עד כמה שלימות מעשיו לפי דרגתו.

דברי האריז"ל בשבח דורנו קלורין לעיניים

ואפשר לבאר הדברים על פי דברי האריז"ל אשר הן קלורין לעיניים ועידוד וחיזוק לבני דורנו כמים קרים לנפש עייפה, והוא מה שכתב רבי חיים ויטאל זצ"ל בשער הגלגולים הקדמה לח בהקדמה הרביעית בשם האריז"ל וזה לשונו פעם אחת שאלתי למורי ז"ל איך היה אומר לי שנפשי היתה כל כך מעולה כנזכר לעיל והרי הקטן שבדורות הראשונים היה צדיק וחסיד שאין אני מגיע לעקבו? ואמר לי דע לך כי אין גדולת הנפש תלויה כפי מעשה האדם רק כפי הזמן והדור ההוא כי מעשה קטן מאוד בדור הזה שקול ככמה מצוות גדולות שבדורות אחרים כי בדורות אלו הקליפה גוברת מאוד מאוד לאין קץ משא"כ בדורות ראשונים ואילו הייתי בדורות הראשונים היו מעשי וחכמתי נפלאים מכמה צדיקים הראשונים וזהו שאמרו חז"ל על נח תמים היה בדורותיו ואילו היה בדורות צדיקים היה יותר צדיק, ולכן שלא אצטער על זה כלל כי בלי ספק יש לנפשי מעלה גדולה על כמה צדיקים הראשונים מזמן תנאים ואמוראים עכ"ל.

ללמדנו שמעשים של דורנו יש להם מעלה גדולה עשרת מונים אצל הקב"ה מאשר מעשיהן של בני דורות הקודמים מאחר והכל נמדד לפי דרגת נסיונות הדור וממילא אין פלא שהגם היותו קטן כקליפת השום במעשיו לגבי דור הקודם מעלתו יכולה להיות יותר גדולה עד שאותו קדמון אילו היה בדורנו היו מעשיו יותר קטנים ממנו, ולפי"ז אפשר להבין דברי חז"ל מתי יגיעו מעשי למעשה אבותי כפשוטו שהמכוון לפי דרגת דורנו.

דברי הגרי"ס שכל אדם חייב עם הכישרונות שלו

מספרים על ר' נפתלי אמסטרדם ז"ל שאמר פעם לרבו הגאון ר' ישראל מסלנט זצ"ל אילו היו לי מדותיו של רבי, ולבו הטהור של בעל יסוד ושורש העבודה, וראשו הגאון של בעל השאגת אריה, אזי הייתי יכול לגדול בתורה ויראת שמים, השיב לו הגאון ר' ישראל נפתלי נפתלי בראש שלך בלב שלך ובמדות שלך דורשים ממך להצליח להשרות את השכינה ולא באדם אחר.

דברי הדגל אפרים כיצד כל אחד עושה משכן בתוכו

ובזה נבוא לביאור פסוקי הפרשה כתב הנכד של הבעש"ט בספרו דגל מחנה אפרים שמות פרשת כי תשא וז"ל ולחשוב מחשבות לעשות בזהב ובכסף ובנחושת ובחרושת אבן למלאות ובחרושת עץ וגו' (לא, ד). דבר זה גלוי וידוע לכל בעלי הדעת כי הכל הולך אחר המחשבה, וידוע מה שמובא בזוה"ק (ח"ב רכ"א א) ובתיקונים (הקדמה י"ג א) כי המשכן וכליו הם דוגמת עולמות עליונים וציורא דעובדא דמעשה בראשית וכו' בודאי לא לחנם נכתב מעשה המשכן וכל כליו בתורתנו הקדושה, אלא כדי להורות לנו הדרך האיך הוא בכל אדם שיוכל לבנות משכן וכלים להשראת השכינה בקרבו, כי זה היה כל מעשה המשכן כמו שכתוב (שמות כ"ה, ח') ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם בתוכו לא נאמר אלא בתוכם ממש, וכמו שכתוב בתיקונים (תיקון ו' כ"ב ב) זכאה הוא מאן דעביד ליה דירה נאה בלביה כלים נאים באיברים דיליה וכו' והוא על ידי הזדככות מדותיו הגשמיים בכל פרטיהם ללבנם ולצרפם לעשותם ככסף צרוף וכזהב מזוקק שבעתים וכנחושת קלל וממילא יבוטל מזה כל גבהות לבו ויהיה לו דירה נאה בלביה, כי בהבטל ממנו כל גבהות לבו אזי יהיה לבו נר דלוק אחרי ה' ותורתו וחכמתו, ויהיה אכילתו ושתייתו מזוכך להיות נקרא זה השולחן אשר לפני ה' (יחזקאל מ"א, כ"ב): הראת לדעת שרצון התורה ללמדנו שכל אדם מישראל ראוי להיות משכן להשראת השכינה בקרבו והכל תלוי במעשיו וכוונתו בהן, וכמאמר חז"ל במסכת סוטה דף יז ע"א

דריש ר"ע איש ואשה, זכו שכינה ביניהן, והוא על ידי שכל אשר עושים יהיה כל מטרתם לעשות רצון השם ועל ידי זה הם מקדשים את כל מעשיהם והופכים את ביתם למשכן השכינה ולכן כתבה התורה בלשון ועשו.

הארון מזהב ללמדנו שגם את הזהב אפשר להפוך לקדוש

ובדרך זו מתרץ ה"בן איש חי" באופן נפלא על מבנה ארון העדות שעליו שורה השכינה, כי בורא עולם יתברך רצה ללמדנו שאת הדבר הגשמי ביותר בעולם הזה אפשר להפוך לשיא הרוחניות אם משכילים להשתמש בו למטרה נעלה ובצורה הנכונה, לפיכך הזהב על אף פי שלפני כן היה דבר חולין מכל מקום נהפך הוא להיות לדבר קדוש, וכמו כן ספר התורה הנכתב על קלף בעוד שאמש היה בסך הכל עור של בהמה בזמן קצר נהפך הוא לדבר קדוש ביותר. ומכאן התשובה לאותם טועים שחושבים שאדם ששומר תורה ומצוות הוא סגור ומסוגר ואסור לו לאכול ולשתות ולא ליהנות בעולם הזה, כאן גילתה לנו התורה בדיוק את ההיפך, אתה יכול לאכול ולשתות וליהנות רק שתכוון לשם שמים שיהיה לך כוח לעבוד את הבורא יתברך יותר, לצערנו רבים הם הטועים ואינם מבינים שדווקא יהודי השומר תורה ומצוות הוא המאושר מכל. ובה מובן למה התורה כתבה ועשו ארון ולא ועשית ללמדנו שכל אחד ואחד מישראל מסוגל להיות ארון העדות כאשר כל מעשיו מיועדים לשרת את התורה הקדושה.

מעשה עם החזו"א כל אחד ראוי להיות גדול הדור

ומסופר על הרב שלמה לורנץ ז"ל אשר שאל את החזו"א מדוע לעשות ישיבות לכל התלמידים הרי ברור לנו שמתוך כל אלף יוצא אחד וכמאמר שלמה בקהלת פרק ז פסוק כח אֲשֶׁר עוֹד בְּקֶשֶׁה נַפְשִׁי וְלֹא מְצַאֲתִי אָדָם אֶחָד מֵאֶלֶף מְצַאֲתִי וְאִשָּׁה בְּכָל אֵלֶּה לֹא מְצַאֲתִי: ופרש"י קהלת פרק ז אדם אחד מאלף מצאתי בנוהג שבעולם אלף נכנסים למקרא אין יוצאים מהם להצליח שראויים למשנה אלא מאה, ואותם מאה שנכנסו למשנה אין יוצאים מהם לגמרא אלא עשרה, ואותן עשרה שנכנסין לגמרא אין מצליח מהם אלא אחד להוראה הרי אחד מאלף: וא"כ אולי עדיף שנבחר את התלמידים המיוחדים והכשרוניים ונעשה להם ישיבה מיוחדת ולא נצטרך להוצאות מרובות הקשות מנשא להחזיק אלפי בחורי ישיבה, והשיבו החזו"א כל תלמיד הוא בחזקת ספק גדול הדור כי אין הדבר תלוי רק בכשרונות ואדרבא פעמים רבות אנחנו רואים שמהמוכשרים לא יצא כלום ודווקא אלה שהיה נראה כי אין סיכוי שיצא מהם דבר הצליחו ועשו גדולות ונצורות.

הקדושה נובעת מה"לשמה"

עוד כתוב "דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה" וגו' כה-ב פירש"י "לי" לשמי. למדה כאן התורה לימוד עצום כדי שתחול הקדושה בבנין הבית לא די בזה שהבניה תהיה לשם שמים אלא אף הנתינה של הצדקה לבניין צריכה להיות אך ורק לשם שמים ללא שום תערובת פסול רק אז תחול הקדושה בבית.

דברי הגר"א על ביהכ"נ שנבנה בקדושה

וכן כתוב במאורות הגר"א שאמר הגר"א על בנית בית הכנסת אם היו בונים בית כנסת מתחילה כראוי היינו שאף הקרדום שחוטב העצים היה עושה ישראל במחשבה לשם שמים בכוונה לא היו מתפללים באותו בית הכנסת במחשבה זרה, והוא שאמר רבי חייא לר' חנינא ב"מ פ"ה כדי שלא תשתכח תורה מישראל היה זורע גם הפשתן ועשה הכל לשם שמים לצורך הלימוד כי המחשבה והמעשה דבוקים יחד.

דברי ספר החסידים בזה

ודברים אלו כבר כתב רבי יהודה החסיד בספר חסידים סימן רמ"ט כי תפילה מתוך סידור שנכתב ע"י אדם רשע אינה מתקבלת, וזה לשונו אחד היה רגיל להתפלל בכילה וחדר מיוחד שהיתה מיוחדת לו בטהרה והיה נענה, אחר זמן היה מתפלל ולא נענה והיה מתענה ולא הועיל, שאל לחכם אמר לו מתפלל ומתחנן אתה בספר שרשע כתבו, א"ל אני נתתי לכתוב לפלוני הסופר ושכרתי אותו לכתוב על קלף שלי יפה, השיב לו החכם כשהיה כותב לך לבו מלא טינא ועוולה ואין קטיגור נעשה סניגור לכן אין ראוי שישמע לך בעוד שאתה מתפלל בו עכ"ל. וכן פסק ר' משה פיינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה ח"ב סי' יז שאין להתפלל בסידור שהודפס בשבת ואפי' שנעשה ע"י פועלים נכרים שזה מאוס לדבר מצוה וכ"ש לתפילה שצריכים לתפילה סניגורים טובים שהקב"ה ישמע את

התפילה ואיך יתפלל ע"י דבר שיהיה קטרוג. ואנכי מוסיף עד כמה צריך להיזהר בקניית סת"ם מזוזות ותפילין שיהיו מסופר ירא שמים שכותב בטהרה וקדושה ואף בקי בהלכה היות ואחרת המזוזות והתפילין האלה יכולים להזיק לו מפני שהסופר שומע שירי תועבה בשעת הכתיבה והדבר משפיע על קדושת הדבר.

מעשה עם הנועם אלימלך

כתב בספר "שומר אמונים" מאמר אמונה פ"ד מעשה שהיה אצל רבינו הקדוש בעל נועם אלימלך כי היה לו פעם אחת מלמד עם בניו והיה המלמד ירא שמים ולמדן כמובן, כי אם זכה בגורלו להיות נשכר אצל רבינו ר' אלימלך ודאי לא היה איש פשוט, ובני ר' אלימלך לא רצו ללמוד אצלו הגם כי הכה אותם וייסר אותם לא הועיל להם כלום, ובא בתלונה אצל ר' אלימלך איך זאת שבניו לא רוצים ללמוד, התחיל לחקור אחר מהות המלמד ומצא כי הוא ירא שמים ועובד ה' והיה פליאה בעיניו, קרא למלמד ושאל אותו מי היה מלמדך בקטנותך והתחיל לחשוב אחד לאחד עד שחקר ומצא כי המלמד שלימד אותו בעודו קטן היה לו ידיעה בספרי החיצונים, אמר לו ר' אלימלך תדע בני כי זה הגורם שבני אינם רוצים ללמוד אצלך כי זה המלמד ביודעו ספרי החיצונים ולמד עמך השריש בך בקטנותך חלק ברשעות וטומאה, והגם כי כבר תקנת מעשיך אבל זה השורש הרע של זה המלמד בילדותך לא עקרת עוד ואין הטומאה נדבקת בקדושה, ועל כן אין בני חפצים ללמוד אצלך מגודל קדושתם ולא מרוע לבבם ח"ו. ולכן רשע שכתב איזה ספר הקורא בו מזיק לו בכח הרשעות של זה הרשע, והזהירו תלמידי הבעש"ט שלא להסתכל בשום ספר אם לא נודע מי מחברו, כי באם אין אמונתו חזקה בה' הגם כי כתב פלפולים נפלאים ודברי תורה ומוסר הוא ח"ו כארס לנפש המסתכל בו, וכ"ש בדברי האפיקורסים והמינים או בעלים שלהם אפילו כוונתו רק לראות חדשות על ידי הסתכלות בדבריהם נתחשך כח הנשמה ומזיק לאמונה ח"ו הגם כי אין נרגש תיכף.

מעשה הממחיש עד כמה כוונתו של האדם קובעת

מסופר על איש תמים ופשוט שהיה בימי האר"י הקדוש ששמע פעם דרשתו של רב עיר בעניין לחם הפנים והתלהב מאוד, בשומעו על חשיבותו של הלחם שהיה בביהמ"ק החליט בתמימותו לאפות שתים עשרה חלות נאות ומשובחות בכל ערב שבת ולהניחן בביהכ"נ לפני ארון הקודש, כשהביא את החלות ביום שישי לביהכ"נ הניח אותן בשמחה רבה לפני ארון הקודש והתפלל לה' שיקבל את מנחתו השמימה, אחרי שהלך האיש לביתו בא שמש ביהכ"נ וראה את החלות מונחות ואין איש בא לקחתן, לכן החליט ליטלן לביתו, כשבא האיש התמים לתפילת שבת ראה שאין החלות מונחות במקום שהניחן שמח מאוד על כך בחושבו כי ה' בוודאי קיבל את מנחתו והיא עלתה למרום, משום כך החליט להמשיך במעשהו וגם שבוע לאחר מכן הביא י"ב חלות לביהכ"נ, גם בפעם הזו נטלו השמש, וכך חזר ונישנה המעשה במשך מספר שבועות, באחד מימי שישי נכח רב העיר בביהכ"נ בעת שהאיש הביא את חלותיו והביט בפליאה על מעשהו מה פשר חלות אלו שאתה משאיר כאן שאלו הרב, ענה האיש הפשוט אני מביא את החלות מדי שבוע

כתחליף ללחם הפנים שהיה בביהמ"ק והן עולות לשמים בעצמן, כעס הרב על בורותו של האיש ואמר לו שלא יתכן כדבר הזה וציווה עליו שלא יעשה יותר כדבר הזה כי יש בו משום חילול הקודש, והאיש הלך לביתו בפחי נפש, האר"י הקדוש אשר ידע מה שאירע קרא אליו את רב העיר וגילה לו כי גזירה נגזרה עליו בשמים משום שמנע האיש הפשוט מלהמשיך במעשהו ואמר לו "צו לביתך כי בן מוות אתה, מיום חורבן ביהמ"ק לא הייתה נחת רוח לפני הקב"ה כמו הנחת שגרמו לו החלות האלו אשר ניתנו בתמימות ובפשטות, הבין הרב כי צדקו דברי האר"י והם עתידים להתקיים והוא ציווה לביתו כאשר אמר לו האר"י ומיד לאחר מכן נפטר לחיי העולם הבא.

חובה הנלמדת מהנ"ל על כל תלמיד

עלה בידינו עד כמה כל זוג שבונה את ביתו צריך לשאוף ולתבוע מעצמו להיות משכן לשכינה ושהבית יהיה מקדש מעט, והכל תלוי במעשיו של האדם וכונתו במעשיו כמאמר אליהו הנביא, ולכן כאשר יתכוון בכל מעשיו לעשות רצון השם גם בדברים הגשמיים ביותר הרי הוא מקדשן והופכן לקודש קודשים כמ"ש הבא"ח, ולזאת כאשר אוכל או יושן או הולך למנוחה וכדומה יתכוון במעשיו הכל בשביל לאגור כוח לעשות רצון השי"ת וישתדל כפי כוחו ויכולתו כי אין הקב"ה בא בטרוניא על בריותיו להפוך למלאך, וכאשר כתב האריז"ל שכל מעשה בדורנו גדול עשרת מונים מדורות הקודמים, ולזאת בכלים שיש לו וביכולות שיש לו חייב כל אחד לעשות את המירב ובוזה מגיע להשגות גדולות ונצורות והופך למשכן לשכינה, וכארון העדות למרות שמצופה זהב מבית ומחוץ בכל זאת הוא משכן התורה והשכינה, ובפרט בדורנו שירדה חולשה לעולם אין הדרך הרצויה להתענות ולהסתגף כי יוצא שכרו בהפסדו, וכבר כתב הראב"ד שבזה שפורש בסוף מאכלו ומשייר מעט ומפסיק לספק את תאוותו גדול מתענית וצום, ויהי רצון שנזכה לקדש מעשה ידנו וכל רצוננו וכונתנו יהיו לעשות רצון השי"ת ונזכה להיות משכן לשכינה ולתורה הקדושה אנו וזרענו וזרע זרענו עד עולם אמן.

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

בענין מהותו של בטחון

וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שֵׁם וְדַבַּרְתִּי אֵתְךָ מֵעַל הַפְּפֹרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַפְּרָבִים אֲשֶׁר עַל אֲרֹן הָעֵדוּת אֵת כָּל
אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (כה, כב)

מקום השראת השכינה

הנה התכלית של בנין המשכן היתה להכין מקום ראוי להשראת השכינה כדכתיב:
"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם". ובתוך המשכן המקום שבו היתה השראת השכינה,
היה בבית קודש הקדשים על גבי הארון מבין שני הכרובים. כדאיתא במדרש (רבה שיר
השירים) על הקרא (א, יג): "צרור המר דודי לי בין שדי ילין" ז"ל, "בין שדי ילין - זו
השכינה שהיתה נתונה בין שני הכרובים", ע"כ.

טעם נדבת המשכן

הנה כל הדברים שהוצרכו לבניית המשכן, כולם הביאו כלל ישראל בנדבה כדכתיב:
"דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו". והקשה ר' יחזקאל
לעוינשטיין (אור יחזקאל דרכי העבודה, עמ' נ"ה) דמדוע הוצרכו כלל לנדבת בני ישראל,
והלא לה' הארץ ומלואה, ומדוע לא יבנו המשכן בלא תרומתם? ותירץ שהמשכן היה
המקום של השראת השכינה, וכדי שיזכו כלל ישראל להשראת השכינה, הכל תלוי
במעשי האדם. ונמצא דנדבת המשכן לא היתה רק היכי תמצי שיהיה להם את הדברים
שראו לבנות בהם, אלא דזה גופא גרם להשראת השכינה, דהשראת השכינה תלוי כפי
שיעור שפונה להשי"ת, זהו השיעור שזוכה שהשי"ת פונה אליו. וע"י הנדבות כל כלל
ישראל פנה להשי"ת, ומחמת כן זכו להשראת השכינה.

קיום השכינה היתה מחמת הבטחון

איתא בב"ק (צב, ב): "אל רבא לרבה בר מרי מנאהא מילתא דאמרי אינשי: כד הוינן
זוטרי לגברי [פרש"י: כשהיינו קטנים היינו חשובים כגברי], השתא דקשישנא לדרדקי
[עכשיו שהזקננו הננו שפלים כתינוקות]? אמר ליה, מעיקרא כתיב: וה' הולך לפנייהם
יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם, ולבסוף כתיב: הנה אנכי
שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך", ע"כ.

וביאר הגר"א דברי הגמ' (ביאורי הגר"א ב"ק צב, ב) וז"ל, כד הוינן זוטרי כו', כמ"ש
במדרש (ויק"ר פכ"ה) משל התרנגולת כשהיא קטנה אמה זנה אותה ונותנת בפיה
וכשמתגדלת ובאה לאכול עמה מכה אותה לפי שכבר יכולה לזון א"ע, כן כשהאדם קטן
בוטח על בוראו מאד ומנהיגו הקב"ה בהשגחה עצומה פרטיי' וכשנתגדל בוטח בעצמו,
וכמו כן ההשגחה נמעטת מעליו, כמו כן בישראל קודם הים היו מתייראין מן המצרים
והיו בוטחים בה' מאד ואח"כ כשנתמעט בטחונם נתמעט ההשגחה מעליהם, וע"ז היו

במקדש הכרובים 'כרביא' להיות שהקטנים הם קיום השכינה, עכ"ל. ומבואר מדברי הגר"א, שכל השראת השכינה היתה מחמת 'הבטחון בהשי"ת'. וע"כ הכרובים היה בדמות פרצוף של 'תינוק' שזה מורה על בטחון בהשי"ת.

מהותו של בטחון

לבאר דבריו הק', הנה מהותו של בטחון, להרגיש ממש כמו תינוק ביד אמו. הנה החובת הלבבות (שער הבטחון פ"א) כתב שמהותו של בטחון הוא - "מנוחת הנפש". ואיתא מהגר"א (בדברי אליהו, תהלים פ' קלא) ז"ל, "שאלו לרבינו הגר"א, איך הוא מצות הבטחון בקדוש ברוך הוא? ואמר, כבר פירש לנו דוד המלך ע"ה (תהלים קלא, ב): "אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמל עלי אמו כגמל עלי נפשי". פירוש, כמו הגמול היונק משדי אמו, כאשר ינק כדי שבעו אינו דואג אם יהיה לו מה לינוק אחר כמה שעות כשיהיה רעב, כגמול הזה עלי נפשי, שאינני דואג כלל מה יהיה אחרי שעה או ליום מחר. וזהו גם כן מה שכתוב (שם כב, ט-יא): "גל אל ה' יפלטו יצלהו כי חפץ בו. כי אתה גחי מבטן מבטיחי על שדי אמי עליך השלכתי מרחם מבטן אמי אלי אתה". וזהו שצותה התורה (שם קלא, ג): "יחל ישראל אל ה' מעתה ועד עולם", עכ"ל. הרי דברים מפורשים מפ"ק של רבינו הגר"א דעיקר יסוד ההרגש של בטחון הוא להרגיש כמו תינוק ביד אמו שאינו דואג כלל, כמו שאין תינוק יודע כלל איך לדאוג.

השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך

יש לבאר העומק בביאור מהות הבטחון. דהנה כפשוטו עצם מהותו של בטחון הוא זה שסומך ובוטח על מישהו. אולם החובת הלבבות ורבינו הגר"א כתב שאין זה מהותו של בטחון, רק עצם ה'מנוחת הנפש'. ונראה הביאור בזה, דהנה אם ילד קטן הסומך על שולחן אביו ואמו, ובא אחד ושאל את הילד, מדוע יש לך מנוחת הנפש, ואין לך דאגות, הרי אביך ואמך אין להם פרנסה טובה כל כך, ואפשר שלא יהיה להם מהיכן להתפרנס, ומנין לך שמחר יהיה לך מה לאכול? פשוט שהקטן שאינו יודע כלל על הני דאגות, מיד יענה: אבי ואמי הזמינו לי מה לאכול כמה וכמה שנים, כשם שעלה בידם מה שאכלתי עד עכשיו, כך יפרנסוני היום ומחר, והם שדאגו לי עד עכשיו, הם ידאגו ג"כ להזמין לי מה לאכול מחר.

ונמצא דקטן תמיד קאי ב'מנוחת הנפש', לא רק משום שיודע שיהיה לו מה לאכול, רק משום שידוע שאביו ואמו דואגים עליו. וע"כ הקטן מבין שאין זה צריך להיות דאגה שלו מה יאכל, והדאגה של פרנסת מחר הוא דאגת אביו ואמו, שהם דואגים עליו.

כן הוא הדין לענין הבטחון בה', הא דלית ליה שום דאגה אינו רק משום שסומך על השי"ת שיעלה בידו כל מה שנצרך לו. אלא גם שיודע שהשי"ת ידאג עליו לפרנסתו כמו כל אב ואם שדואגים לבניהם. וא"כ שיודע שיש מי שדואג לו, א"כ נמצא דליכא שום מקום לשום דאגה בעולם, 'שאינו דאגה שלי' - יש מי שדואג לי!

וכן הוא הדין לכל שאר דאגות בעולם, כמו שמובן שקטן אינו דואג כלל על פרנסתו, שזהו דאגת אביו ואמו, הוא הדין לכל שאר ענינים שיתכן לדאוג, אם מכיר שהשי"ת

דואג לכל אחד ואחד, נמצא דלעולם ליכא שום דאגה כלל, שאינו דאגה שלי. וכדכתיב:
"השלך על ה' יהבך - והוא יכלכלך", ר"ל אם משליך הדאגה להשי"ת, ואינו דואג כלל,
שהשי"ת דואג עבורו, יזכה למה דכתיב: - "והוא יכלכלך".

השגחה כפי שיעור הבטחון

ובענין מדת הבטחון, הכל תלוי כפי שיעור שבוטח בה'. שאם אחד משים עצמו ממש
כמו 'קטן' - ואינו בוטח בעצמו, רק בוטח על אבינו שבשמים, זוכה להשגחת השי"ת,
באופן נפלא. אבל אם אדם משים עצמו כ'גדול', ובוטח בעצמו, וחושב שאינו צריך לבא
להשען על שום עזר מאת אבינו שבשמים, שהרי ביכולתו לעשות הכל, הרי הוא ממעט
מעליו ההשגחה. דהשגחת השי"ת תלוי כפי שיעור בטחונו בו. וכפי השיעור שבוטח
בהשי"ת, זהו השיעור שזוכה להשגחת השי"ת.

וזהו האופן לקנות מדת הבטחון, לשום עצמו ממש כמו קטן, ולהרגיש שאין לו על מי
לסמוך, ואין ביכולתו לעשות מאומה, רק כל מה שצריך לעשות צריך עזר, ומי שמרגיש
כן, בודאי יבטח בהשי"ת שיעזרהו בכל דבר. אבל מי שמרגיש שאינו צריך שום עזר,
שהרי הוא כגדול, שביכולתו לעשות כל מה שצריך, חו"ש זהו סיבה להפסיד השגחת
השי"ת. וזהו ביאור דברי הגמ' בב"ק לפי הגר"א.

פורשי כנפים למעלה - מסתכלים למעלה

ולפי זה אפשר לומר ולבאר הטעם מדוע הכרוכים היו פורשי כנפים למעלה. דתנן
במתני' בראש השנה (פ"ג, מ"ח): "והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגומר (שמות
יז, יא) וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה, אלא לומר לך כל זמן שהיו
ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים ואם
לאו היו נופלין, כיוצא בדבר אתה אומר (במדבר כ"א) עשה לך שרף ושים אותו על נס
והיה כל הנשוק וראה אותו וחי, וכי נחש ממית או נחש מחיה אלא בזמן שישראל
מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים היו מתרפאים ואם לאו היו
נימוקים", ע"כ. הרי משה 'הרים' ידיו - ולשון הרמה הוא לשון של סילוק. נכדכתיב
(במדבר יז, י): הרמו מתוך העדה והכוונה הוא להורות שאין שום כח כלל לידיים, רק כל
הכח הוא מאת השי"ת, וכל זמן שמשה רבינו הרים ידיו למעלה, והיו כלל ישראל
מסתכלים כלפי מעלה היו משעבדים לבם לאבינו שבשמים והיו מתגברים במלחמה,
וכמו כן היה גבי נחש הנחושת.

א"כ יש לפרש דמטעם זה היו הכרוכים פורשי כנפים למעלה, להורות על מדת הבטחון,
דהבוטח בה' מאמין שום שום כח כלל וכלל לידיו. וכל מה שנעשה על ידיו הוא כולו
בהשגחת השי"ת. ואינו חו"ש כוחי ועוצם ידי. ומרגיש ממש כמו תינוק שאין לו שום כח
כלל לעשות שום דבר, וזהו מהותו של בטחון כמו שנ"ל.

פניהם איש אל אחיו

הכרוכים היו "פניהם איש אל אחיו". ואפשר לפרש, מאחר שמבואר שכל השראת
השכינה שהיה בהמשכן היה מחמת בטחונם של כלל ישראל, וזהו הטעם שפניהם היו

כדמות פרצוף של תינוק. א"כ לפי זה יש לבאר מדוע היו פניהם איש אל אחיו. דהנה הבוטח בה' זוכה להנהגה של "ה' צילך" כדברי המדרש הובא בנפש החיים (שער א', פרק ז') וז"ל, "וז"ש דוד המע"ה ה' צלך על יד ימינך. היינו שכמו שנטית הצל של איזה דבר הוא מכוון רק כפי תנועות אותו הדבר לאן נוטה. כן בדמיון זה כביכול הוא ית"ש מתחבר לנטות העולמות כפי תנועות ונטיית מעשי האדם למטה. וכן מפורש במדרש אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה לך אמור להם לישראל כי שמי אקי"ק אשר אקי"ק. מהו אקי"ק אשר אקי"ק כשם שאתה הוה עמי. כך אני הוה עמך. וכן אמר דוד ה' צלך על יד ימינך. מהו ה' צלך כצלך. מה צלך אם אתה משחק לו הוא משחק לך. ואם אתה בוכה הוא בוכה כנגדך. ואם אתה מראה לו פנים זעומות או מוסברות אף הוא נותן לך כך. אף הקדוש ברוך הוא ה' צלך כשם שאתה הוה עמו הוא הוה עמך ע"כ", עכ"ל.

ולפ"ז מובן היטב מדוע היו הכרובים פניהם איש אל אחיו, שגם זה להורות על מדת הבטחון בהשי"ת, דכשיעור שפונה להשי"ת זהו השיעור שזוכה שהשי"ת פונה אליו בהשגחתו. ע"כ הכרובים שמורים על מדת הבטחון, היו פניהם איש אל אחיו, להורות שכפי שיעור שפונה להשי"ת זהו השיעור שזוכה שהשי"ת פונה אליו, וזוכה להשגחתו.

שמירה של הבוטח בה'

איתא בב"ב (ז, ב): "רבי יהודה נשיאה רמא דשורא אדרבנן נרש"י: הטיל יציאת חומת העיר על החכמים כמו על שאר בני אדם], אמר ריש לקיש: רבנן לא צריכי נטירותא וכו'", ע"כ. וביאר החזון איש את דברי הגמ' וז"ל, "מצאו חכמים שאין ליטול מהם לנטירותא, ואחרי שבאמת תורתן מגנת עליהן ואינם נתונים תחת מקרי הטבע כשאר בני אדם, כי השגחתו ית' הוא לפי מדת הבטחון שאדם משליך יהבו על בוראו ית', והלכך ראוי ת"ח לפוטרו מנטירותא וכו'", עכ"ל. ומבואר מדבריו, דהשמירה של הבוטח בה' אינו תלוי כלל לפי דרך הטבע, שהשי"ת בעצמו שומרו מכל צרה ורעה שבעולם! יה"ר שנזכה למדרגה זו!

האלקים ישימנו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו בנראה ובנסתר ברחמיו, אמן!

והבוטח בה' חסד יסובבנו!!

לתגובות: adebstein@gmail.com

מעמקי הלכה / הרב יצחק אברהם, כולל 'תורת ה' חפצו' (בית שמש)

משיכת "אחוזים גדולים" מכספי הצדקה עבור היועצים והמתרימים

דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לְבוֹ תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי
(כה, ב)

בעומדנו בחודש אדר שבו משמיעין על השקלים, ובהצטרף אליו פרשת תרומה העוסק בראשיתו על נדבות בני למלאכת המשכן וכליו. אינני מוצא "דבר בעתו מה טוב" יותר מאשר לעסוק במצות הצדקה. כידוע מצות הצדקה היא מצוה גדולה עד למאוד, וכפי שרואים מגודל מתן שכרה, שבכחה לקרוע רוע הגזירה (ר"ה טז:), ומצילה מדינה של גהנום (ב"ב י.), ו"ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה" (ישעיה א, כז). ועוד כהנה וכהנה מעלות נשגבות עד שקצר המצע מהשתרע מלפרוט את כולם כי רבים הם. אלא שזה לעומת זה ברא אלקים, וככל שהמצוה גדולה יותר, כך גם היצר נדמה כהר גבוה יותר, ומערים קשיים ועיכובים גדולים במטרה למנוע מלקיים את המצוה הגדולה הזו כתיקונה.

א] מנהג בעלי המוסדות שנותנים למתרימים אחוזים גדולים מהצדקה

ברצוני להעלות כאן נקודה אחת למחשבה, שלמען האמת היא די "מרגיזה", וחושבני שכל מי שחוש הצדק לא אבד ממנו, יעיד נכוחה על אמיתות הדברים [אמנם באם נראה למאן דהו ששגיתי בדברי, אנא יתקנני באמרי יושר, ותשועה ברוב יועץ]. הנה דבר מצוי בעידן "ההתרמות" ההמוניות של ימינו, שארגוני הצדקה שוכרים "אנשי מקצוע", שמלווים את מערכת ההתרמה [מאצי'נג, מכירה סינית ודומיו], ובכך מבטיחים הכנסה מרבית לקופה. ובאמת שהדבר כשלעצמו הוא דבר נפלא, התשועות מניבים פירות מעל כל תצפית אפשרית. אלא שתרגו הבטן בשומעה על האחוזים המופלגים שדולפים "החוצה" הן לאנשי המקצוע שמעורבים בתוך ההתרמה שבודאי לא טומנים את ידם בצלחת, והן לשאר ה"מתנדבים" שמטלפנים ומתרימים. יודעי דבר מספרים שמדובר על נטילת 49% ובדרך של "עישורייתא דבי רבי" [דהיינו שכל יד נוספת שמעורבת בהתרמה, נוטלת גם היא אחוזים לא מבוטלים ממה שנותר לאחר הניקוי של ה-49%].

ב] תוכחתו של הגר"ח מוואלוז'ין לעשיר שלא רצה לתרום לשיבה

אמנם ידוע מה שמביאים מהמעשה עם הגר"ח מוואלוז'ין זצ"ל שהוכיח לאותו עשיר שלא רצה לנדב לשיבה מחמת שראה שהמשולח נהנה מכספי התרומה. ועוררו שכך היא דרכה של תורה, שיהנו על הדרך עוד אנשים (פרדס יוסף ויקרא א, ד עמ' ס"ו). וכן העירו שהדבר תלוי בזכות הכוונה, ומי שכוונתו זכה לדאוג על טובתם של העניים, הקב"ה מסדר שהתרומה תגיע אל יעדה בשלימות (קהלת יצחק פרשת ויקהל).

אכן כל אלו דברים נאים וראויים למי שאמרם, ומסבירים גם בטו"ד את מעשיהם ומפעלם הטוב של יהודים קדושים וטהורים שתורמים בכל מחיר לארגוני הצדקה וחסד, למרות הידיעה שאחוזים מכספיהם משתלשלים לכיסם האישי של המתרימים. אך מהזוית של המתרימים עצמם, סבורני שהמבט אמור להיות שונה בתכלית, שענים ודעתם ככלות הכל צריכה להיות נתונה לשם המטרה שלשמה נשלחו, והם הרי שלוחים מטעם "ועד הצדקה" העומדת לצידם של העניים לתומכם ולסעדם, ואם עינם ודעתם של השלוחים על ה"משכורת" הדשנה שיקבלו מתוך אחוזי הצדקה, נמצא שאין כאן אלא פועלים שכירים מטעם "משרד התעסוקה", וד"ל.

ואם ישאל השואל, מה אכפת לי מה היא כוונתם של השלוחים, סכ"ס הם אוספים כסף והוא מגיע ליד העניים, והרי אמרו לעולם יעסוק אדם במצות שלא לשמה וכו'. ומה לי להתרעם על מה שהשליחים עצמם גם נהנים ממשכורת מכובדת? הנה המתבונן יבין שהנקודה ה"מרגיזה" שעמה פתחתי, תולדותיה ברוב המקרים באה מתוך ההשקפה הבלתי מיושרת הזו. הרי אם דעתם של ה"משולחים" היתה נתונה על צורכי העניים, לא היה עולה בראשם המחשבה ליטול אחוזים כה גבוהים מתוך הארנקי של צדקה, דאיזה "לב מרגיש" מסוגל ליטול מעות ביודעו שעניניהם של עניים נשואות עליהם (מגילה ד:). ורק כשמעוותים את המבט ומתבוננים בזה כעבודה מכניסה, אזי ניתן לקחת אחוזים גבוהים מהקופה מבלי למצמץ עפעף.

ג] מדוע לא מודיעים מכל זה לתורמים?

אינני נכנס לעובי הקורה של אלו הטוענים שיש "גדולים" שהתירו ליטול עד 50%¹⁰. דגם בלו יצוייר שנקבל את הדברים כהויתן, עדיין אין הדעת נוחה מהתופעה הנו' כלל ועיקר. ואני חושב שגם "גוי גמור" שלא יודע מה זה תורה ומצות, ישפוט שהוא מהלך עקום להחריד. דופקים או מטלפנים לביתו של הנדיב, ומבקשים ממנו תרומה הגונה בעבור משפחות במצב קשה, ומתארים לפניו שלל תיאורי זוועות, ומכוס התרעלה והצרות שנקלעו בני המשפחה היתומה וכו'. וכך פותחים את לבו ויחד עמו גם את כיסו שיתרום ביד נדיבה. וב"ה מצליחים במעשיהם והנדיב לב הוציא ממון רב בעבור המקרה הכאוב והמצער. האם יעלה על דעתו של מאן דהו, שכעת מגיע למתרים 49% מסך התרומה?! הרי הנדיב התפעל והתרשם ממצבו של העני, אך לא ממצבו של ה"מתרים" אשר לא סיפר דבר וחצי דבר מגורלו [וכנראה שגם לו היה לו מה כ"כ לספר על עצמו, ושתיקתך טובה מדיבורך...].

וכאן הבן שואל ובועקה, להיכן נעלם "חוש הצדק"? כיצד מעלימים את הדבר הכ"כ נדרש לגלותו ולפרשו בפני כל התורמים והמסייעים, הרי זה מידע כ"כ בסיסי אשר עשוי

¹⁰ ואשמח באמת באם יודיעוני "מקור" (לא שמועה) מספרן של פוסקים שכתבו כדבר הזה וב"דעת עצמם" (ולא רק כ"ישוב להמנהג"), ועד הנה לא ראיתי כדבר הזה. אדרבה, ראיתי מפוסקים שהרעישו שהוא עוון פלילי דגול, עי' שו"ת תשוה"נ (ח"ב סי' תע"ה) בשם הגרי"ז מבריסק זצ"ל. וכן אסף כעמיר גרונה בשו"ת ברכת יהודה (ח"ד יו"ד סי' ח') את דברי פוסקי זמנינו, ומסקנתו שלא מצאנו בפוסקים סעד להרחיב יותר מנטילת שלישי או רביעי, וגם זה הוא ענין של בדיעבד גמור באין מוצא אחר להשיג תרומות.

לשנות את מפלס התרומות מקצה לקצה! ובמקום זה ה"משולחים" מרגישים בנוח לעשות את מעשיהם במסווה ובשתיקה. פשוט אינני תופס כיצד ניתן לחמוק מהשאלה הזו? הרי מדובר כאן בדרישה של הוגנות-אנושית מינימלית, רק להודיע ולשבר את אוזן התורם להיכן נשאבים כספי תרומותיו! ושאלה כזו הרי תשאל ביום מן הימים, ומוטב שעה אחת קודם!

דן כיצד לא חוששים לאיסור "גניבת דעת"?

אך גם אם ישנו אדם שטענת "הוגנות-מינימלית" לא מדברת אליו [וצ"ע כיצד יתכן מציאות כזו, וכי התורה לא מחנכת אותנו בכל מהלך דרכה להיות אנשים הוגנים? ומקרא מלא דיבר הכתוב "ועשית הישר והטוב"]. נוכל להעיר מהאיסור הידוע של "גניבת דעת הבריות". וכי כיצד מעלימים מהתורמים התמימים את העובדה הזו שמיטב כספם וזהבם הולך לידי ה"עסקנים", ולא לידי העניים והנצרכים באמת? בשלמא אם היו מודיעים לתורמים מהנעשה במעות ועכ"ז ועל דעת זה ימשיכו ויתרמו בעין יפה, אשריהם ואשרי חלקם שעיקר מגמתם להרבות צדקה והטבה לזולת וכדברי הגר"ח מוואלז'ין וכנ"ל. אבל בלי אומר ובלי דברים, סתם ליטול בעבור "מצוה רבה", כשהמתרים יודע בלבו שסכום נכבד הולך "להכנסה רבה" בבנק האישי שלו, זה בענ"ד חוצפה ועזות מצח! ימחלו לי רבותי על דברי הלוחטים, אך מדוע הפכו את היוצרות ותחת "משולח" חידשו את מלאכת "שולח יד"...

יש שיטענו שהוא דבר מפורסם וגלוי לכל, שכך המנהג בין וועדות הצדקה ליטול 49% למתרימים, ועל המפורסמות אצ"ל ראייה. אך בער אנוכי ולא אדע מנין להם שהדבר כ"כ מפורסם, אדרבה לי ולעוד דכוותי ידוע מדברי הפוסקים שאסרו את לקיחת האחוזים הרבים מחמת עוון הגזל, ויותר ידוע אצלי שאחזוקי אינשי ברישעי לא מחזקינן! והכיצד נהפך דבר שכזה לידוע ולמפורסם? ולולי שנתוודעתי לכך ע"י "יודעי דבר" לא הייתי חושב בכלל להעלות את הנושא הזה, ועדיין תקוותי שאין זה אלא מיעוטא דמיעוטא, הלוואי.

ואכן ראיתי שכבר עורר מזה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל במכתב שנדפס בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סי' צ"ז סוף אות ט') וז"ל, "הן אמנם תמה אני תמיד במה שידוע לי מכמה מקרים אשר המוסדות ממש גונבים דעת הבריות ושולחים שליחים חשובים לחו"ל לאסוף כסף עבורם, ומסדרים את הדבר בצורה זו להיות זהירים שהתורמים בל יעלו על דעתם שהשליח עושה את מעשהו ע"מ לקבל פרס, כמו כן רבים ממוסדי התורה והחסד רגילים להגזים על מספר התלמידים, או את מספר הנתמכים על ידם וכדומה, וזאת למודעי כי אין אני מהרהר ח"ו על זה כי יודע אני שגדולים וטובים ממני עשו ועושים דבר זה ומסתמא בדקו ומצאו היתר, אולם למען האמת הנני כותב לו כי אנוכי בעניי בער אני ולא אדע מקור להיתר זה". עכ"ל.

זאת אומרת שלמרות שהגרש"ז בעצמו לא מצא כל "הוראת היתר" בדבר הזה [והוא דבר מפליא, שמי כדוגמתו היה מורגל תמיד בחיזור אחר "לימוד זכות" על מנהג ישראל תורה, ואם הוא הרים את ידיו בחוסר מענה בהנהגה זו, מי יבוא אחריו וימצא לימוד

זכות, ודוק]. אך עכ"ז היה ער לכך שזו המציאות שקיימת ע"פ דעת "רבנים" גדולים. והמבוכה כאן רבה, שמצד אחד יש כאן למעשה הוראה מהגרשו"א זצ"ל שאין היתר לנהוג כן. אך מאידך יש כאן גילוי על דעתם של גדולים וצדיקים שלא חששו מכך. ולא ידוע לי מי הם אותם גדולים אשר נוכל לשאול ולברר דעתם מדוע ועל סמך מה התירו זאת. והדבר צ"ת.

ה' מחשבה' ליעול המערכת

איך שלא יהיה, המתהלך בפשיטות ובתמימות מבין שהשכל הישר לא מאפשר להמשיך כך את ניהול ההתרמות. זה פשוט לא מסתדר עם הישרות של האבות הקדושים שנקראו ישרים. וגם אם נמצא איזה דעות של גדולים שהתירו הדבר, גם לשיטתם בודאי אין זו דרך המלך אשר נלך בה, והמצב הנוכחי דורש תיקון ושיפור לכל הדעות. ובענ"ד מה שיכול אולי לשפר את ההתנהלות, היא הדרך שהנהיג "שר הבריאות" לפני כשנה, בעת שחקק את חוק ה"סימון האדום", המחייב את בעלי חברות המזון לסמן "סימון אדום" על המארזים הבלתי בריאותיים שמשווקים לציבור. והיתרון הגדול שיצא מזה, שרבים מהחברות שינו את ה"מתכון" של חלק ממוצריהם, רק בכדי להימלט על נפשם מהחיוב של סימון מוצריהם ב"סימון האדום". וכך הפכו כמה מוצרים לבריאים וטובים יותר. [ומי שמחפש דברים פחות בריאותיים, ג"כ לא יצא מקופח, שהסימונים האדומים מתנוססים בראשי כל המדפים, והבוחר יבחר].

אם היה לאל ידינו לשנות את המערכת, היה נראה לי להציע הצעה דומה, לפני כל קמפינג ומשא התרמה, רצוי לדרג את האירגון בסימון ב"שיטת הרמזור". דהיינו אם האירגון דואג ש90% ומעלה מהכספים יועברו לידי העניים, ניתן להעניק לו "סימון ירוק", ליידע את הציבור שהכסף רובו ככולו מושט ומגיע ליעדו. ובמדה והאירגון מעניק עד 75% לעניים, הרי שיש להעמיד "סימון כתום" שמעיד כי רוב הכסף עדיין מגיע ליעדו. ובמדה והאירגון מעדיף להוציא כ50% אחוז מחמת היועצים והמתרימים שמסייעים בתעמולה וכו', אזי יאלץ להעמיד "סימון אדום" שיעורר את דעת הקהל מהידיעה שכמחצית מדמי התרומה מעוברים לידי ה"עסקנים". ובאופן כזה יצאו הכל שמחים. **התורמים**, ביודעם להיכן מיטב כספם מועבר. **בעלי האירגון**, לא יאותו ל"נצלנות" של "בעלי המקצוע" אשר דורשים טיבין ותקילין מעבר למה שמגיע להם, שהרי אם יעבדו באופן כזה של מתן 50%, לא ירבו לעצמם תורמים ותומכים. **ובעלי המקצוע**, אמנם לכאור' "יקופחו" במדת האחוזים שיטלו, אך שכרם הוא בעוה"ב שלא יודקו ליתן "דין וחשבון" על כספי צדקה שהגיעו לידם בצורה של גניבת דעת, עכ"פ ע"פ דעתו של מרן המנחת שלמה זצ"ל.

ואינני חושש שתהליך כזה יגרום ח"ו להפסקת "משא התרומות", אדרבה כמדומני שזה רק יעורר "תחרות" של הוזלה בין "אנשי המקצוע", שכבר לא יהיה "העזה" לדרוש 49% בלי מע"מ, ששום אירגון לא יסכים ליתן כ"כ הרבה, שכאמור בכך רק מקלקלים לעצמם שאף אחד לא יאות לתרום להם. כל שישתנה ע"י המערך הוא "תעריף המחירים" אשר

ירד פלאים למקומו הסביר, וכל הצדדים יוכלו להינות ולהרויח. ובעיקר העיקרים שבכך נזכה שהכסף יעובר ליעדים המיועדים.

הבעיה הקשה היא הפרקטיקה, כיצד לחולל שינוי מהפכני שכזה. הרי אנו לא ממחוקקי החוקים בערכאות. ומדוע שיצייתו לנו בעלי האירגונים והמוסדות ויטרחו לחשבן ולפרסם דבר זה [אם כי שכאמור הדבר יזקף לטובתם ולמילוי שביעות רצונם, שעי"כ ישיגו את מבוקשם בקבלת "יעוץ והכוונה" במחיר סימלי הרבה ומעבר למה שהתרגלו עד כה, אך הקושי לחולל את השינוי הוא גדול, ומי ירצה להיות הראשון הקופץ למים?]. וגם לצאת ביפוי כח של "קול קורא" מרבנים ובעלי הוראה שליט"א שיעודדו את המערך הזה, כמדומה שההתעוררות ההלכתית מצד איסור "גזל" לא יניב פירות כה מתוקים. שכאמור רבים הם הסומכים את עצמם על "קולות" שיש רבנים המתירים. וכבר הוזכר לעיל מהערתו של הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בענין הזה.

כך שלא נותרה בידי אלא להותיר את הנושא פתוח בפני מורי ורבותי שליט"א, עוצו עצה להמתיק סוד יחדיו, אולי זכות הרבים של לומדי ועמלי התורה דכאן יחולל את השינוי שכ"כ נדרש. וכמובן שאך למותר לציין, שלא באתי לקטרג ח"ו על כלל ישראל הקדושים, אלא שכמדומני מחוסר המודעות או ההתעסקות במצות במלומדה, כל אלו משכיחים מאתנו ברבבות העיתים את מעמדנו ויעודנו, וכל שעלינו לעורר ולהתעורר.

[ו] מכתב מידיד יקר שיחי

ברצוני לסיים במכתב שקבלתי לאחרונה מידיד קרוב שיחי שהיה שותף עם הדברים שנכתבו כאן, וסיפור לי סיפור אישי ממה שהיה בביתו [כמובן בשינוי פרטים למען זכות הפרט], ואלו תוכן דבריו: "אכן נגעת בנושא שפי חתום בעינינו. מצוות הצדקה היא אם אפשר לומר בכלל מהחביבות עלי, כי מי לנו ללמוד מאבותינו ממעלת החסד ומהתדבקות בדרכיו. והענין הנזכר שהעלית, מהכאובים אצלי, איני יודע מקום להוראת ההיתר שמורים לעצמם עסקנים שונים, ומה שיש כאלו שעוד התירו, בכול אופן ודאי נפרץ הגדר והגבול הראוי, עד שחושבים אנשים שכל ממון שיוכלו להציל ולנצל מאלו שנתברכה ידם, זה גדולה וחכמה, עד שהפך זה למקצוע מי יותר ערום בחוכמה להוציא סכומים היותר גדולים תוך שימוש נרחב בכסף לענינים רבים שאינם נצרכים לעצם מעשה הצדקה ומשמשיה".

וממשיך ומספר ממה שאירע עמו: "שנים הנני עמל לפרנסתי כידוע, לאחר חסכוניות שחסכתי בעסקיי בתקופה ממושכת בעבור הוצאות של חיתון אחד מילדי, הנה פרצו לתוך חנותי אינשי דלא מעלי שאינם בני ברית ושדדו את כל התכולה. ניסתי ליצור קשר עם המשטרה וכו', אך שום דבר לא הועיל, הכסף נגנב ונעלם כלעומת שבא. וכך שבת לביתי ריקם כשאין בפי מענה כיצד לכלכל צעדי במימון החתונה. בצר לי פניתי לקופה של צדקה ופרטתי את גורל מצבי, ושאלתי האם יש בידם לעזור לי בהוצאות החתונה. הממונים שם פטרוני בהפקדה בנקאית על סך של כמה מאות שקלים בלבד! והדבר ידוע שזה לא מזיז כלום בענין הוצאות חתונה, אך כנראה זה כל מה שהיה בידם להושיט לי, ואמרתי לעצמי גם ברוך יהיה ה' יעזור. אמנם הסיפור לא תם בכך, לאחר מספר שנים

פגשתי איזה יהודי בביכ"נ בשכונה שאני גר, ותוך כדי שיחה הוא שואל אותי כמשיח לפי תומו, אתה הוא היהודי שעשו עבורו מגבית רצינית לפני כמה שנים? אספו אז סכום של מליון שקל!!! נודעזתי למשמע אוזני, עשו מגבית מהסיפור שלי, ולמעשה לא נטלתי כי אם כמה מאות שקלים..."

והוסיף הלה ווארט מחודד ל"זכר המאורע": "אמרתי בדרך מליצה שהגמרא (ברכות יז:), תענית כד:;) מביאה, 'בת קול יוצאת אומרת כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובים מערב שבת לערב שבת'. וביארתי שמסתובבים בעולם אנשים ומגייסים כספים בסיפור שזה עבור איזה אברך צדיק חסר כל וכו', ובכך מפרנסים את משפחתם, והכסף בפועל שמגיע אל אותו אברך זה סך של קב חרובים..."

לא אוכל שלא לחתום בדבריו המתוקים של ידידי האציל הנ"ל וז"ל, "נוהג אני בנושא זה להתמקד על גדולתם של עם ישראל שתורם סכומי עתק, ובכך לעורר ולסנגר על ישראל, מאשר להתמקד באלו שאינם עושים כראוי. למעשה וודאי עדיף לתת את הכסף באמת לאנשים שראוי להם, ובכל שכונה יש את הברגים שמנהלים קופת צדקה בכנות שאפשר לתת להם כשליחים, ה' יעזור ויהיו כל מעשינו לשם שמים ורצויים לפני המקום ברוך הוא", עכ"ל.

אשמח לקבל מפרי מחשבותיכם, בנושא בכללותו, או בהצעות לשיפור.

יצחק אברהם

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש להלכה בהתיישבות'

תחפושת כלאים לשמחת פורים

מה הם לבוש מלכות ותכריך בוץ

מה שנהגו ללבוש פרצופים בפורים, גבר לובש שמלת אישה ואשה כלי גבר, אין איסור בדבר. מאחר שאינם מכוונים אלא לשמחה בעלמא. וכן בלבישת כלאים דרבנן. ויש אומרים דאסור, אבל המנהג כסברא הראשונה.

(רמ"א תרצו, ח)

תהו הלומדים מדוע בגד כלאים כל כך משמח? ותירץ בנפש חיה שהוא לזכר פעולת מרדכי, שיצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור ותכריך בוץ וארגמן. וקיימא לן דתכלת עמרא ובוץ כיתנא הוא. ורוצים לרמוז בזה על הנס. (חקי חיים ח"ג סי' קטז).

אכן, נראה לי שכך היתה המציאות של מיעוט מבחר הבגדים בזמנם. ליתר דיוק מיעוט מבחר חמרי הגלם שהסתכמו בצמר או פשתן. כמו היום גם אז לכל בעל תפקיד או איש מקצוע היו בגדי עבודה או מדים מתאימים. בחלק מהם היו כלאים. כמובן שהרואה כלל לא ראה שבגד שעטנו הוא, אלא רק דמות גוי כלשהו לפניו. מה שהרבה את השמחה. אלא שלא ניתן היה להשיג בגד כזה שאינו מצמר ופשתים יחדיו.

*

תחפושת כלאים לשמחת פורים

האחרונים תמהו על ההיתר של המנהג המובא ברמ"א שהובא לעיל. ראה שם בנו"כ. ליישב תמיהתם נקדים כלל בסוגיית עדל"ת. איתא בנזיר (כט, א) אתי חינוך דרבנן ודחי הקפת הראש דרבנן. היינו, כמו שעשה דוחה לא תעשה דאורייתא כך עשה דרבנן דוחה ל"ת דרבנן. גם הלכה למעשה, כתב המג"א בעניין המוצא חמץ בביתו ביום טוב, שאז אסור לטלטלו (תמו, ב) שיוציאו על ידי גוי, ואתי עשה דרבנן, דתשביתו, ודחי ל"ת דרבנן, דאמירה לנכרי. וכן בפרי מגדים (משב"ז ס"ס תנד) בעניין מי שיש לו רק מצה של טבל, וז"ל, ואפשר אף יין לד' כוסות או מרור דרבנן כה"ג אתי עשה דרבנן ודחי עשה דרבנן. עכ"ל. מבואר שעשה דרבנן דוחה ל"ת דרבנן.

דנו הפוסקים בארוכה בדברי הרמב"ם והראב"ד לעניין נזיר מצורע, שחייב לגלח, ואסור לו לגלח. והביא המנחת חינוך (שעג, ד) ספר אוהל דוד דעיקר גילוח של מצורע הוא שתי שערות, דשתי שערות מעכב ויותר מהן לא מעכב. והוסיף: והא דמותר לגלח לגמרי, ולא אמרינן כיון שאינו מעכב בתגלחת מצורע רק אם הותיר שתי שערות, ואילו הנזיר עובר על כל שיערה, אם כן יניח שיערה אחת, דאינו מעכב למצורע, ולא יעבור עליה בלאו דנזיר. מכיון שמצוות עשה לגלח לגמרי ועשה דוחה ל"ת יגלח לגמרי.

מבואר במנחת חינוך שגם חלק ממצוות עשה, אף חלק שאינו מעכב המצוה, דוחה ל"ת.

נחזור לסוגיין. מצוות עשה של שמחת פורים דוחה לא תעשה דרבנן, כמו כלאים דרבנן. אם אי אפשר לקיים שניהם, כגון שתחפושת זו שיש בה כלאים משמחת יותר, אתי עשה דריבוי שמחת פורים ודחי לא תעשה דכלאים דרבנן. השתא א"ש תמיהת האחרונים על המנהג ומדוייק מדוע התיר הרמ"א רק כלאים דרבנן.

*

האם תחפושת נקראת מלבוש

בטעם ההיתר הרחיב הדרכי משה (שם) וז"ל, נראה לי ליישב המנהג מהא דאמרינן בפרק בתרא דכלאים (ט, ב) דמותר ללבוש כלאים כדי להעביר בו את המכס. ש"מ שכאשר אינו מתכוין ללבישה שרי... דלובשם כדי שלא יכירוהו שהוא יהודי, ואפילו הכי שרי. אם כן ש"מ דכי לובשם כדי להתנכר בהם שרי, והוא הדין בפורים..כן נ"ל טעם המנהג. עכ"ל הדרכי משה.

וצ"ע אמאי כאשר אינו מתכוין ללבישה שרי, הרי זה פסיק רישיה. ועוד, אם אינו מתכוין שרי מדוע דווקא דרבנן.

ידועה שיטת הערוך בפסיק רישיה דלא ניחא ליה. הלכה כרבי שמעון שאינו מתכוין שרי. מודה רבי שמעון בפסיק רישיה דאסור. והוסיף הערוך דדווקא בדניחא ליה. כתבו הרמב"ן והרשב"א (שבת קיא, א, ד"ה האי) שמקורו במשנה בכלאים (פ"ט מ"ה) מוכרי כסות מוכרים כדרכם. ופירש הרע"ב: לובשים בגד כלאים להראות לקונה מידת אורכו ורוחבו, ובלבד שלא יתכוונו להנאתם. ואע"ג דאי מתכוין איכא איסורא דאורייתא, אם לא מתכוין שרי לכתחילה. וכן הלכה.

אכן תוס' (שבת כט, ב, ד"ה ובלבד) פירש המשנה בעניין דלא הוי פסיק רישיה, כגון שהוא לבוש בגדים אחרים להגן עליו מפני החמה ומפני הצינה.

נראה שכך דעת הרמ"א ליישב המנהג. הנוהגים פסקו כשיטת הערוך, אבל רק באיסור דרבנן. מכיון שאינו מתכוון ללבוש אלא להתנכר, ומכיון שהלכה כרבי שמעון שאינו מתכוון שרי, אינה נקראת לבישה.

*

נפקא מינה בין שני הטעמים: מי שמתחפש ביום אחר שאינו פורים. למשל ביום י"ד בפורים דמוקפים, או ביום יד בפורים משולש בירושלים, בזמן קריאת המגילה. ביום שבו אין מצוות שמחה. לטעם שעשה דוחה ל"ת אין כאן מצות שמחה. לטעם שאינו מתכוין שרי, גם ביום אחר מותר.

*

ליטע כלאים בפורים

כתב השו"ע (תרצו, א) פורים מותר בעשיית מלאכה. ובמקום שנהגו שלא לעשות אין עושין. והעושה אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה לעולם. ובמשנה ברורה שם (ס"ק

ד') כגון אם זורע איזה דבר אינו מצמיח. אבל הרא"ם כתב שאינו מרויח אבל אינו מפסיד.
עכ"ל המשנ"ב.

והסתפק הגאון ר"י זילברשטיין, מי שיזרע כלאים בפורים האם יעבור על האיסור, הרי
הזרע אינה מצמיח, הרי שלא זרע כלום.

והשיב הגר"ח קנייבסקי שליט"א, שדווקא כאשר זורע דבר היתר אינו מצמיח, שלא
יראה בזה ברכה. אבל כלאים, שבלאו הכי אינו יכול ליהנות מהם, שכן חייב לעוקרן,
יצמיח. לכן הזורע כלאים חייב. (חשוקי חמד)

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

נדיבות הלב

מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לְבוֹ תִקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי (כה, ב)
ידבנו – 'לבו'.

הלב שלו, נדיב.

כי יש מי שהוא נדיב, אבל ליבו – אינו נדיב. הוא, לדוגמא, מחלק צדקה. ובשפע רב. אבל, כמו שאומרים – ליבו, בל עימו.

אולי הוא מקוה – לשלט הנצחה מכובד; יתכן גם שהוא מכין חומר לאותו לבלר, אשר ייאלץ ללקט ולנסח את חוברת הזיכרון לעילוי נשמתו. ובל נולול, חסד גדול הוא – באשר מלאכת הליקוט קשה היא, ופירותיה – מועטים.

ויש – נדיב לב. הלב עצמו – מתנדב. הוא רוצה בזה. הנתינה גורמת לו סיפוק והנאה.

ואכן, במלאכת המשכן – יש נתינה. כלפי – שמים. כלפי 'זאת'. השכינה הקדושה, הינה 'דלה ועניה'. והנדיב דנן, עושה לה 'משכן'. מקום בו היא יכולה להתגלות. מקום בו היא גדלה, ונעשית מלכה אמיתית.

והנתינה לשכינה, צריכה שתהיה מתוך רצון. מתוך נדבת לב. החיוב, וההכרח, אינם נכונים כאן.

אמנם, לאחר שליבו נודבו – הוא מכניס את עצמו ל'חיוב'. הוא הופך להיות – 'מצווה ועושה'.

לב אחד

עם ישראל, הינם היחידים שמשתייכים ל'זאת התרומה'. ל'זאת'. לשכינה הקדושה.

היחידים – שביכלתם לבנות לה מקום. ליצור עבורה משכן – בתוכם. 'ושכנתי בתוכם'. המהות של 'מקום', היא נתינה.

וכך מלמדים אותנו חז"ל (סנהדרין ז.). כשיש אהבה עזה בין שני בני אדם, יהיה להם מקום אפילו – על חודו של סכין. אבל כשהאהבה פוחתת, מרחב בן ששים אמה – גם הוא לא יספיק.

והנמשל שם הוא – המשכן. שם היתה אהבה עזה.

וכך מורגל בפי האנשים. 'כשיש מקום בלב, יש מקום בבית'.

בבנין המשכן, קיבלנו משהו חדש: אפשרות – להיות 'מקום' להשי"ת. להכין לו מקום. והמקום האמיתי – כבר אמרנו – הוא לב.

מקום, הוא רצון – להכיל מישהו.

למקום, מטבעו, אין 'דעה' כיצד תיראה המציאות שתשכון בו. הוא מקבל אותה – כפי שהיא. תפקידו, להיות 'נושא' אותה. וזהו.

וזו הכוונה – 'להיות' מקום. לדעת, להפנים – אני רק נושא מציאות. ומה שהמציאות הזו תבחר להיות, לעשות, לפעול – אני שם. עבודה. בכל מצב שהוא.

היא תהיה – שונה ממני. יש לה רצונות משלה, שאיפות משלה. יעדים משלה. ואני פותח את ליבי, ונותן לה את כל כולו. אני המקום, הבסיס, ה'אפשרות' – שלה.

וזו, אחדות אמיתית. כי כשאני מפנה מקום בלב שלי, עבור מישהו אחר – הרי שאותו מישהו, 'יושב' בתוך הלב שלי. בפנים.

ומאחר והלב שלי – מכיל גם אותו, אז אנחנו – אחד. אנחנו על אותו הלב.

כשיש רצון, אהבה, נתינה – יש קשר. יש השתייכות.

– יש התאחדות.

להיות מקום

מראה כבוד ה', היה כאש אוכלת – בראש ההר.

המציאות הזו של 'כבוד'. הגילוי האדיר, הנורא, של מעמד הר סיני.

גילוי זה הוא – 'כאש אוכלת'. אש. והיא – אוכלת. מכלה מציאות.

גילוי כבוד זה, כפי שהוא ממש, היה – תמיד – במשכן. זה היה היעוד של המשכן: להיות מקום, לאותו גילוי תמידי (עי' רמב"ן כה, ב).

יתכן. כשאתה מוכן להגיש את כל כולך – להיות מקום עבור השי"ת, זו 'אש אוכלת'. המציאות הקודמת שלך, 'נאכלת'. מתבטלת. מעתה, יש מציאות אחרת, חדשה: כבוד השי"ת.

וזה 'ידבנו ליבו'. נכונות לשאת מציאות – שיתכן שתבטל אותך לגמרי. מוכנות – לתת את עצמך, להיות 'נאכל'.

התוצאה, שאתה הופך להיות 'מאכל גבוה'. אכילת מזבח. מאכל, במהותו, הוא נבלע במציאות של האוכל אותו.

וכשאתה אכן מאכל גבוה, אתה הופך להיות חלק – מאותו 'גבוה'.

הזכות העצומה הזו, להיות 'מקום'. להיות חלק – מהמציאות הכי גבוהה שיש.

רוצה לרצות

המילים – גבוהות.

המציאות שלי, פחות.

– הרבה פחות.

אולי – אני באמת רוצה. יתכן. יתכן גם, שאני רוצה – לרצות. אולי בסתר ליבי אני מפחד מהשינוי, מהרגשות החדשים שיציפו אותי. זה עוצר אותי. אבל – אני באמת רוצה.

[אגב, הפחד משינוי – הוא מרכיב מכריע מאוד בתחושת אי היכולת שלנו להשתנות. זהו מעין פחד מוות – תחושה כאילו ה'אני' הקודם מת, ותחתיו נברא אדם חדש. אמנם יש דרכים להתגבר עליו, ואכמ"ל.]

לעבוד את ה' מתוך 'נדיב לב' – מתוך רצון וחשק – תגיד לי, איך אפשר. אני כל כך רחוק מזה. למה לייאש.

אולי שמה, במדבר, היו כמה אנשים כאלו. נדיבים. אוהבים. היום – מי יאמר זיכיתי ליבי. זה נראה מופקע מהיכולת.

אני, בכל אופן – רחוק מזה. כרחוק מזרח ממערב. אולי אפילו יותר. יש לי בכלל סיכוי?...

תורנות

יש בתים, שנהוג לעשות בהם – 'תורנויות'.

יענקל'ה, מופקד על שטיפת הכלים – ביום ראשון בערב. בערל'ה, ביום שני. וכן הלאה. וכמנהג ילדי ישראל הכשרים, אלו הטהורים, שלא טעמו טעם חטא – התורנויות והתלונות, הולכות שלובי זרוע. ובידידות מרובה.

התלונה הקבועה – 'אין לי כח'. אין. פשוט – אין. תעשה משהו.

ואתה, המנכ"ל, אכן – עושה משהו. אולי מוכיח – שלמען מטרות מסוג אחר, הכח הנעלם – שב מהרה אל מקומו. אולי אתה משליט משמעת. והיד נטויה.

לפעמים זה משהו יצירתי יותר, כמו 'חצי ממה שיש לי לעשות, זה מה שחצקל'ה התחמק מלעשותו אתמול. שהוא יעשה את זה'.

ואז, גם אתה צריך להיות יצירתי יותר. אין לך ברירה, אם אינך רוצה את אותה התלונה למחרת.

פעמים, שאתה 'רודף' אחר הסרבן התורן. והוא אכן מתייחס אליך כאל 'רודף'. אתה, מצידך, מנסה נואשות – 'להצילו באחד מאיבריו'. אולי להציל את מה שנותר – אם נותר משהו – מכבודך כהורה.

ושערי תירוצים – לא ננעלו. הפריט הזה, קשה מידי. ההוא, היה בכלל על השולחן ולא בכיור. והשלישי – אוה, שכחתי. לא שמתי לב.

כך זה נראה – כשזו תורנות. כשהילד 'חייב'. כשמישהו, מחייב אותו.

אולי ננסה לדמיין, כיצד ייראה בית – שהאב והאם עצמם, עושים תורנויות ביניהם. נגיד, בפח האשפה. ביום ראשון – תורו של הרב שליט"א. הוא מוריד אותו אחר כבוד, אל מקומו אשר ב'צפרדע' השכונתית. כמנחה שלוחה אלי פיותיהם הרעבים למדי של גורי החתול אשר נולדו זה עתה למזל טוב.

ביום שני, הרבנית תליט"א מתכבדת במלאכה. היא מטבעה, פחות מתחברת לענין של הפיכת ה'צפרדע' לבית יולדות. ובהתאם לזאת – היא, מתחמקת מתפקידה.

ביום השלישי, כטוב לב שליט"א בכעסו, הוא עולה אל הקודש פנימה – ושאלתו הדחופה בפיו, על מי מוטלת האחריות היום. הלא ידוע, ש'עבר זמנו – בטל קרבנו'. וכאן, עבר זמנו, ושום דבר לא בטל. ממש שום דבר. כיצד יתכן הדבר. שומו שמים, והודעזעי ארץ.

זו האחרונה, אכן מזועזעת היטב. ואיתה עימה – התליט"א.

וגם אם התורנות הנ"ל זורמת על מי מנוחות. אם יש טבלה מסודרת, והנידונים מצייתים לה ללא עוררין. האם זהו בית?

– האם זהו 'שלום בית'?

ברור שלא.

כשיש לכל אחד 'תפקיד', אולי זו 'מכונה' משוכללת. אבל אין כאן 'קשר'.

– אין כאן 'נדיב לב'.

כשאינ רצון; כשכל אחד 'מושך תועלת עצמו' (עי' חת"ס פסחים מט: ד"ה אמור) – זהו 'חורבן בית'.

בית אמיתי, זה 'נדיב לב'. כשכל אחד מושך – את תועלת השני. כשהם 'נשואים'. כשכל אחד – 'נושא' את השני. את רצונותיו, את שאיפותיו, ואפילו – את משוגותיו.

כשכל אחד רוצה להעניק לשני. לשמח אותו. לענג אותו.

בית נבנה – על אדני הנתינה. וכשאתה מרגיש 'מוכרח', כשאתה לא מסוגל לומר 'לא' – גם ה'כן' שלך, לא יהיה 'כן'.

– הוא יהיה 'תורנות'.

ליהנות נכון

וזו גם הצורה הנכונה, של ה'שלום בית' שלנו – עם השי"ת.

אין 'ציווי' לעשות למען השכינה. לא יכול להיות 'ציווי'. אם זו מחוייבות – אין זה 'בית'. אין זה 'מקום'.

– אין כאן 'משכן'.

יהודי יכול לחיות כל ימיו – ב'לצאת ידי חובה'. לאסוף מצוות, להכניס ל'חשבון'. ולצפות – לתמורה. לעולם הבא. לגן עדן.

וכבר היה מעשה (מובא בקידושין לט:), ביהודי שקיים 'שילוח הקן' – במצוות אביו. 'למען יאריכון ימיו' – פעמיים.

אמנם אותו יהודי, נפל ומת – מיד.

הקושיא, הציקה ל'אחר' – עד שבגינה יצא לתרבות רעה (שם).

ומבאר הנצי"ב (הרחב דבר דברים כב, ז), שאותו יהודי – היה מהרודפים אחר 'עולם הבא'. וכפי שאיפתו – כך ניתן לו. הוא רצה עולם הבא, והוא קיבל אותו – תיכף ומיד...

אמנם – מי שעובד מאהבה, מי שעובד כמו 'נדיב לב' – מצפה לעולם הזה בדוקא. עוד עולם הזה, עוד חיים כאן. עוד נחת רוח להשי"ת – כאן (יעווי"ש היטב, וגם במרומי שדה קידושין שם).

ואהבה זו – אינה בשמים. ה'לא בשמים היא', נאמר על המצוות כולן. גם על הצורך להיות 'נדיב לב'.

הלא השי"ת עצמו, הוא 'נדיב לב'. רק נחשוב על כך, שהוא יכול היה – להספיק את כל צרכנו, עם איזו 'תמצית' מרוכזת. כמה טיפות בכל יום, והאנרגיה מתחדשת.

במקום זה הוא בחר – לענג אותנו. בחן, בחסד, וברחמים. טעם, ריח. מראה. צורה. הכל בטוב טעם, ובנדיבות לב אינסופית.

ובמקום ליהנות ממתנת ידו הרחבה, אנחנו – 'חוטפים'. ה'מדריך' שלנו, זו בטננו הרעבה. לא סנטימטר אחד למעלה הימנה. היא, המנהיגה. אנחנו – מונהגים. נסחפים.

ומי שינסה להפסיק לשניה באמצע, יווכח בכך. הוא יחוש – שהוא 'עוצר' תהליך. שהוא בולם – סחף.

עלינו – לנסות להכיר בטובה. להכיר – את הטובה עצמה. להתבונן עליה, לטעום אותה – מתוך 'דעת'. להכין את המאכל – בצורה יפה ומכובדת (עי' רש"י עירובין נד. ד"ה שמסרחת). לשים לב, לחוות את המראה. לתת לזה זמן. לברך, ולאכול – לאט. לתת דעת להנאה. לשים לב אליה.

ולאחר מכן – להתבונן, מי הוא זה שהכין לי את ההנאה הזו. מי הוא זה – שכל כך איכפת לו ממני.

ולחוששים שבינינו, פעולה זו – מרוממת את האדם. היא מעלה את ההנאה ממצב של 'סחף' – למצב של 'דעת'. למצב של שליטה. למצב – בו האדם זקוק לפחות ופחות הנאות. כך מלמד הנסיון.

השלב הבא, הוא הנאה גבוהה יותר. לדוגמא – סיפוק ממצוה. אם נפתח את ה'שריר' של היכולת ליהנות ב'דעת', של היכולת להכיר את הטובה – בהנאות המוחשיות, אז נוכל גם לפתח אותו – בהנאות רוחניות.

ומכל מקום – כך אפשר להכיר בטובתו של השי"ת, ולהתעורר – לאהבתו.

[זו סוגיא רחבה, ואולי נאריך בה יותר בפעם אחרת. כאן רק נציין, שביעוץ תורני – שהכותב עוסק בו, משתמשים בטכניקה מעין זו – כנגד לחצים, פחדים, חרדות, ואפילו דכאון. הנפש הבהמית שלנו, לפעמים – היא חסרה מאוד. ועלינו לדעת למלא אותה, ולא ב'חטיפות' – אלא בדעת.]

כך נוכל באמת לחוש ולחוות את טובו הגדול. וכך יתכן, שגם נרצה – להשיב לו 'נדיבות לב'. ה' יזכנו.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם י. בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

כפתורי המנורה 'כתפוחי הברתים' – תפוזים!

וְעִשִּׂיתָ מְנֵרֶת זָהָב טָהוֹר מִקְשָׁה תַעֲשֶׂה הַמְּנוֹרָה יִרְכָּה וְקָנָה גְבִיעֶיהָ פְּתָרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ מִמָּנָה יִהְיוּ (כה, לא)

רש"י מתאר את צורת הכפתורים שנראים כמין תפוחים עגולים סביב, בולטין סביבות הקנה האמצעי, כדרך שעושין למנורות שלפני השרים. ומקור דבריו הוא מהגמרא במנחות דף כ"ח ע"ב שאומרת כפתורים למה הן דומין, כמין תפוחי הכרתיים [שם מקום - רש"י]. ויש הגורסים ברתים. רבינו הרוג'צ'ובער זצ"ל זיהה את התפוחים הללו עם הפרי נפוץ אצלינו תפוחי זהב - תפוזים בלשונינו.

ידידי הג"ר משה צבי רודמן שליט"א העיר לדברי הגר"י עמדין - היעב"ץ ז"ל בהגהותיו לתענית דף כ"ט ע"ב (שבמהדורת נהרדעא - הוצאת וגשל) שגם זיהה את התפוז עם תפוח הנזכר במדרש. [מקורות שו"ת צ"פ החדשות ח"א קונט' מתנו"ע מכתב ה' ומכתב א' (בסוף הקונט' - עבור כולל תורת א"י) ב' (בסוף הקונט' - עבור רבי דוד פוטש ז"ל על שאלת החזו"א זצ"ל) וח"ג סי' פ"ז].

*

עתה לך והכיתה את עמלק – זירזו על ענין הרפיון בתלמוד תורה

עֲתָה לְךָ וְהַפִּיתָ אֶת עַמְלֵק וְהַחֲרַמְתָּם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ (שמואל א' טו, ג)

רבינו הרוג'צ'ובער זצ"ל מבאר בדרך דרוש שהנביא זרז את שאול על ענין הרפיון בתלמוד תורה שזהו "גדר עמלק", כמו שמצאנו בחז"ל שדרשו בבכורות דף י"א ע"ב בענין ביאת עמלק בפעם הראשונה ב'רפידים' מאי לשון רפידים ר' יהושע אומר על שריפו עצמן מדברי תורה, ופירש"י לפיכך בא עליהם עמלק. כמו כן לענין שאול נאמר בערובין דף נ"ג ע"א שאול דלא גלי מסכתא כתיב ביה בכל אשר יפנה ירשיע. וכן בדורו של מרדכי שהיתה התעוררות כח עמלק כדאיתא במגילה דף י"א ע"א 'בעצלתים ימך המקרה' וכו' בשביל עצלות שהיה להם לישראל שלא עסקו בתורה נעשה שונאו של הקב"ה מך. [מקורות: צ"פ עה"ת]

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים או תמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוג'צ'ובער זצ"ל: tp089744873@gmail.com

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

עשו לי קיטון אחד – דביקות בהקב"ה על ידי עמל התורה

וְנָתַתְּ אֶל הָאָרֶץ אֶת הָעֵדוּת אֲשֶׁר אָתֶּן אֵלֶיךָ (כה, טז), וברש"י, העדות היא התורה שהיא לעדות בנינו ובניכם שציויתי אתכם מצוות הכתובות בה.

ושמעתי להגאון הגדול רבי שמואל בירנבוים ראש ישיבת מיר ארה"ב זצ"ל, שהקשה דממה נפשך אי צריך עדות א"כ היאך התורה מעידה על עצמה. והיא קושיא עמוקה.

ונראה בהקדם המעשה המובא במס' שבת דל"א ע"א ובאבות דרבי נתן פרק ט"ו, באותו נכרי שבא לפני שמאי להתגייר וא"ל גיירני ע"מ שתלמדני תורה שבכתב, גער בו ויצא בנוזיפה, בא לפני הלל הזקן, וכו', א"ל אלף בית, ולמחר א"ל להיפך, א"ל לא אמרת להיפך אתמול, א"ל ומנין אתה יודע אלא שאתה מאמינני, אף שבע"פ האמינני, ע"ש.

ולכאורה ביאור דברי הגמ', שהלל הזקן רצה להסביר לאותו נכרי, שאף שכאשר הוא בא ללמוד מהלל הזקן, עדיין מטבע הדברים אינו משוכנע באמיתות דבריו, אולם אם ישמע את כל מה שהוא מלמדו, יוכל להיוכח שהכל נכון. וזה מה שבא להוכיח לו עם המשל, שכשם שלומדי האל"ף ב"ת אין להם הכלים להשתכנע בצדקת המלמד, אכן אם ישמעו אותו עד הסוף יוכלו לדעת שאכן זו השפה ואלו האותיות. וכמו כן בכל לימוד התורה כן הוא, את הבטחון מקבלים בהמשך הדרך. זהו פשטות ביאור דברי הגמ' הללו.

אמנם בכל זאת תמוה לכאורה מה הראי' שהביא לו, הא בכתב ובאותיות ודאי אי אפשר לשקר, כי יוכר שקרו כאשר התלמיד יקרא בכמה ספרים, ואזי יוכל לזהות התיבות בצורה נכונה, ומילתא דעבידא לאיגלווי לא משקרי אינשי, וע"כ מאמינו, ומשא"כ תורה שבע"פ.

ונראה שגם בתורה שבע"פ ישנם הוכחות ברורות שהם מהקב"ה, וכן כתיב מִשְׁפָּטֵי ד' אָמַת - צְדָקוֹ יַחְדָּו. והיינו שהוכחה על אמיתותם היא במה שצדקו יחדיו. וכך יכול לומר כל לומד וכל מי שזכה לעמול על התורה, שהיא עצמה מוכיחה על אמיתותה. וזהו מה שגילה לו הלל הזקן להנכרי, דגם התורה שבעל פה יש בה הגיון חותך כל כך, שלא ניתן לזיוף. ואינו צריך להאמין, רק בתחילת הדרך, אבל אח"כ כבר יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין כי אכן - מִשְׁפָּטֵי ד' אָמַת צְדָקוֹ יַחְדָּו.

וזהו הביאור במה שכתב רש"י הנ"ל, שהתורה עדות שציויתי אתכם מצוות הכתובות בה. כי כאשר לומדים התורה הרי נוכחים באמיתותה. אמנם כדי להגיע לכך, זקוקים ליגיעת התורה כדי להיוכח. אבל כאשר זוכים להתיגע רואים אמיתת התורה, והדברים ידועים לכל מי שלן בעומקה של הלכה.

ויותר מזה נראה שרואים את המצוה יתברך, שהרי לא יתכן כלל שלא מן השמים התורה, ואין בכח השכל האנושי להגיע לאפס קצהו של עומק דברי התורה. וזהו ביאור הכתוב, **משפטי ד' - דיקא - אמת - שהרי - צדקו יחדיו**, כי ע"י שיגיעים בתורה רואים את הקב"ה. וזהו עומק אמרם, חותמו של הקב"ה אמת. שהאמת עצמה היא החותמת. והבן.

והנה יש מקום להזכיר כאן, שבימים האלה מלאו ארבע שנים להסתלקות האדם הגדול בענקים, מרן הגאון גדול מרבן שמו **רבי יעקב אדלשטיין** זכר צדיק וקדוש לברכה, אשר אצלו ראו כל עמי הארץ כבודה של תורה ואמיתתה, ואיך כל דבר ודבר שבתורה מוכרח ומבואר מאומת והגיוני, מאשר קיבל מרבתינו - ובפרט מפה המתגבר בתורה כנתינתה, מרן רשכבה"ג **הגר"ש רוזובסקי** זצ"ל אשר דמות דיוקנו היתה לנגד עיניו כל ימיו, וממנו ינק דרכי עמל יגיעת הבנת בהירות התורה - וכאשר נתבונן בדרכיו הקדושות, יהיה זה לנו לתועלת להבין כמה דברי התורה מוכרחים ממש מצד עצמם.

והנה אמרו בשבת דפ"ח ע"א, מכאן מודעה רבא לאורייתא, אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשוירוש. ותמוה לכאורה, שלא מצינו שלא היו מצווים בתורה עד אחר הנס דפורים. וכבר עמדו בזה כמה וכמה ספרים.

וי"ל דהנה יש ב' בחינות בתורה, **עצת הרופא**, וכך מפורש בדברי רש"י בשלח ט"ו כ"ו על הפסוק **פי אָנִי ד' רִפְאֶךָ**, וזה לשונו, **"ולפי פשוטו כי אני ה' רופאך ומלמדך תורה ומצות למען תנצל מהם כרופא הזה האומר לאדם אל תאכל דברים שמחזירים אותך לידי חולי וכו' וכן הוא אומר (משלי ג) רפאות תהי לשרך"**. ע"כ. והיינו שמצוות התורה הן עצות מהבורא, שזו הדרך שיבור לו האדם למען יטב לו. ועוד ענין יש במצוות התורה שהן כמו **גזירת מלך**, כי ד' הוא מלכינו, ועלינו לקיים רצונו, כעבדים העושים רצון אדוניהם, כידוע.

ונראה שמצד עצת הרופא ודאי שהי' גם קודם נס פורים, כי זו מציאות, ואיסתכל באורייתא וברא עלמא, אמנם מצד גזירת מלך הי' קשה לחייבם, וע"כ הוצרך לכפות הר כגיגית ושיקבלו תורה שבע"פ, כי הי' קשה להגיע לשלימות ההכרה של החיוב לעבוד את הקב"ה, אמנם ע"י נס פורים הגיעו להכרה ברורה, וע"כ קיימו מה שקבלו כבר.

והנה כהיום אנו נוכחים בכך שרשעי עמינו אומרים מאי אהני לן רבנן, כי חסרים הם ההכרה שמצוות התורה הן **כעצת הרופא**, אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ממש, אמנם יש לומר שהוא כל זמן שאנו לא מגיעים להכרה ברורה, של **גזירת המלך**, שאנן עבדי השם ולא עבדי פרעה. אבל כאשר נגיע אנו להכרה שלימה ולקבלת עול מלכותו, כאשר עם ישראל בימים ההם בזמן הזה, קיימו מה שקבלו כבר. אז ימלא שחוק פינו ולשונינו רינה, ודו"ק והבן כי הדברים נפלאים.

ובזה יובן הא **דמחייב איניש לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי**, כי צריך להגיע להכרה ברורה, שהתורה מוכחת על עצמה ואזי נקבל זאת לא רק מברוך מרדכי אלא גם על ידי ההתבוננות בארור המן אשר בקש לאבדי, ונדע שאין חילוק כלל בין

לאבדם ובין לאבד דתם, כי אין אומתינו אומה אלא בתורותיה. ודו"ק היטב, כי קיצרתי והוא נפלא.

וזהו פירוש מאמר חז"ל עשו לי קיטון אחד שאדור בתוכו, והיינו כי כאשר גרים עם התורה מוצאים את הקב"ה בתוכינו, ודו"ק היטב.

והנה נשאלת השאלה כיצד עושים קיטון להקב"ה, ומה המשמעות של קיטון זה. ונראה דהקיטון אחד היינו שבמה שהאדם מתדבק בקוב"ה, והיינו ע"י שמכיר, וזהו ע"י התורה, וזהו קיטון אחד שאדור בתוכו. והתבונן והבן.

וכבר בקריעת ים סוף קבלו עליהם אבותינו **מלכותו ברצון**, ושוב חזרו בימי מרדכי ואסתר וקיימו - **ברצון - מה שקבלו כבר**... וכביכול קיימו למעלה מה שקבלו למטה... והוא הקיטון אחד, **וליהודים היתה אורה זו תורה**. וזו שלימות מחיית עמלק מדור דור, שבא לקרר האמבטי דקריעת ים סוף, ויצא משם אבל וחפוי ראש, ותלו אותו ואת בניו על העץ, ולכל בני ישראל היה אור במושבותם, והוא אורה של תורה...

נעימות החיים / הרב שלום אלעזר מאסקאוויטש, רב דחבורת 'נעימות החיים', בן כ"ק אדמו"ר משאץ שליט"א, בני ברק

"משנכנס אדר מרבין בשמחה"

"משנכנס אדר מרבין בשמחה (תענית כט.). וברש"י: 'ימי נסים היו לישראל פורים ופסח'.

יש להתבונן מהו המיוחדות בימים אלו פורים ופסח, בהם חל חיוב השמחה, משאר החגים?

אפשר לבאר. בנס של פורים ושל פסח, כלל ישראל היו במצב רוחני ירוד ל"ע שלא היו ראויים לנס כלל.

אך ה' עשה עמם נסים ונפלאות, והראה חיבתו אליהם וגאלם מיד צר, למרות שהיו בשפל המדרגה. וכל זה כדי להראות חיבתו לישראל עמו, שאף כשהם ירודים ושפלים במצבם הרוחני, עם כל זה הקשר שלהם עם השם ית' נשאר תמיד ללא הפסק בכל מצב שיהיה.

לכך זה המיוחדות של שני מועדים אלו פורים ופסח, שבהם התבטאה אמיתות הקשר והחיבה של השם ית' אל ישראל ללא תנאים וגבולות.

לאור גודל גילוי אהבה שהיה בימים אלו, בוודאי מן הראוי להרבות בשמחה אמתית ופנימית.

*

בד' פרשיות שבתפילין, מוזכר הענין של יציאת מצרים. ויש להתבונן מדוע לא הוזכר בו שום ענין אחר, קבלת התורה, וכו'?

והביאור בזה, מהות קשר התפילין הינו קשר שבו אנו מתקשרים להשם ית' בקשר חזק ואמיץ, והוא האות והסימן לקשר שלנו עם הבורא עולם.

אך הקשר שלנו עם הבורא עולם, אינו ניתן בתנאים ובגבולות מסוימות, אלא קשר זה הינו נצחי בכל עת ובכל מצב.

לכך בתפילין מוזכר ענין 'יציאת מצרים', להורות על ענין הקשר של בני עם השי"ת שאינו נתון בתנאים מסוימים, כפי שראו ביציאת מצרים שה' גאל את ישראל על אף שפל מצבם.

*

בפרשתן כתוב "ויקחו לי תרומה". וכתב רש"י הק' 'לי לשמי'.

ביאר הרה"ק מאיזבוצא זיע"א את דברי רש"י הק'. השי"ת מבקש מכל יהודי ויהודי שיקח וירים את עצמו אל השם ית', להתקשר עמו בחבלי אהבה, בקשר חזק ואמיץ לבל ינתק. 'לי לשמי' – אך ורק להשי"ת ללא תערובת חיבור של אף אדם ודבר אחר.

דבר זה נקנה על ידי החלטה חזקה ונחושה, אך ביותר מזה הוא על ידי כח התפילה. כאשר אדם יתעצם בתפילה, בוודאי יתקשר להשי"ת בקשר חזק ואמיץ, כמובא בשם צדיקים שתפילה על רוחניות אינה חוזרת ריקם.

*

כשנתבונן נראה שבשני מועדים אלו פורים ופסח, היה דבר משותף שגרם לבני ישראל להיוושע מצרתם.

והוא 'כח התפילה'.

בפורים, מרדכי כינס את כל היהודים, להתפלל ולהתחנן לפני השי"ת להעביר את גזירת המן הרשע.

ובפסח, כמו שכתוב בפסוק "ויצעקו בני ישראל אל ה' ותעל שוועתם אל האלוקים".

ענין זה על האדם לנצל בימים נעלים אלו, שהם מהזמנים שהשי"ת נותן לנו את ההזדמנות לשוחח עמו. עלינו להשקיע בתפילה להתפלל ולצעוק מעומק הלב להשי"ת, ולהביע את רצוננו להתקרב אליו, ולהרגיש את גודל הקשר שביננו לבין קוננו. אז בוודאי נצא מגלות לגאולה.

כאשר אדם מרגיש שהוא יכול לדבר ולשוחח עם ה', ללא תנאים וגבולות זה משפיע עליו הרבה שמחה ואמונה ותקווה, שבכל מצב הינו יכול לצאת מן המיצר ללא תנאים וגבולות.

יעזור ה' שנצליח לגלות את הקשר האין סופי שלנו עם הבורא ית', אשר אינו ניתן לתנאים וגבולות, אז בוודאי יושפע עלינו הרבה שמחה ואושר פנימי. וכאשר יושפע עלינו אושר ושמחה ממילא יושפע עלינו הרבה שפע בטוב הנראה והנגלה לנו ולכל ישראל אמן.

א גוט'ן שבת!

(עיבוד מתוך שיעור יומי הנמסר לאחר התפילה)

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

באהבתה תשגה תמיד! – עמל התורה ואהבתה לאורם של הגדולים

מתי נושא הארון את נושאיו? למה צריך את הנס הזה? למה נצטוו לשאתו בשעה שהוא
הנושא האמיתי?

וְהֵבֵאתָ אֶת הַבְּדִים בְּטַבְעֹת עַל צְלָעַת הָאָרֶן לְשֵׂאת אֶת הָאָרֶן בָּהֶם (כה, יד)

פשוטו של מקרא מורה שהארון היה נישא, אך הגמרא (סוטה לה.) אומרת שהארון היה
נושא את נושאיו.

מכל מקום אין מקרא יוצא מידי פשוטו, ולא היה הארון נושא את נושאיו אלא כאשר
הם היו נראים כנושאים אותו...

פשר הדברים מתבאר בספר יצפן לישרים תושיה, כדלהלן. כאשר ישראל עמלים
בתורה, שומרים עליה ומקיימים ציווייה, התורה שומרת ומקיימת אותם. אל שתי
אמיתות אלו מכוונות דרשות חז"ל על מטרת בריאת העולם, (בראשית רבה א, ו
ומובאות ברש"י, בראשית א, א) בשביל התורה שנקראת ראשית דרכו (משלי ח, כב),
ובשביל ישראל שנקראו ראשית תבואתו (ירמיה ב, ג).

לכאורה במבט ראשון היה נראה ששתי הדרשות סותרות זו את זו. אך למעשה אין כאן
כל סתירה. האמת הנראית לעין כל, היא שהתורה היא התכלית וישראל נושאים אותה.
מאידך גיסא, האמת הנסתרת, שהיא יותר אמיתית, היא שישראל הם התכלית והתורה
נושאת אותם...

לפי זה אפשר לומר שמה שהארון נושא את נושאיו, בא לרמוז שצריך נושא הארון
להשקיע את כל כוחותיו ומרצו בנשיאת הארון, עד שלא ישאר לו כח לשאת את עצמו.
רק אז ישאנו הארון.

הנמשל המרומז בזה הוא שראוי לתלמיד חכם נושא התורה, להתמסר אליה לגמרי בכל
כוחו וממונו, כדרשת חז"ל על הפסוק (במדבר יט, יד) "זאת התורה אדם כי ימות באהל",
אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליהם (גיטין נז:).

סיום מספר ארבע מאות!

הגאון רבי משה לנדינסקי זצ"ל, היה ראש ישיבה בראדין בזמן ה'חפץ חיים'. הוא היה
גאון עולם, אמרו שביום אחד הוא לומד שמונים סימנים בשולחן ערוך. היה בחור ששמע
אותו וישן איתו בחדרו.

לילה אחד מגיע רבי משה באמצע הלילה, מעיר את הבחור ואומר לו: "אל תשכח מחר בבוקר לקנות לי לחמניה טרייה". הבחור נבהל עד מאוד. מי יודע מה קרה לראש הישיבה. מה לו, גאון עולם כמותו, ול'לחמניה טרייה'? מרוב בהלה לא ישן כל הלילה.

למחרת מיהר הבחור ללכת אל ה'חפץ חיים' לספר את הסיפור המוזר, כדי שיבדוק מה קרה לראש הישיבה. ה'חפץ חיים' התפלא מאוד, ואמר לבחור כי למיטב ידיעתו רבי משה נשמע בסדר גמור, אבל הוא יבדוק את העניין.

לאחר התפילה ניגש ה'חפץ חיים' לרבי משה והחל לדבר אתו בלימוד. הכל נשמע תקין. אמנם אין זו ראייה עדיין, כי הצדיקים הללו, גם אם הם שוכחים את ענייני העולם, את הלימוד אינם שוכחים. החל ה'חפץ חיים' לדבר אתו בענייני דעלמא, והוא שומע שהכל בסדר. או אז, שאל את ראש הישיבה: "הבחור שישן אתכם בחדר, סיפר לי שביקשתם שיקנה לכם 'לחמניה טרייה', הרי היום לא ראש חודש ולא שבת, ומה פשר הבקשה הזאת"... אמר לו רבי משה: "אצלי זה יום טוב, גמרתי בפעם הארבע מאות את הש"ס, ולכן לכבוד הסיום בקשתי 'לחמניה טרייה'..."

זקני תלמידי חכמים...

אחד מגדולי עולם היה רבי דוד קרליני'ר זצ"ל, בעל ה'יד דוד'. בזקנותו ראשו כבר לא עבד... הוא לא הכיר אף אחד... הוא גם כמעט לא ראה... אבל כל הזמן ישב ולמד בעל פה, דף אחר דף. היה ממש געשמאק לשמוע אותו לומד, כאשר הוא חוזר על דף הגמרא עם כל הראשונים.

נכנס אליו משולח, ואומר לו שהוא בא לאסוף כסף לישיבת נובהרדוק. הוציא רבי דוד את הארנק, נתן לו כסף והמשיך ללמוד. המשולח נשאר לעמוד על מקומו, תוך שהוא מוקסם מלימודו של רבי דוד. לא עברו כמה דקות ורבי דוד שואל אותו: "רבי יהודי, מה אתם רוצים"... והלה משיב לו: "באתי לאסוף כסף לישיבת נובהרדוק, אבל כבר נתת לי כסף"... אמר לו רבי דוד: "אני נתתי כסף לנובהרדוק? מוזר. אני לא זוכר"... את מה שהוא עשה לפני דקות ספורות, הוא לא זכר, אבל את כל התורה כולה הוא זכר!...

אותו משולח הגיע ל'חפץ חיים' וסיפר לו את הסיפור שראה במו עיניו אצל רבי דוד קרליני'ר. ה'חפץ חיים' התפעל מאוד, ולימים כאשר נפטר רבי דוד, עשו בראדין הספד עליו, וה'חפץ חיים' קרא לאותו משולח וביקש ממנו לספר ברבים את אשר ראו עיניו.

אחד מתלמידי ישיבת סלבודקה שאל את הגאון רבי אייזיק שר זצ"ל אם ללכת לסעודת פדיון הבן. שאל אותו רבי אייזיק מדוע הא רוצה ללכת. השיב התלמיד שהוא שמע שזה מכפר עוונות. רבי אייזיק בחכמתו שאלו, אילו עוונות יש לך? השיב התלמיד – ביטול תורה. אמר לו רבי אייזיק, וכי עם ביטול תורה אתה רוצה לכפר על ביטול תורה?!...

ההכנה הראויה לקראת קיום מצוה

כאשר הופיע הפתיל הצף, שחסך את העבודה של הכנת פתילות להדלקת נרות החנוכה, שאלו את האדמו"ר מגור לדעתו על החידוש, ואם אין בכך משום פגיעה במסורת של הכנת הפתילות. השיב האדמו"ר: "אינני רואה בזה שום שאלה וחשש.

להפך, הלוא הפתיל הזה דולק יפה יותר. אלא מה, הטענה היא שהפתיל הצף מוכן להדלקה, ואין עושים הכנה למצווה, לזה יש עצה פשוטה: במקום להכין פתילות, אפשר לשבת ולעסוק בתורה קודם ההדלקה, וזו תהיה הכנה מעולה ביותר."

עוון ביטול תורה

מנהג האשכנזים שבכל עניין שיש צורך להזכיר שמו של אדם, מזכירים אותו עם שם אביו, כגון כשקוראים יהודי לתורה אומרים: "יעמוד יוסף בן יעקב", וכן על מצבת הקבר כותבים: "פה נטמן ראובן בן יעקב" וכו'. המקום היחיד שמזכירים את שם האמא הוא בתפילה על החולה. מדוע?

באר ה'בן איש חי': משום שלאביו יש גם עוון ביטול תורה, משא"כ הנשים שאינן חייבות בלימוד תורה ואין להן עוון זה. לכן כשבאים להתפלל על חולה, מזכירים את שם אמו, כי הזכרת שם האב עלולה לפעמים אף להזיק יותר כי יש בידו ביטול תורה.

איך הגיע רבי אריה לזין לישיבת וואלוז'ין?

פעם אחת התאספו ילדים בת"ת עץ חיים, מסביב לרבי אריה לזין זצ"ל, שהיה המשגיח בת"ת, וביקשו ממנו שיספר להם סיפור.

אמר להם רבי אריה: 'אספר לכם מעשה שקרה לי, כשהייתי צעיר מאוד: לפני שנים רבות גרתי בחוץ לארץ. כאשר סיימתי את לימודי בת"ת, ביקשתי ללכת ללמוד תורה בישיבת וואלוז'ין המפורסמת. הורי היקרים היו עניים מרודים, וכשיצאתי מהבית בדרכי לישיבה, הייתי צריך לנסוע ברכבת, כי הישיבה היתה רחוקה מביתי, אך להורי לא היה כסף כדי לקנות לי כרטיס נסיעה ברכבת.

'רבי אריה', - שאלו הילדים - 'אז איך הגעת לישיבה?'

השיב רבי אריה: הלכתי ברגל! ימים ארוכים צעדתי בדרכים, עד שהגעתי לישיבת וואלוז'ין שבה כל כך רציתי ללמוד.

היום עבר, התפללנו תפילת מנחה, תפילת ערבית, והלילה הגיע ורציתי לעלות על יצועי, אך התברר לי שאין לי מיטה! פעם הבחורים שלמדו בישיבה היו צריכים לחפש לעצמם מקום ללון בו, ואחד הפתרונות היה לישון על הספסלים של הישיבה כיוון שלא היה להם מקום אחר לישון.

באחת הפעמים, בתחילת זמן הלימוד בישיבה, איחרתי להגיע אל הישיבה, ואפילו ספסל טוב לישון עליו כבר לא נשאר לי, רק ספסל קטן בפינה קטנה. החלטתי, שבפעם הבאה, בתחילת זמן הלימודים אני אגיע מוקדם ואתפוס ספסל כדי לישון.

לקראת חג הפסח נסעתי הביתה ל'בין הזמנים', והצלחתי לאגור מעט כסף כדי לקנות כרטיס נסיעה ברכבת. אכן, לאחר חג הפסח, כאשר הגיע הזמן לחזור לישיבה, רכשתי כרטיס נסיעה ארוזת את המזוודות, הוריי נפרדו ממני בהתרגשות רבה, ולפתע הבחנתי כי השעה מאוחרת! עוד דקות אחדות הרכבת תצא לדרכה, ואני... המיטה שלי, הספסל שלי, אני עלול לאחר לישיבה!

אריה הצעיר אחז את מטלטליו בידו האחת, בידו השנייה אחז בקסקט שעל ראשו, והחל שועט במהירות אל בית הנתיבות. תוך כדי ריצתו נשמטה אחת מנעליו... הוא כמעט עצר מריצתו כדי לקחתה, אך צפירתה של הרכבת האיצה בו להמשיך הלאה כשנעל אחת בלבד לרגליו... בסופה של הנסיעה הגעתי לישיבה בזמן ורגלי האחת יחפה, הפעם היה לי ספסל, אך לא היתה לי נעל...

היו ימים, אשר בהם היה קשה מאוד ללמוד תורה. לא תמיד היה מה לאכול, לא היה איפה לישון, ואפילו הייתי צריך ללכת ברגל ימים אחדים כדי להגיע אל הישיבה. ב"ה שהיום אפשר ללמוד את התורה הקדושה בנחת, בשלווה, בלי ניסיונות קשים כל כך. אולמות בית המדרש ממוזגים, הריהוט ברובו חדיש. הבחורים זוכים למאכלים מדושני עונג, ומה שנדרש מבחורי הישיבות ואברכי הכוללים הוא לשבת וללמוד תורה באהבה ובנאמנות!!!

ייסוד שושלת בריסק

בזמנו של רבי חיים מוואלוז'ין, חי יהודי בשם ר' משה סולובייצ'יק, אשר עסק בסחר עצים והיה בעל יערות והיה ידוע בעשירותו המופלגת ובידו הנדיבה לעזור ולסייע לכל דל ולכל נצרך. ויהי היום ועושרו הלך לפתע לטמיון, והדבר היה לפלא גדול.

בפקודת רבי חיים מוואלוז'ין, הושיבו בית דין מיוחד על מנת לבדוק את כל עסקיו במגמה למצוא את העילה לנפילתו הפתאומית.

לאחר בירורים מדויקים, הגיעו הדיינים למסקנה שלא היה שום דופי בניהול העניינים. הסברא היחידה שהעלו בדבר סיבת הירידה, היתה מה שעבר על דברי חכמים שאמרו "המבזבז אל יבזבו יותר מחומש" (כתובות נ.), בזה שחילק את כספו ביד נדיבה לכל פושט יד ולכל נזקק ונצרך.

אך רבי חיים דחה את המסקנה הזו, בטענה שלא יתכן שעל דבר זה נענש בעונש כה חמור...

ר' משה עצמו, הואיל ונשאר פנוי מעסקיו, פנה אל עבר בית המדרש והחל ללמוד במרץ רב ובעיון גדול. חיש מהר התגלה כבעל כשרון ועשה חיל בלימודו, עלה ונתעלה עד שנחשב בין טובי הלומדים. גם את בניו הוליך עמו לבית המדרש עד שיצא שמעם כגדולים בתורה, והם הם שושלת בית בריסק המעטירה המפארת את כותל המזרח של גדולי התורה ולומדיה.

כעבור כמה שנים אמר רבי חיים מוואלוז'ין, עכשיו אני מבין את פשר נפילתו הכלכלית של ר' משה. כפי הנראה רצו ליתן לו משמים שושלת מפוארת של תלמידי חכמים, כשכר גדול על הצדקה שפיזר, אלא שמבית עשירים לא יתכן שתצא שושלת כזו...

לפיכך נטלו ממנו את העשירות כדי שילמד תורה מתוך הדחק, ועתה יכולים לזכות אותו בדורות של תלמידי חכמים מופלגים...

*

“ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו”

ההבטחה שתהא התורה נושאת את הנבדלים לעמול בה, מוזכרת היא בדברי הרמב"ם בסוף הלכות שמיטה ויובל (פרק יג הלכה יג): וְלֹא שִׁבַּט לְוֵי בְלֶבֶד, אֶלָּא כָּל אִישׁ וְאִישׁ מִכָּל בְּאֵי הָעוֹלָם אֲשֶׁר נִדְבָה רֹחוֹ אוֹתוֹ וְהִבִּינוּ מִדְּעוֹ לְהַבְדִּיל לְעַמֵּד לְפָנָי ה' לְשָׂרְתוֹ וְלַעֲבֹדוֹ לְדַעַה אֶת ה', וְהִלֵּךְ יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁעָשָׂהוּ הָאֱלֹקִים, וּפָרַק מֵעַל צְנֹאָרוֹ עוֹל הַחֲשׂבוֹנוֹת הָרַבִּים אֲשֶׁר בִּקְשׂוּ בְּנֵי הָאָדָם, הָרִי זֶה נִתְקַדֵּשׁ קִדְשׁ קִדְשִׁים, וַיְהִי ה' חֶלְקוֹ וַנְּחַלְתּוּ לְעוֹלָם וְלַעוֹלָמֵי עוֹלָמִים, וַיִּזְכֶּה לוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה דְבַר הַמְּסַפֵּיק לוֹ כְּמוֹ שֶׁזָּכָה לַכֹּהֲנִים לְלוֹוִים. הָרִי דְוֹד עָלָיו הַשְּׁלוֹם אוֹמֵר (תהילים טז, ה) 'ה' מִנֵּת חֶלְקִי וְכוֹסֵי אֶתָּה תוֹמִיךְ גּוֹרְלִי.

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

פרשה למעשה – בירור הלכתי בפרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית

הפרשת חלה ע"י קטן והמסתעף בענין הפרשת חלה בשבת ויו"ט

דִּבְרַ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לָבוֹ תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמַתִּי (כה, ב)

(משנה תרומות פ"א מ"א) 'חמשה לא יתרומו ואם תרמו אין תרומתן תרומה החרש והשוטה והקטן והתורם את שאינו שלו. נכרי שתרים את של ישראל אפילו ברשות אין תרומתו תרומה'.

(ירושלמי תרומות דף ב' ע"א) ר' שמואל בר נחמן שמע לכולהון מן הכא דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה פרט לגוי מאת כל איש פרט לקטן אשר ידבנו לבו פרט לחרש ולשוטה וזאת התרומה אשר תקחו מאתם פרט לתורם את שאינו שלו.

איתא במשנה בביצה דף ל"ו ע"ב, 'כל שחייבין עליו משום שבות משום רשות משום מצוה בשבת חייבין עליו ביו"ט ואלו הן משום שבות ... ולא מגביהין תרומה ומעשר כל אלו ביו"ט אמרו קל וחומר בשבת', ובדף ל"ז ע"א מבואר דהו"ה דאין מפרישים חלה ביו"ט.

וברמב"ם פרק כ"ג מהל' שבת, כתב שני טעמים לאיסור זה, בהל' ט' כתב 'אין מגביהין תרומות ומעשרות בשבת מפני שנראה כמתקן דבר שלא היה מתוקן', ובהל' י"ד כתב 'ואין מגביהין תרומות ומעשרות שזה דומה למקדיש אותן פירות שהפריש ועוד מפני שהוא כמתקן אותן בשבת'. וכבר עמדו המפרשים ע"כ, מדוע הוצרך הרמב"ם לב' הטעמים.

וכן פסק השו"ע בהלכות שבת (סי' של"ט סעי' ד') 'ולא מפרישין תרומות ומעשרות', ובהלכות יו"ט (סי' תק"ו סעי' ג') 'עיסה שנילושה בערב יו"ט אסור להפריש ממנה חלה ביו"ט'.

והנה במשנה בתרומות פ"ב מ"ג תנן, 'המעשר והמבשל בשבת שוגג יאכל מזיד לא יאכל', והרמב"ם (שם הל' ט"ו) הוסיף ע"כ, 'ובין כך ובין כך תיקן הפירות', ומקור דבריו הוא בירושלמי (הו"ד ברי"ף בדף כ' ע"ב מדה"רס"ד) 'וכלן שעשו בין אנוסין בין שוגגין בין מזידין בין מוטעין מה שעשו עשוי בשבת ואצ"ל ביו"ט'.

^{טו} ולפנינו בירושלמי – אינו נמצא.

ונחלקו הראשונים בדין המעשר במזיד, דהר"ן (שם) נקט דדינו ממש כדין מבשל בשבת, דקיי"ל בסי' שי"ח סעי' א', 'המבשל בשבת (או שעשה אחת משאר מלאכות) במזיד אסור לו לעולם ולאחרים מותר למוצאי שבת מיד, ובשוגג אסור בו ביום גם לאחרים ולערב מותר גם לו מיד', ואילו שיטת הרמב"ם (שם) 'המגביה תרומות ומעשרות בשבת או ביום טוב בשוגג יאכל ממה שתיקן במזיד לא יאכל עד מוצאי שבת', ולא חילק דבשוגג – מותר רק במוצאי שבת, ובמזיד – אסור לו עולמית.

ועי' בשעה"צ ס"ק כ"ד, שתמה ע"ד הרמב"ם אמאי מיקל במזיד לו במוצאי שבת, הא בדין מבשל בשבת פסק בפ"ו הל' כ"ג כרבי יהודה, ולא מצינו בגמ' שיחלק רבי יהודה במזיד – בין דאורייתא לדרבנן, ומ"מ לענין דינא אין להחמיר בזה, דבלאו הכי פסק הגר"א בסי' שי"ח כרבי מאיר – אפילו במלאכה דאורייתא, וא"כ בדרבנן בודאי יש להקל.

והנה אף שהמשנה מדמה בין יו"ט לשבת לענין הפרשת תרומות ומעשרות וחלה, מ"מ מבואר בגמ' (שם) דף ל"ז ע"א 'וה"מ פירי דטבילי מאתמול אבל פירי דטבילי האידנא כגון עיסה לאפרושי מינה חלה מפרשינן ויהבינן לכהן, וכ"פ השו"ע סי' תק"ו סעי' ג', דמפרישים חלה מעיסה שנילושה ביו"ט.

ועי' במשנה ברורה סי' תנ"ז ס"ק י', שהביא בשם האחרונים דאף בנאפה מערב יו"ט, אלא שלא היה בכל עיסה שיעור חיוב חלה, וביו"ט הצטרפו יחד בכלי ונתחייבו, ג"כ מותר להפריש ממנה ביו"ט, דהוי כאילו נילוש ביו"ט – דהא החיוב של הפרשת חלה חל ביו"ט.

ועיי"ש בשעה"צ ס"ק י"ט שכתב בשם הפמ"ג (משב"ז ס"ק ז'), דכשחל יום א' של פסח בשבת לא שייך זה, ומשום דס"ל לפמ"ג דדין זה (שכשהחיוב חל ביו"ט – שרי להפריש ממנה ביו"ט) נאמר רק ביו"ט ולא בשבת, וכן ס"ל לרש"ש ביומא דף פ"ג ע"ב ד"ה וגוזזין. אך בחלת לחם סי' י' ס"ק ב' מסתפק בזה, ונוטה להקל בזה אף בשבת.

וביו"ט ישנה אפשרות נוספת לתקן את העיסה שנאפתה מבעוד יום, וכמבואר בתוס' בביצה דף ט' ע"ט סוד"ה גלגל, שיכול לעשות עיסה נוספת ולצרפה עם העיסה שנילושה מבעוד יום, ויפריש ממנה על כל העיסה כולה - אגב אותה שחיובה בא עכשיו. וכן פסק הרמ"א בסי' תק"ו 'ואם ירצה יוכל ללוש עוד עיסה אחת ביו"ט ויצרפם יחד ויפריש מאותה עיסה גם על מה שלש מעיו"ט', ועיי"ש במשנה ברורה ס"ק כ"ה שכתב, שדווקא שצריך לעיסה הנוספת או שרוצה לאכול פת חמה. ובס"ק כ"ו הביא שנחלקו האחרונים אי בעינן שיהיה בעיסה החדשה שיעור חלה בפני עצמה, או דסגי אף שאין בה שיעור חלה – אלא שמצרפה לעיסה שכבר נילושה ונתחייבה מבעוד יום, כ"ה וכתב דבמקום הדחק יש להקל.^{טו}

^{טו} ואיכא נפק"מ נוספת במחלוקת זו, דלשיטות דשרי אף ע"י עיסה שאין בה שיעור חלה, א"כ בעינן לצרפה לעיסה שנילושה מבעוד יום ע"י צירוף סל וכדו', אך לשיטות דבעינן שיהיה בה שיעור חלה, א"כ לא בעינן לצירוף – ודי שיהיה סמוך ומוקף זה לזה.

^{טו} ואילו בסי' תנ"ז ס"ק י', סתם המשנה ברורה להקל בזה.

ועי' במשנה ברורה סי' רס"א ס"ק ד', שכשחל ערב פסח בשבת ולא הפריש חלה מהמצות מבעוד יום, מותר להפריש חלה בערב שבת בין השמשות, דאי אפשר לאכול ולשייר חתיכה מכל מצה (בחלת חו"ל), והו"ה כשלא הפריש חלה מבעוד יום מלחם החמץ שיאכל ביום. ומתוך דבריו מבואר שכל ההיתר הוא דווקא בבין השמשות, אך בשבת עצמה אין להתיר להפריש חלה - אף אם אין לו פת לסעודות שבת.

ועי' בפמ"ג א"א סי' תק"ו ס"ק ח', שמסתפק במי ששכח להפריש חלה בערב פסח או בערב סוכות, ואין לו מצה / חלה אחרת לקיים את מצוות אכילת כזית דאורייתא, האם נדחה מחמת זה האיסור דרבנן של הפרשת חלה בשבת ויו"ט. ועי' בשמירת שבת כהלכתה פר' י"א בהערה על סעי' ט"ז, שהביא בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל שבכה"ג יכול להפריש חלה, אלא שבהערה נ"ו כ' שלא התירו לו להפריש אלא במקום שא"א לו להשיג בשום אופן מצות אחרות, ויש לדון אי שרי להפריש ביו"ט משום הידור של מצה שמורה. ועיי"ש בהע' נ"ה דאף בכה"ג שהתירו לו להפריש חלה, מוטב להפריש במחשבה^{טו} ולא בדיבור, וגם לא יברך.^{טז}

והנה כבר הובא לעיל מהמשנה בריש תרומות שקטן אינו שייך בהפרשת חלה, ואם הפריש – אין תרומתו תרומה, אולם במשנה ג' הובאו דעות נוספות בזה, 'קטן שלא הביא שתי שערות רבי יהודה אומר תרומתו תרומה, רבי יוסי אומר אם עד שלא בא לעונת נדרים אין תרומתו תרומה, ומשבא לעונת נדרים תרומתו תרומה.

והרמב"ם פ"ד מהל' תרומות הל' ה', כתב 'קטן שהגיע לעונת נדרים אעפ"י שלא הביא שתי שערות ולא נעשה גדול אם תרם תרומתו תרומה ואפילו בתרומה של תורה הואיל ונדריהן והקדשן קיימין מן התורה כמו שביארנו בנדרים', ומבואר שפסק כדברי רבי יוסי, וכ"פ השו"ע יור"ד סי' של"א סעי' ל"ג. ואילו בתשובת פאר הדור סי' ע"ב הוסיף ע"כ הרמב"ם, דלכתחילה לא יתרום עד שיביא שתי שערות.^{טז}

אולם דעת הגר"א (בבי' ע"ד השו"ע הנ"ל ס"ק ע"ח) דהלכה כסתם משנה דקטן שלא הביא שתי שערות – אין תרומתו תרומה, ועיי"ש שמבאר שדברי רבי יוסי נסובים על דברי ת"ק, דס"ל לת"ק דעד שיביא סימנים – הינו קטן.

והנה בספר ציץ הקודש ח"א סי' י"ט, הביא בשאלה שהתעוררה בי"ד בניסן שחל בשבת, על הפרשת חלה מהמצות של פסח, והורה המהרי"ל דיסקין זצ"ל שיתנו מצה אחת למופלא הסמוך לאיש, דהיינו לקטן בן י"ב שנה ויום א' או קטנה בת י"א שנה ויום א', ואותו הקטן יפריש על כל המצות.

^{טו} עי' בשער המלך פ"ד מהל' תרומות הל' ט"ז, שנחלקו הראשונים האם אפשר להפריש במחשבה לבד – בלא דיבור ובלא מעשה, ומבואר בתוס' בגיטין דף ל"א ע"א ד"ה במחשבה, שמותר להפריש בשבת במחשבה. אולם הברכי יוסף סי' שכ"ג אות ג', הביא משו"ת קרית מלך ח"ב סי' ט', שאין להפריש בשבת במחשבה, וכ"כ הדרך אמונה פ"ט מהל' מעשר צה"ל ס"ק צ"א, וכ"ה בביאור ההלכה ד"ה אומר, ונוטה לומר שלא להפריש בשבת במחשבה.

^{טז} כעין המבואר במשנ"ב בסי' שכ"ג ס"ק ל"ו דמבואר שם ברמ"א דכששכח להטביל כלי מבעוד יום, יכול למלאות בו מים בשבת מהמקוה – ועלתה לו טבילה, וכתב ע"ז המשנ"ב דלא יברך על הטבילה כדי שלא יהא ניכר שדולה מים לשם טבילת הכלי. ועי' בביאור הלכה ד"ה ימלאנו, שדן גם לגבי ברכת על טבילת נדה בשבת.

^{טז} וגם מלשונו בהלכות משמע דהוי רק דייעבד, שכתב 'אם תרם תרומתו תרומה'.

ועיי"ש שהיה מקרה נוסף שלא הפרישו חלה מהמצות של פסח, ואסר המהרי"ל דיסקין להפריש ממנה חלה, אלא הורה ליקח מצות מאחרים. וס"ל לציץ הקודש שהיקל להפריש ע"י קטן – דווקא כשהיתה השאלה נוגעת לרבים שקנו מצות מהמאפיה, וא"א היה לאתר את הקונים בשבת, והתיר כדי שלא יכשלו כל הקונים באכילת טבל. אולם יעוין בספר מלא העומר סי' שכ"ו ס"ק ב', שהסביר את החילוק בהוראותיו, משום דהשואל הראשון הקפיד מאד שלא לאכול מצה של אחר, ולפיכך התיר לו ע"י הפרשה של קטן המופלא סמוך לאיש, משא"כ השואל השני לא הקפיד כ"כ, וע"כ לא הקל לו בזה ע"י קטן.

ויסוד ההיתר הוא משום שלענין איסורים הלא הוא קטן – שלא הגיע לכלל שנים, ומבואר בתוס' בפסחים דף פ"ח ע"א ד"ה שה, דהיכא דאיכא חינוך מצוה – אין איסור ספיה לקטן.

וכעיי"ז כתב ג"כ החלת לחם סי' י' סעי' ז', בערב פסח שחל בשבת, ושכח להפריש מלחמי החמץ שהשאיר לשבת, דאף בחלת חו"ל דקיי"ל דאוכל ומשייר מעט בסופו, לא שייך לעשות כן – משום איסור חמץ. ועיי"ש שדעת הרשב"א והריטב"א דספינן איסור דרבנן לקטן^ע, וכתב המג"א ס"ק ג' בשם המהרי"ו, דאפילו לדעת האוסרים – במידי דמצוה ספינן להו, וזה כדברי התוס' בפסחים הנ"ל.

יש לציין שאם היה דעתו מערב שבת או יו"ט להפריש בשבת ויו"ט, יכול להפריש בהם לכתחילה ע"י תנאי, ומקור דין זה הוא במשנה בדמאי פר' ז' משנה א'; ה', 'המזמין את חברו שיאכל אצלו והוא אינו מאמינו על המעשרות, אומר מערב שבת מה שאני עתיד להפריש מחר הרי הוא מעשר וכו'. ופסקו הרמב"ם בפר' ט' מהל' מעשר הל' ז'; ט'.

אלא שנחלקו הפוסקים מתי חלה עיקר ההפרשה, דעת החזו"א (דמאי סי' ט' ס"ק י"ג ד"ה התקנה הג') שמה שאומר בערב שבת אינה הפרשה, אלא האמירה היא היכר בעלמא, ומכיון שהאיסור להפריש בשבת הוא רק מדרבנן, התירו רבנן כשעושה היכר – דהוי כאילו עשה את ההפרשה מערב שבת. אך דעת הגרש"ז אויערבך (מנחת שלמה חלק ב-ג סי' קי"ד אות ה'), ובשמירת שבת כהלכתה שם מהדו"ב הע' ע"ח) שתנאי של ערב שבת – הוא הפרשה לאחר זמן, דהיינו שאומר היום שמה שיברר בשבת שיהיה לחלה – יהיה חלה מאז.^{עא}

לתגובות: YR4295@gmail.com

^ע הו"ד בביאור הלכה סי' שמ"ג, אלא שכתב שהשו"ע סתם כדעת החולקים עליהם.
^{עא} ועי' בקובץ תשובות (הגר"ש אלישיב זצ"ל) ח"א סי' מ"ב משכב"ז.

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מנשעסטער

תכלית זכרון מעשי עמלק

זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עַמְלִק בְּדַרְךָ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם (דברים כה, יז)

הרמב"ם בהל' מלכים (פרק ה הל' ה) ביאר לנו מהו מצות זכירת מעשי עמלק וז"ל "מצות עשה לאבד זכר עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו כדי לעורר איבתו שנאמר זכור את אשר עשה לך עמלק".

והרמב"ן (דברים כה, יז) כתב "והנכון בעיני שהוא לומר שלא תשכח מה שעשה לנו עמלק עד שנמחה את שמו מתחת השמים, ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר להם כך עשה לנו הרשע, ולכך נצטוינו למחות את שמו".

וכך פסק במשנה ברורה (ס' תרפה ס"ק טז) "כתיב בתורה זכור את אשר עשה וגו' אשר קרך בדרך ויזנב בך וגו' תמחה וגו' והכונה שלא לשכוח מה שעשה לנו עמלק ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר להם כך עשה לנו הרשע ולכך נצטוינו למחות את שמו כמו שכתב הרמב"ן בביאורו".

הרי שהגדרת מצות זכירת עמלק היא לזכור מה שעמלק "עשה לנו", מה "שהם" עשו "לנו", ולספר מגודל רשעותו של עמלק, ולא מוזכר בספרי הפוסקים שמוטל עלינו לזכור איזה דבר ש"אנחנו עשינו" לגרום שיבוא עמלק ללחום בנו.

אמנם בספר מלאכת שלמה על המשניות (מגילה פר' ג מ"ד) כותב בשם ספר חן טוב מרבינו טוביה הלוי מצפת (נדפס שס"ה) בסוף פרשת בשלח, שצריך לזכור גם הסיבות שאנחנו עשינו שגרמו ביאת עמלק ללחום אתנו וז"ל "נתרץ למה אנחנו בגלותינו מצוין לקרות פרשת זכור בציבור מן התורה כיון שאין אנו יכולין לעשות עמו רעה, אמנם הכוונה היא לזכור הגורם שהוא העון ונשוב לה' לזכור הגורם ביאת עמלק שלא בא על ישראל אלא על ידי תביעת עון".

הרי שאין מספיק רק לזכור מהם ש"הם" עשו, אלא שגם צריכים לזכור מה ש"אנו" עשינו לגרום את זה, וצ"ב למה אין יסוד זה מוזכר כלל בספרי הפוסקים שזה הוי חלק ממצות זכירת מעשי עמלק, ולכאורה יסוד דברי המלאכת שלמה מפורשות הם במדרש ילקוט שמעוני (שמות פר' יז רמז רסא) "רבי שמעון בן חלפתא אומר למה היה עמלק דומה לזבוב שהוא להוט אחר המכה כך היה עמלק להוט אחר ישראל. משל למלך שהיה לו כרם והקיפו גדר והושיב בו המלך כלב נושך אמר המלך כל מי שיבוא ויפרוץ הגדר ינשכנו הכלב ובא בנו של מלך ופרץ הגדר ונשכו הכלב כל זמן שהיה המלך מבקש להזכיר חטא של בנו שעשה הוא אומר לו זכור את שנשך הכלב. כך כל זמן שהקב"ה מבקש להזכיר חטא של ישראל מה שעשו ברפידים שאמרו 'היש ה' בקרבנו' הוא אומר להם 'זכור את אשר עשה לך עמלק'".

הרי שאין התכלית רק זכרון גודל רשעת עמלק ומה שהם עשו, אלא שאנו צריכים לזכור מה שאנחנו עשינו שגרם לעמלק לבוא, וראה עוד כזה בספר פלא יועץ (ערך זכרונות) שכתב "יש עשרה זכרונות שאנו מצווים עליהם לזכרם בכל יום, ונכתב בספר סידור תפלת חדש בחדשו מי האיש החפץ במצות לא יעבור מלזכור בפה ואל ישכח בלב. והעיקר תלוי להשתדל להשיג התועלת הנמשך מזכירתך אשר ע"ז היתה כוונת הבורא ית"ש שציונו לזכור שאם יזכור בלי שים לב מה פעל ועשה אלא יתן לב וישתדל לשמור ולקיים כגון בזכירת מעשה עמלק יתן אל לבו צער השמים שאין השם שלם ואין הכסא שלם בעוה"ר ויתן לב לשוב ולתקן מעשיו לבל יהא הוא גרמא בנזקין". הרי שכתב שהעיקר היוצא מזכירת מעשי עמלק הוא שיתן לב לשוב שלא יהא הוא הגרמא בניזקין.

ויסוד זה כבר מובא ברש"י עה"פ (שמות יז, ח) ויבא עמלק וגו' וז"ל "סמך פרשה זו למקרא זה לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם ואתם אומרים היש ה' בקרבנו אם אין, חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים אלי ותדעון היכן אני. משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך היה אותו הבן רואה חפץ ואומר אבא טול חפץ זה ותן לי והוא נותן לו וכן שניה וכן שלישית. פגעו באדם אחד אמר לו אותו הבן ראית את אבא, אמר לו אביו אינך יודע היכן אני, השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו":

הרי ששכרון מעשי עמלק היא גם אזהרה ולא רק זכירה בעלמא, וכן כתב הרמב"ן עה"פ (דברים כד, ט) "זכור את אשר עשה ה' אלקיך למרים" וז"ל שם: "לפי דעתי שהיא מצות עשה ממש, כמו זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ ח), זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים (שם יג ג), זכור את אשר עשה לך עמלק (להלן כה יז), כולם מצוה, אם כן גם זה כמותם והיא אזהרה מלדבר לשון הרע, יצוה במצות עשה שזכור העונש הגדול שעשה ה' לצדקת הנביאה, שלא דברה אלא באחיה גמול חסדה אשר אהבתו כנפשה, ולא דברה בפניו שיבוש, ולא בפני רבים, רק בינה לבין אחיה הקדוש בצנעה, וכל מעשיה הטובים לא הועילוה, גם אתה אם תשב באחיק תדבר בבן אמך תתן דופי לא תנצל:

ומכאן נראה שרבותינו יעשו אותה מצוה, לא ספור ועצה בלבד להנצל מן הנגעים, ואיך יתכן שלשון הרע שהוא שקול כשפיכות דמים לא תהיה בו בתורה לא תעשה גמור או לאו הבא מכלל עשה, אבל בכתוב הזה אזהרה גדולה בו, להמנע ממנו בין בגלוי בין בסתר בין במתכוין להזיק ולהבזות בין שאין מתכוין להזיק כלל וזו מצוה מכלל תרי"ג מצות, ושכחה בעל הלכות גדולות וכל המונים המצות אחריו" עכ"ל:

הרי שכתב להדיא שמצות זכור את אשר ה' אלקיך למרים היא אזהרה, והיא כמו הפסוק זכור את אשר עשה לך עמלק, כלומר שגם זכירת מעשי עמלק היא אזהרה ולא רק זכירה בעלמא.

והנה בהקדמה לשו"ת עונג יו"ט (אות ט) הקשה המחבר במה שמצינו שכדי לנצח את עמלק הוצרך משה רבינו להרים את ידיו כל זמן המלחמה (שמות יז, יא) "והיה כאשר ירים משה וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק" ושאלו חז"ל (ר"ה כט.) "וכי ידיו של משה עושות מלחמה וכו' אלא בזמן שישראל משעבדין לבם לאביהם שבשמים היו מתגברים". והקשה העונג יו"ט דלא מצינו דבר זה בשום מלחמה שהיו צריכין לקשר לבם

לאביהם שבשמים כל הזמן, ובהיסח הדעת כל שהוא מיד יתגבר שונאם עליהם, ולא מצאנו אלא שאומר להם כהן המשיח בתחילת המלחמה 'שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה וכו' ה' אלוקים עמכם וכו' הוא ילחם לכם', וכיון שאומר להם כן בתחילת המלחמה אמרין בכל דוכתא כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה, ולמה כאן במלחמת עמלק היה שונה הדבר מכל שאר מלחמות. וביאר דאמרו בזה הק' (פר' תצא) ששרו של עמלק הוא השטן הוא היצר הרע לכן יש לאדם להתגבר עליו בכל כוחו ואז יוכל לו ויתן ה' עזרתו עליהם וגבר ישראל.

ולפי דברינו הנ"ל י"ל בטעם הרמת ידי משה רבינו, שדוקא כאן היה נחוץ ביותר לעורר כלל ישראל שיהיו מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים, מכיון שעמלק בא מחמת עון שאמרו "היש ה' בקרבנו" לכן התיקון לזה היא "ויהי ידיו אמונה עד בא השמש" שעל ידי משה רבינו שעבדו לבם לאביהם שבשמים.

והנה ספיקת כלל ישראל "היש ה' בקרבנו אם אין" מוזרה מאוד, הלא זה עכשיו יצאו ממצרים, וראו העשר מכות והיד החזקה, ובעת קריעת ים סוף "ראתה שפחה על הים מה שלא יחזקאל בן בוזי", ואיך יתכן שתיכף אחר כן ישאלו "היש ה' בקרבנו אם אין". ובספר ישמח ישראל כתב זקני האדמו"ר מטשארטקוב זי"ע ביאור נפלא בכל הענין, שאם כי בני ישראל ראו היד הגדולה אשר עשה ה' למצרים, אבל אולי יחשוב איזה אדם שאפשר שזה רק בעתים מיוחדים, ואפשר שזה רק כאשר הקב"ה מנהיג את העולם באופן של למעלה מדרך הטבע, שאז השי"ת נמצא עמהם וכמו שהם ראו אז להדיא, אבל מי יאמר שגם בזמן שאין ההנהגה למעלה מדרך הטבע, שהשי"ת נמצא עמהם בכל צעד, ואים יודעים אם השי"ת נמצא עמהם בתמידות בכל יום, דהלא בהנהגת הטבע אין רואים יד ה' להדיא.

ועל ידי הנצחון על עמלק היה הוכחה שהשי"ת נמצא ושומר על כלל ישראל כל הזמן גם בעתים של הנהגה בדרך הטבע, ואין השגחת השי"ת מוגבל רק לעתים ופרקים של הנהגה למעלה בדרך הטבע, וז"ל האדמו"ר שם: "יש להתבונן במה שאמר משה ליהושע: 'בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק'. וזו מלחמה בדרך טבעי ולמה לא הכניעו בדרך שלמעלה מן הטבע כמו שהיה במצרים ושאר הצלות של ישראל, כולם היה למעלה מן הטבע. גם שמואל הנביא אמר לשאול להלחם בעמלק בדרך טבעי וגם הנס של פורים היה בדרך הטבע, ובודאי יש לזה סבה מיוחדת אשר בחרו במלחמת עמלק דייקי את דרך הטבע.

אכן האמת הוא כי עמלק שונה מכל צוררי ישראל. פרעה למשל מצא אומה חלושה והיה ספק בידו לעשות בהם כל אשר חפץ, ובאכזריותו עבד בהם בפרך להפיק את זממו, וכן שאר צוררי ישראל. אך עמלק היה לו שיטה, ולקיים את שיטתו עשה מה שעשה. שיטתו היתה, עזב ה' את הארץ ואין דעה וחשבון בארץ מתחת, רק הכל יתנהג בדרך הטבע, ובדרך הטבע כל דאלים גבר, ועליו נאמר 'אשר קרך בדרך'. מגמתו היתה להביא קרירות בדרך האמונה, ובכדי לקיים את שיטתו ולאמת אותה עשה מלחמה בישראל להראות שאיש אשר זרוע לו, לו הארץ.

כשרצה הקב"ה להכניעו נחוץ היה להראות ולהוכיח את הביטול והשקר אשר בשיטה זו, וכי גם הטבע תתנהג בהשגחתו של הקב"ה ולית אתר פנוי מיניה. בשביל זה נחוץ היה ללחום אתו ג"כ בדרך הטבע ולהראות אשר גם הטבע תתנהג ברצונו ובהשגחתו ית'".

כתיב (שמות יז, יא) "והיה כאשר ירים משה את ידו וגבר ישראל" ובמשנה (ר"ה כט.). איתא "וכי ידיו של משה עושות מלחמה אלא כל זמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה וכו', היו מתגברים וכו' והדבר תמוה, הלא נסים גדולים מאלה עשה משה רבינו על ידי הרמת המטה ומכל שכן שיכול היה לעשות נס על ידי הרמת ידיו.

אכן האמת היא אשר מלחמת מצוה זו של עמלק שונה משאר מלחמות שלחמו ישראל. בשאר מלחמות "ה' ילחם לכם" ונצחו את האויב בדרך נסי בזכותו של צדיק הדור אשר עמד בראשם אבל מלחמת עמלק מסר הקב"ה לישראל שהם בעצמם ורק הם יוכלו לנצחו ולהכניעו. וסיבת הדבר הוא, עמלק אחז בתחבולה בכדי שיוכל להוציא זממו להסיר את ישראל מדרך ה' לקרר אותם באמונתם כמו שאמר הכתוב (דברים כה, יח) "אשר קרך בדרך" וידע שבאופן זה יוכל לשלוט בהם נמצא שאי אפשר להנצל ממנו ומכל שכן להתגבר עליו רק אם יעשו את ההיפך שרצה הוא יתגברו באמונתם וישובו אל ה' בכל לבבם אז יתבטל כוחו וכעשן יכלה.

וזאת שהקשו חז"ל במשנה "וכי ידיו של משה עושות מלחמה" וכי נמסר מלחמת עמלק לצדיק הדור כשאר מלחמות הלא ישראל בעצמם מוכרחים ללחום כנגדו בכדי להכניעו, ועל זה משני שבזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה וישימו כל בטחונם בה' אז יתגברו, וזאת היתה גם מגמת משה בהרמת ידיו שגם הם יעשו כמוהו לעמוד בידיים פרושות לשמים להתפלל ולשוב בכל לב".

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק

**בזמן חורבן הבית התגלה אהבת הקב"ה לישראל שהוא
תמיד אוהב אותנו אהבה עולמית**

וְהָיוּ הַפְּרָבִים פְּרָשֵׁי כְּנָפִים לְמַעַל סֻכֹּתָם בְּכַנְפֵיהֶם עַל הַפְּפֹרֶת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו אֶל
הַפְּפֹרֶת יְהִיוּ פְּנֵי הַפְּרָבִים (כה, כ)

ביאור הגמ' בזמן חורבן הבית היו הכרובים מעורין זה בזה.

בגמ' [ב"ב צ"ט ע"א] כיצד הן [הכרובים] עומדין, ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמר פניהם
איש אל אחיו, וחד אמר פניהם לבית, ולמ"ד פניהם איש אל אחיו הא כתיב ופניהם
לבית, לא קשיא כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום וכו', ומפרש הרשב"ם [ד"ה
כאן בזמן] וז"ל הם הופכים פניהם זה לזה גוגמת זכר ונקבה האוהבים זה לזה, סימן
שהקב"ה אוהב את ישראל ומתחלה כך נעשו פנים אל פנים כדי שתשרה שכינה בישראל
וכו', וכשאינן עושין הופכין פניהם לבית על ידי נס עכ"ל.

ובגמ' [יומא נ"ד ע"א] אמר רב קטינא בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגללין להם את
הפרוכת ומראין להם את הכרובים שהיו מעורין זה בזה, ואומרים להם ראו חיבתכם לפני
המקום כחיבת זכר ונקבה וכו'.

ובגמ' [שם נ"ד ע"ב] אמר ריש לקיש בשעה שנכנסו נכרים להיכל ראו כרובים המעורין
זה בזה הוציאון לשוק ואמרו ישראל הללו וכו', מיד הזילום שנאמר [איכה ע, ח] כל
מכבדיה הזילוה כי ראו ערותה, והקשה הריטב"א בשם הר"י מיגאש דהרי בזמן שאין
ישראל עושין רצונו של מקום אין הכרובים פניהם איש אל אחיו, ואם כן בשעת החורבן
שלא עשו רצונו של מקום איך היו הכרובים מעורין זה בזה, והריטב"א כתב ליישב
שנעשה נס לרעה כדי שיראו ערותה עיי"ש.

בט' באב בתוך האבלות והצער יש בו גם שמחה.

ויש ליישב קושיית הריטב"א בהקדם מה שמבואר בהלכה (שו"ע או"ח סימן תקנ"ט
סעיף ד): 'אין אומרים תחנון (ולא סליחות) בתשעה באב, ואין נופלים על פניהם משום
דמקרי מועד'.

כלומר, בתשעה באב לא אומרים בתפילה תחנון, כי לפי ההלכה תשעה באב נקרא
מועד, ובחגים וימים טובים לא אומרים תחנון (כמו כל חג או ראש חודש).

קשה לחשוב על יום שנראה לכאורה פחות מתאים להיקרא 'מועד' מאשר ט' באב, ואיך
זה משתלב עם האבלות הגדולה של היום הזה.

המקור לזה הוא מהגמרא, שמבינה מהפסוק: (איכה פרק א פסוק טו) סֵלָה כָּל אֲבִירֵי הַ' בְּקֶרְבֵי קָרָא עָלַי מוֹעֵד לְשֹׁבֵר בַּחוּרֵי גַת דְּרָךְ הַ' לְבַתּוּלַת בֵּת יְהוּדָה – שהקב"ה כיון את חטא המרגלים לתשעה באב, ע"י כך שנקבע שחודש תמוז של אותה שנה היה חודש מלא. והמלה 'מועד' לפי זה מתייחסת לראש חודש אב וגם לט באב עצמו – כלומר יש כוונה בתאריך הזה, כיוון שיש בו גם עניין מוסתר של שמחה גדולה.

וכן מובא שאחד מהטעמים שקמים אחרי חצות היום ביום ט' באב מלישב בארץ שאז נשרף בית המקדש. והדבר צריך ביאור, וכי זמן חרבן בית המקדש הוא סיבה לשמחה.

מהי אותה שמחה מוסתרת, - השמחה המוסתרת היא העובדה שהגלות והחורבן, הם ביטוי לאהבה האין סופית של הקב"ה לעם ישראל, שבמקום להיפרד מאתנו בחטאינו, מעניש אותנו הקב"ה עליהם, בכדי שנישאר ונוכל לחזור אליו בתשובה.

*

חורבן הבית ולא חורבן העם.

מביא על כך המדרש (איכה רבה ד, טו) 'כתיב "מזמור לאסף אלוקים באו גוים בנחלתך", לא הוה קרא צריך למימר אלא 'בכי לאסף' 'נהי לאסף' 'קינה לאסף', ומה אומר מזמור לאסף, אלא משל למלך שעשה בית חופה לבנו וסיידה וכיידה וציירה, ויצא בנו לתרבות רעה. מיד עלה המלך לחופה וקרע את הוילאות ושיבר את הקנים ונטל פדגוג שלו איבוב של קנים והיה מזמר. אמרו לו: המלך הפך חופתו של בנו ואתה יושב ומזמר? אמר להם: מזמר אני שהפך חופתו של בנו ולא שפך חמתו על בנו. כך אמרו לאסף: הקב"ה החריב היכל ומקדש ואתה יושב ומזמר, אמר להם: מזמר אני ששפך הקב"ה חמתו על העצים ועל האבנים, ולא שפך חמתו על ישראל. הדא הוא דכתיב "ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה". וכן מובא בקדמונים שבאותה שעה שהקב"ה שפך חמתו על העצים והאבנים "שמחו שמחה גדולה".

חורבן הבית הוא ודאי עונש קשה. אולם יחד עם זאת יש שתי סיבות טובות להתעודד. א. העונש מעיד שיש כאן ברית. חלק מהכללים של הברית הוא, שמי שמפר את הברית-נענש. אם כן העונש שבני ישראל נענשו מעיד שיש ברית בין ה' לבין העם. עצם קיומה של הברית הוא מקור לעידוד ושמחה.

ב. יתר על כן העונש היה "בעצים ובאבנים". עובדה זו היא עדות לכך שה' ממשיך ומשגיח על עמו גם בזמן חרון אף.

בזמן החורבן התגלה אהבת הקב"ה לישראל שהוא תמיד אוהב אותנו אהבה עולמית.

וממילא מיושב איך בזמן החורבן היו הכרובין מעורין זה בזה להראות חיבתן של
ישראל, דהגם כלפי חוץ כעס הקב"ה והחריב את ביתו, מ"מ בפנימיות הקב"ה תמיד
אוהב אותנו, ובן אע"פ שחטא נשאר בנו ואוהב אותנו אהבה אין סופית.

*

לע"נ אבי מורי ר' משה בן הר"ר מנחם מנדל ז"ל | לע"נ ר' אברהם בן ר' בן ציון ז"ל |
לע"נ הר"ר מנחם מנדל בן ר' חיים דוד ז"ל | לע"נ מרת שרה זיסל בת ר' יוסף ז"ל |
להצלחת אירוסי בתי הכלה הבתולה המהוללה תחי' עב"ג הבחור החתן המופלג יצחק
אהרן ברנשטיין ני"ו שהזיווג יעלה יפה ובניין עדי עד.

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס, אלעד

השראת השכינה בקדושה ובטהרה

נמצאים אנו בפרשיות השבוע העוסקות בהרחבה על חובת הקמת המשכן וכליו, והנה עיקר ותכלית בניית המשכן הוא כדי שהשכינה תשרה בעם ישראל שנא': "ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לאלוקים" (שמות כ"ט, מ"ה). ומובא בגמרא שבת (ק"ט): "אין מבטלים תינוקות אפילו לבנין בית המקדש, וכך נפסק להלכה (שו"ע יור"ד סי' רמ"ה סעי' י"ג).

ונתאר לעצמינו את תוכן דברי חז"ל, שכאשר יבוא משיח צדקינו במהרה בימינו, ודאי שכולם ישתוקקו להשתתף בבנין ביהמ"ק, ולא רק עם ישראל שבכל אתר ואתר, אלא כל גדולי הדור, ראשי הישיבות, דיינים, תלמידי חכמים, וכן כל בני הישיבות ובני התורה יתבטלו מתורתם כדי לבנות את ביהמ"ק, אבל התינוקות הלומדים בת"ת והרבי המלמדם תורה, אינם זזים ממקומם וממשיכים בלימודם, וצ"ב וכי תורתם של תשב"ר יותר חשובה מתורתם של גדולי הדור.

ויש לבאר על פי אימרה נפלאה בשם הסבא מקלם המעוררת את לב האדם, "כל זמן שיש לב אין שכל, וכשיש שכל אין לב", וכוונת דבריו הוא כאשר הילד בקטנותו, עדיין אין לו שכל וכח מחשבה, וכן התבוננות וניתוח הדברים ששומע, אבל יש לו "לב טהור", שהילד שומע ומקבל את הדברים ומפנים אותם לליבו בצורה זכה וברורה, וכיון שליבם זך ונקי הרי הוא מוכשר לקבל ולהרגיש דברים גבוהים ועמוקים ביותר, משום שמקבל את הדברים כפשוטם וכהווייתם. אבל כשהילדים מתבגרים הרי הם מתבוננים ומנתחים את הדברים, וכבר אין ליבם טהור כמות שהיה בקטנותם.

ולפי זה מבואר מאמר חז"ל מדוע כל העמלים בתורה, גדולי ישראל, ושאר תלמידי חכמים מבטלים מלימודם לצורך בנין בית המקדש, ואילו תינוקות של בית רבן אין מבטלים, ומשום שערך תורתם גדול ונעלה אשר מונח בו השראת השכינה בלימודם הטהור, יותר מהשראת השכינה העתידה להיות בביהמ"ק, וכמאמר חז"ל שהעולם כולו עומד על הבל פיהם הטהור של תשב"ר.

אנו כהורים ומחנכים למדים מכאן, את גודל האחריות העצומה שמוטלת עלינו, להשריש ולהחדיר לבנים והתלמידים את התורה ויר"ש טהורה, וכן רצון וחשק בלימוד ובמעשים טובים על הצד הטוב ביותר, שהרי הם יסודות איתנים, זכים וטהורים, שעליהם יעמדו בנין חייהם לנצח וכן בנין של השראת השכינה לכלל ישראל.

והנה הכלי והאמצעי להשראת השכינה בקדושה ובטהרה הוא רק ע"י התורה, וכמבוא במדרש "משל למלך שהיתה לו בת יחידה, בא אחד מן המלכים ונטלה, ביקש לילך לו

לארצו וליטול את אשתו, אמרו לו בתי שנתתי לך יחידה היא, לפרוש ממנה איני יכול, לומר לך אל תטלה איני יכול לפי שהיא אשתך, אלא זו טובה עשה לי, שכל מקום שאתה הולך קיטון אחד עשה לי שאדור אצלכם, שאיני יכול להניח את בתי, כך אמר הקב"ה לישראל נתתי לכם את התורה, לפרוש הימנה איני יכול, לומר לכם אל תטלוה איני יכול, אלא בכל מקום שאתם הולכים בית אחד עשו לי שאדור בתוכו שנא' "ועשו לי מקדש".

ומבואר לן מדברי המדרש יסוד גדול שעיקר תכלית בניית ביהמ"ק היא, להתקרב יותר להקב"ה ע"י התורה, שכל השראת השכינה ותכליתה היא עד כמה שאנו יותר מחוברים לתורה, עמל, במסירות, כך אנו מעמיקים את הקשר בינינו לבין הקב"ה, ואע"פ שבביהמ"ק היו עשרה ניסים, ושאו בו את גודל האמונה שיש אדון לבירה, בית המקדש היה מקום הכפרה, שתמיד של בוקר היה מכפר על כל עוונות של הערב, והתמיד של הערב היה מכפר על כל העוונות של היום, וכן היו האורים ותומים שזכו על ידם לדעת את העתידות, אולם "עיקר" תכלית בניית ביהמ"ק הוא השראת השכינה ע"י התורה וכמשנ"ל בדברי המדרש, שהקב"ה לא יכול להיפרד מהתורה ולכן ציוה "ועשו לי מקדש".

וכמו שאמרו חז"ל מיום שחרב בית המקדש אין להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה, שבעצם עיקר הלימוד לברר את הטעמים והמקורות והיסודות להלכה, הם כתחליף להשראת השכינה שע"י שהאדם מתחזק בתורה הקדושה בכל עת ובכל שעה ובכל מקום ובכל מצב הוא מעמיק את הקשר בינו לבין קונו.

והנה הקב"ה אומר למשה רבינו "ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי בן חור, והוא הנבחר לעשות את מלאכת המשכן, ולשם כך קיבל כוחות מיוחדים, "ואמלא אותו רוח אלוקים בחכמה ובתבונה ובדעת", ואומר המדרש "אמלא אותו רוח אלוקים, בתורה- שהיה חכם בתורה, ובתבונה- שהיה מבין בהלכה, ובדעת- שהיה מלא דעת בתלמוד".

והיינו כדי להקים מקום להשראת השכינה שכל תכלית בניית ביהמ"ק, הוא לקשר השכינה בינינו לבין הקב"ה לא צריך בעלי אומנות עם כשרונות וידע מקצועי וכו', אלא צריך שיבנה ע"י חכם בתורה, מבין בהלכה ומלא בתלמוד, שהוא בעצם תכלית בניית ביהמ"ק.

וכמו שביאר הב"ח בביאור ברכת התורה, שלכן נתן לנו השי"ת במתנה את התורה הקדושה, שלא תשכח מאתנו כדי שתדבק נשמתנו וגופנו, ברמ"ח איברים ושס"ה גידים, ברמ"ח מצוות עשה ושס"ה לא תעשה שבתורה, וכשאנו עוסקים בתורה בכוונה זו, הרי אנחנו "מרכבה והיכל לשכינתו יתעלה", ובקרבנו ממש השכינה קובעת דירתה והארץ כולה מאירה מכבודו, ובזה היה קשור לפמליא של מעלה עם פמליא של מטה, והיה המשכן אחד", שע"י התורה מתקיימת השראת השכינה וע"י שנתחזק בכל עת ובכל שעה בתורה נזכה יותר להשראת השכינה, ולא רק בכלל ישראל אלא בתוך כל אחד ואחד.

*

דין אכילה ושינה בבית הכנסת ובבית המדרש

וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכְכֶם (כה, ח)

יש לברר את ההיתר לאכול ולשתות בביהכ"נ במקום צורך מצוה. האם מותר לכלל העם או רק לאברכים השוקדים על לימודם יומם ולילה, וכן יש לדון האם יש היתר לעשן סיגריות בבית הכנסת, והאם יש חילוק בין ביהכ"נ לביהמ"ד, וכן כאשר צריכים לפנות חיילים פצועים לטיפול, האם מותר להניחם בביהכ"נ וכן להיכנס לביהכ"נ עם נשק.

איתא בגמ' בב"ב (ג:): שרב אשי הכניס מיטתו לביהכ"נ משום שראה סדק בביהכ"נ, ולא הוציא מיטתו עד גמר הבנין כדי למנוע שלא יתעכבו בגמר בנייתו, והקשו הראשונים ובתוס' [ד"ה דעלייה] דהא אמרינן במגילה (כח). "שאינ ישנים בביהכ"נ לא שינת קבע ולא שינת עראי".

וציין בהגהות הגרמ"ש [הג' ר' מתתיהו שטראשון בנו של הרש"ש] על דברי התוס' הללו, דלא מצינו מקור בש"ס על איסור שינת קבע ושינת עראי בש"ס דילן, וע"ע שהביא את גירסא הגר"א על השו"ע [סי' קנ"א, י"א] שכך התוס' דידן גרסו בסוגיא במגילה (שם), וציין דהוי ברייתא מפורשת במגילה [ב', י"א] בתי כנסיות אין ישנים בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי, ועל דא הקשו התוס' כיצד רב אשי התיר לעצמו את השינה בביהכ"נ.

וכתבו ליישב דלעולם חל איסור שינה בביהכ"נ וכמש"נ בגמ' במגילה (שם), ומה שרב אשי ישן איירי בחדר הסמוך לביהכ"נ שלא חל עליו קדושת ביהכ"נ, ועיי"ש שבתוה"ד ניסו ליישב דמהני תנאי בבנין ביהכ"נ שאם נבנה בתנאי שיאכלו וישתו באותו ביהכ"נ, ודחו תירוץ זה מהא שרבינא ורב אדא נכנסו בזמן הגשם רק משום יישוב הדעת ללמוד ולעולם חל איסור להינצל מן הגשמים, אע"פ דאיירי בבבל שביהכ"נ נבנו על תנאי, ולכן פירשו שהתנאי מועיל רק לגבי זה שאם חרב ביהכ"נ, שיכולים לבנות על הקרקע אבל לא דברים של קלות ראש.

והעולה לן בדעת התוס' שאין היתר לשינת קבע ולא שינת עראי בביהכ"נ, וגם בבתי כנסת שעל תנאי נבנו, אין התנאי מועיל להיתר אכילה ושתיה ושינה, אלא רק שאם נחרב שיכולים לבנות עליו חוץ מדברים של קלות ראש.

ומאידך הר"ן בב"ב (שם ד"ה ועייל לפורייה) כתב ליישב, כיצד רב אשי ישן בביהכ"נ וז"ל, א"נ י"ל דהכא שאני דלצורך בית הכנסת היה עושה, ואפשר דלצורך ביהכ"נ שרי. וכ"פ השו"ע [סי' קנ"א סעיף ד'] וז"ל לצורך בית הכנסת מותר לאכול ולישון בתוכו, ומטעם זה ישנים בליל יוה"כ בבית הכנסת ואפילו לצורך מצוה אחרת, וכגון שנקבצים לעבר השנה בבית הכנסת שמותר לאכול שם.

ובביאור שורש מחלוקתם ביאר הברכ"י [שירי ברכה סי' קנ"ב, א'], דאע"פ דרב אשי נהג מנהג חסידות, וכמבואר להדיא במגילה (ח). מדפי הרי"ף [ד"ה אבל] בזה שישן בביהכ"נ ודאג שיבנהו ולא יצא מתוכו עד גמר בנייתו, אולם כיון שהשינה הזאת היא לצורך ביהכ"נ וכדין שומר שלא יגנבו וכו', הוי לצורך ואין בזה גדר של בזיון ביהכ"נ,

ומהא ילפינן על כל אופן של "צורך" בית הכנסת דשרי. ומאידיך התוס' סברו כיון דהוי מידת חסידות ולא עיקר הדין, ממילא אין ראיה מר' אשי משום שאין היתר לעשות מידת חסידות, שסותרת את האיסור של שינה בביהכ"נ, ולכן העמידו שרב אשי היה ישן בחדר הסמוך לביהכ"נ.

ולגבי הכנסת המיטה הביא המג"א (שם ס"ק ד'), דאע"פ שמותר לישון בביהכ"נ לצורך ביהכ"נ, בכ"ז לא יכניס את מיטתו, והקשה הגרע"א בהגהות (שם) שהרי כל המקור שמותר לישון בביהכ"נ הוא מהסוגיא בב"ב (ג): שרב אשי ישן בביהכ"נ, ובגמ' דידן מבואר שהכניס ג"כ את המיטה דעיליה "לפוריה" וצ"ב.

וצ"ל בביאור דעת המג"א דס"ל כהר"ן וכמשנ"ל, דשאני עצם השינה דבכה"ג שרי דהוי לצורך בניית הביהכ"נ וכדפסק השו"ע (שם) שלצורך התירו חכמים את האכילה, השינה, ושמירת הביהכ"נ, וכן סעודת עיבור החודש, וכן השינה ביוה"כ שהזכירם השו"ע, ויש להוסיף סעודת הכנסת ס"ת דהוי לצורך ביהכ"נ, אולם עצם הכנסת המיטה להיכל הביהכ"נ הוי בזיון טפי, ובהא צידד כדעת התוס' שהכנסת המיטה לא הותרה.

ולדינא הביא המשנ"ב (שם ס"ק י"ח) מחלוקת הפוסקים, לגבי הכנסת המיטה לביהכ"נ שציין את דעת המג"א שלא יכניס מיטתו לשם, ומאידיך ציין את האליה רבה והגרע"א שחולקים על המג"א ופסקו דשרי להכניס גם את מיטתו לביהכ"נ באופן שהוי לצורך כגון שינה ביוה"כ או לעיבור החודש.

ובמצב של חירום וסכנה וכגון פינוי חיילים שנפצעו ממלחמה, ורוצים להכניסם לבית הכנסת כדי ליתן להם טיפול רפואי, לכאורה בכה"ג שרי ממש כיון דהוי מצב של סכנה וחשש פיקו"נ גמור ובודאי שיש להתיר.

וכן לגבי הכנסת נשק לביהכ"נ פסק האורל"צ [ח"ב פמ"ה תשובה נ"ט], שאין להכנס עם כלי נשק אא"כ אין לו אפשרות להשאירו בחוץ ללא שמירה, וכדפסק השו"ע סימן [קנ"א סעיף ו'] שיש אוסרים להכנס בסכין ארוך לבית הכנסת, וע"ע שכך מבואר בסנהדרין (פב). שאין נכנסין בכלי זין לבית המדרש, ולכן אין להכנס לבית הכנסת עם נשק, אא"כ אינו יכול להניחו בחוץ והוי מצב של חשש סכנת נפשות דבכה"ג יש להתיר.

והנה הר"ן במגילה (ח. מדפי הרי"ף ד"ה אבל) כתב עוד תירוץ על עיקר הקושיא, כיצד רב אשי ישן בביהכ"נ וז"ל, ואע"ג דבתי כנסיות אין ישנים בהן צורבא דרבנן שאני, וכ"ש דלצרכו עבד ומידת חסידות נהג במילתא דאילו מדינא לא היה צריך, עכ"ל.

ומאידיך בדעת התוס' ביאר בספר זרעו של אברהם [להגאון ר' אברהם חז'אז' בד"ה ועלייה לפוריה], דכל האי היתר רק בביהמ"ד כיון שצורבא מדרבנן לומדים שם בקביעות, ושלא יצטרכו להתבטל מלימודם התירו, אולם בביהכ"נ יחול האי איסור אא"כ הוי לצורך ביהכ"נ וכמשנ"ל, וכ"פ השו"ע בסי' קנ"א סעיף ג', שאסור לישון בבתי כנסיות אפי' שנת עראי, אבל בביהמ"ד מותר וע"ע בביה"ל [ד"ה אבל] ובמשנ"ב ס"ק ט"ז שפסק בשם הלבוש שלת"ח שרי. וע"ע באורל"צ [ח"ב פמ"ה תשובה נ"ו] שאין איסור לעשן בביהמ"ד

ובבית הכנסת אא"כ מפריע לאחרים, וכן יזהר שלא לזרוק את האפר על הרצפה, אולם עצם העישון הרי הוא סכנה גדולה, ועיי"ש.

ובאופ"א ביאר (שם) את דעת התוס', דס"ל כשיטת הרמב"ם בהל' תפילה ונשיאת כפים [פ"א, ו'] שכל ההיתר שהתירו לת"ח לנהוג כביתם בבית הכנסת הוא רק "בדיעבד" ולא לכתחילה, וכמש"כ (שם) הרמב"ם שת"ח ותלמידהון הותר להם לאכול מדוחק. ולא יתכן שרב אשי ינהיג את עצמו בהנהגה של בדיעבד ולכן התוס' נמנעו מלהתיר כהר"ן מצד צורבא מדרבנן, וביארו שרב אשי היה ישן בחדר הסמוך לביהכ"נ.

וע"ע מהא דפסק בשו"ע סי' קנ"א סעיף א' וז"ל, "ואין אוכלים ושותים בהם ולא מתקשטין בהם ולא מטיילים בהם, ולא נכנסים בהם בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, ות"ח ותלמידיהם מותרים לאכול ולשתות בהם מדוחק". וברמ"א (שם) וי"א דבבית המדרש אפי' שלא מדוחק שרי.

ולגבי עריכת קידוש בביהכ"נ וכגון לשמחת בר מצוה וכדומה, הביא הגריש"א [קובץ תשובות ח"א סי' ט"ז] שלדעת השו"ע אין לעשות כן, וכל ההיתר של תנאי הוא רק בחו"ל וכדפסק השו"ע (שם) בסעיף י"א, ואותם המקילים לעשות קידושים בביהכ"נ שסמכו על דעת הפוסקים שמהני תנאי להתיר אכילה ושתיה בבתי כנסיות אף בישובם. ועוד הוסיף (שם) שמ"מ אין לערוך חתונות בבית הכנסת כיון שסעודת חתונה היא בגדר של קלות ראש. ולגבי סעודה שלישית שיש בה מצוה, וכן לקידוש בר מצוה וכו' האגרות משה [ח"א סי' מ"ה] צידד להקל.

והנה מנהג החסידים להקל לכתחילה לערוך סעודות מצוה, וגם סעודות שאינן מצוה גמורה, סעודה שלישית וכו', וכידוע בשם האדמו"ר מצאנו זצ"ל שהביא להתיר לכתחילה, דאינו רק בגדר של בתי כנסיות שנבנו על "תנאי" אלא יותר מזה, דמעיקרא בתחילת בנייתם לא היו מחילים על בנין ביהכ"נ קדושת ביהכ"נ אלא הוי מבנה לצורך ביתו וצרכיו, אלא שבמקום זה היו גם מתפללים וכו'.

ולפי"ז ביאר את מה שמקובל היה לומר, שהסיבה שאסון השואה באירופה היה על בני אשכנז ולא על בני ספרד, כיון שהם שמרו את קדושת ביהכ"נ ומורא מקדש יותר מהאשכנזים, וביאר שאין הפשט שהאשכנזים זלזלו בקדושת ביהכ"נ אלא שהספרדים שבנו ביהכ"נ הרי בנו אותו עם "קדושת ביהכ"נ" והיה להם את הזכות והמעלה של קדושת ביהכ"נ, אבל האשכנזים שבנו ביהכ"נ הרי בנו אותו לצורך ביתם אלא שהיו מתפללים בו, וממילא כלפיהם לא היה מעולם את הזכות של "קדושת ביהכ"נ".

והעולה לן א. מחלוקת התוס' והר"ן האם מותר לישון בביהכ"נ, לתוס' בב"ב (ג): אסור, ומה שמבואר בסוגיא (שם) שרב אשי ישן איירי בחדר הסמוך לביהכ"נ, ולדעת הר"ן שרי ובאופן שהוא לצורך ביהכ"נ או באופן שהשתמשות לצורך רבנן ותלמידהון. ג. ולדינא השו"ע פסק שלצורך הביהכ"נ שרי כשינה ביוה"כ ולצורך עיבור החודש, ולהכניס מיטה לדעת המג"א אסור ולדעת אל"ר והגרע"א שרי. ד. לת"ח ותלמידהון יש להקל לאכול ולשתות בבתי מדרשות, כיון ששוהים שם הרבה ושלא יגרם ביטול לימודם. ה. ולגבי

עישון בביהכ"נ ובית המדרש פסק האורל"צ [ח"ב פמ"ה נ"ו] שלרבנן ותלמידהון שרי לעשן בביהכ"נ בתנאי שלא יפריע לאיש, ויקפיד לא לזרוק את האפר על הארץ, אולם עצם העישון הרי הוא סכנה גדולה, ועיי"ש. ו. ולעשות קידושים בבתי כנסת לדעת השו"ע לכתחילה אין לעשות כן, ואותם המקילים ס"ל כהדעות שמועיל תנאי וכמבואר בשו"ע בסעיף י"א, ולדעת הרמ"א יש להקל בכל סעודת מצוה [הגריש"א ובאגר"מ]. ז. כאשר יש חשש פיקו"נ וכגון קבלת פצועים מותר לטפל בהם בבית הכנסת שרי, ח. לגבי הכנסת נשק לביהכ"נ חל איסור כדין הכנסת סכין ארוך לביהכ"נ, ובמקום שאין לו אפשרות להשאירו בחוץ והוי ספק פיקו"נ שרי להכניס את הנשק.

תובנות / הרב נחמן דרקסלר

כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה - כך משנכנס אדר

מרבין בשמחה

”משנכנס אב ממעטין בשמחה וכו’ אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה - כך משנכנס אדר מרבין בשמחה” (תענית כט.)

קשה מאוד דברי הגמ’ הנ”ל מה הקשר בין חודש אב לחודש אדר, ומה ראו על ככה ומה הגיע עליהם.

ובגמ’ המושלבת בפירוש חברותא מביא את הספר אורה ושמחה וכך לשונו: ”כידוע, בית המקדש חרב על עזבם את תורת ה’. ולעומת זאת, בפורים קיימו את התורה מרצון [כפי שהגמרא דורשת במסכת שבת פח א.]. וזהו הדמיון, שכפי גודל הדאגה שצריך לדאוג בט’ באב, על עזיבת התורה אז, כך צריך להיות גודל השמחה בפורים, שקבלו את התורה מאהבה.”

אבל ליתר ביאור הקשר בין תשעה באב לפורים, אעלה את מה שעלה בדעתי:

הנה כתוב בספרים שבימי חג ומועד אין מתאבלים על חורבן ביהמ”ק, ואכן ביום הש”ק אומרים אנו בזמירות ”אוהבי ה’ המחכים בבנין אריאל ביום השבת קודש שישו ושמחו כמקבלי מתן נחליאל” וכל זה למה, לא בגלל שעתה הוא זמן שמחה ובמקום שמחה אין מקום לצער ועגמ”נ אלא בגלל שביהמ”ק הינו מקום ההתגלות בבחי’ הנאמר ראו חיבתכם לפני המקום, והיות וש”ק ומועדים הם בחינה זו של מקום ההתגלות לכן אין מתאבלים על החורבן כי בחינה זו יש כבר ולא נחסר מאומה. וכאילו והחורבן איננו.

עוד מובא בספרים, וראיתי זאת בספרי הגה”צ רבי שמשון פינקוס זצ”ל, שכל מועדי ה’ הם עליה דרגא בתר דרגא בסולם ההתקרבות של איש יהודי לקוב”ה, וכל החגים הם בחי’ אהבה, וחג הפורים שהוא האחרון ברשימת המועדים, שהרי חל לפני חודש ניסן שהוא ראש חדשים, לכן הוא מוצב בקומה הגבוהה ביותר בראש הסולם, והוא הזמן של הקירבה הגדולה ביותר ששייך לאיש יהודי להתקרב להקב”ה שאש אוכלה הוא - בזה העולם בחיי חיותו עלי אדמות.

*

זוהי ההיפך הגמור מחודש אב ומיום תשעה באב שנקבע לאבל ולמספד על חורבן הבית ועל עם ה' שנפלו בחרב, משום שתשעה באב מגלם התרחקות עצומה בבחי' אוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם, ופורים מגלה את קרבה הגדולה ביותר להקב"ה בבחי' טוב להם לבנים שסמוכים על שולחן אביהם, ובפרט בעת שאביהם רואה אותם במיטבם כמוש"נ במגילה ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה, עם ישראל נושאים חן ביום זה לפני הקב"ה, וחביבים מאוד לפניו ית' בעת משתה היין עד שדורש מכל אחד לומר את אשר על ליבו, שנאמר מה שאלתך וינתן לך, וההבטחה שהבקשות יתקיימו - עד חצי המלכות ותעש.

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

כל הנחשלים – אחריך!

ב"ה מתבשרים על פתיחה מדורגת של מוסדות החינוך, ויציאה זהירה מ'סגר' ממושך. חוזרים ללימודים!

ארועי השנה האחרונה טלטלו את אמות הסיפים בחברתנו, הרבה מעבר לנספים ל"ע ובחולים הרבים, כמו רעידת אדמה שמערערת יסודות בנינים עמוק ונסתר מעין הרואה. סכנה גדולה מרחפת על מישורים רבים בחיינו, אך במאמר מוגבל זה נעורר על תפקידנו כשומרי משמרת הקודש, אנשי חינוך, בימים אלה.

עלינו להבחין בנשמות האבודות, אלה שהלכו והתנתקו ממסגרות הלימוד בימי הקורונה. לא השתתפו בשיעורים שנמסרו 'מרחוק'. לא גילו התעניינות בחובות הכיתתיות, ולא נענו ליטול חלק בפעילויות שהמוסדות שלחו לתלמידים בבתייהם. בקיצור - נעלמו להם. המחנך לימד 'מרחוק' - והתלמיד 'התרחק'.

בשבוע שעבר התכנסה ('מרחוק' כמובן) ועדה מקצועית לדון בהעברת תלמיד למסגרת אחרת לשנת הלימודים הבאה. המחנך תיאר את קשיי התלמיד, פערי למידה, קשיים רגשיים עמוקים, משפחה מוחלשת...". הנער מנותק לחלוטין. אני מציע להעבירו לבי"ס טיפולי". שאלתי את המחנך "כל-כמה-זמן אתה משוחח אתו בטלפון בתקופת הסגר?". המחנך תמה על עצם השאלה "הוא מ-נ-ו-ת-ק". לא משתתף בלמידה מרחוק. לא יודע כלום. לא משיב דפי עבודה ומטלות שנשלחו לביתו. הוא לא משאיר לי הודעות בתא הקולי...". המתנתי רגע, ושאלתי שוב "מתי אתה, המחנך, התקשרת אליו, הנער?". המחנך השפיל עיניו, במבוכה...

בשבת זו קוראים את 'פרשת זכור' כדברי הרמב"ם בס' המצוות: "...ונזרו העם לשנוא אותו עד שלא תשכח המצוה ולא תחלש שנאתו, ותחסר מהנפשות עם אורך הזמן". עלינו לאייב את עמלק לדורי דורות על שנלחם בנו לפתע פתאום, צינן את 'האמבטיה הרוחת'... לכאורה יש להבין, איך בא עמלק לשטות זו? הרי ראו כולם בגבורתנו! ראו את עונשי מצרים! וכי בא להתאבד? מה חשב בתוקפו אותנו?

על הפסוק 'ויזנב בך כל הנחשלים אחריך' פירש רש"י 'חסרי כח מחמת חטאם, שהיה הענן פולטן'. בתנחומא נאמר שהיו אלה עובדי ע"ז. ובספרי איתא "מלמד שלא היה הורג אלא בני אדם שנמוכו מדרכי המקום ונחשלו מתחת כנפי המקום". עמלק ארב והמתין מחוץ לענני הכבוד. והנה נפלט פלוני בבושת פנים. עבד ע"ז, חטא, איבד את מקומו בקרב אחיו בני ישראל. והנה איש נוסף סולק ממחיצת עמנו מחמת חטאיו. על אלה, הנחשלים, התנפל עמלק והרגם. בטוח היה כי לא יידרש לתת דין וחשבון על כך! הרי הרג חוטאים

נידחים. כאלה שכרתו וסילקו את עצמם מן הכלל! בעיניו הוא בכלל לא הרג 'יהודים'
אלא 'נושרים'...

אך משה רבינו מצוה ליהושע תלמידו לצאת נגדם במלחמת חורמה! הקב"ה פוקד
למחות את זכר עמלק מתחת השמים! רק אחרי מחייתו בוא תבוא גאולתנו. על מה
ולמה? על שהעז לפגוע ביהודים מנותקים!

ישראל אע"פ שחטא, ישראל הוא! חז"ל (קידושין לו) דורשים כי גם עובדי ע"ז קרויים
בניו של מקום, שנאמר הוי עם כבוד עון זרע מרעים בנים משחיתים. הפוגע בבנו של
הקב"ה ייענש! ימחא! כי בן הוא תמיד בן!

השבוע היארציט של רבינו ה'בית ישראל' מגור. הוא הגבר הוקם על, שאחרי
שערוריות השואה הקים אהלה של תורה. הפיח רוח חיים בעצמות היבשות, אודים
שרופים, נשמות פגועות שהיאוש אחז בהם. מרגלא בפומיה כי על קץ גאולתנו ניבא
ישעיהו "ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל", "לא נרצה לבוא מעצמנו! הקב"ה בכבודו
ובעצמו ירד לד' כנפות הארץ ללקט אותנו! ביד אוהבת יקבץ כל רחוק ודחוי!

עם 'חזרה לכיתה' נקבץ אלינו כל תלמיד באהבה, ובזכות לקט אוהב - נזכה לקיום דברי
נבואה אלה.

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

123ymm@gmail.com

חידות

חדוותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ שאלות בפרשת תרומה

- א. היכן מצאנו "בתים" שאין בהם דיורין (2)?
- ב. איזה כינוי מכונה בו התורה בפרשה, ונאמר במקום אחר על המשכן כולו, ונדרש בחז"ל על הנר המערבי?
- ג. היכן מצאנו לשון "שפה" (עי' רש"י סוכה כ:)? ולשון "זוית"? לשון "תמרות עשן"? ולשון "הפרשה"?
- ד. איזו הלכה מהלכות ארבעת המינים נלמדת מפסוק בפרשה (סוכה מה:)?
- ה. מנין בפרשתינו דרשו חז"ל "כל המוסיף גורע" (2, סנהדרין כח:)?

חדוותא דאפטרטא זכור (שמואל-א טו)

- ו. איזה דבר האמור בהפטרה על מלכות שאול, נאמר אף על מלכות בית דוד (מלכים-א יד), ונרמז במגילת קהלת (פרק ג)?
 - ז. אלו מינים של כשפים מוזכרים בהפטרה וברש"י?
- תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת. 7628366@okmail.co.il

*

תשובות לחדוותא יתרו

- א. איזה איסור החל הן כלפי שכינה והן כלפי בשר ודם נלמד בפרשתינו מלשון אחד? האיסור (כב, כז) אֲלֵקִים לֹא תִקְלָל וְנָשִׂיא בְעַמֶּךָ לֹא תֵאָר: ופירש"י אלקים לא תקלל. הרי זו אזהרה לברכת השם, ואזהרה לקללת דייין (סנהדרין סו.):
- ב. היכן מצאנו כעין לאו ד"לפני עור"? (כג, יג) וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תִזְכְּרוּ לֹא יִשְׁמַע עַל פִּיךָ: ופירש"י לא ישמע. מן הנכרי: על פִּיךָ. שלא תעשה שותפות עם עובדי כוכבים, וישבע לך בעבודת אלילים שלו, נמצאת שאתה גורם שיזכיר על ידך:

ודבר הגורם עיוורון?

(כג, ח) וְשָׁחַד לֹא תִקַּח כִּי הִשְׁחָד יַעֲזֹר פְּקָחִים וַיִּסְלַף דְּבָרֵי צְדִיקִים: ופירש"י יעזר פקחים. ואפילו חכם בתורה ונוטל שוחד, סוף שתטרף דעתו עליו, וישתכח תלמודו, ויכהה מאור עיניו (מכילתא פ"כ):

ג. היכן מצאנו לשון "חילוף" (עי' רש"י שבת קיג):?

שנא' (כא, לז) כִּי יִגְנַב אִישׁ שׁוֹר או שָׁה וטָבְחוּ או מְכָרוּ חֲמִשָּׁה בְּקָר יִשְׁלַם תַּחַת הַשׁוֹר וְאַרְבַּע צֶאֱן תַּחַת הַשֶּׁה:

ואמרו חז"ל (שבת קיג): "ותחת כבודו יקד כיקוד אש (ישעיה י-טז) וכו', ר"א אומר ותחת כבודו תחת כבודו ממש", ופירש"י "ור"א משמע ליה תחת לשון חליפין כמו ישלם תחת השור (שמות כא)".

ולשון "מזון"?

(כא, י) אִם אַחֲרַיִת יִקַּח לוֹ שְׂאֵרָה כְּסוּתָהּ וְעֵנָתָה לֹא יִגָּרַע: ופירש"י שארה. מזונות (כתובות מז):

לשון "בטלה"?

(כא, יח) וְכִי יִרְיִבֵן אֲנָשִׁים וְהָכָה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן או בְּאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב: ופירש"י ונפל למשכב. כתרגומו ויפל לבוטלן, לחולי שמבטלו ממלאכתו:

ולשון "מרגוע" (עי' רש"י לא, יז)?

(כג, יב) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וְחֲמֹרְךָ וַיִּנְפֹּשׁ בֶּן אֲמֹתְךָ וְהִגֵּר:

ונא' (להלן לא, יז) וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנְפֹּשׁ: ופירש"י וינפש. כתרגומו ונח, וכל לשון נופש הוא לשון נפש, שמשיב נפשו ונשימתו בהרגיעו מטורח המלאכה, ומי שכתוב בו לא ייעף ולא ייגע (ישעיה מ, כח.), וכל פעלו במאמר הכתיב מנוחה לעצמו, לשבר האוזן מה שהיא יכולה לשמוע:

ד. אלו "מים" המוזכרים בפרשה נדרשו בחז"ל כ"יין" (עירובין סה).?

(כג, כה) וַעֲבַדְתֶּם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּבִרְךָ אֶת לַחְמֶךָ וְאֶת מִימֶיךָ וכו'.

ודרשו חז"ל (עירובין סה.) "א"ר חנין בר פפא כל שאין יין נשפך בתוך ביתו כמים אינו בכלל ברכה שנא' וברך את לחמך ואת מימך, מה לחם שניקח בכסף מעשר אף מים שניקח בכסף מעשר ומאי נידהו יין וקא קרי ליה מים, אי נשפך בביתו כמים איכא ברכה ואי לא לא".

ה. מנין שעולה טעונה כלי (עי' רש"י במדבר כח, ו)?

(כד, ו) וַיִּקַּח מִשֶּׁה חֲצִי הַדָּם וַיִּשֶׂם בְּאֵגָנֹת וְחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל הַמִּזְבֵּחַ:

ועל הכתוב (במדבר כח, ו) עֲלֵת תְּמִיד הָעֹשֶׂה בְּהָר סִינַי וכו'.

פירש"י דבר אחר, העשויה בהר סיני, הקיש עולת תמיד לעולת הר סיני, אותה שנתקרבה לפני מתן תורה שכתוב בה וישם באגנות (שם כד, ו), מלמד שטעונה כליעב:

חדוותא דאפטרטא שקלים (מלכים-ב יב)

ו. מהו מקור המושג "מכירי כהונה" (עי' רש"י חולין קלג.)?

(ו) יקחו להם הפהנים איש מאת מפרו והם יחזקו את בדיק הבית לכל אשר ימצא שם בדיק:

וכתב רש"י (חולין קלג. ד"ה במכרי כהונה ולויה) בכהן שהיה ניכר בעיר ורוב בני אדם אוהבים אותו ונותנין לו המתנות ובאותו כהן אמרינן דיכול לזכות מעשרותיו לאחר אף על גב דלא אתי לידיה. מכרי לשון (מלכים ב יב) איש מאת מכרו:

ז. איזו הלכה מהלכות מזוזה דרשו חז"ל בפסוק מן ההפטרה (מנחות לד.)?

שמקום נתינת המזוזה הוא מימין הפתח, שאמרו חז"ל (מנחות לד.) "דתניא ביתך ביאתך מן הימין אתה אומר מן הימין וכו' רב שמואל בר אחא קמיה דרב פפא משמיה דרבא בר עולא אמר מהכא (מלכים-ב יב, י) ויקח יהוידע הכהן ארון אחד ויקב חור בדלתו ויתן אותו אצל המזבח מימין בבוא איש בית ה' ונתנו שמה הכהנים שומרי הסף את כל הכסף המובא בית ה'".

רש"י מימין בבוא איש בית ה'. "כשהיה אדם נכנס לפתח עזרה מזרחי והולך למערב ה"ל אותו ארון מימין שהיה נתון אצל קיר צפוני של מזבח מימין בבוא אצל המזבח אלמא דרך ימין הויא ביאה וכל דבר הנתון דרך ביאה צריך ליתנו מימין":

^{עב} והלא דבר הוא, שפרשה זו (במדבר כח) היא הנקראת בראשי חדשים (החלים בחול), ובשבת זו שבשנה זו חל בה ראש חודש אנו קוראים את הכתוב שנלמדת ממנו דרשה זו.

והואיל ושבת זו היא גם שבת שקלים בקשנו לחרוז ולקשר ג' הקריאות הללו, משפטים, שקלים, וראש חודש. ונקדים, שעניין השקלים, מלבד הכפרה והמניין שבו, יש בו מאחדותם של ישראל, שכולם יחדיו שותפים בקרבנות הציבור ע"י השקלים.

עוד נקדים, שבסוף פרשת משפטים אנו מוצאים את פרשת "נעשה ונשמע", פרשת קבלת התורה שגם היא הייתה "כאיש אחד בלב אחד" כידוע.

ובאותה הפרשה גופה מצוי הפסוק הנידון (כד, ו) "ויקח משה חֲצֵי הַדָּם וַיִּשֶׂם בְּאַגָּנֹת", שממנו למדנו שעולה "העשויה בהר סיני" טעונה כלי.

על כן נוכל לומר, ששורש דין הקרבנות האמורים בפרשת פנחס, המתחילים בפרשת התמיד, וממשיכים לקרבנות המוספים שהראשונים שבהם הם שבת וראש חודש, הוא אחדותם של ישראל הנעשית ע"י השתתפותם יחד בנתינת המחצית השקל, ובה בדווקא נלמד הדין "עולה טעונה כלי", שמאותו המעמד שבו נתאחדו כל ישראל וקבלו התורה, ממנו נלמד דין התמידין והמוספים שנעשה אף הוא ע"י שמתתפים ישראל ומתאחדים ע"י השקלים.

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ

כתב חידה לפרשת תרומה

בְּשִׁמוֹת, בְּרָכָה בְּלִידַת הַבָּנִים
בְּבִשְׁלַח, בְּכַפֵּל יָכִינוּ מְעַדְנִים
בִּיתְרוֹ, בְּזַכְרוֹן לַעֲשִׂיהַּ מִתְּכֻנִים
קָבְלוּ יַחַד עֲדַת מְאֻמִּינִים
וְעוֹלָם נַעֲמַד בְּתַנְאֵי קְדָמוֹנִים
בְּמִשְׁפָּטִים, הוּא יֵצֵא וְהִיא בְּסִימָנִים
בְּפִרְשֵׁתָנוּ יוֹצְאִים הֵם לְשָׁנֵי כּוֹנִינִים
וּבַחֲבוּר אֶחָד עַל הַמִּשְׁכָּן רְכוּנִים
בְּתַצִּיחַ חֲקוּק בְּשָׁנֵי לוֹחֹת אֲבָנִים
וְאֵת בְּגָדֵי הַשָּׂרָד מְכִינִים
וּבְכִי תִשָּׂא בְּשֵׁשׁ מִשֶּׁה בְּגִיל שְׁמוֹנִים
בְּמַגְלוֹת יִשְׁמְשׁוּ הֵם לְעִידוֹנִים
וּבְעִמּוּדִים וְרִצְפָה מַעֲשֵׂה אוֹמָנִים
גַּם הַבְּטַחַת גְּאֻלָּה בְּשִׁבּוּלֵי זֶרְעוֹנִים
בְּמִשְׁנֵה שְׁלוֹחִים יוֹצְאִים וּמְעַדְכָנִים
לְכַנִּיסָה וַיִּצְיָאָה בְּשֹׁכֵר נְתוּנִים
וּבְמַחְמִירִים לְקוֹלָא יִהְיוּ שׁוֹנִים
אִם תִּצְלִיחוּ לְמִצָּא פְתָרוֹנִים
עַל סְדוּר בְּאֶרֶץ בְּכוֹנִים וּמְכֻנִים
קָבְלוּ אֶת בְּרָכָתִי לְשָׁלוֹשׁ שָׁנִים

*

עַל חֶלֶק תּוֹדוֹ וְעַל חֶלֶק לֹא
וְגַם אִם תִּמְחוּ, אֲזַי לֹא עַל כּוֹל
הַפּוֹתֵר נְכוֹנָה יִהְיֶה זֶה גְּמוּלוֹ

*

פיתרון כתב החידה לפרשת משפטים: 'שכר – שכיר'

ה' ימחה דמעת אם שתכסוף רחל מבכה על בניה... מנעי קולך מבכי
ובפעלתה את בניה יאסף כי יש שכר לפעולתך (ירמיהו לא, טו)
את סבת בלעם הכתוב יחשף בגלל שלא קדמו אתכם בלחם ובמים וששכרו את בלעם
ואחים ירחקו עד אינסוף לכן לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' לעולם (דברים כג, ה)
חפה, פתרון לא תקבל אלא בסוף שכירות אינה משתלמת אלא בסוף (ב"מ סה.)

*

אחרון נכתב מתוך ארבעה השוכר נכתב בתורה האחרון מארבעת השומרים (שמות כב,
יד)

פקדונו לכמוהו אין רשאי להגיעה אין השוכר רשאי להשכיר (גיטין כט.)
וכחנם או לא במחלקת נשמעה שוכר, מחלוקת אם דינו כשומר חינום או שכר (ב"מ צג.)
ינתן ביום תגמולו לפריעה ביומו תתן שכרו (דברים כד, טו)
ומחר שפצרו נמנעה והמשתכר משתכר אל צרור נקוב (חגי א, ו)

*

לחווה הבטח הרבה והגנה לאברהם הובטח במחזה אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד
(בראשית טו, א)

נקב הם בברחו חרנה יעקב שברח לחרן מעשיו נתבקש ע"י לבן נקבה עלי שכרך
(בראשית ל, כח)

אם פה יאמר, ומה' ישתנה אם כה יאמר נקדים יהיה שכרך וילדו כל הצאן נקדים וכו'
(בראשית לא, ח)

אשתו יצאה ובחלון טענה לאה אמרה ליעקב כי שכר שכרתיך בדודאי בני (בראשית ל,
זט)

ובזכות שפחתה אלקים נענה ונולד בן שנקרא יששכר כי נתן אלקים שכרי אשר נתתי
שפחתי לאישי (בראשית ל, יח)

פולמוס

פולמוס / הרב חיים זאב ראם – ראש כולל 'כרם אליהו' קרית יובל ירושלים, ורבני ולומדי אספקלריא

שאלת הרב חיים זאב ראם:

מדוע כתב בשער הציון שלא מצא בדברי הרא"ש שיש חיוב דאורייתא שיהיו עשרה בקריאת זכור?

נפשי בשאלתי על מה שהקשה בשער הציון תרפה סק"ה מניין ההכרח של התרומת הדשן (סימן קח) שחיוב קריאת זכור מן התורה בעשרה, "והאי דרבי אליעזר שחרר עבדו, הוא משום דעיקר קריאת זכור הוא מצוות עשה דאורייתא, ורבנן תיקנו לקראותה בציבור, ועיינתי ברא"ש ואין הכרח לדברי תרומת הדשן וצ"ע" עד כאן דבריו.

ולא הבנתי קושייתו שהרי הדברים מפורשים יוצאים מדברי הרא"ש שם בפרק שלושה שאכלו סימן כ', שרבי אליעזר שיחרר עבדו כי נכנס לבית הכנסת ולא מצא ציבור, שיחרר עבדו והשלימו לעשרה.

ומקשה הגמ' והיכי עביד הכי, והאמר רב יהודה המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר 'לעולם בהם תעבודו'. ומשני מצווה דרבים שאני.

ומפרש הרא"ש "דאלים עשה דרבים דכתיב 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', דהיינו עשה שמקדשים את השם בעשרה ברבים. ואפילו הוי מילתא דרבנן, כגון לשמוע קדושה וברכו, שלא מצאנו לו עיקר מן התורה, אפ"ה דחי עשה דיחיד, דלא מסתבר לומר דמיירי בעשרה דאורייתא כגון לקרות פרשת זכור, שהוא מן התורה, דמשמע שבכל עניין מיירי".

ביאור דבריו הקדושים הוקשה לו היכן מצינו עשה דרבים במניין מישראל, כדי שיוכל לדחות עשה גמורה דיחיד, של 'לעולם בהם תעבודו'.

ופירש שהמצוות עשה היא 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', לומר דבר שבקדושה על ידי עשרה. והמשיך אף אם נאמר שאינה מ"ע גמורה, אלא הוי דרבנן שאין לו עיקר מן התורה, אפ"ה דחי עשה דרבים.

כי לא מסתבר להעמיד בקריאת פרשת 'זכור', שהיא מ"ע גמורה שמצריכה עשרה מישראל.

מבואר, שאם היינו מעמידים בקריאת זכור, היה מתפרש בפשיטות חיוב דאורייתא של מניין.

הרי לנו שסובר הרא"ש שיש חיוב דאורייתא של עשרה בקריאת זכור, אף שלמעשה לא פירש כך הרא"ש את הסוגיא, בגלל הדוחק באוקימתא.

וממילא מוקשים לכאורה דברי השער הציון שעיין ברא"ש ולא מצא מקור לדברים.

חיים זאב ראם

*

תשובות ותגובות:

תגובה א.

הרב משה מרדכי איכנשטיין, בני ברק

לכבוד הג"ר חיים זאב ראם

באמת יפלא מנ"ל עשרה מדאורייתא?

ולכן יותר מסתבר לומר שכיון ועיקר הקריאה מדאורייתא, אף תקנ"ח של קריאה היא
קיום המצוה דאורייתא עפ"י תקנ"ח, ויתכן שאפי' לא מקיים את הדאו' באופן אחר,
כדמצינו בכמה דברים (וכמדומה האריך בזה בספר 'כנסת אברהם' להגר"א פרבשטיין
זצ"ל), אבל לומר שעיקר הקריאה בעשרה מדאורייתא, נראה מצד עצמו מוקשה, ואין
לזה הכרח ברא"ש.

משה מרדכי איכנשטיין ב"ב

הרב השואל:

אמנם לענ"ד המשנ"ב התווכח גם עם מסקנת דברי תרוה"ד, ואומר שלמעשה יוצאים
יד"ח את המצווה של התורה בלי עשרה.

ואם כדברי ידידי הרב משה מרדכי איכנשטיין שליט"א, העשרה מעכבים את קיום
המצווה דאורייתא, אף שזה תקנת חכמים איך לקיים את המצווה.

וגם העולה לדינא מדברי תרוה"ד, אם יכול להגיע לקריאת מגילה בעשרה, או לקריאת
זכור, יגיע לזכור, יהיה קיים לדינא, ובמשנ"ב נראה דחולק על הדין, וסובר שאין במניין
מ"ע כלל מדאורייתא, ולא דמי לדין דרבנן שקובע צורה כלפי הדאורייתא שיהיה השולחן
בתוך הסוכה, שמא יימשך אחר שלחנו, שאמרו לו א"כ לא קיימת מצוות סוכה מימך,
שקיום הדין דרבנן, מעכב את המצווה לגמרי.

*

תגובה ב.

הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

"השעה"צ הבין כוונת הרא"ש שעיקר העשה מדאורייתא, ורבנן תיקנו שיהיה בעשרה,
וחשוב משאר מילי דבעו עשרה, כי כאן תקנו כן לצורך מצוה דאורייתא."
ד. א. הילדסהיים

הרב השואל:

ובאמת אם כוונתו שתקנה דרבנן בקיום מצווה דאורייתא, מגדירה את המצווה ומעכבת, תשוב הקושיה מדברי המשנ"ב, שסובר שלמעשה אין עיכוב מדאורייתא בחסרון של מניין.

ואם כוונתו שיותר חשוב משאר מצוות דרבנן, לא ברירא לי איך דוחה דין 'לעולם בהם תעבודו'.

*

תגובה ג.

הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

יש גורסים בדברי הרא"ש "עשה דאורייתא" ולא "עשרה דאורייתא".
י.ח. בלומנטל

שיקדמו ביאתם גם לשנת פרשת זכור שהוא סמוך לפורים או לאו.
תשובה: יראה דאדרכה צריך טפי שישמע קריאת פרשת זכור בצבור ממקרא מגילה! אע"ג דמקרא מגילה עדיפא וכל מצות נידחות מפניה, מ"מ לדעת רוב הפוסקים נקראת היא ביחיד, אבל קריאת פרשת זכור כתב האשירי פ' שלשה שאכלו דעשה

סי' קח: 1. ב"י (סי' תרפ"ה), והביא בשם רש"ל דלפי"ז אין הקטן עולה למפטיר בפ' זכור, ועי' ט"ז (סק"ב). [ועי' בלקט יושר ח"א עמ' 153]. 2. ברכות פ"ז סי' כ'. 3. העיריני הגר"ד מצגר שליט"א בהא דתמה הפר"ח (סי' קמ"ו סק"ב) דמג"ל להרא"ש דבעינן עשרה מה"ת גם בתשו' בנין שלמה (סי' ד') כתב דאין כונת הרא"ש דבעינן י' מה"ת אלא רצ"ל דהוי י' למ"ע דאורייתא ותמה על ראיית רבינו מהרא"ש, וכ"כ בתורת חסד (ח"א סי' ל"ז) מכמה ראשונים דלא כרבינו, גם בשעה"צ (סי' תרפ"ה סק"ה) דחה כן ראיית רבינו, ובאמת צ"ל דט"ס הוא ברא"ש וצ"ל "עשה דאורייתא" ולא "עשרה", וכ"ה בתוס' הרא"ש ברכות מז, ב (הנדפס כס' ברכה משולשת, גם א"ל שברק בשני כתיי מפסקי הרא"ש וכתוב בהם "עשה דאורייתא", ולפי"ז ברור שאין כל ראייה מד' הרא"ש, ע"כ ד' הג' הג"ל, ודפח"ח. [ועי' שו"מ קמא ח"א סי' ס']. 4. יג, א ע"ש בשי"ק. 5. הגה בתוס' לפנינו (יג, א ד"ה כלשון) כתבו כמו פ' זכור, אכן בתוס' רבינו פרץ שם איתא כפי הנאמר כאן "כגון פ' זכור ופרה אדומה". ולתוס' זה כונת רבינו [ועי' תוס' מגילה יז, ב ד"ה בכל] ועי' שו"ע (סי' תרפ"ה ס"ז). 6. עי' ב"י (סי' תרפ"ה) שכתב דאיכא חיוב מהתורה גם בפ' פרה, ובהג' הגר"א שם כתב דליתא בתוס' לפנינו לא בברכות ולא במגילה, אכן באמת בתוס' דפוס ראשון (וינציה ר"פ) מפו' בתוס' כהכ"י, אלא שרש"ל שם מחק זאת, ועכ"פ בתוס' ר"י החסיד ותוס' הרא"ש וריטב"א מגילה (יז, ב) נמי איתא פ' פרה – [הגר"ד מצגר]. 7. סי' קמ"ז.

*

הרב השואל:

האמת היא שגם לפי המתקנים הגירסה, שדברי התרה"ד בעשה, ולא בעשרה.
אבל שיחרור העבד ודאי היה בשביל לקיים את העשה דאורייתא, לקרוא זכור בעשרה, ושאלתינו במקומה עומדת.

*

תגובה ד.

הרב מיכאל ויצמן

לכבוד הגאון ר' חיים זאב ראם

כבר תמהו מנין הוציא דבר זה הרא"ש לומר שעשרה הוא דאורייתא בפרשת זכור, ולא מצינו אלא שיהא בפה ובספר, ואיך יכתוב הרא"ש דבר זה בפשיטות כאילו הוא מילתא דפשיטא, ולכך צריך לומר וכבר ראיתי שכתבו שטעות סופר הוא בדברי הרא"ש וצ"ל "דלא מסתבר לומר דמיירי בעשה דאורייתא כגון לקרות פרשת זכור", והיינו מפני שרצה להעמיד בעשה דאורייתא ולא בקדושה וברכו דהוא מילתא דרבנן, אבל העשרה גם בזכור אינו אלא מדרבנן, וכן משמע הלשון, שהיה לו לומר "דלא מסתבר לומר דמיירי בקריאת זכור דעשרה דידיה דאורייתא", ועוד דהלא לא עסק הרא"ש בדין עשרה אם הוא דאורייתא, אלא במצוה גופה אם היא דאורייתא או לא, ולכן רצה להעמיד במצות זכור שהיא דאורייתא ולא בקדושה וברכו, וא"כ אינו ענין לדין עשרה,

וכן יש להוכיח במה שהשיג על הבה"ג שכתב דעשה דאבילות ביום הראשון דאורייתא דחי לעשה דרבנן, והוכיח הרא"ש מהכא דעשה דרבנן דרבים דחי עשה דאורייתא, ואי נימא דעשרה דזכור הוא דאורייתא, לא קשיא מידי על הבה"ג, דאפשר שהבה"ג העמיד דינא דר' אליעזר בקריאת זכור שהוא דאורייתא, ולא היה לרא"ש לדחות דברי הבה"ג רק מפני דלא מסתבר ליה לאוקמי בהכי, וע"כ דגם להרא"ש עשרה דזכור הוא רק מדרבנן לכו"ע ולכך שפיר תמה על הבה"ג, ודוק היטב.

בכבוד רב

מיכאל ויצמן

*

תגובה ה.

הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

להג"ר חיים זאב ראם שליט"א

קושייתו הגדולה על השעה"צ היא אכן קושיה דוקא לפי הגירסה שציטט מדברי הרא"ש בברכות שם "דלא מסתבר לי דמיירי בעשרה דאורייתא כגון לקרות פרשת זכור" וכו'.

אולם כבר הגיהו בזה דזה ט"ס, וצ"ל "דמיירי בעשה דאורייתא", וכמו שבהוצ' עוז והדר צויין על אתר מכת"י ותס' הרא"ש ובהגהת מקו"ח להמג"א סי' צ' ס"ק ל', וכן מובן בברירות מכל נוסח המשפט הזה של הרא"ש, וממה שכתב שם הדברי חמודות, שפשוט להם שכוונת הרא"ש היא על עצם המצוה של קריאת זכור, ואין כוונתו כלל מצד שצריך עשרה, וכך גם היה פשוט לבעל הח"ח.

בברכה

צבי קריזר

*

תגובה ו.

הרב משה מנחם רוזנר, מח"ס "גז צאנך" ו"חוקת הפרה"

יעיין מר במאמרו של הרב דוד מצגר כמדומני בקובצי קרלין בית אהרן וישראל, שכתב שהנוסחא האמיתית ברא"ש ע"פ כת"י - בעשה דאורייתא, ולא בעשרה.

*

תגובה ז.

הרב יהודה יברוב

לכבוד הגאון ר' חיים זאב ראם שליט"א

בעניין קושייתו על דבר השער הציון, שכתב שאין הכרח מדברי הרא"ש לדברי התרומת הדשן שחיוב עשרה בפרשת זכור הוא מדאורייתא, ותמה דלהדיא משמע ברא"ש דעשרה דאורייתא, דכתב בהא דשחרר ר"א את עבדו להשלים למנין עשרה, דהוא משום דאלים עשה דונקדשתי בתוך בני ישראל ואפילו הוי דרבנן, ודחי עשה דיחיד, דלא מסתבר לומר דמיירי בעשרה דאורייתא דהיינו לקרות פרשת זכור, ומבואר דעשרה דזכור הוי דאורייתא.

ולענ"ד כוונת השעה"צ פשוטה, דאפשר דאין כוונת הרא"ש לומר דעשרה דזכור הוי דאורייתא, אלא דעיקר קריאת זכור דאורייתא היא, ואתא לאשמועינן דלא תימא דרק לדבר קדושה דאורייתא כגון זכור, הוא דאלימא מצוות ונקדשתי הקשורה בו ודוחה עשה דיחיד, אלא אפילו בדבר קדושה דרבנן, מאחר דסו"ס אומרים דבר קדושה וחייל ביה מצוות ונקדשתי, אלימא מצוה זו לדחות עשה דיחיד.

וכן משמע מלשון הרא"ש, דכתב "ואפילו הוי מילתא דרבנן, כגון לשמוע קדושה וברכו, שלא מצאנו לו עיקר מן התורה", ומבואר דהחידוש בהנך מילי הוא משום דעיקרם מדרבנן, ומשמע דאם היה עיקרם מדאורייתא, אע"פ שדין עשרה בהם לא היה מדאורייתא, היו כפרשת זכור דודאי מותר לשחרר עבד לצורך מנין שלה, וזהו עיקר החילוק בין זכור לקדושה וברכו, דזה עיקרו מדאורייתא וזה עיקרם מדרבנן, אבל בכולם לא נאמר דין עשרה מדאורייתא.

בברכת התורה

יהודה יברוב

*

תגובה ח.

הרב נתנאל חשאי

כוונת השעה"צ בקושייתו היא, דכמו שהרא"ש כתב בתחילת דבריו "ואפילו הוי מילתא דרבנן, כגון לשמוע קדושה וברכו, שלא מצאנו לו עיקר מן התורה", כך י"ל דמתכוין

בהמשך דבריו, דמה שכתב "דלא מסתבר לומר דמיירי בעשרה דאורייתא כגון לקרות
פרשת זכור, 'שהוא מן התורה', כוונתו שעיקרו מן התורה, ולא שעשרה ממש הם
מהתורה.

אם כי אני חשבתי ליישב הקושיה של השעה"צ באופן אחר, ואם תרצו אוכל לכתוב.
בברכה.

נתנאל חשאי

*

[ושוב הוסיף לפי בקשתינו הרב נתנאל חשאי יישוב לקושיית השעה"צ:]

לענ"ד חשבתי ליישב, כיון דמלשון הרא"ש משמע דשחרור עבדו דר"א לצורך קריאת
זכור הוא 'מילתא דפשיטא' יותר מאשר שחרורו לתפילה בעלמא, שהרי כתב דלא רק
לקריאת פרשת זכור הותר לשחררו אלא אפילו לכל תפילה אחרת. ואילו לפי דברי
השעה"צ נמצא שמהתורה אין חיוב כלל לקרוא פרשת זכור בעשרה, ואילו היה נצרך
ר"א לקרוא פרשת זכור יכול היה לקיים את המצוה מהתורה אף ללא עשרה כלל ומבלי
צורך לשחרר את עבדו, וכל מה ששחרר את עבדו הוא רק בגלל שרוצה לצאת אף
מדרבנן שהצריכו עשרה לקריאה זו, ולעומת זאת אם היה נצרך להתפלל תפילה רגילה
הרי מעיקר הדין לא היה יכול להתפלל כלל דברים שבקדושה ללא עשרה וחייב לשחרר
את עבדו לצורך זה, וא"כ נמצא דיש חידוש יותר גדול לומר דמותר לשחרר עבדו לצורך
קריאת זכור אף שמהתורה בכלל לא צריך לשחררו שהרי אפשר לקרותה בלא מניין
מאשר לומר דמותר לשחרר עבדו לצורך תפילה בעלמא, דהרי צורך תפילה הוא צורך
גדול יותר שאינו ניתן להתפלל כלל בלא עשרה. ואילו ברא"ש מבואר דלומר ששחררו
לצורך זכור הוא מילתא דפשיטא יותר מאשר לתפילה רגילה. ודו"ק בזה.

*

ט.

סיכום דברים מאת הרב השואל - הרב חיים זאב ראם:

בעניין קריאת זכור דאורייתא בעשרה

פולמוס / הרב חיים זאב ראם – ראש כולל 'כרם אליהו' קרית יובל ירושלים.

שאלת הרב חיים זאב ראם:

מדוע כתב בשער הציון שלא מצא בדברי הרא"ש שיש חיוב דאורייתא שיהיו עשרה
בקריאת זכור?

נפשי בשאלתי על מה שהקשה בשער הציון תרפה סק"ה מניין ההכרח של התרומת
הדשן (סימן קח) שחיוב קריאת זכור מן התורה בעשרה, "והאי דרבי אליעזר שחרר עבדו,
הוא משום דעיקר קריאת זכור הוא מצוות עשה דאורייתא, ורבנן תיקנו לקראותה
בציבור, ועיינתי ברא"ש ואין הכרח לדברי תרומת הדשן וצ"ע" עד כאן דבריו.

ולא הבנתי קושייתו שהרי הדברים מפורשים יוצאים מדברי הרא"ש שם בפרק שלושה
שאכלו סימן כ', שרבי אליעזר שיחרר עבדו כי נכנס לבית הכנסת ולא מצא ציבור, שיחרר
עבדו והשלימו לעשרה.

ומקשה הגמ' והיכי עביד הכי, והאמר רב יהודה המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר
'לעולם בהם תעבודו'. ומשני מצווה דרבים שאני.

ומפרש הרא"ש "דאלים עשה דרבים דכתיב 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', דהיינו עשה
שמקדשים את השם בעשרה ברבים. ואפילו הוי מילתא דרבנן, כגון לשמוע קדושה
וברכו, שלא מצאנו לו עיקר מן התורה, אפ"ה דחי עשה דיחיד, דלא מסתבר לומר דמיירי
בעשרה דאורייתא כגון לקרות פרשת זכור, שהוא מן התורה, דמשמע שבכל ענין מיירי".

ביאור דבריו הקדושים הוקשה לו היכן מצינו עשה דרבים במניין מישראל, כדי שיוכל
לדחות עשה גמורה דיחיד, של 'לעולם בהם תעבודו'.

ופירש שהמצוות עשה היא 'ונקדשתי בתוך בני ישראל', לומר דבר שבקדושה על ידי
עשרה. והמשיך אף אם נאמר שאינה מ"ע גמורה, אלא הוי דרבנן שאין לו עיקר מן
התורה, אפ"ה דחי עשה דרבים.

כי לא מסתבר להעמיד בקריאת פרשת 'זכור', שהיא מ"ע גמורה שמצריכה עשרה
מישראל.

מבואר, שאם היינו מעמידים בקריאת זכור, היה מתפרש בפשיטות חיוב דאורייתא של
מניין.

הרי לנו שסובר הרא"ש שיש חיוב דאורייתא של עשרה בקריאת זכור, אף שלמעשה לא
פירש כך הרא"ש את הסוגיא, בגלל הדוחק באוקימתא.

וממילא מוקשים לכאורה דברי השער הציון שעיין ברא"ש ולא מצא מקור לדברים.

*

תשובת הג"ר משה מרדכי איכנשטיין שליט"א

לכבוד הג"ר חיים זאב ראם

"באמת יפלא מנ"ל עשרה מדאורייתא?

ולכן יותר מסתבר לומר שכיון ועיקר הקריאה מדאורייתא, אף תקנ"ח של קריאה היא
קיום המצוה דאורייתא עפ"י תקנ"ח, ויתכן שאפי' לא מקיים את הדאו' באופן אחר,
כדמצינו בכמה דברים (וכמדומה האריך בזה בספר 'כנסת אברהם' להגר"א פרבשטיין
זצ"ל).

וכעין זה השיב הרב ד. א. הילדסהיים:

"השעה"צ הבין כוונת הרא"ש שעיקר העשה מדאורייתא, ורבנן תיקנו שיהיה בעשרה,
וחשוב משאר מילי דבעו עשרה, כי כאן תקנו כן לצורך מצוה דאורייתא."

מענה:

לענ"ד המשנ"ב התווכח גם עם מסקנת דברי תרוה"ד, ואומר שלמעשה יוצאים יד"ח את המצווה של התורה בלי עשרה.

ואם כדברי ידידי הרב משה מרדכי אייכנשטיין שליט"א, העשרה מעכבים את קיום המצווה דאורייתא, אף שזה תקנת חכמים איך לקיים את המצווה.

וגם העולה לדינא מדברי תרוה"ד, אם יכול להגיע לקריאת מגילה בעשרה, או לקריאת זכור, יגיע לזכור, יהיה קיים לדינא, ובמשנ"ב נראה דחולק על הדין, וסובר שאין במניין מ"ע כלל מדאורייתא, ולא דמי לדין דרבנן שקובע צורה כלפי הדאורייתא שיהיה השולחן בתוך הסוכה, שמא יימשך אחר שלחנו, שאמרו לו א"כ לא קיימת מצוות סוכה מימך, שקיום הדין דרבנן, מעכב את המצווה לגמרי.

*

כמה רבנים השיבו הרב ישראל חיים בלומנטל מג"ש בכולל תורת מרדכי, וכן הרב צבי קריזר, מח"ס באר צבי וכן הרב מיכאל ויצמן, וכן הרב משה מנחם רוזנר בעמח"ס "גז צאנך" ו"חוקת הפרה", שהקושיה מבוססת על גירסה בדברי הרא"ש "דמיירי בעשרה מדאורייתא כגון לקרות פרשת זכור", אבל הרבה מתקנים הגירסה וקוראים עשה מדאורייתא, ולפ"ז נכונים דברי שעה"צ שאין מקור לעשרה מדאורייתא בפרשת זכור.

ואכן לפי גירסה זו מיושבת חלק מהקושיה, דאין מפורש ברא"ש המילים עשרה מדאורייתא בפרשת זכור.

אך לתשובה מליאה לא הגענו, שהרי צריך היה לשחרר את העבד בשביל מצוה דאורייתא של זכור, כיון שלא היה עשרה בבית הכנסת כשבא ר"א, ואם אין הזכור מדאורייתא בעשרה, איך נכלכל דבריו. חז"ר.

תשובה נוספת קיבלתי מהרב יהודה יברוב שליט"א לענ"ד כוונת השעה"צ פשוטה, דאפשר דאין כוונת הרא"ש לומר דעשרה דזכור הוי דאורייתא, אלא דעיקר קריאת זכור דאורייתא היא, ואתא לאשמועינן דלא תימא דרק לדבר קדושה דאורייתא כגון זכור, הוא דאלימא מצוות ונקדשתי הקשורה בו ודוחה עשה דיחיד, אלא אפילו בדבר קדושה דרבנן, מאחר דסו"ס אומרים דבר קדושה וחייל ביה מצות ונקדשתי, אלימא מצוה זו לדחות עשה דיחיד.

כלומר העשה שעושה את הדחיה הוא עשה דזכור, והוא מדאורייתא, ולכך גם הדין דרבנן של העשרה דוחה מצות לעולם בהם תעבודו.

*

וכעין זה השיב הרב נתנאל חשאי שליט"א כוונת השעה"צ בקושיתו היא, דכמו שהרא"ש כתב בתחילת דבריו "ואפילו הוי מילתא דרבנן, כגון לשמוע קדושה וברכו, שלא מצאנו לו עיקר מן התורה", כך י"ל דמתכוין בהמשך דבריו, דמה שכתב "דלא

מסתבר לומר דמיירי בעשרה דאורייתא כגון לקרות פרשת זכור, 'שהוא מן התורה',
כוונתו שעיקרו מן התורה, ולא שעשרה ממש הם מהתורה.

*

ונביא לכבוד התלמידי חכמים צורתא דשמעתתא, ונביא ביאור **ששמעתי ממורי ורבי
הגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א**, ובו תתבאר דרך מחודשת לפרש ברא"ש שאין
חיוב דאורייתא בעשרה בזכור.

בגמ' "תנו רבנן מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא שם עשרה ושחרר
עבדו והשלימו לעשרה, והיכי עביד הכי והאמר רב יהודה כל המשחרר עבדו עובר
בעשה, שנאמר לעולם בהם תעבודו, מצוה דרבים שאני".

ופירש הרא"ש "דאלים עשה דרבים דכתיב **ונקדשתי בתוך בני ישראל, דהיינו עשה**
דמקדשין את השם בעשרה ברבים, ואפילו הוי מילתא דרבנן כגון לשמוע קדושה וברכו,
שלא מצינו לו עיקר מן התורה, אפילו הכי דחי עשה דיחיד, דלא מסתבר לי דמיירי
(בעשרה) [בעשה] דאורייתא כגון לקרות פרשת זכור שהוא מן התורה, דמשמע דבכל
ענין איירי".

ויש לבאר **שהעשה דרבים הוא המצוה של 'ונקדשתי בתוך בני ישראל**, כמו שהתחיל
הרא"ש בדבריו, שהוא לקדש את השם בעשרה, ונלמד 'תוך' 'תוך', מעדת קורח ונאמר
הבדלו מ'תוך' העדה הזאת, וילפינן עדה עדה ממרגלים שנאמר 'עד מתי לעדה הרעה
הזאת' יצאו יהושע וכלב, הרי נשאר עשרה.

והמשיך הרא"ש ואפילו הוי מילתא דרבנן כגון לשמוע קדושה וברכו, שלא מצינו לו
עיקר מן התורה לעשותו חיוב לומר דברים שבקדושה, באיזה זמן מסוים, נפרש, שחרר
עבדו על דבר שחיובו הוא דרבנן, ויש בו קיום מצוה דאורייתא של ונקדשתי.

ועל זה הוסיף הרא"ש דלא מסתבר לי דמיירי בעשה דאורייתא, כגון לקרות פרשת זכור
שהוא מן התורה, כלומר שאם היינו מפרשים כן, הרי היינו מפרשים יותר בריוח,
שהתגלגל מחיוב קריאת התורה של זכור, על ידי שתקנו חז"ל לקרותה בציבור, חיוב
דרבנן של קיום מצות עשה דאורייתא של ונקדשתי, שאומרים ברכו וקדיש.

ואף שכלפי הדאורייתא אין חיוב לומר קדיש וברכו דוקא בקריאת התורה, אבל למד
הרא"ש שזה מצוות עשה גמורה שמתקיימת בכך. וקריאת זכור שהיא מצות עשה שחייב
בה, גוררת מדרבנן קיום של עשה אחר של ונקדשתי, **עד כאן מדברי מו"ר הגרע"א
שליט"א**.

*

ויש להטעים, שגם המצות עשה של קריאת זכור שהיא דאורייתא, אין החיוב דאורייתא
דווקא בזמן זה, אלא חכמים הם שתקנוה בשבת שלפני פורים, ואפשר לשחרר עבד
בשביל כך, ונחשב כוח דחייה של מצוה דאורייתא, ואם כן גם הקדיש והברכו

שמתגלגלים על ידי כך, יש קיום מצות עשה דאורייתא של ונקדשתי, שחיובו מדרבנן בזמן זה, יש להם כוח דחייה לדחות לאו הבא מכלל עשה של לעולם בהם תעבודו.

ובשורש הדבר של עשה דוחה לא תעשה, האם נאמרה הדחייה **בעשה שאינה חיוב עליו, אלא שאם יקיימנה יקיים העשה**, דברו בזה האחרונים, וארשום רק מראה מקומות, בכתובות מ"א, בגמ' דאי אמרה לא בעינא מי איתא לעשה כלל, ומלמדים אותה לומר לא בעינא, בעשה של ולא תהיה לאשה שלא דוחה חייבי לאוין.

ומאידך בכלאים בציצית, אמרינן עשה דוחה לא תעשה, אפילו שאם פושט הבגד, לא חייב במצוה, ואינו מבטל מצות עשה של ציצית.

וביאר רע"א בשו"ע או"ח על מג"א סק"ג ע"פ המרדכי שאין חיוב מן התורה מהלכות ציצית לפשוט הבגד אם לא יטיל ציצית ואין לו, לכך לובש עם כלאים, עיי"ש.

וכאן ברא"ש התחדש שאם יש חיוב דרבנן לקיים עשה דאורייתא היום, ולשם כך נצרך לעבור על לאו הבא מכלל עשה, חשיב חיוב עשה של תורה, והעשה דאורייתא דוחה, אף שחיובו מדרבנן.

מלבד מה שהתחדש לפי ביאור זה שיש קיום מ"ע גמורה של ונקדשתי בכל ענית דבר שבקדושה, קדיש קדושה וברכו.

*

כל אלו ביאורים בדרכו של המשנ"ב לפרש ברא"ש שאין בכלל עשה ד'זכור', להיות דוקא בעשרה, וכפי שהשיבו רבים דבאמת לכאורה אין מקור וסברא לומר שיש חיוב דאורייתא לקרות זכור בעשרה.

ועתה נבאר בקצרה דעת התרומת הדשן, שכתב שמדאורייתא חייבים עשרה בקריאה זו.
עי' בספר משולחן מלכים אדר תשס"ו, שכתב מוח"ז הג"ר אפרים נחום בורודיאנסקי זצ"ל דאפשר שבקריאת זכור עצמה מתקיים דין ונקדשתי, שהרי אין השם שלם עד שיימחה שמו של עמלק, וע"י קריאה בתורה מתעורר שנאתו כאילו אירע עכשיו, כשמקיים כל יום יהיו בעינך כחדשים. וענין הקריאה בציבור הוא גם מעיקר המצווה, שהוא מעורר המעשה כאילו אירע עכשיו.

וכנראה כוונתו להטעים מה שכתב הג"ר יששכר בער בסידור מעשה רב [אות קל"ג] בעמה"ס "פעולת שכיר", שמצות תמחה את זכר עמלק, אינה חובה על כל יחיד ויחיד, אלא חובה על הציבור והמלך, ולכך גם מצוות הזכור, מוטלת על הרבים. ועוד שזכירת מעשה עמלק היא עצמה דבר שבקדושה, שמתקיים בזה ונקדשתי בתוך בני ישראל, בהיות השם שלם.

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת פסחים

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים

דף פ.

בגמ' 'איתמר היו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאין אמר רב מטמאין אחד מהן בשרץ, ואמאי ניעבדו הני לחודייהו והני לחודייהו דהא אמר רב הללו עושין לעצמן והללו עושין לעצמן אמרי הכא במאי עסקינן כגון שהיו טמאין עודפין על הטהורין אחד, אי הכי הווי רובא טמאים ניעבדו כולהו בטומאה, סבר לה כרבי אלעזר בן מתתיה דאמר אין היחיד מכריע את הציבור לטומאה, אי הכי הדר קושיין לדוכתיה ניעבדו הני לחודייהו והני לחודייהו אלא הכי קאמר אי איכא תנא דסבר לה כתנא קמא דאמר פלגא ופלגא לא עבדי כולהו בטומאה, וסבר לה כרבי יהודה דאמר אין קרבן ציבור חלוק מטמאין אחד מהן בשרץ, צ"ע למה מועיל בזה מה שמטמא אותו בשרץ, שהרי שאר הטומאות אינן נדחות בפסח ראשון, רק טומאת מת, וא"כ למה לעניין הרוב מצטרפים גם שאר הטומאות, הרי לכאן עיקר החשבון צריך להיות רק לפי טמאי מת, [כן העיר ידידי ר' פנחס לודמיר], וצע"ג.

*

תוספות ד"ה עקר משכניה וסיכיה ורהיט 'הך פירכא ליתא למאן דחשיב דרך רחוקה מאיסקופת עזרה ולחוץ, ואם תאמר ומה תקנה רוצה רב נחמן שיעשו דהא רב נחמן גופיה קסבר בפרק מי שהיה טמא (לקמן צ.ג.) שוחטין וזורקין על טמא שרץ, ויש לומר דקסבר דלאו תשלומין דראשון נינהו ויכול לטמאותו במת, צ"ע שהרי גם עולא אם היה סובר כן היה סובר שיש לטמאותו במת, ואין הנקודה הטענה של מאן ציית לעקור אהלו ומשכנו, [ובאמת צע"ק למה פשיט"ל לתו' שיש לר"נ תקנה אחרת, אולי כוונתו רק לתמוה על תקנה זו, וצע"ק].

*

דף פא.

תוספות ד"ה המוצא מת מושכב כו' 'בפ' בתרא דנזיר (דף סה.) דייק על ההיא משנה דהתם המוצא פרט למצוי מת פרט להרוג מושכב פרט ליושב, וקשה לריב"א דהכא ביושב אתי שפיר טפי מבמושכב דבמושכב לא הוי כולי האי טומאת התהום אם קברוהו שם, וי"ל דמושכב נקט בשביל תרומה' וכו', לפו"ר משמע שכוונת התו' מבחינה מציאותית שבמושכב הוא תופס יותר מקום וא"כ פחות מצוי בזה טומאת התהום שלא יהיה ניכר הקבורה, אבל באמת יל"ע דמצד שני אדרבא אם קוברים אותו כדרך קבורה רגילה, הרי הוא מכוסה בעפר וממילא שייך בו יותר טומאת התהום, אבל כשהוא יושב, והיינו שנקבר כן בדרך עראי, הרי מצוי יותר שהקבורה אינה באופן טוב וממילא היא מתגלית, אבל נראה דכוונת התו' על פי מש"כ התו' בדיבור הבא [ד"ה ובקבר] וז"ל 'וא"ת

היכי שייכא טומאת התהום בקבר והלא נודע כשקברוהו שם, ואיכא למימר כגון שנפל בקבר ומת, ולכן דווקא ביושב שלא נקבר כדרכו שייך בו יותר מציאות שנפל אל המקום בלי קוברים כלל, וע"כ יש בזה טומאת התהום, משא"כ היכא דנקבר כדרכו, הרי יש כאן את הקוברים עצמם, וממילא אין כאן טומאת התהום ודו"ק.

*

דף פב.

יל"ע מהו גדר צייקנין ששורפים לפני הבירה מעצי המערכה, האם יש שיעור לצייקנות זו, שרק מי שהוא נוהג בכל דרכיו כמנהג הצייקנין, יכול גם כאן לנהוג כך, או שהכוונה צייקנין לעניין זה, היינו כל שקשה בעיניהם להוציא הוצאות על השריפה הזו, וצ"ע, ולכאור' היה מקום להוכיח שצריך דווקא צייקנין, ממה שאמרו שמי שבא בדרך עשאוהו כצייקנין, ואם אין שיעור לצייקנין נימא דהוא עכשיו בבחינת צייקן כיון שאין לו, אבל יש לדחות בפשיטות שהוא באמת אינו צייקן גם עכשיו, ואם היה לו עצים היה חפץ להוציא בזה הוצאות מעצמו אלא שאין לו את האפשרות הטכנית לזה, ולכן אינו בכלל היתירא דצייקנין וצריך לדין מיוחד של עשאוהו כצייקנין, וא"כ עדיין יש מקום להסתפק בספק הנ"ל, ואולי יש קצת נטייה לומר שאין דין שיהא מהצייקנין בכל דרכיו, שא"כ היו צריכים לתת שיעורים וגדרים לצייקנות זו, אבל ג"ז אינו הכרח גמור, וצ"ע בזה.

*

תוספות ד"ה בשלימא בסוף הדיבור 'אך קשה על זה כיון דמסברא לא הוה אמרינן דישרף מיד אלא בעיבור צורה אי לאו דמסיק דהלכתא גמירי לה מאי קאמר ולרבה בר אבוא דאפי' פיגול בעי עיבור צורה מנלן, לימא דלא גמירי הלכתא ומה צריך גזירה שוה, אלא ודאי' וכו', הנה באמת כל המחלוקת בהלמ"מ צ"ב איך נוצרה המחלוקת, ולולי דברי התו' כאן היה נראה שהמחלוקת אינה בקבלה האם נמסר הלמ"מ או לא, שזה קצת חידוש שיהיה כזה מחלוקת, אלא הוא מחלוקת באיזשהו הגדרה או סברא שממנה נוצרת המחלוקת [וכגון לבוד ג' או ד', ייתכן שלכו"ע שיעור לבוד הוא בשיעור שאינו חשוב, והמחלוקת בסברא אם שיעור שאינו חשוב הוא פחות מג' או פחות מד', או שהנידון אם שיעור פתח מגלה על שיעור לבוד, או עוד אופנים על דרך זה], ולפי"ז ניחא שלא ניח"ל להגמ' כאן לומר שהיה ויכוח על עצם הקבלה של ההלמ"מ אם נמסרה או לא, אבל מדברי התו' מבואר שאין חסרון לומר שיהיה מחלוקת על עצם הקבלה, וצ"ע.

*

דף פג.

בגמ' 'אמר רב יהודה אמר רב כל הגידין בשר חוץ מגידי צואר', יל"ע מהו הנידון בזה, ובתוספות כתבו על המשך הגמ' שאמרו 'אי אמרת בשלמא בשר נינהו' וכו' 'ואין להקשות אי בשר נינהו ליכלינהו דלאו בשר גמור הוא שיהא טעמם כטעם בשר מיהו לענין שריפה בעי למימר דליהו בשר', ולא נתבאר גדר הדברים, דאם הוא ראוי לאכילה למה שלא יחשב בשר, ואם אינו ראוי לאכילה למה יחשב בשר, ואולי הוא ראוי לאכילה

ע"י הדחק או למיעוט אנשים, וצ"ע למה לא סירשה הגמ' את כל זה, ואולי מחמת פשיטותו, וצ"ע, והיה אפשר לומר שעכשיו הוא ראוי אלא שסופו להקשות, וזהו כפי הנראה שיטת רש"י לקמן [בדף פד ע"א] שפירש הסוגיא דגידין שסופן להקשות דהיינו גידי צוואר, אלא שלפ"ז פלא קצת חלוקת הדבר לשני סוגיות שבעצם הם סוגיא אחת [מלבד קו' התו' לקמיה], וצ"ע, ועכ"פ בתו' לקמיה מבואר בהדיא שאין סוברים כן, וא"כ צ"ב מהו גדר הדברים כאן, וצ"ע.

*

דף פד.

בגמ' רבא אמר מה הן קתני והכי קתני כל הנאכל בשור הגדול בשלקא יאכל בגדי הרך בצלי ומה הן ראשי כנפים והסחוסים תניא כוותיה דרבא וכו', צ"ע מה הטעם בזה, שהרי הוא ראוי עכשיו לאכילה, ומנ"מ שאינו נאכל בשור הגדול, למה זה טעם שלא יחשב כאוכל עכשיו, [ובאמת בתו' ד"ה הואיל מבואר צד שגם בזה יש חילוק בין כשהוא לגמרי ראוי לאכילה עכשיו או לא, והיינו שאם באמת הוא לגמרי ראוי לאכילה אין מתחשבים לא בעתיד ולא בשור הגדול, ואכתי צ"ב למה יש אופנים שכן מתחשבים], ואולי זה "סימן" שהדבר הזה באמת אינו "מיועד" לאכילה, אלא שכיון שהוא רק הוא "ניתן" לאכילה, כמו עצמות שלפעמים כשהם רכים הם ניתנים לאכילה, אבל אינן מיועדים לאכילה, וזה רואים בזה שבשור הגדול זה לא ניתן לאכילה, שזה מראה שהדברים האלו באמת לא מיועדים לאכילה, ואכתי צ"ע.

*

דף פה.

בגמ' מאי טעמא בני חבורה זריזין הן, ופירש רש"י זריזין הן - שיש רבים, ומזרזים זה את זה מלהוציא, ומשמע שאין הנקודה מצד הזריזות של הבני חבורה, אלא לעצם הדבר שהם רבים ומדרכי אהדדי, ואולי הוקשה לרש"י קו' התו' מהסוגיא בעירובין שלא אמרינן בני חבורה זריזין הן, אבל מאידך יקשה מאוד לשון הגמ' שהיה צ"ל רבים מדכרי אהדדי כמו בשבת [קמז ע"ב], וצ"ע [ובאמת ברש"י בעירובין קג ע"א פירש משום דהעוסקים בקדשים זריזין, והעיר בזה בקיצור הגר"ז לייטר בשו"ת בית דוד סי' ב', ואולי כוונת רש"י שזה הכוונה בסוגיא שם וע"ז מסקו דבני חבורה לא זריזין, וכאן הכוונה על רבים, וע"כ אין סתירה בין הסוגיות ובשניכם נתכוון רש"י לדבר אחד, אלא שלשון הגמ' יקשה וכנ"ל, וצ"ע].

*

בגמ' אמר רבי אמי המוציא בשר פסח מחבורה לחבורה אינו חייב עד שיניח הוצאה כתיב ביה כשבת, מה שבת עד דעבד עקירה והנחה אף הכא נמי עד דעבד עקירה והנחה, לכאו' הכוונה בהכרח לעקירה מהבית של החבורה הראשונה והנח לבית של החבורה השנייה, וזה חידוש גדול שהעיקרה מה"בית" נחשב כעקירה מ"החבורה", ועל

דרך זה בהנחה, ומבואר שהבית הוא נחשב ה"מקום" של החבורה, שלזה מתייחסת העקירה וההנחה, וזה חידוש.

”מתוך ההפיכה” – סיפור היסטורי מפעמים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים וינשטוק

[נ.ב. נסמכתי על ספר שמחברו כתב את הספר בארה”ב בשנת תשנ”ז וקיבל הסכמות רחבות מגדולי הרבנים באמריקה. זה נכתב לבני ולבנות הנעורים החסידיים בשפה האידית ועשיתי לזה עיבוד ספרותי רחב מאד. אני לא אחראי לתוכן]

פרק נ”ה ”חיים שלום פותח צוהר לעולמו הנסתר”

תקציר מורחב:

חיים שלום נעלם מהאופק לאחר שעזב את השידוך שלו (היה מאורס משך שש שנים משנת תרצ”ח עד שנת תש”ד) הוא נעלם עד לשנת תשי”ב, איש לא ידע אם הוא נמצא בארץ או עזבה מרוב עוגמת נפש, רב משה יוסף ובנו ר’ אפרים זלמן הופכים עולמות למצוא אותו, אך לא היה ממנו סימן חיים, רק לאמו היה שולח מפעם לפעם פריסות שלום. פעם אחת שלח מכתב לאפרים זלמן דרך חייל אנגלי (כשהיה השלטון המנדטורי בארץ) לאחר מיכן עד תש”י לא קיבל ממנו אות אחת, לפתע קיבל הודעה על ידי קבצן משונה, בפתקה ביקש אלמוני למסור פרטים על חיים שלום, אפרים זלמן התייעץ עם אביו שחשד בתרגיל סחיטה וביקשו לא להיפגש עמו, האלמוני לא נואש, הוא הגניב תחת דלת הבית הזמנה נוספת, אך אפרים זלמן נמנע מלהיפגש, אותו אלמוני שניסה לסחוט החליט לנקום באפרים זלמן ובחיים שלום גם יחד.

הנקמה מגיעה לאחר שנתיים, אלמוני הניח פתק בכיס החליפה של רב משה יוסף בהודעה נכתב כי חיים שלום נמצא במצב ירוד ביותר והוא שוקל להתאבד, הוא מציע לו להיפגש עם חתנו כדי למנוע אותו מהחלטה קשה שתטיל דופי על המשפחה הוא מציע לו לבוא לת”א ושם יפגש עם אירופאי שמחזיק בעיתון אנגלי. רב משה יוסף התייעץ עם רבו הרב מינצברג שמאמץ את ידיו לפגוש את האלמוני כי הוא חש שהוא נמצא בסכנה מרובה, הוא מציע לו לקחת גם את אפרים זלמן וכך יוצאים שניהם לפגישה בתל אביב רב משה יוסף מתחפש לסוחר נדל”ן ואילו אפרים זלמן עומד באלנבי וממתין לאלמוני, הלה הוא יצור ספרדי מפוקפק שמוליך את אפרים זלמן למחנה צבאי מחוץ לתל אביב, אפרים זלמן נחרד אבל ממשיך עמו לפנים המחנה, האלמוני נעלם ואילו אפרים זלמן עומד נבוך ואינו יודע מה לעשות, לפתע מגיע חייל חילוני שמדבר עמו באידיש, הוא לוקח אותו לצריף מוארך וחשוך, הוא פותח את הדלת ומאיר את המקום, הוא אומר לו שזהו החדר של חיים שלום ועוד מעט יגיע.

אפרים זלמן נעמד להתפלל מעריב בכוונה ומכוון בשמונ”ע בשמע קולנו שה’ יתן לו את השכל הנכון איך להתנהג עם חיים שלום. כשחיים שלום מגיע לחדר הוא בהלם, לפגוש אדם חרדי ביותר עומד כשפניו לקיר ומתפלל בכוונה גדולה, הוא מחכה במתח עד שהלה יסיים את התפילה והוא נדהם לגלות כי זה גיסו לשעבר, שניהם בהלם רב, חיים שלום על

עצם כניסת אפרים זלמן לחדרו מהיכן הגיע לסוד הזה ומי שיתף עמו פעולה . ואילו אפרים לזמן בהלם כשמגלה את דמותו החדשה של חיים שלום, גלוי ראש בלי זקן ופאות. אבל לאחר מיכן שניהם מתאוששים מההפתעה, אפרים זלמן מקריץ שמחה רבה על הפגישה בכך הוא מצליח לשבור את הקיפאון. מהצד צופה בהם חייל דרך חריר, הוא מופתע לגלות כי בניגוד לכל הציפיות על מפגש טעון, הפגישה מצליחה מעל למשוער. הוא רץ לעדכן את הזקיף שנמצא בסוד העניינים והוא מרווח לבנג'י שעומד מאחורי כל הפעילות שנועדה להכפיש את דמותו של חיים שלום שעולה במעלות הקצונה והבכירים צופים לו תפקיד בכיר בעתיד, הוא שונא את חיים שלום ורוצה בהשפלתו ובעצירת עלייתו.

חיים שלום יוצא מהמחנה ונוסע לפארק תל אביבי שקט כי לספק לו את סיפור חייו ואת סיבת הנפילה הגדולה שלו. ובמחנה ישנה מהומה, הזקיף מעדכן את בנג'י בשינויים אבל הוא לא נואש ונחוש בדעתו לאמלל את חיים שלום ואם התוכנית הראשונה כשלה יש לו עוד תוכניות נוספות כדי לעכב את עלייתו המטאורית.

בפארק בתל אביב, תחילת הגילוי:

חיים שלום משחזר את חייו- חוזר לאחור-- לשנות תש”ב תש”ג.

פרומו מפרק ל”ג.

באחד השיעורים של רבי נחמן נתן הרשקוביץ (המשפיע הברסלבאי) הגיעו שני אורחים, אריאל אטיאס מלווה באברך בעל זקן זיפים [של ספירה] הוא עטה כל הלימוד משקפיים כהות, הוא הקשיב לשיעור בעניין, אבל ספק רב אם הבין מילה אחת מכל השיעור.

חיים שלום שהיה סקרן בטבעו, החליט שעליו לדעת מי הוא התלמיד החדש, הוא לא נראה כל כך מתאים לסגנון הברסלבאי (בלשון המעטה) אבל לאחר כמה דקות שינה את דעתו על האורח שגילה ערנות רבה ושאל שאלות סקרניות שהראו על נטייה רצינית לתורת ברסלב, אבל היה חסר הבנה לחלוטין, אולי הוא בעל תשובה חדש שמחפש את דרכו דרך לימוד תורת ברסלב, אבל הוא לא שייך לרמה כה גבוהה של לימוד, שיעור כזה הוא בזבוז זמן בשבילו, עתה תמה על אריאל אטיאס שמביאו לשיעור כשעדיין אינו מתאים לשמוע את הדברים.

כשניסה לתהות אצל אריאל אטיאס על טיבו, ענה לו באי חשק כי מדובר בבעל תשובה שמגשש את דרכו אל היהדות, מה הוא עושה בדיוק בברסלב, חסרים מקומות ביהדות שיכולות למשוך בעל תשובה? התעניין חיים שלום.

”לברסלב יש יד גדולה בהשבה בתשובה, מאות כבר שבו דרכם ומי יודע עוד כמה יגיעו”. ענה אריאל בגאווה בלתי מוסתרת.

לשאלתו, למה הביאו לשיעור כה גבוה? ענה: ”אם היו מסווגים אותי, הייתי נותר במצב גרוע ביותר דווקא בגלל שלא עשו חלוקות חתרתי להבין ובעקשנות רבה הגעתי עד הלום.

בתחילה היו מגיעים שניהם ביחד, אריאל אטיאס לא היה סוג של מקשה או מחפש תירוץ, היו לו הרבה ידיעות אבל הבנתו לא הייתה מחודדת כלל וכלל, יותר היה מקשיב אקטיבי שמנענע את ראשו בהתלהבות לכל מאמר ואומר בניגון דביקות “אוי הפלא ופלא” “רבינו הקדוש כל הדבק בך בן עולם הבא” אבל לא היה חוקר לעומק, פעמים רבות תמה חיים שלום לעצמו על הסתירה בין הידיעות הרבות והמופלאות לבין ההבנה החלושה.

אבל בעל התשובה שענה לשם ‘אלי לנדר’ מאד התעניין במה שלמד, הוא הרבה לשאול על כל נושא שעלה בשיעור, לא אחת היו שאלות הבל, אבל מפעם לפעם שיפץ את שאלותיו שגירו את חיים שלום להתערב ולהסביר את העקרונות שקלט, רבי נחמן נתן שאף נחת מתלמידו המחכים את רבו.

כעבור חודשיים אמר רבי נחמן נתן שאולי כבר מיותר לבוא אליו, נראה שחיים שלום הוא המרצה הראשי, הוא מיישב בטוב טעם את כל השאלות, עד שכמעט ואין לו הרבה מה להוסיף לשומעים.

אלי שגילה עולם ומלואו בשיעור החל להדק את הקשר שלו, הוא החל להשפיע על חיים שלום שירבה את נוכחותו בשיעור כי כך יתעלה מעלה, חיים שלום היה בדילמה קשה, היו לו הרבה מחויבויות לכל השיעורים והחברות שקבע, אבל אלי לא הרפה, הוא ביקש ממנו שלמצער יקבע איתו שיעור בנפרד, כדי שיוכל להבין את היסודות העמוקים שמתגלים לו בשיעורים של רבי נחמן נתן.

לזה קשה היה לחיים שלום לסרב. כך החל הקשר להתהדק מיום ליום ובלי משים לב זה היה לא אחת על חשבון החברות שלו עם האחים הורוביץ, בכך עבר על כלל יסודי שקבע לעצמו, לא לעשות שיעור על חשבון אחרים.

*

“טייערער אפרים זלמן (היקר) אני חייב לספר לך דברים שהסתרתי אותם שנים רבות, אבל כעת אני חש צורך להוציאם לאור העולם, כדי שתבין איך הגעתי לירידה כה גדולה, מרום המעלה בתורה לעזוב את הכל ולחפש את החיים בצד השני” פתח את סגור לבו לראשונה.

עיקר הנפילה שלי התחילה מרגע שחשתי ריחוק עצום מאביך שיחי, זה היה תחילת השבר שלי, לא הצלחתי לרדת לדעת אביך למה הוא מתנהג איתי כך, הרי הוא הפך עולמות לעשות את השידוך, איך לפתע איבדתי את החן עצמו עד כדי התרחקות, כלפי חוץ עוד למדתי בהתמדה עצומה, אך כבר אז היה זה בגדר “לא לשמה” בגלל הכעסים הרבים שלי עליכם.

אחרי המכות וההפחדות שקיבלתי מ”השלייגערס” (המכים) של הקנאים איבדתי לחלוטין את כל ה”געשמאק” האמיתי של התורה, ראיתי שיכולים לקחת אדם שלומד כל כך ברצינות ומתייחסים אליו כאל חתיכת אפס.

הדבר התחדד אצלי, כשראיתי במקום עשרות צופים בסקרנות, איש לא עמד מנגד למחות על ההתקפה האכזרית שנעשתה לעיניהם באכזריות רבה, הם עמדו מהצד ולא עשו את הדבר הפשוט, להושיט עזרה, זה הביא אותי לכעוס על כל העולם החרדי וממילא כבר התגנבה אלי טינה על כל לומדי התורה ששייכים אליהם.

בזמנו לא שאלתי את עצמי שאלה פשוטה ”האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף?” הסיבה הייתה שמעולם לא חדרה לתוכי ההכרה, כי התורה היא הדבר הגדול ביותר שיש בעולמו של השי”ת, ממילא לומדי התורה ניצבים במדרגה אחרת ואין הם שייכים למחנה השלייגערס, מי שנוהג כמותם מוכיח שלא שייך ללומדי התורה.

מה שהיה מונח במוחי ובתודעתי, כי התורה מחדדת את האדם ומעצימה את מוחו מאד ואין דבר יותר חכם מהתורה, אבל לא השקעתי בלחוש את קדושת התורה, בשעתו לא ידעתי שזו הייתה אהבה עצמית שנגעה אלי ולא אל התורה, אמנם ראיתי הרבה בעניין ובאופן השכלתי ידעתי את הכל, אבל שום דבר לא חדר אלי פנימה, זו הייתה רק ידיעה חיצונית שלא משפיעה על הלב כלום, כרחוק שמים מהארץ רחוק השכל מהלב.

כשאוהבים את התורה באמת, מה שמעניין את הלומד, ללמוד אותה כי אוהבים אותה ורוצים לדעתה ולא כי מתחכמים דרכה, אהבתי התגלגלה מאוחר, אהבה שלא לשמה, זה טוב בשביל ההתחלה כדי להגיע לידי לימוד לשמה, אבל אין בזה די כשיש לפתע הפתעות קשות.

מה שהחזיק אותי עוד בלימוד, כי ישבתי וציפיתי בכל אותם ימים שמשפחתכם תתחיל להפנים כי התאוששתי לחלוטין וחזרתי מהדרך החדשה שאימצתי, באותו זמן לא הייתי חסיד מושבע של איציק ביגלמייסטר (מורה הדרך של תנועת שוחרי המקדש המסתורית) אם הייתם מקרבים אותי באותה שעה, אין ספק שהייתי חוזר אל הדרך הישנה לחלוטין, הייתי נישא לאחותך ופותח דף חדש ובלי ספק הייתי מגיע לפסגות, אך כגודל הציפיות כך הייתה האכזבה.

כשנתיים השקעתי לרכוש את האמון של משפחתכם מחדש, אך התגובות שלכם היו פושרות למדי, אתה בעצמך יודע עד כמה שהשווער לא הראה לי פנים שוחקות, גם לא היה זה סוד שאמך פשוט שונאת ומתעבת אותי מהרגע הראשון ומחפשת איך להפטר ממני, זה גרם לי לסבל מאין כמוהו, מה ראתה בי שכל כך שונאת אותי?

הדבר העיקרי שהחזיק אותי היה הקשר שלי איתך, אהבתי אותך מאד ורציתי להיות גיסק, יחד עם האמונה הפטאלית שהייתה לי שצארטיל אחותך תעשה הכל כדי לשכנע את אמה לסגת מהעוינות שלה. באותם ימים ניסיתי לרמות את עצמי שהיא תצליח לשבור את המחסום, לא יתכן שאמה תתעלם מהצער העצום שיש לה ותאמר אמן בעל כורחה, בדיעבד זה הספיק לי.

אבל יום רודף יום ואין כל שינוי, בחורים התארסו והתחתנו, כל החברים שלי ואחיהם הקטנים, כולם התחתנו בזה אחר זה, אף אחד מהם לא המתין יותר משנה, לכל אחד היו סיפורים מ”איוועזיטע” (ביקור אצל משפחת המחנות, אין ספור סיפורים יש על כך, לזה

צריכים להיות צ’אלמער אמיתי) או איזה מאורע משפחתי בו השחילו לפעמים איזו [דמוי] פגישה.

לכל אחד היו ריגושים כשידעו שתאריך החתונה מתקרב, הם עשו ספירה לאחור מאמצע הזמן, כך וכך ימים עברו עוד כך וכך ימים צריכים להמתין, יש הכנות רבות, לומדים את ההלכות, מזמינים שטריימל אצל שטריימלאכער, באותם זמנים לא היו רבים במקצוע, אחד או שניים ולפיכך היו ידיהם מלאות בעבודה, אם לא הזמנת תיכף לאחר האירוסין יש סיכוי גדול שתצטרך לקחת את השטריימל של הבר מצוה.

”קפטן זהוב” סיפור בפני עצמו, לזה צריכים היו ללכת למשפחת רבי עמרם בלוי שידעו את הסוד של כ”ו התפירות המיוחדות (ע”פ התקנות של האדמו”ר הקדוש הרה”ק רבי דוד בידרמאן זיע”א מללוב ירושלים) שבידלו את הקפטן האשכנזי על פני הקפטן הספרדי, גם לזה צריכים להתכונן זמן רב, צריכים היו להזמין שניים, אחד זהוב לשבת וחגים ואחד לבן מסחורה מיוחדת לימים נוראים (והיו שהחמירו לעשות קפטן בצבע סגול -לילא לימי החול) את הסחורה צריכים היו להזמין מדמשק פעמים לקח זמן רב עד שהגיעה הסחורה (לאבי זצ”ל נקרע הקפטן ולא הייתה סחורה להשגה באותה תקופה ולכן החליף לקפוטה).

בזה לא נגמר הסיפור, בחור טוב הולך עם דזיובע (מעיל עליון בצבע חום או בורדו) מעל הקפטן, א’גראבין גארטיל (חגורה רחבה כמנהג יקירי ירושלים) זה היה הלבוש הסטנדרטי של כמעט כל הבחורים שלא פזלו החוצה, כל בגד הצריך מדידה, כך כל אחד היה חוגג את התחושה שהוא חתן, כל בגד היה אירוע שלם שנתן לחתן סיפוק מלא.

היו שהרחיבו בזה, כי רצו לדמות לכהן גדול שלובש שמונה בגדים, אם חלילה יחסר אחד מהבגדים הרי הם חסרי בגדים רחמנא לישזבן, היו החתנים פונים אל סבותיהם הצדקניות שהיו סורגות להם בדחילו ורחימו א’ווייסע יארמולקע (כיפה לבנה עם פומפון אותה הולכים כיום רעבעס חשובים וחסידים ואנשי מעשה) כמה תחינות ותהילים נאמרו בכל שורה בסריג. ולחתונה צריכים גרביים לבנות מיוחדות שגם בזה כווננו כל הכוונות, והיו שעשו הויזען זאקין (גרבי מכנס) ועטו לגופם סעדרייע או וועסטיל (אפודה מיוחדת מתחת לקפטן מאותה סחורה של הקפטן) כשאת התצוגה סוגרים פערטליך שייך (נעלי סירה) ואכמ”ל.

(הערת אגב לא הכל מתאים לתקופת העוני של אז, שהרי לבשו סמרטוטים ולחתונה לבשו בגדים שאולים שעברו כמה וכמה ידיים, ניתן לראות תמונות שמראות זאת בהמחשה ברורה, אבל כיון שעוסקים בתלבושת הירושלמית המקודשת מדורי דורות אי אפשר שלא לתת נופך וניחוח של היום)

כך עוברים כולם את שנת האירוסין בשמחה וטוב לבב, אין זמן טוב יותר מזה, עד שאומרים שהזמן הטוב ביותר בחיים הוא זמן זה, כבר אין צורך לחפש שידוך, מצד שני עדיין את עול הנישואין שמוריד מהשמחה, כאן אתה חי כמו מלך בלי כל עול.

(למרות שהאמת בכלל אינה כן, כפי שאירע עם חיים שלום עצמו שהיה תחת מעקב כל הזמן, ומעשה שאירע עם חבר טוב שלי שלמד עימי בבריסק, סבור היה אותו שוטה שאם התחתן הוא כבר פטור מכלום, אלא שאשתו הצעירה הייתה יותר חכמה, היא סברה שהמחיר שאביה שילם מחייב את החתן שישב וילמד לכל הפחות עשרים שלושים שנה, אבל חברי לא אחז כלום בלימוד, מה עשתה שלחה את חברתה שגרה מעל ”אחוזה שוהל” להציץ ולצלם, לאחר תקופה של חודשיים הביאה לו צילומים מדויקים מה הוא עושה בישיבה וחייבה אותו לצאת לעבוד והיא תשב בבית לבשל).

אבל מה היה לי? ”גורנישט מיט גורנישט (כלום וכלום) שש שנים משמימות בהן הייתי ”חתן על הנייר” בלי שום תאריך יעד, בלי שום מאורע משמח, לא מדברים על קניית בגד לחתונה, אין קפטן שטריימל וכו’, שום שידור כוונות אפילו בצורה מזערית, לכל הפחות למראית עין, לעשות את הצעד הראשון לקראת הנישואין שיתן לחתן הרגשה טובה, לוקחים שני אנשים קושרים את גורלם יחד, אבל כל זה רק למראית עין, בפועל אין חתונה ולא נראה שאי פעם תהיה חתונה, זה היה המצב, כך חשתי בשנים הללו, ככל שהזמן עובר כך הזעם והכעס שלי על משפחת המחותן גודל והולך ולא בחינם.

הזעם חלחל בי, עד שהתחלתי לפתח שנאה עצומה, לא רק למשפחת המחותן, אלא לכל אלו שמאפיינים את המשפחה, התחלתי לפתח דעה שלילית על כל אלו שייצגו את החוגים שלנו, שאין להם שום מידות ולא אכפת להם מהסבל של השני, הראש שלהם נתון רק בעצמם והיתר ישטוף המבול, כיון שכבר התפתחה בי סלידה מכל המחנה, ביקשתי להחליף את כל הסביבה שלי, רציתי חברים אחרים ועולם שונה, התחלתי להקשיב לקולות אחרים.

*

חיים שלום ואפרים זלמן בסוף המפגש.

השעות חולפות במהירות, הם לא שיערו שישבו שם כמה שעות טובות ושוחחו על כל כך הרבה נושאים, איש לא תיאר שכל כך הרבה שעות יעברו יחד, בשעה 1:30 התנער חיים שלום לפתע בבהלה ממקומו, הוא נתן מבט בשעון היד שהיה לו אותו קיבל מאלוף חיים לסקוב ראש אגף הדרכה כשסיים קורס קצינים. השעון שעל ידו הראה לו כי חייבים לסיים, הסיפור עוד לא גמור, אבל מאוחר מדי בשבילו, הוא עלול לגרום לתהיות יתר במחנה, צריכים כעת לסיים, ההמשך יבוא בפעם אחרת.

”אני צריך לחזור למחנה שלי השעה מאוחרת ביותר עוד לא הגעתי למצב בו אני יכול לעשות ככל העולה על רוחי, אני צריך לתת דין וחשבון על היעלמויות ללא הסבר” אמר חיים שלום בלחץ אימים לאפרים זלמן.

”מה יהיה איתי? האם אישאר ללון כאן עד הבוקר, מה אעשה אחרי כן? ב”ה אני לא מכיר את תל אביב הטמאה, זו הפעם הראשונה ובס”ד גם האחרונה, שאני מציב את רגלי על ””אדמת קודש”” זו, איך בקיצור אגיע אל ביתי, אין סיכוי שאבי נותר עד לרגע זה, הוא בוודאי הבין שנשארתי איתך עד שעת לילה מאוחרת.”

”אפרים זלמן אתה צודק, דאגת לי מאד, עשית מעשה לא רגיל מתוך חירוף נפש, כדי להציל אותי ”אליבא דשיטתך” ועל זה אין לי מילים, אני אחזיר לך גם כן על כך, למרות שאני מסכן את עצמי מאד, אסיע אותך עם רכב הפאר שיש לי, אני מקוה שהרכב הזקן יעשה את הדרך הלך וחזור ועוד יהיה לי זמן לנוח ולהסתדר עם מנהלת המחנה שתבוא איתי חשבון”.

”ישר כוח לך חיים שלום, אני מאד מעריך את החסד הגדול שאתה עושה עמדי דבר גדול להיות מוקיר טובה, זה יבוא לך בזה ובבא, עכשיו נותרה עוד שאלה פתוחה, הרי למעשה קטענו את הפגישה באמצעה, חסרים הרבה פרטים בעניין, אני מאמין שלתועלת ולטובת העניין צריכים לעשות לכל הפחות עוד מפגש אחד” ביקש אפרים זלמן להבטיח את המשך הקשר.

”אכן אתה צודק, אי אפשר לעשות חצי עבודה, אני חייב לך את הסיפור, אני מקוה שתפיק מזה דברים טובים, עבורי או עבור הכלל. אבל לא נראה לי שגם פגישה נוספת תספיק, אין לי מושג כמה פעמים אצטרך לך, כי הפגישות תהיינה קצרות, כדי שלא לעורר תהיות רבות, אשתדל למצוא דרך להיפגש אחת לשבועיים, אחפש מקום שיהיה חסוי כדי שלא יעלו עליו האויבים שלי, הבה נתכנן כרגע פגישה לעוד שבועיים, ביום ג’ בשעות הערב, משער שהיא תהיה בשעה 7.

ביום זה יש לי נסיעה מחוץ למחנה בעניין מסוים, תהיה לי את האפשרות לנסוע עם ג'יפ צבאי **Do-Anything** במצב טוב בהרבה מרכב השרד שלי, יש חורש סביבות מוצא, אני מכיר את המקום מתקופת התבודדות שלי שם לפני כתשע שנים, הגישה לשם נוחה, תצטרך לחפש דרך הגעה למקום, קח את ”מוניות אייזנבאך” ממליץ מאד על שלום אלאסיין שהוא נהג ותיק שלהם, יצא לי לנסוע איתו מספר פעמים, הוא אדם חביב ובעיקר בעל פה נצור, איתו תוכל לנסוע לעולם הוא לא יוציא הגה מיותר מהפה”.

אפרים זלמן שואל בעדינות.

נותר הקטע המסקרן ביותר, מי היה אחראי העיקרי לכך שירדת מהדרך הישרה? לא לכל אחד היית נשמע.

”אתה צודק מאד אבל לספר על כך כבר לא יהיה מספיק זמן לך, בלי נדר במפגש הבא אני מקוה לספר מקצת המעללים”.

*

הם קמו ממקומם, לא מודעים לדמות שהגיעה באמצע שיחתם, כשהיא מתגנבת בשקט כחתול משחר לטרף, הדמות זחלה על ברכיה, היא ניצלה את החשיכה העבותה להתחבא מתחת הספסל הקרוב, הייתה לה חוש שמיעה מחודד ביותר, היא יכולה הייתה להקשיב גם ממרחקים, היא הטתה אוזן כאפרכסת, כך הצליחה להקשיב לשיחה השקטה, שמדי פעם גבהה עקב הנסיבות, מתוך כך הצליחה להבין ראשי פרקים, תוך שהיא מהנהנת לעצמה: התוכניות בעתיד פרוסות לפנינו לרווחה, יש מי שיתארגן על כך בהתאם, מי שחושב שיכול להערים לא יודע עם מי יש לו עסק.

אפרים זלמן נכנס לרכב, כולו מאובן מהישיבה הארוכה בלי להזיז איבר, חיים שלום התניע את רכבו הנושן ויצא לדרך, הוא מיהר כדי להגיע בזמן לירושלים, אבל רכבו היה זקן מדי, קרוב לשלוש שעות התמשכה הנסיעה עד שהגיע לשערי ירושלים, סמוך לפתחה הוריד את אפרים זלמן, תוך התנצלות שעליו עוד לחזור למחנה בשעה סבירה, דרך ארוכה עוד לפניו, הוא מקוה שלא יעשו סיפור בצבא מההיעלמות המוזרה, ברור שמישהו יושב ומחפש אותו, יתכן שיש להם שותף מחברי חדרו, הוא ביקש את אפרים זלמן להתפלל לטובת נשמת “חיים שלום בן אסתר” שלא יפגעו בו לרעה כל חורשי המזימות.

אפרים זלמן ראה בבקשה הזו ברכה מרובה, זה אומר שחיים שלום ביסודו הוא מאמין ולא התפקר ה' ירחם, הוא יודע את כוח התפילה עד כמה שיכולה להשפיע, גם אם אדם תועה בדרך כשה אובד, עדיין לא נידח חלילה וחס, הוא יתפלל לטובת נשמתו יחד עם אחותו הצדקת, לא רק שלא יפגעו בו המזיקים במחנה, אלא בעיקר על המשכו הרוחני שבעזרת השי"ת ישוב בתשובה שלימה ויחזור לצור מחצבתו.

הוא הלך את הדרך במהירות כדי להספיק להגיע בטרם היום יאיר, צריכים להספיק טבילה ותפילה בזמן, הוא יספר לבאשע את הכל בתקווה שתעודד אותו להמשיך עם חיים ושלום ולא תחסום אותו בשל זה שבחר לעצמו דרך רחוקה, ה' ירחם.

כשהגיע חיים שלום למחנה, ראה לחרדתו את בנג'י מסתובב ליד השער הלוך ושוב, דומה שהוא הזקיף שעומד בשער, אך לא, הזקיף ניצב בבודקה שלו אכול שעמום ואילו הוא מסתובב לא הרחק כפנתר מורעב, פעם ראשונה בהיסטוריה שהוא מסתובב בשעת בוקר כה מוקדמת, הוא לא ידוע כאחד ממשכימי קום, בשביל מה לקום אם הוא לא שואף להצטיין?

עד עתה כמעט ולא שם לב אליו, בשבילו הוא היה חתיכת נמושה, אדם שהצלחתו הצבאית אפסית ביותר, לכן לא נתן את דעתו עליו, מי הוא ועד כמה הוא שווה, אולי הוא שווה בתחומים אחרים, אבל נראה שהם ממש לא מועילים, אולי יותר נכון מזיקים, היו עוד כמוהו דמויות שהסתובבו במחנה שנראו לו שהן ממש מיותרות, איזו תועלת יכול הצבא להפיק מהם.

אליבא דחיים שלום [אם הוא יהיה הרמטכ"ל או ראש אגף כוח אדם] צריכים צבא קטן ויעיל שכל חייל שווה את גיוסו, סתם ג'ובניקים מיותרים כי הם מחבלים והורסים את כל המורל של הצבא, לפיכך למעלה מ-30% מהחיילים במחנה היו צריכים להשתחרר תיכף ומיד ולא לאכול ולקבל לבוש על חשבון הצבא, אך לעת עתה כשעוד הוא לא הממונה על העניין משתדל הוא עד כמה שיכול לא לתת את דעתו עליהם, בנג'י וחבורתו לא נמצאו בתחום התעניינותו.

אבל אחרי השיחה שהייתה לו עם אפרים זלמן הבין שטעה מאד, הזלזול שלו בבנגי לא היה במקום, כי מעתה דמות זאת מסוכנת עבורו, יהיו המניעים שלו אשר יהיו, עליו להיזהר ממנו מאד.

הוא מבחין בחיך דקיק שמתוח על פניו האפלות, בעיניו מרצדים גיצים שבכוחם לשרוף כל מה שבסביבתו, נדמה לו שהחיך המסתורי אומר לו: חכה קצת, עוד מעט תראה איך אני גורם למפלתך הסופית.

רעד עבר בכל גופו, הוא שמע מכמה חיילים שאותו יצור הוא עושה צרות מקצועי לכל מי שרק נתקל בו, אך כל עוד הוא לא היה על הכוונת שלו, לא חשב עליו, היו לו מספיק צרות משלו וגם הרבה השיגים שמילאו את מוחו לחלוטין, עכשיו יצטרך לפנות במוחו מספר תאים שיהיו ממונים לבדוק, מה זומם אותו חייל שכנראה שנועד רק להרע.

*

עד לשעה מאוחרת ביותר המתין רב משה יוסף בבית הכנסת ”בית יוסף” מחכה לאפרים זלמן שיעבור במקום, דאגתו גאתה עד לשמים, לא היה לו מושג מה קורה עם אפרים זלמן יקירו מאז כניסתו למחנה הצבאי, הוא התכוון לביקור ארוך, אבל עד מתי?

לפתע הבחין במכונית צבאית ישנה יוצאת מהמחנה במהרה, הייתה לו הרגשה שבמכונית נמצא בנו, הוא לא היה בטוח בכך, קשה היה להבחין בחשכה, אבל לבו אמר לו כי במכונית זו יצא בנו ובדרך כלל הוא לא טועה בכך, עם מי יצא לא היה לו מושג, האם הצליח בתפקידו או שכשל? לא ידע.

השעון רמז לו כי עליו לעזוב את המקום במהירות האפשרית, אם יתעכב יהיה עליו ללון במקום (ואין לו היכן ללון) דבר זה מסוכן, הוא לא נטל רשות מציפורנה, היא עלולה להקשות הרבה קושיות וזה לא בריא, הוא עבר עמה תקופה קשה מאד בשל ההיעלמות והקודמות ועל הראשונות הוא מצטער ומשלם בכפליים, הוא לא צריך לחכות יותר לאפרים זלמן הוא אינו ילד קטן הוא ידע איך לחזור, הוא הותיר בידו סכום כסף מכובד כדי לקחת מונית מתל אביב עד לירושלים.

בשעת לילה מאוחרת למדי עזב רב משה יוסף את העיר הלילית בה רבים מוצאים עניין דווקא בלילה, בחילה עזה אחזה אותו לראות את כל יושבי הקרנות שמבלים את זמנם היקר במשחקי מזל ושטויות אחרות ה' ירחם, מחר יכוון יותר בכוונה ”שלא עשני עבד” לתאוות, ואחר הלימוד בתפילת רבי נחוניא בן הקנה ”שלא שם חלקי בין יושבי קרנות” ב”ה יש לו מטרה בחיים, הילדים שלו ב”ה הולכים בדרך ה', אשרינו ששם חלקנו בין יושבי בית המדרש ולא בין יושבי הקרנות שאנו רצים והם רצים וכו'.

ציפורנה הייתה מופתעת לראות את רב משה יוסף חוזר בשעה מאוחרת למדי, חודשים ארוכים הוא מקפיד על הליכה לישון בשעה מוקדמת, מה קרה בלילה זה? היא נחנקה מרוב סקרנות, אבל העדיפה לשמוע ממנו פרטים יותר מלאים, אבל רב משה יוסף העלים ממנה את כל המידע, הוא העדיף שלא תדע דבר, הדעות הקדומות שלה יגרמו לה

לכעוס על שהשליך כסף וזמן רב כדי לנסות להציל את המשוגע שאמלל את צארטיל האומללה.

למרות שהבטיח לעצמו לשתף אותה בכל דבר, כאן הרגיש שאינו מסוגל, הוא טשטש את הסיפור בפגישה עסקית בתל אביב, הוא הראה לה כמה סקיצות של ריהוט שיתכן שיוכלו לשמש אותם בעתיד, אך ציפורה לא הייתה טיפשה, היא קלטה שבעלה היקר בוחר שוב להעלים ממנה מידע חיוני, אך החליטה לא להיות עוד קטנונית, מספיק סבלה בגלל המלחמות הרבות שניהלה, היא עייפה ממלחמות, לא תמיד חייבת להיות צודקת, עליה לקוות רק לטוב.

“בכביש החיים- עדיף להיות חכם ולא צודק”

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב

כבד את אביו והרוויח בכפליים

משה נפלא שסיפר לי בחור חשוב. אביו לא עלינו חלה קשות, ועקב כך מצב רוחו של אביו נעשה ירוד, והתפתח צורך לשמח אותו.

יום אחד ירד לאביו מצב רוח, ואותו הבחור שהוא בחור חשוב שיושב והוגה בתורה לילה כיום יאיר כחשכה כאורה, ואיננו עובד בשום עבודה, היו בידו רק כמה פרוטות שקיבל משיבת בין הזמנים וכדומה.

הוא הלך ובמסירות נפש לפי דרגתו קנה לאביו עוגות ושאר מטעמים כדי לשמחו, וכן קנה לו שני דגים, בעלות כוללת של כ-100 ₪, סכום משמעותי במיוחד בכספי ישיבת בין הזמנים. בתחילה היה קשה לו להוציא סכום כזה, מכל מקום התחזק בלבו ואמר שממצוות כיבוד הורים לא מפסידים.

האב כמובן היה שמח וטוב לב, וכך במשך שעה ארוכה ישב ושימח את לבו.

כמובן, הקרן קיימת לו לעולם הבא, וכבר באותו שבוע ראה את פירות מעשהו בעולם הזה.

הבחור הצדיק הלך לבקר יהודי מבוגר כדי לדרוש בשלומו, והנה היהודי באורח בלתי צפוי מוציא לו 200 ₪ ואומר לו שיהיה לך לבריאות. הוא ראה בחוש איך "אין אדם שומע לי ומפסיד". הוא שימח את אביו – ולא רק שהוא לא הפסיד אלא גם הכסף חזר לו, בהכפלה.